

Дутчак С. В.

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ

Дутчак Світлана Вікторівна

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ

**Чернівці
Видавничий дім
«РОДОВІД»
2014**

УДК 338.483.1: 911.5
Д 848
ББК 65.497.58+26.821

*Друкується за ухвалою вченої ради Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол № 11 від 28.11.2013 р.)*

Рецензенти:

Брусак В. – кандидат географічних наук, доцент кафедри геоморфології і палеогеографії, завідувач НДЛ інженерно-географічних природоохоронних і туристичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка.

Дмитрук О. Ю. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України географічного факультету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Круль В.П. – доктор географічних наук, професор завідувач кафедри фізичної географії і раціонального природокористування географічного факультету Чернівецького національного університету імені Ю Федьковича.

Д 848 Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів. – Чернівці, Видавничий дім «Родовід», 2014. – 196 с.

В монографії представлено сучасні підходи до вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів, систематизовано та згруповано інформацію про види туристсько-рекреаційної діяльності за критеріями-ознаками: мета споживача турпродукту; ресурс, що є основою створення відповідного турпродукту; територія, яка забезпечує можливість здійснення конкретного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності.

Головною ідеєю даного видання стала теза: ландшафт є основою формування та розвитку індустрії туризму і йому відповідає певний набір туристсько-рекреаційних ресурсів. В роботі обґрунтовано поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт”, виокремлено їх в окремий клас - клас антропогенних ландшафтів і запропоновано авторський варіант ієрархічної структури таксономічних одиниць.

Теоретичні аспекти представлені в роботі можуть використовуватися в навчальному процесі при підготовці фахівців у сферу туризму та рекреації.

В монографії зібрано, проаналізовано та систематизовано інформацію щодо туристсько-рекреаційних ресурсів території Чернівецької області та може бути використана органами управління для уточнення програми розвитку туризму в межах Чернівецької області.

ББК 65.497.58+26.821
УДК 338.483.1: 911.5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	7
1.1. Теоретичні основи вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів	7
1.1.1. Туризм – як наукова система	7
1.1.2. Проблеми систематизації та класифікації видів туризму.....	11
1.1.3. Еволюція організаційних і функціональних особливостей туризму	12
1.1.4 Трансформація понять “рекреаційні ресурси” і “рекреаційна діяльність” в «туристсько-рекреаційні ресурси» і «туристсько-рекреаційна діяльність»	13
1.2. Аналіз попереднього досвіду вивчення ресурсної бази туризму та рекреації на території Чернівецької області.....	16
1.3. Особливості методики дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів	19
2. СЕГМЕНТАЦІЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	22
2.1. Обґрунтування поняття “туристсько-рекреаційна діяльність”	22
2.2. Сегменти туристсько-рекреаційної діяльності та характеристика їх ресурсної основи розвитку.....	25
2.2.1. Курортно-лікувальний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	25
2.2.2. Комерційно-діловий сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	33
2.2.3. Релігійний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	34
2.2.4. Пізнавально-розважальний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності.....	35
2.2.5. Екологічний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	36
2.2.6. Спортивно-оздоровчий сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	36
2.2.7. Екзотичний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності.....	37
3. ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	39
3.1. Зміни в підходах до вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів	39
3.2. Ландшафтний підхід до дослідження можливостей розвитку туристсько-рекреаційної діяльності	42
3.2.1. Основні принципи ландшафтного підходу до дослідження ресурсної основи розвитку туристсько-рекреаційної діяльності	42
3.2.2. Обґрунтування поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт”	46
3.2.3. Класифікація туристсько-рекреаційних ландшафтів.....	48
4. ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ВІДПОВІДНО СЕГМЕНТІВ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	54
4.1. Загальні особливості ландшафтної структури території Чернівецької області	54
4.1.1. Ландшафтні комплекси Прут-Дністерської лісостепової рівнини.....	54
4.1.2. Ландшафтні комплекси Прут-Сіретської лісо-лучної передгірної височини.....	55
4.1.3. Ландшафтні комплекси Буковинських Карпат.....	56
4.2. Характеристика туристсько-рекреаційних ресурсів ландшафтів.....	67
4.2.1. Ресурсна основа розвитку курортно-лікувального сегменту туристсько- рекреаційної діяльності	67
4.2.2. Ресурсна основа розвитку комерційно-ділового сегменту туристсько-рекреаційної діяльності	79
4.2.3. Ресурсна основа розвитку релігійного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності	80
4.2.4. Ресурсна основа розвитку пізнавально-розважального сегменту туристсько- рекреаційної діяльності	84
4.2.5. Ресурсна основа розвитку екологічного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності	92
4.2.6. Ресурсна основа розвитку спортивно-оздоровчого сегменту туристсько- рекреаційної діяльності	94

4.3. Аналіз взаємозалежності набору туристсько-рекреаційних ресурсів і ландшафтних комплексів.....	103
4.3.1. Ареали поширення туристсько-рекреаційних ресурсів відповідно до сегментів туристсько-рекреаційної діяльності.....	103
4.3.2. Ареали можливого розвитку і спеціалізації туристсько-рекреаційної діяльності	109
ДОДАТКИ	115
Додаток А.....	116
Додаток Б.....	124
Додаток В	147
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183

Передмова

Туризм та рекреація стоять нині на позиції потужного сектору світового господарства. Порівняно з іншими галузями господарської діяльності, розвиток туристсько-рекреаційної характеризується невеликими стартовими капіталовкладеннями, швидкими темпами їх окупності, постійно зростаючим попитом на послуги туризму та відповідно високими показниками рентабельності туристичного бізнесу.

Стійка тенденція зростання туристичних потоків на певну територію пов'язана, насамперед, із природно-географічними умовами, екологічно-позитивною ситуацією, самобутньою культурою населення, історико-культурною спадщиною та ін. Саме ці ключові передумови можуть забезпечити майбутній розвиток туристичної індустрії на території Чернівецької області.

Сучасний стан туристсько-рекреаційної галузі дає право стверджувати, що споживач нині формує попит на ринку турпродукту і від його потреб (бажання, можливостей) залежить, що в наш час можна вважати туристсько-рекреаційним ресурсом, тобто сировиною для виробництва турпродукту. Тому швидке розгортання туристичного господарства піднімає перед науковцями проблеми переосмислення та нового обґрунтування таких понятійних категорій як “туристські” та “рекреаційні” ресурси. Особливо важливими є питання раціонального їх використання в межах певних територій, повернення вкладених коштів в максимально короткий термін, а також збереження самих ресурсів для подальшого використання. Крім цього, туристсько-рекреаційна галузь господарства, беззаперечно, є однією з найбільш трудомістких. Проблема підготовки трудових ресурсів у цю сферу залишається до кінця не вирішеною.

Територія Чернівецької області в силу свого ландшафтного різноманіття є цікавою для досліджень взаємозалежності між природними умовами, наявними туристсько-рекреаційними ресурсами та необхідними трудовими ресурсами.

Означена сфера господарської діяльності розвивається як складна соціально-економічна система за умови наявності відповідного набору туристсько-рекреаційних ресурсів в межах конкретної території. Ресурси належать до двох груп: перша група – це ті ресурси, які є передумовою розвитку туризму та рекреації; друга – ті, що забезпечують роботу суб'єкта туристсько-рекреаційної сфери та створення турпродукту.

Головною ідеєю даного видання стала теза: *ландшафт є основою формування та розвитку індустрії туризму і йому відповідає певний набір туристсько-рекреаційних ресурсів.*

Ландшафт в даній роботі розглядається як *система* із натуральними чи набутими в результаті людської діяльності рисами та властивостями, яка є носієм певного набору туристсько-рекреаційних ресурсів. Ресурси туристсько-рекреаційної галузі господарської діяльності, в свою чергу, є *основою функціонування системи* – “людина (турист, рекреант) – туристсько-рекреаційне середовище” та формування туристсько-рекреаційного ландшафту.

Туристсько-рекреаційну діяльність пропонується розглядати з двох позицій: 1) як діяльність підприємств – суб'єктів господарювання, які виступають в ролі засобів виробництва турпродукту, і 2) як діяльність туриста (рекреанта), спрямовану на задоволення своєї мети (потреби) у відпочинку, пізнанні тощо.

Крім цього, в монографії представлено сучасне розуміння нової наукової галузі – “туризмології”, проаналізовано та обґрунтовано сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів, запропоновано розв'язання регіональних проблем розвитку і функціонування туристсько-рекреаційного сектору господарства, систематизовано інформацію про види туристсько-рекреаційної діяльності та здійснено їх сегментацію. А саме – згруповано види туристсько-рекреаційної діяльності за критеріями-ознаками: *мета* споживача турпродукту; *ресурс*, що є основою створення відповідного турпродукту; *територія*, яка забезпечує можливість здійснення конкретного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності, та ін.

В роботі запропоновано та застосовано ландшафтний підхід до вивчення і систематизації інформації про туристсько-рекреаційні ресурси, обґрунтовано поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт” (ТРЛ) та виокремлення їх в окремий клас антропогенних ландшафтів. Запропоновано також власне бачення автора щодо ієрархічної структури таксономічних одиниць ТРЛ.

Проаналізовано та систематизовано інформацію про туристсько-рекреаційні ресурси території Чернівецької області на основі ландшафтного підходу. Охарактеризовано взаємозалежність між ландшафтною структурою території та туристсько-рекреаційними ресурсами, виявлено закономірності поширення туристсько-рекреаційних ресурсів, виділено ареали їх поширення в межах ландшафтних комплексів та обґрунтовано перспективні варіанти спеціалізації туристсько-рекреаційної діяльності.

Теоретичні аспекти туристсько-рекреаційної сфери господарської діяльності поєднано із методологічними дослідженнями ландшафтознавства, географії туризму, екології, соціології, економіки, історії, культурології та інших наукових галузей.

Інформація, подана в монографії, може бути використана при розробці програми розвитку туризму в межах Чернівецької області, а також як методична основа вивчення можливостей розгортання цього виду господарської діяльності і в інших регіонах України. Методи дослідження, запропоновані в монографії, дозволять раціонально та ефективно використовувати туристсько-рекреаційний потенціал регіонів, дають можливість комплексно використовувати туристсько-рекреаційні ресурси та системно підходити до їх освоєння.

Список скорочень

ТРД –	туристсько-рекреаційна діяльність;
ТРР –	туристсько-рекреаційні ресурси;
ТРЛ –	туристсько-рекреаційні ландшафти
МФГО СССР –	Московский филиал географического общества СССР
УГЖ –	Український географічний журнал
Изв. ВГО –	Известия Всесоюзного географического общества
ФГГ –	Фізична географія і геоморфологія: Збірник наукових праць Київського університету

1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Теоретичні основи вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів

1.1.1. Туристика – як наукова система

Наукові дослідження у сфері туризму нині перебувають на стадії активного розвитку. Останнім часом формується понятійний апарат нової наукової системи, яка складається з прикладних наук про туризм, а також дисциплін щодо організації обслуговування туристів (рекреантів).

Теорія функціонування туризму включає окремі рівноцінно вагомі напрями, вирішенням яких займаються науковці різного фаху. Проводиться аналіз сучасного стану туризму в країнах Європи та світу загалом, вивчається їх досвід [12, 42, 58, 66, 91, 92, 106, 121, 129, 130, 158, 198 та ін.]. Узагальнюється історія розвитку туризму в Україні [60, 61, 62, 93, 129, 130, 132, 157 та ін.]. Наукове пізнання у сфері туризму та рекреації відбувається паралельно на *трьох рівнях*: 1 рівень – *емпіричний* – іде нагромадження інформації про наявні умови та закономірності розвитку туризму; 2 рівень – *рівень теоретичних узагальнень* – визначення основного понятійного апарата, об'єкта та предмета дослідження, пояснення причин і можливих наслідків туристсько-рекреаційної діяльності; 3 рівень – *рекомендації впровадження теоретичних узагальнень*.

Практика туристичної та рекреаційної діяльності спонукала до формування ряду нових понять та перегляду сутності вже існуючих, зокрема: “турист”, “туризм”, “туристика”, “сфера туризму”, “соціалізація туризму”, “соціальний туризм”, “індустрія туризму”, “туристський ринок”, “туристський продукт”, “туристські ресурси”, “рекреаційні ресурси” та ін.

В кінці XX століття почав формуватися теоретичний каркас нової науки – “туризмології” [158]. Вона інтегрувала філософський, соціологічний, економіко-соціальний, правовий, історичний та інші аспекти туризму. Нині в системі наукових концепцій розвитку туризму значне місце посідає соціоніка, соціальна психологія – як сфера людинознавчих дисциплін, що розкриває взаємозв'язок людини і суспільства.

Поряд із терміном “туризмологія” застосовується термін “туристика”. За змістом вони, загалом, означають нову наукову систему, яка охоплює два рівні [12]: перший – *теоретичний рівень* – це галузь загалом (її структура, ресурси, міжгалузеві зв'язки, закономірності розвитку, а також територіальна організація, управління, економіка, тощо); другий – *виробничий рівень* – це туристський суб'єкт (туристичне підприємство) зокрема та особливості його функціонування (мал. 1.1.).

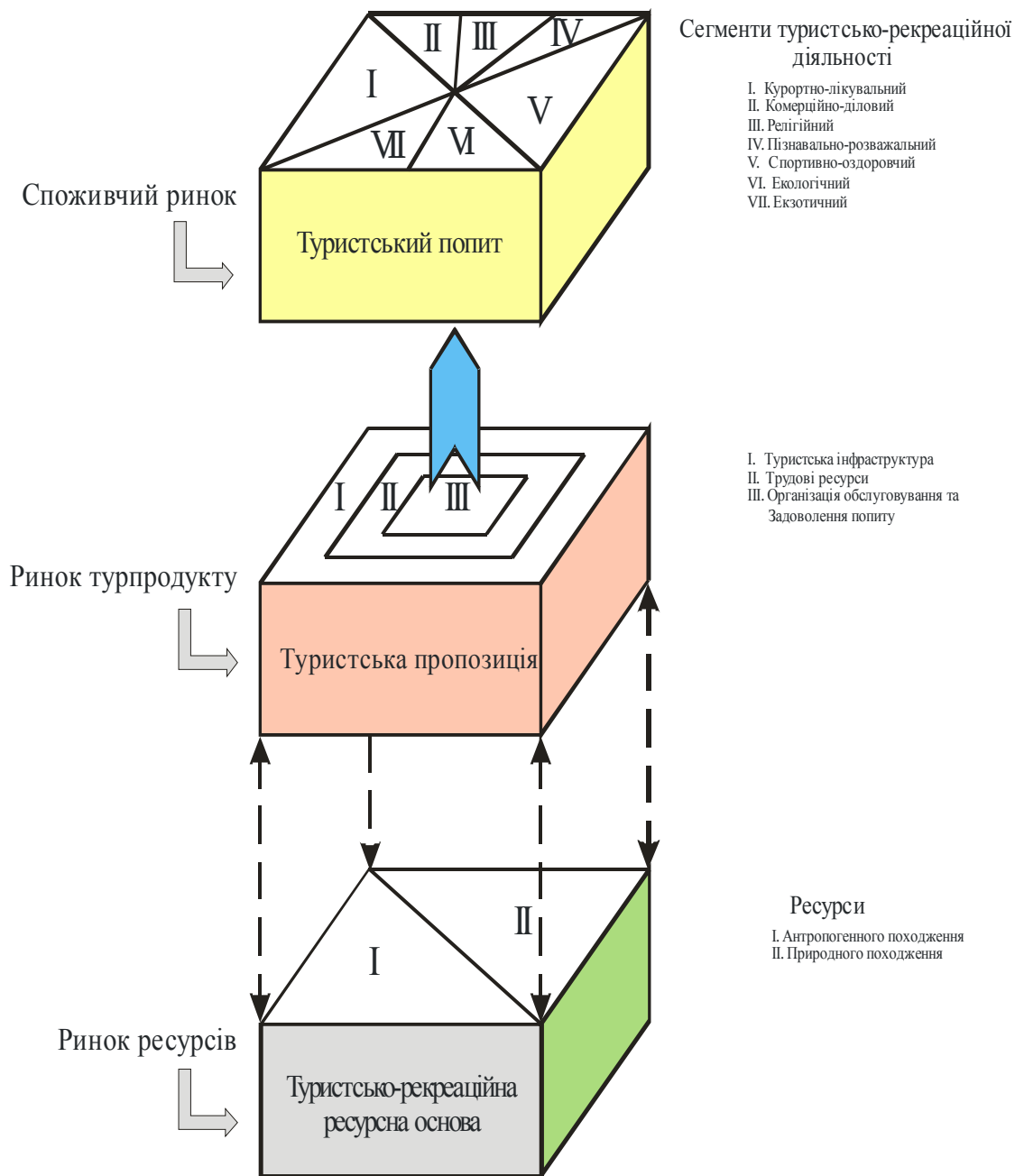

Мал. 1.1. Туристика – як наукова система.

Під територіальною організацією туризму розуміємо спосіб об'єднання структурних одиниць, в результаті якого формується ієрархія туризму. Управління туризмом – це система відносин між суб'єктом управління (Держкомтуризм, обласне управління туризму тощо) та об'єктом управління – туристичним підприємством. Економіка туризму розкриває систему відносин між виробником, посередником (продавцем) та споживачем турпродукту. Структура галузі – це частина теоретичного рівня туристики, що характеризує групи підприємств (первинні, вторинні і т.д.), які утворюють туристську інфраструктуру – мережу туроператорів, турагенцій, готелів (чи ін. засобів розміщення), підприємств ресторанного сервісу, музеїв тощо, а також розкриває взаємовідносини та роль у виробництві турпродукту. Наукові дослідження даної роботи безпосередньо знаходяться в межах сектору “ресурсна база”.

Теоретичне вивчення ресурсної бази розвитку туризму, окремих сегментів туристсько-рекреаційної діяльності дає можливість встановити закономірності розвитку та міжгалузеві зв'язки.

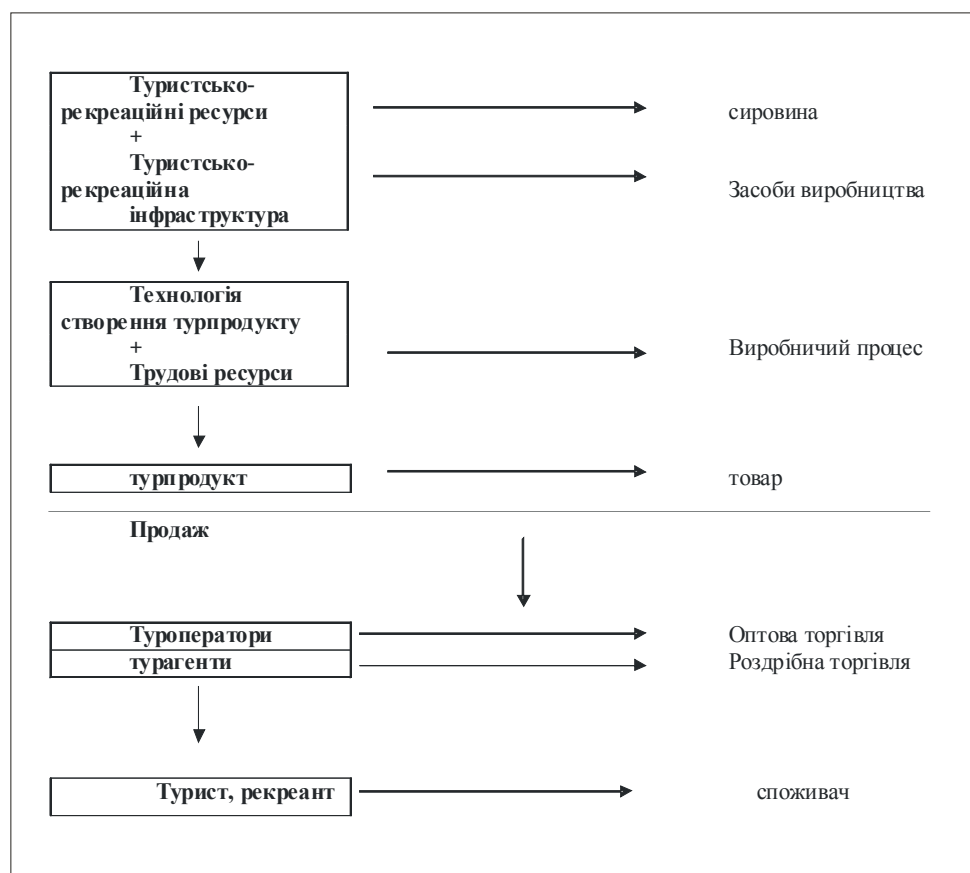
З позиції господарського комплексу, означена галузь складається з **трьох основних рівнозначно важливих блоків-сегментів**, без яких втрачається її сутнісний зміст (мал. 1.2.).

Мал. 1.2. Основні блоки туристсько-господарського комплексу.

Вирішальним блоком є ринок ресурсів, який створює передумови для розвитку галузі. Вони відповідно поділяються на природні туристсько-рекреаційні ресурси та ресурси антропогенного походження (історико-культурні) (мал. 1.3.).

Туристсько-рекреаційна галузь виробляє специфічний продукт, який прийнято відносити до категорії “послуга”. Виробництво будь-якого продукту має свій технологічний шлях і орієнтується на свого споживача. Для того, щоб туристсько-рекреаційний ресурс був переведений в категорію «продукт» і проданий споживачу (туристу, рекреанту) як товар, повинні бути створені відповідні умови для його споживання. Отже, туристсько-рекреаційний ресурс за допомогою відповідного набору інфраструктури (яка виступає, з одного боку, як антропогенний ресурс, що входить до турпродукту, а з іншого – як засіб виробництва турпродукту) і трудових ресурсів (які застосовують відповідний технологічний процес) переходить у готовий товар, який реалізується споживачу (мал. 1.3.). Тому, наступним блоком виступає ринок турпродукту (мал. 1.2.). До нього належать: *по-перше* – туристична інфраструктура, яка складається із засобів виробництва турпродукту (готельне господарство, транспорт, підприємства харчування); *по-друге* – мережа туроператорів та турагентів, яка об’єднує в єдиний турпродукт (тур) продукцію попередніх та реалізує його.

Мал. 1.3. Виробничий процес та реалізація турпродукту як товару.

Інфраструктура і трудові ресурси є основними складовими туристичної індустрії. Трудові ресурси також мають свою специфіку. До них належать: менеджер турфірми, працівник готельного господарства, працівник підприємства харчування, інструкторські кадри, екскурсоводи, гіді, працівники транспорту, медперсонал (працівники санаторіїв, пансіонатів тощо), працівники управлінських структур, методисти, що планують та формують тури, маркетологи, соціологи та багато ін. Таким чином, трудові ресурси забезпечують виробничий процес створення турпродукту та його реалізацію.

Третім блоком є споживач (турист, рекреант), який формує свій ринок (ринок споживача) і відповідно виступає джерелом формування попиту на певний вид продукції (турпродукту). (Аналіз споживчого ринку туризму подається в наступному розділі).

Отже, туризм та рекреація є складним соціально-економічним явищем, яке функціонує в межах системи “суспільство – навколишнє середовище” за умови рівнодійних сил з боку

природних, антропогенних та соціальних чинників. *Природні чинники*: екологічно чисте, естетично привабливе, позитивно впливаюче на здоров'я людини навколишнє середовище. *Антропогенні чинники*: гармонійно вписана в навколишній ландшафт (пейзаж) інфраструктура, створені відповідні умови комфортного перебування людини поза межами свого постійного проживання. *Соціальні чинники*: потреба населення в туристсько-рекреаційній діяльності та фінансова можливість її реалізації. Тому підхід до проблем дослідження ресурсної основи розвитку туризму та рекреації повинен ґрунтуватися на принципах системності і комплексності.

На початку становлення сфери відпочинку, як окремого господарського комплексу, в наукових колах було прийнято використовувати термін «рекреаційний» (рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси тощо) Нині назріла потреба вживати комплексний термін, поєднуючи різні сторони такого роду діяльності в межах одного господарського комплексу. Тому в наш час доцільно використовувати термін «туристсько-рекреаційний», підкреслюючи цим новий підхід до сучасних потреб (вимог) цього виду господарської діяльності, не змінюючи сутнісне наповнення понять, запропонованих попередніми дослідниками. До *туристсько-рекреаційних ресурсів* належать (Н. Ф. Реймерс використовував термін «рекреаційних ресурсів» [183]) «частина природних та культурно-історичних ресурсів, що виступають засобом підтримки та відновлення працездатності і здоров'я людей, які на даній фазі розвитку суспільства придатні для використання та надання туристських послуг». Ті ресурси, які на сьогоднішній день використовуються, а також ті, які через ряд об'єктивних соціально-економічних причин недоступні, але можуть бути використані за певних умов, формують поняття “туристсько-рекреаційний потенціал” території. «Рекреаційний потенціал – це один з показників природно-ресурсного потенціалу, ступінь здатності території позитивно впливати на фізичний, психічний та соціально-психологічний стан людини під час відпочинку» [183]. *Туристсько-рекреаційний потенціал включає два поняття, які нерозривні та взаємодоповнюють*. Рекреаційний потенціал, як природну складову, та туристичний потенціал – культурно-історичну спадщину, як антропогенну складову, а також певні ландшафтні комплекси, де відбувається туристична діяльність, окремі природні чи антропогенні туристичні об'єкти відвідування – музеї, пам'ятки культури, архітектури, археології, традиції населення, народні промисли тощо. Наприклад, для спортивно-оздоровчих видів туризму туристсько-рекреаційні ресурси є єдиним особливим поняттям – природна складова виступає, як рекреаційний ресурс і як туристський. З іншого боку – інфраструктура в місцях розташування рекреаційних ресурсів (мінеральних вод, особливо комфортних кліматичних територій) є свого роду туристським ресурсом або виробничими потужностями у сфері туризму та рекреації.

Описавши та систематизувавши інформацію про певну категорію об'єктів (явищ), дослідник (суб'єкт дослідження) цим самим переводить їх з категорії “потенціал” в категорію “ресурс”. Але для того, щоб ресурс був поданий туристу (рекреанту) як товар (турпродукт), необхідно створити певні умови для його споживання (“споживання” відбувається в момент його фактичного виробництва). Коли турист купує туристичну путівку (ваучер), він тільки оплачує право на отримання турпродукту – екскурсії, проживання в готелі, транспортні послуги тощо. Для залучення туристсько-рекреаційного ресурсу у виробництво турпродукту потрібно створити відповідну інфраструктуру, виробити специфічне туристське спорядження, виконати певну методичну роботу стосовно технології розробки турів, ув'язуючи природну та антропогенну складову в єдине ціле.

Надзвичайно різноманітний спектр туристсько-рекреаційної діяльності викликає необхідність систематизації та класифікації всіх її сучасних видів і форм. Між поняттями “туризм” та “туристсько-рекреаційна діяльність” (ТРД), на нашу думку, доцільно поставити знак рівності, оскільки сутнісне наповнення їх практично аналогічне. Але *термін “туристсько-рекреаційна діяльність” розкриває відразу дві сторони одного явища і в такому словосполученні вони доповнюють інформаційний зміст даного процесу*. Зокрема, туризм – це елемент відпочинку, форма відпочинку, а, отже, й оздоровлення організму людини; “рекреація” в перекладі з латинської – це відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних та психологічних сил [183]. Отже, туристсько-рекреаційну діяльність доцільно розглядати в двох, не роздільних між собою, аспектах: і як діяльність підприємств, які належать до туристичної галузі та виступають засобом виробництва турпродукту; і як діяльність туриста (рекреанта), спрямовану на задоволення своєї потреби у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнанні та ін. у вільний час. Поняття “турист” та “рекреант”, на наш погляд, є рівнозначними, а їх застосування зумовлене конкретною ситуацією і доцільністю у кожному конкретному випадку, для того, щоб підкреслити особливість діяльності

людини. Наприклад, людина відпочиває в пансіонаті, то її скоріше слід називати “рекреантом”, а діяльність – рекреаційною. Але категорія “турист” теж передбачає використання засобів розміщення, підприємств харчування і найголовніше – людина покидає своє постійне місце проживання на деякий час. А ось людей, які подорожують, переїжджаючи з місця на місце, з одного населеного пункту в інший, організовано чи самостійно, краще називати туристами. Але ж подорож – це також відпочинок. Вони також отримують певні позитивні емоції, а отже відновлюють свою життєву енергію, оздоровлюються, тому тут також присутній елемент рекреації.

1.1.2. Проблеми систематизації та класифікації видів туризму

Класифікація означає виділення окремих форм і видів діяльності на основі певних критеріїв. Класифікація туристсько-рекреаційної діяльності дає можливість не тільки вирішувати проблеми її територіальної організації, а й раціонально та комплексно використовувати наявну ресурсну базу, планувати виробництво найбільш конкурентноздатного турпродукту.

Над питаннями класифікації працювали М. П. Крачило [121], В. Т. Сапрунова [198], В. А. Квартальнов [106], І. Т. Балабанов [12], О. О. Бейдик [13], Т. Г. Сокол [201] та ін.

Практично всі попередні спроби класифікації туризму базуються на розумінні поняття “туризм” як тимчасового переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну чи регіон, у межах своєї країни, у вільний час, з метою отримання задоволення і відпочинку, оздоровлення, гостювання, пізнання або з професійно-діловою метою, без заняття оплачуваною роботою в місці перебування (класичне визначення туризму за Реймерсом) [183].

Свого часу М. П. Крачило [121], а пізніше і Т. Г. Сокол [201] запропонували подібні схеми класифікації туризму за видами, групуючи їх на основі десяти критеріїв (ознак). Зокрема:

1) *Спрямованість туристичних потоків* – виїзний туризм (за кордон), внутрішній туризм, вони об’єднуються в, так званий, національний туризм (останнє поняття пов’язано з діяльністю громадян певної країни), а також в’їзний (іноземний) туризм. Внутрішній та в’їзний види туризму передбачають перебування туристів в межах однієї країни. За цим же критерієм окремо виділяється міжнародний туризм – де передбачається відвідування декількох країн.

2) *Охоплення території* – цей критерій дає уяву стосовно географії туристсько-рекреаційної діяльності: внутрішньо-регіональний, міжрегіональний, кругосвітній.

3) *Термін поїздки* – це особливий критерій, який впливає на набір послуг для туриста, на форму та територіальне спрямування туристичного потоку тощо – туризм вихідного дня, короткостроковий туризм або тривалий. Туризм вихідного дня передбачає використання (споживання) турпродукту, який територіально є досяжним, за 1 – 2 години (до 3-х). На відстань від постійного місця проживання до місця відвідування впливають, звичайно, вид транспорту і вартість переїзду тощо.

4) *Сезонність* – саме цей критерій визначає інтенсивність турпотoku в регіон, його спеціалізацію – сезонний, який включає літній, зимовий та міжсезонний, а також – постійний.

5) *Принцип оплати та організація продажу* – виділяються такі види: елітний (VIP), комерційний, соціальний, інтенсив-туризм.

6) *Ступінь організованості* – передбачає: на замовлення, самодіяльний, плановий організований; саме інформація про кількість клієнтів при планових організованих турах та на замовлення дає можливість підприємствам розміщення, харчування та транспорту певним чином планувати свою роботу (скажімо, по сезонах), самодіяльний туризм (тобто самостійний вибір туристом регіону, транспорту, засобу розміщення, часто спонтанно, без використання посередників – турагентств).

7) *Демографічний та соціальний склад учасників подорожі* – туризм дитячий, шкільний, молодіжний, сімейний, третього віку, інвалідів, за професійним складом. Виробникам турпродукту запропонована сегментація дає уяву про категорію клієнта, оскільки кожна з них вимагає особливого підходу до організації подорожі, відпочинку, дозвілля.

8) *Форми організації подорожі* – стаціонарний, тайм-шер, клубний, туризм самообслуговування. На нашу думку, це не зовсім вдалий вибір критерію та виділення видів туризму. Організаційних форм туризму набагато більше та й сам критерій виглядає просто надуманим. Його потрібно або зовсім упускати, або підходити до його розуміння дещо в іншому плані. Скажімо, яку подорож передбачає перебування людини на дачі, що відносять до стаціонарного туризму – переїзд з міста за межі міста? Або туризм самообслуговування? Чи не перекликається він із поняттям «самодіяльний туризм»?

9) *Засіб пересування* – (скоріше за все, назву цього критерію слід розглядати як спосіб пересування). Т. Г. Сокол виділяє транспортний туризм та його підвиди авіаційний, залізничний, автомобільний, водний (річковий, морський) і туризм з активними засобами пересування – пішохідний, лижний, водний, вело- та мототуризм, кінний туризм, спелеотуризм. Тут, знову ж таки, не відповідність розподілу за видами: мотоцикли та велосипеди – це є види транспорту. Водний туризм теж передбачає використання досить різноманітних плавзасобів – катамаранів, плотів, човнів, байдарок тощо. До активних способів пересування, на наш погляд, слід віднести саме пішохідний туризм та його різновиди (за територіальною та орографічною ознакою) – пішохідний рівнинний, гірський та ін., спелеотуризм, альпінізм (скелелазання – як різновид), кінний тощо.

10) *Мета подорожі* – тут виділяються такі види туризму: культурно-розважальний, пізнавальний, етнічний, релігійний, діловий, спортивний, рекреаційний, навчальний, промисловий, екологічний, екзотичний, пригодницький, гастрономічний, екстремальний.

Такого роду класифікація є лише однією із спроб систематизації складного об'єму інформації стосовно туристичної галузі, але вона не розкриває суті сучасного соціально-економічного розуміння туристсько-рекреаційної діяльності.

1.1.3. Еволюція організаційних і функціональних особливостей туризму

Сучасний туризм – явище, з одного боку, молоде, оскільки масовим він став лише в кінці 50-х – на початку 70-х років XX ст., а з іншого, має глибоке історичне коріння, адже подорожі притаманні людству з сивої давнини.

В історії розвитку туризму розрізняють чотири періоди (на прикладі Європи) [197]. *Перший період* найбільш тривалий – *передісторія туризму* (до початку XIX століття) – характеризується примітивністю засобів пересування. Основними причинами, що спонукали людину до подорожі, були, як правило, торгівельні справи, розширення освітнього світогляду, а також лікування. До справжнього туризму тут ще далеко – відсутні його справжні мотиви: бажання відпочити, розважитися, познайомитися з цікавими місцями, явищами, об'єктами у вільний час. Хоча вже в стародавній Греції зароджуються перші, за сучасними мірками, подорожі, які можна віднести до одного з різновидів сучасного туризму – подорожі на Олімпійські ігри. В середні віки посилюються релігійні мотиви, що спонукають людину вирушити в подорож. У XVIII ст. стає модно (мотив – дань моді) для елітарної молоді навчатися в Європі: вивчати мови, ознайомлюватися з досягненнями науки в різних країнах. Проте цей привілей був доступний лише найбагатшому прошарку населення. Мода на подорожі Європою залишається актуальною і в XIX ст. Тому *другим періодом* історії розвитку туризму є *елітарний туризм* (XIX ст.). У цей час, як і раніше, подорожують найбагатші верстви суспільства, і, як правило, саме на них орієнтується сфера послуг, що починає формуватися. Вона представлена розкішними апартаментами готелів, дорогими ресторанами. Основними напрямками діяльності на ринку туристичних послуг протягом другого періоду розвитку туризму є розваги, лікування, паломництво.

Докорінні зміни в сфері транспорту та розвиток виробничої сфери господарської діяльності в XIX ст. призвели до значного стрибка в розвитку туризму. Вища кваліфікація робітників оплачується відповідно вище. Зменшується тривалість робочого часу на користь вільного від роботи часу. Тому основною ознакою початку *третього періоду* історії туризму є поява на ринку споживача – туриста із середнім рівнем достатку. У пересічного найманого працівника виникають передумови (вільні кошти та вільний час) для туризму та відпочинку. У цей період розвитку світової економіки на ринку споживача турпродукту починає формуватися потужний сегмент невибагливого до розкоші туриста, який хоче поїхати відпочити і вже має за що, виходячи з умов постійного проживання та умов праці.

З 60-х років XX ст. починається *четвертий період* в історії розвитку туризму. Формується потужна індустрія відпочинку із певним виробничим циклом, методами організації та управління виробництвом, із різноманітним набором специфічного турпродукту. Цей період прийнято називати “масовим конвеєрним туризмом” [198], завдячуючи типовості виробничого процесу та формам турпродукту. В більшості випадків турфірми пропонують пакети послуг (за різним рівнем якості, а, відповідно, і вартості) – тури. Але вже в той час виділяються спеціалізовані підприємства, що виробляють турпродукт певного спрямування. Характерною ознакою четвертого періоду є також формування регіонів та центрів прийому туристів і регіонів та центрів зародження турпотоків.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр. змінюється ситуація на ринку туристичних послуг. Сформована індустрія туризму, зростає рівень конкуренції між підприємствами сфери

туризму, споживач володіє інформацією про ринок турпродукту, зростає рівень вимогливості до якості туристичного продукту, його безпеки тощо. Починається сучасний – *п'ятий період* історичного розвитку галузі. Туризм у цей час стає унікальним суспільним явищем, який пропонуємо назвати періодом *спеціалізованого туризму*. Основною рисою цього періоду є індивідуалізація турпродукту та спеціалізація його виробників.

Нині в країнах, де туризм став повноцінною галуззю господарства, туристичні підприємства, виробляючи свій продукт, адресують його не масі туристів взагалі, а орієнтуються на потреби конкретних цільових груп [198]. В Україні цей процес тільки починається, тоді як, наприклад, в Європі вже є чималий досвід та напрацювання в цьому напрямі.

Очевидно, що споживчий ринок турпродукту в наш час характеризується формуванням туриста нового типу. Це сучасна людина, яка живе в надзвичайно складному, створеному нею ж, середовищі, що має двополюсну будову – позитивно-негативну. Позитивна сторона – це комфортні умови проживання, загалом достатній рівень матеріального добробуту, наявність вільного часу для відпочинку. Негативна – концентрація населення в міських індустріальних агломераціях, концентрація виробництва, а звідси – вплив на організм людини шкідливих відходів, надлишок шумових подразників, забруднення повітря, інтенсивний ритм життя та праці. І, як наслідок, сучасна людина постійно перебуває в стані нервового напруження та стресу. Тому у вихідця індустріального та урбанізованого середовища (які і є основними регіонами зародження туристичних потоків) виникає потреба відпочити, потрапити в ті умови, де емоційна та фізична втома пройде.

Для збереження постійного та залучення нового клієнта туристичним підприємствам в наш час доводиться враховувати індивідуальні особливості, вимоги та побажання як окремих категорій населення, так і окремих фізичних осіб. Як правило, турист сьогодні – це людина досить поінформована, має певні смаки та вподобання, сама вибирає (знаючи напевно) куди і чим поїхати на відпочинок, самостійно визначає якісний рівень (клас обслуговування). Цьому сприяють як засоби масової інформації, так і специфічні для туризму методи та способи реклами турпродукту.

1.1.4. Трансформація понять “рекреаційні ресурси” та “рекреаційна діяльність” в «туристсько-рекреаційні ресурси» і «туристсько-рекреаційна діяльність»

Поняття “рекреаційні ресурси” не відразу знайшло визнання серед науковців. В початковий період досліджень особливостей та закономірностей розвитку сфери відпочинку використовувалися такі терміни, як “умови рекреаційної діяльності”, “об’єкти туризму та екскурсій”, “лікувальні або курортні фактори” [122, 147]. Більшість цих понять визначало якісну сторону можливості організації відпочинку. Як правило, було подано оцінку комфортності умов відпочинку, корисності використання того чи іншого лікувально-оздоровчого чинника та оцінку атрактивності історико-культурних чи соціально-технічних об’єктів.

Тривалий час рекреаційні умови та чинники не відносили до поняття ресурсу. Це зумовлено незвичністю предмету оцінювання (наприклад, мальовничість ландшафту – більша чи менша, унікальність природних, не змінених людиною, ландшафтів тощо). Але основною причиною було те, що сфера рекреаційної діяльності (рекреаційного обслуговування) в більшості випадків не належала до системи галузей господарства, а, тим більше, не виділялася в окрему галузь. Отже і категорія “туристсько-рекреаційні ресурси” не мала економічного підґрунтя.

Кожна галузь господарства існує та розвивається на основі своїх особливих ресурсів. Віднесення тих чи інших об’єктів (явищ) до категорії “ресурс” (виробничої чи невиробничої діяльності) повинно базуватися на таких *трьох основних вимогах*: 1) наявність соціальної необхідності (потреби) використання; 2) наявність техніко-економічної можливості їх освоєння; 3) наявність необхідного (достатнього) рівня їх вивченості. На підставі означених вимог (критеріїв) А. А. Мінц [138] під поняттям “природні ресурси” розуміє “тіла і сили природи, які на даному рівні розвитку виробничих сил і вивченості можуть бути використані для задоволення потреб людського суспільства в формі безпосередньої участі в матеріальній діяльності”. Однак поняття “рекреаційні ресурси” не обмежуються лише природними ресурсами. Л. С. Філіпович [212, 213], Е. Б. Алаєв [4] та інші відносять до них будь-які речі, речовини, енергію, інформацію, “які виробляються поза даною, тобто рекреаційною системою, але є для неї початковим матеріалом функціонування, розвитку, існування”.

Уперше трактування поняття “рекреаційні ресурси” з позиції рекреаційної галузі господарства було запропоноване А. А. Багровою [10, с. 5-12]. “Рекреаційні ресурси – це природні, природно-технічні і соціально-економічні геосистеми та їх елементи, які за існуючих технічних і

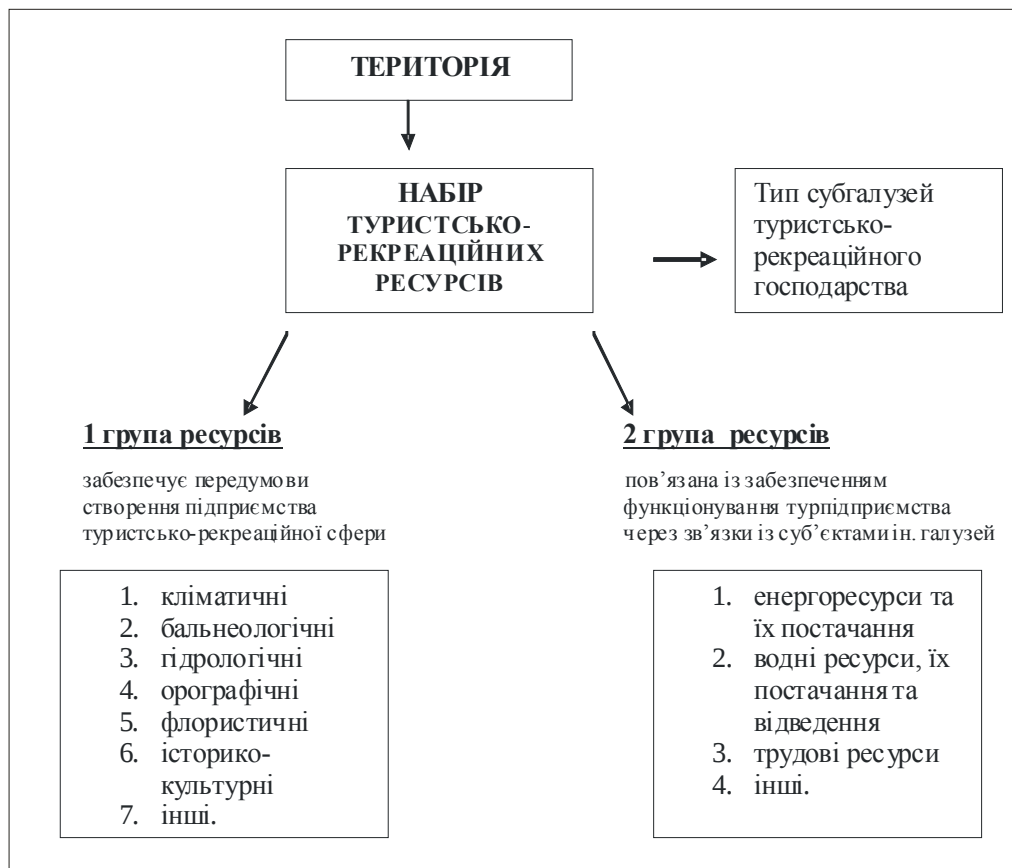
матеріальних можливостей можуть бути використані для організації рекреаційного господарства”. Рекреаційний ресурс в такому тлумаченні розглядається як “ланка складного ланцюга уявлень про сферу діяльності: природний або соціально-технічний об’єкт – умови відпочинку – ресурси – фонди” [211, с. 5-8]. Отже, *умови рекреаційної діяльності пов’язані з рекреаційними ресурсами такими моментами*: 1) визначення господарської цінності рекреаційного ресурсу; 2) аналіз його просторово-часових характеристик; 3) аналіз економічної можливості освоєння. Момент переходу категорії “ресурс” до категорії “фонд” відбувається тоді, коли ресурси стають знаряддям і засобом праці в рекреаційному господарстві, предметом довготривалого використання, забезпечуючи можливість надання населенню певних рекреаційних послуг. Особливістю фондів рекреаційного господарства є те, що більшість з них одночасно можна розглядати і як ресурси. Скажімо, у благоустрій пляжу були вкладені певні кошти і створені умови, придатні для його використання. Отже, пляж як “ресурс” переведений у “фонд”. Але пляж неможливо використати повністю, вичерпати його запаси, він і далі залишається в категорії “ресурс”. Тож, в рекреаційному господарстві є частина ресурсів, яка тісно пов’язана та підтримує генетичні зв’язки з природним середовищем і, разом з тим, виступає засобом праці [119, с. 80 -89; 140].

У літературі під поняттям “рекреаційні ресурси” найчастіше розуміють (називають) окремі компоненти природного або культурного (антропогенного) ландшафту, виділяючи – кліматичні, водні, гідромінеральні (бальнеологічні), лісові, гірські, соціально-культурні та інші. Важливо те, що найчастіше як ресурс розглядають лише ті об’єкти (або явища, події), які конкретно послужили причиною самого факту здійснення подорожі (виїзду з постійного місця проживання на певний час). Розглядаючи цю категорію ресурсів тільки з таких позицій, неможливо виокремити (систематизувати, сегментувати) субгалузі рекреаційного господарства. Кожна з них тісно пов’язана з великою кількістю як природних, так і соціально-культурних об’єктів. Тому, на нашу думку, до питань сегментування рекреаційного господарства необхідно підходити комплексно і розглядати комплекс природних і соціально-культурних компонентів ландшафту, які визначають можливість організації певних видів туристсько-рекреаційної діяльності (ТРД).

Л. С. Філіпович підкреслює, що набір туристсько-рекреаційних ресурсів (ТРР) пов’язаний з конкретними типами субгалузей рекреаційного господарства, має певну територіальну цілісність і розглядає його (набір ТРР) як територіальний тип [212, с. 5-8]. Очевидно, що кожен такий територіальний набір (тип) ресурсів можна об’єднати в дві групи (мал. 4). *Перша група* ресурсів пов’язана з видами туристсько-рекреаційної діяльності. Тобто, це ресурси, які є передумовою створення підприємств туристсько-рекреаційної сфери. Доцільність розвитку того чи іншого виду ТРД необхідно доповнювати просторово-часовими характеристиками, що, в свою чергу, дозволить обґрунтувати ефективність організації підприємств туристсько-рекреаційної галузі (наприклад: будинки відпочинку, санаторії, пансіонати, туристські бази тощо). До цієї групи Л. С. Філіпович відносить [212, с. 5] кліматичні, бальнеологічні, гідрографічні (морські акваторії, внутрішні водойми), орографічні, флористичні (лісові) та інші види ресурсів. *Друга група* ресурсів пов’язана із функціонуванням суб’єкта туристсько-рекреаційної сфери, його зв’язками з іншими галузями господарства. Це ресурси, які безпосередньо не пов’язані з рекреаційною діяльністю, але без них неможлива організація означеного виду господарювання. До них належать енергетичні, водні, трудові та ін. ресурси. В такому розумінні транспортна інфраструктура, зв’язок, джерела енергії, водозабезпечення і т.п. виступають в якості ресурсу.

В основу поділу туристсько-рекреаційних ресурсів на означені дві групи покладено принципи комплексності та доповнюваності. Наявність на певних територіях відповідних наборів (типів, сукупностей) ресурсів якраз і вимагає необхідності та доцільності їх комплексного використання. Саме з цим пов’язано формування поліфункціональних туристсько-рекреаційних районів і можливість співіснування туристсько-рекреаційної діяльності з іншими видами господарювання (мал. 1.4.).

Очевидно, якщо ТРР території мають достатні для певної субгалузі параметри та властивості, то й якість функціонування всього набору буде доволі високою. І навпаки, якщо характеристики хоча б одного з них негативні (або відсутній необхідний ресурс), то якість всієї території значно знижується. Прикладом можуть бути набори (комплекти) ресурсів оздоровчого виду ТРД на узбережжі моря. Основними компонентами такого набору є: достатній період з комфортними кліматичними умовами, наявність теплого моря, достатньої площі пляжів, певного типу рослинності. За відсутності хоча б одного з них (скажімо, пляжу) або низької його якості (вузький, кам’янистий), привабливість всього набору, звичайно, зменшується.

Мал. 1.4. Структура територіального набору (типу) туристсько-рекреаційних ресурсів

З переходом на ринкову модель господарювання в Україні спостерігається перехід від екстенсивного способу господарювання до інтенсивного. Не обминули ці процеси й туристсько-рекреаційну сферу. Загалом, будь-яке туристсько-рекреаційне освоєння території та подальше її використання, як правило, проходить подібний шлях. Л. С. Філіпович [212, с. 8-16], наприклад, виділяє *три етапи* рекреаційного ресурсокористування: екстенсивний, перехідний та інтенсивний.

Для *першого етапу* властивий *екстенсивний* спосіб рекреаційного ресурсокористування. Він виражається стихійністю, відсутністю будь-яких конструктивних дій з боку управлінських структур, вибір території відбувається на основі утверджені у населення думки про придатність її для рекреаційної діяльності” [212, с. 8–16].

Наслідком екстенсивного ресурсокористування можуть бути два варіанти: *1-й* – після припинення туристсько-рекреаційного навантаження геосистема повертається до первинного стану; *2-й* – навантаження настільки велике, що геосистема починає руйнуватися й, в результаті, погіршується якість і кількість рекреаційних ресурсів, аж до повної деградації. Очевидно й те, що деградація можлива не лише під дією надмірних антропогенних навантажень, але і власних процесів розвитку геосистеми (перебудова структури та зміна властивостей). Прикладом можуть бути природні процеси, що відбуваються у береговій зоні Дністровського водосховища. На першому (екстенсивному) етапі освоєння ресурсів, як правило, відсутній будь-який контроль за їх використанням, ніхто не фіксує інформацію про їх стан, відсутні органи управління, зацікавлені в підтримці цінних властивостей середовища саме для організації ТРД.

Характерною рисою *перехідного етапу* розвитку туристсько-рекреаційного ресурсокористування є запровадження в режим функціонування рекреаційно-господарської системи процесів збереження і відновлення рекреаційних ресурсів [212, с. 8 – 16]. Поступово формується система контролю за станом якості ресурсу, систематизація збору інформації, розробляються пропозиції щодо регулювання навантажень на геосистеми та на відновлення зруйнованих (деградованих) рекреаційних ресурсів. Основним рекреаційним ресурсом на цьому етапі залишається природна геосистема.

Інтенсивний етап рекреаційного ресурсокористування починається тоді, коли воно стає об'єктом проектування. Цей етап прийнято поділяти на *дві стадії* [212, с. 8-16]. На *першій* – у

природне середовище “вписують” ті технічні споруди, які є необхідними для певного виду ТРД (що визначено на основі досліджень окремих компонентів конкретної території). Такі заходи спрямовані на перебудову існуючої геосистеми, її компонентів з метою переведення їх в категорію “туристсько-рекреаційний ресурс” або надання їм необхідних властивостей. На *другій стадії* відбувається принципово новий підхід до рекреаційного ресурсокористування: створення штучних природно-технічних геосистем і використання їх як туристсько-рекреаційних ресурсів. Слід зауважити, що природно-технічні геосистеми можуть створюватися в рамках інших господарських комплексів, а їх рекреаційне використання досить часто є наслідком самого факту створення такої природно-технічної геосистеми. Прикладом можуть стати гідроелектростанції, в результаті будівництва яких утворюються водосховища (з різним набором властивостей для можливості їх використання в туристсько-рекреаційній сфері). Внаслідок створення та функціонування гідротехнічної геосистеми, як правило, активізуються негативні процеси, пов’язані з переробкою берегів, зсувами, зміною гідрологічних режимів бокових приток та розвантаженням підземних вод в долині річки. Очевидно, що можливість використання водосховищ з рекреаційною метою потребує здійснення ряду заходів для нейтралізації негативних змін та процесів у самій геосистемі, створення більш комфортних умов для її проведення – укріплення та підсипки берегів, засадження їх лісом, спорудження пристаней для плавзасобів, організації збору та вивозу сміття, а також розробки заходів, пов’язаних з оптимізацією спрямованості рекреаційних потоків (їх розосередження), тобто способів та варіантів регулювання рекреаційного навантаження. Питаннями рекреаційного використання водосховищ та прилеглих ландшафтних комплексів займалися А.Б. Авакян, В.К. Бойченко та І.В. Ланцова [184], Ю.М. Матарзин і В.П. Салтанкин [23], М.П. Питуляк [175] та ін.

Отже, можемо стверджувати, що на *етапі інтенсивного рекреаційного ресурсокористування* назріває необхідність інтеграції нових методів дослідження природничих і технічних наук. Окрім цього, серед методів дослідження та обґрунтування можливості розвитку даного виду господарської діяльності стають актуальними економічний аналіз доцільності створення туристсько-рекреаційної системи, облік коштів, які необхідні для утримання її на достатньо високому якісному рівні, а також розрахунок часу окупності капіталовкладень та розмір можливого прибутку. Скажімо, на вибір території для спорудження гірськолижного комплексу впливає сьогодні не тільки крутизна схилу, його довжина, тривалість та потужність снігового покриву, але й віддаленість від основного джерела туристсько-рекреаційного потоку та його потужність тощо.

1.2. Аналіз попереднього досвіду вивчення ресурсної бази туризму та рекреації

Попередні дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів та можливості розвитку означеної галузі мали економіко-географічний характер, що вимагало використання методологічної концепції суспільної географії. Об’єктом дослідження тут виступала територіальна організація суспільства та господарства (в нашому випадку – територіальна організація туристсько-рекреаційної діяльності).

На кожному етапі розвитку суспільно-економічних відносин наукою використовувалися необхідні, саме в той конкретний час, підходи та методи для розв’язання поставлених завдань, зокрема щодо розвитку туристсько-рекреаційної діяльності. У період функціонування планової економіки управління використанням ресурсів відповідної категорії відбувалося централізовано. В рамках тієї системи господарювання це було виправданим. Профспілковий організований відпочинок мав свої переваги при розрахунках витрат, отримання прибутку, в питаннях зайнятості населення тощо.

Самодіяльний туризм, який розвивався в системі спортивних туристських клубів федерації спортивного туризму, по суті також мав плановий характер – визначена кількість спортивних туристичних баз, альпіністських таборів і, врешті, обмежена кількість коштів, яка виділялася тими самими профспілками чи підприємствами (при яких були створені такі клуби) на туристичні категорійні походи та спорядження, на розробку та маркування маршрутів, вихід на маршрут із дозволу контрольно-рятувальної служби. Все це, певним чином, давало можливість планувати й керувати процесом розвитку таких видів туризму, які сьогодні відносять до спортивно-оздоровчого, пригродницького, екологічного, екзотичного, екстремального тощо.

Над питаннями розвитку рекреації і туризму, вивченням можливостей ресурсної бази території Чернівецької області працювало чимало науковців України та Буковини, зокрема: М. П. Крачило, М. Г. Ігнатенко, Ф. В. Лапшин, О. І. Волошин, В. П. Пішак, М. І. Долішній,

Н. Ю. Недашківська, О. М. Ігнатенко, В. К. Євдокименко, І. М. Школа, В. Ф. Кифяк та інші. Досліджуючи можливості формування туристсько-рекреаційного комплексу, Н. Ю. Недашківська і В. К. Євдокименко розглядали територію Чернівецької області, як складову Карпатського регіону.

У 80-х роках ХХ ст. економіко-географічні дослідження туристських та рекреаційних ресурсів базувалися на концепції територіально-рекреаційних комплексів (ТРК) адміністративної області, розуміючи ТРК як “поєднання рекреаційних підприємств та супутніх установ інфраструктури, які об’єднані тісними рекреаційними зв’язками, а також спільним використанням природного та суспільно-географічного потенціалу області” [98]. Ці питання, зокрема, висвітлені у роботах О. М. Ігнатенка, який використав теоретичні напрацювання Ю. А. Веденіна та Н. Ю. Недашківської і застосував їх до території Чернівецької області. ТРК розглядається ним, як частина складного інтегрального економіко-географічного господарського комплексу адміністративної області з усіма взаємозв’язками з іншими господарськими комплексами, такими як агропромисловий, лісопромисловий, водогосподарський тощо.

Структура обласного туристсько-рекреаційного комплексу (ТРК) визначалась за двома напрямками: функціонально-компонентним та функціонально-територіальним.

До функціонально-компонентної структури включали певну кількість видів рекреаційної діяльності (лікувально-курортну рекреацію, відпочинок та спортивну рекреацію, туризм і пізнавальну рекреацію). Термінологія, яка використовувалася щодо видів рекреаційної діяльності, на той час була на початковій стадії формування. Хоча й нині стан справ у питаннях класифікації, систематизації видів туризму, розуміння змісту понять та термінів у сфері туристсько-рекреаційної діяльності є досить дискусійним.

Функціонально-територіальна структура – це, фактично, територіальна “проекція” функціонально-компонентної, тобто просторова приуроченість компонентів рекреаційної діяльності. При цьому виділялися такі елементи, як рекреаційний вузол, рекреаційний куш, рекреаційний центр та рекреаційний пункт. Поняття “рекреаційний вузол” розроблене Н. Ю. Недашківською (1983). *Рекреаційний вузол* у межах обласного ТРК – це, образно кажучи, один крупний рекреаційний центр і компактно розміщені навколо нього рекреаційні пункти [150]. *Рекреаційний куш* є нижчим таксономічним рівнем і представляє собою зосередження на порівняно невеликій території декількох рекреаційних центрів, між якими існують рекреаційні зв’язки. Якщо ж таких зв’язків не існує, то кажуть про групу рекреаційних об’єктів. Під *рекреаційним центром* розуміли населений пункт, в якому функціонують два або більше рекреаційних заклади (пункти) – санаторії, турбази, будинки відпочинку, спортивні табори тощо. Первинною територіальною одиницею обласного ТРК вважався *рекреаційний пункт*, який спеціалізується на одному виді рекреаційної діяльності [150].

Аналізуючи структуру ТРК Чернівецької області, О. М. Ігнатенко за функціонально-компонентним напрямком виділяв три основні види рекреаційної діяльності: туризм та пізнавальну рекреацію; відпочинок та спортивну рекреацію; лікувальну рекреацію та декілька інших видів оздоровлення.

Туризм та пізнавальну рекреацію в рамках обласного ТРК на середину 80-х представляло 9 підприємств: 3 туристичні бази – “Чернівці” (м. Чернівці), “Буковина” (с. Валя Кузьміна), “Черемош” (м. Вижниця); 4 бюро подорожей та екскурсій – Чернівецьке, Вижницьке, Хотинське, Новодністровське; обласний дитячий туристичний табір “Лунка” (сmt Красноїльськ) та дитяча туристична база “Буковина”.

У рамках наступного виду рекреаційної діяльності виділялося [98] декілька підвидів відпочинку: «дозвілля, індивідуальну спортивну рекреацію, напіввідпочинок (використання вільного часу для створення деяких особистих благ), споглядання та естетична рекреація». Виділення таких «підвидів відпочинку» сьогодні, на нашу думку, недоцільне. Поняття «дозвілля» передбачає діяльність людини поза її робочим місцем та працею у власному побуті. В час дозвілля ми можемо займатися спортом, можемо «споглядати» чудові пейзажі міського парку чи красовиди за межами населеного пункту, відвідувати музеї чи виставки і насолоджуватись творами мистецтва – картинами, скульптурою, читати улюблену літературу (художні твори, журнали), отримуючи від цього естетичне задоволення. Далі виникає запитання: «А що мав на увазі автор, використовуючи поняття “напіввідпочинок”, пояснюючи таку діяльність “створенням деяких особистих благ”? Виходить, якщо сім’я на присадибній ділянці навесні посадила картоплю, чи господиня приготувала вечерю, то вона “напіввідпочила”?..

Підприємства сфери відпочинку обласного ТРК на той час розміщувалися, як правило, в місцях із найсприятливішими природними умовами, неподалік від місця постійного проживання

рекреантів, і концентрувалися в так званих “зелених зонах” навколо обласного центру, наприклад: урочище Цецино, в селах Чорнівка, Кам’янка, Просіка, а також в долині р. Дністер (с. Репужинці, м. Хотин), в урочищі “Червона Діброва” та в Буковинських Карпатах загалом [98].

«Відпочинок та спортивна рекреація» були представлені будинком відпочинку “Зелені пагорби”, базами відпочинку, спортивними та піонерськими таборами. Сюди ж відносили і мережу садово-городніх ділянок [98]. Маємо зауважити, що в Україні це досить суперечливе і ще мало вивчене питання, хоча в Німеччині, наприклад, проживання населення деякий час (скажімо, в період відпусток) у заміських будинках дістало назву “стаціонарний” (або дачний) туризм.

Санаторно-курортне лікування було чи не єдиним видом рекреації в області, який функціонував упродовж року. Цей вид діяльності представлений в межах обласного ТРК санаторіями, провідне місце серед них займав санаторій “Брусниця”, а також аналогічного профілю – “Щербинці”, “Золотий колос”, “Стара Жадова”.

У функціонально-територіальній структурі обласного ТРК О. М. Ігнатенко виділяв такі підрозділи: *два* рекреаційні вузли – Чернівецький історико-архітектурний та природно-оздоровчий, Вижицько-Путильський ландшафтно-кліматичний та туристсько-оздоровчий, *один* рекреаційний куш – Сторожинецько-Сіретський ландшафтно-оздоровчий, а також *три* локальних рекреаційних центри (Репужинецький, Хотинський та Щербинецький).

У вищезгаданих роботах розглядається питання управління процесом використання туристичних і рекреаційних ресурсів та функціонування ТРК загалом. Як на той час, так і нині міжвідомча роздрібненість підприємств туристсько-рекреаційної сфери створювала чимало проблем у питаннях використання ресурсів та управління цим видом діяльності.

Означена територія не раз потрапляла в поле зору дослідників, як складова Карпатського регіону. Зокрема, В. К. Євдокименко, вивчаючи питання регіональної політики розвитку туризму, виділяє тут Чернівецький (м. Чернівці та його околиці), Вижицько-Путильський (територія адміністративних районів Чернівецької області) та Дністровський (середня частина Дністра від м. Галич до м. Новодністровськ) рекреаційні райони. Характеризуючи рекреаційні ресурси кожного, їх придатність до певного виду туристсько-рекреаційної діяльності, визначаючи рекреаційну місткість району (за сезонами) та основні рекреаційні центри, він приходить до висновку, що “просторова специфіка розміщення природно-ресурсної бази в Карпатському регіоні вимагає не уніфікованого, а територіально-диференційованого підходу до планування перспективи її освоєння” [93]. В. К. Євдокименко також піднімає питання використання в туристичних цілях історико-культурних ресурсів. “Ще донедавна історико-культурні пам’ятки були об’єктом досліджень істориків, археологів, мистецтвознавців, культурологів – наголошує автор – а з розширенням і поглибленням наукових пошуків та розв’язання актуальних питань рекреаційного освоєння територій, історико-культурний потенціал стає об’єктом інтересів економістів, географів, архітекторів” [93]. Принципове значення, на наш погляд, має якісна оцінка придатності об’єкта (явища) для використання в туристичних цілях, а саме – пізнавальна цінність, унікальність, доступність, стан збереженості (стосовно архітектурного об’єкта) тощо. Наявність на території саме таких ресурсів та відомості про можливості їх використання мають надзвичайно великий позитив для розвитку в регіоні туристсько-рекреаційної діяльності. А для окремих видів пізнавально-розважального, релігійного, екзотичного сегментів туризму [88] – чи не основною ресурсною базою.

Важливим напрямом дослідження є визначення можливостей розвитку міжнародного туризму на території Чернівецької області, які вивчали І. М. Школа та В. Ф. Кифяк. Основними чинниками, які сприяють цьому, є особливе геополітичне положення області, а саме близькість державного кордону, природні умови та ресурси і, знову ж таки, багата історико-культурна спадщина населення регіону. Основними проблемами, які стають перешкодою розвитку саме міжнародного туризму, є невідповідність туристичної інфраструктури загальноприйнятим світовим стандартам, кадрові питання, окремі упущення в законодавстві сфери туризму.

Розвиток суспільства та нестримний наступ цивілізації на природне середовище висуває перед наукою нові проблеми, які потребують детального дослідження, узагальнення та рекомендацій щодо майбутніх взаємовідносин суспільства та природи. Однією із таких проблем є вивчення естетичних якостей ландшафту, методів їх збереження та напрямів прикладного використання. Цими питаннями на території Чернівецької області займалася Ж. І. Бучко [18, 19]. Вона розглядає естетичну цінність ландшафту як складову рекреаційного потенціалу, наголошуючи, що дослідження ландшафтного різноманіття, визначення їх естетичної цінності дають підставу рекомендувати використання території у сфері туризму та рекреації. Сам

ландшафт, з його високими естетичними якостями, стає загалом ресурсом для розвитку туризму та рекреації. Ландшафт в даному випадку розглядається як цілісний об'єкт, а не як компонентна структура.

Варті уваги дослідження фахівців потужного інформаційного блоку туристсько-рекреаційного потенціалу – опис та систематизація наявних об'єктів показу (відвідування) – це дослідження істориків, археологів, геологів, краєзнавців, філологів, біологів, спелеологів та інших [117, 118, 120, 187-192 та ін.].

1.3. Методика дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів

Методика дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів та придатності території для розвитку туризму й рекреації, запропонована в рамках цієї монографії для території Чернівецької області, представляє собою систему взаємообумовлених та послідовних шести кроків (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Послідовність дослідження.

ДОСЛІДЖЕННЯ Рівні Кроки	Теоретичний	Практичний	Методи дослідження
Крок 1	Аналіз теоретичних основ вивчення та дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів		історично-порівняльний
Крок 2	Проведення (розробка) сегментації туристсько-рекреаційної діяльності		- аналіз та систематизація інформації - класифікації та типології - системно-структурного аналізу
Крок 3	Характеристика особливостей просторових вимог та ресурсної бази кожного із сегментів туристсько-рекреаційної діяльності		
Крок 4	Обґрунтування ландшафтного підходу до вивчення ресурсної бази туристсько-рекреаційної галузі	1) Вивчення ландшафтно-структури регіону дослідження та необхідних туристсько-рекреаційних ресурсів для кожного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності 2) Створення картосхем території дослідження відповідно до наявних ресурсів згідно сегментів туристсько-рекреаційної діяльності.	- Польовий (експедиційний) - Камеральний (картографічний) - Робота з архівними фондами - Робота з літературними джерелами
Крок 5	1) Визначення поняття туристсько-рекреаційного ландшафту як окремого класу антропогенних ландшафтів. 2) Створення ієрархічної структури таксономічних одиниць туристсько-рекреаційних ландшафтів		
Крок 6	Виявлення закономірностей щодо поширення наявних туристсько-рекреаційних ресурсів	Розробка таблиць матриць по фізико-географічних районах території дослідження	- Систематизація фактів - Виявлення емпіричних закономірностей

Ця методика може бути взята за основу такого роду досліджень інших територій України.

Вивчення ресурсної бази розвитку туристсько-рекреаційної діяльності здійснювалося на *двох рівнях одночасно: теоретичному і практичному*. Теоретичний аспект стосується, по-перше – туризмології: обґрунтування поняття “туристсько-рекреаційна діяльність”, проведення сегментації та характеристики специфіки виробничого процесу в галузі, згідно кожного сегменту ТРД; по-друге – ландшафтознавства: виокремлення туристсько-рекреаційного ландшафту в окремий клас антропогенних. Практичний рівень – вивчення ресурсної основи розвитку туристичної галузі в обраному регіоні, застосовуючи вище означені теоретичні напрацювання.

Після аналізу теоретичних основ вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів та специфіки функціонування сучасної туристсько-рекреаційної галузі господарства було виявлено ряд проблем між практикою та теорією туризму і рекреації. Тому в монографії обґрунтовано необхідність та запропоновано новий підхід до класифікації видів і форм туристсько-рекреаційної діяльності (ТРД), враховуючи специфіку ринку турпродукту, попиту на нього, технології його виробництва та особливостей продажу.

Відповідно, в другому розділі розглядається сегментація туристсько-рекреаційної діяльності з позиції мети туриста (рекреанта) та з позиції виробників турпродукту, а саме особливостей організаційних моментів в межах кожного сегменту ТРД. Запропонована сегментація ТРД є, фактично, одним із варіантів класифікації туризму (рекреації). Новим тут є характеристика особливостей організації, власне самого процесу використання відповідного ресурсу, територіальних вимог по кожному сегменту ТРД для виробників турпродукту, а також визначено (охарактеризовано, обґрунтовано) поняття туристсько-рекреаційного ресурсу для кожного сегменту ТРД. Вся інформація щодо цих питань укладена у відповідну таблицю. Перша колонка (боковик) містить назви сегментів та підсегментів ТРД (при доцільності виділяти їх в конкретному сегменті). У другій колонці зазначено види ТРД та відповідний ресурс (що є фактично об’єктом туризму та рекреації). У третій графі (колонці) розкривається зміст критеріїв виокремлення конкретного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності – мета (інтерес, потреба, бажання, необхідність і т.д.) споживача турпродукту. У четвертій охарактеризовано особливості територіальних вимог та чинників, що забезпечують здійснення туристсько-рекреаційної діяльності.

Територіальна прив’язка кожного із сегментів ТРД підкреслює необхідність застосування ландшафтного підходу до вивчення ресурсної основи розвитку галузі. По-перше, обґрунтовується доцільність виділення туристсько-рекреаційних ландшафтів у окремий клас антропогенних ландшафтів. По-друге, проводиться збір інформації про наявні туристсько-рекреаційні ресурси, вивчення ландшафтної структури території дослідження, а також створення ряду таблиць та відповідних картосхем. Картосхеми, пропоновані в даному виданні розроблялися на основі ландшафтної карти масштабу 1:500 000, укладеної Л. І. Воропай у співавторстві з науковцями кафедри фізичної географії та раціонального природокористування географічного факультету Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Інформаційним додатком до легенди кожної картосхеми стали укладені таблиці, в яких порядковий номер позиції об’єкта (або явища) туризму відповідає номеру значка на відповідній картосхемі. На основі даних таблиць в майбутньому доцільно створювати електронну базу даних, уклавши інформацію про ресурси відповідного виду, а далі створення серії електронного картографічного продукту – геоінформаційних систем. Створення відповідного роду ГІС дозволить управлінням та господарюючим суб’єктам доповнювати інформаційну базу, моніторити розвиток даного виду господарської діяльності, вчасно виявляти проблеми та приймати відповідні управлінські рішення.

Наступними кроками стали: аналіз інформації щодо наявних туристсько-рекреаційних ресурсів, виявлення закономірностей їх поширення. Для цього, на основі розроблених картосхем, по кожному фізико-географічному району території Чернівецької області складено таблиці-матриці, куди занесено показники про відповідні ресурси для кожного із сегментів ТРД. Крайня ліва колонка розбита на рядки з назвами сегментів. У заголовках решти колонок записувались назви фонових видів місцевостей, що є в конкретному фізико-географічному районі. Інформація бралася з попередньо складених картосхем. У рамках даної роботи враховувались тільки фонові види ландшафтів. В таблицях-матрицях закладений значний інформаційний матеріал. Кожен об’єкт на картосхемах має свій порядковий номер, саме цей номер заносився у відповідний рядок відповідної графі таблиці-матриці. Це дає можливість робити не тільки кількісний (сумарний) аналіз наявних ресурсів, а й, за потребою, якісний, використовуючи таблиці-легенди до картосхем.

Попередні картосхеми проаналізовано та виділено ареали поширення туристсько-рекреаційних ресурсів по кожному сегменту ТРД і на їх основі розроблено відповідні картосхеми.

А вже потім укладалися наступні – картосхеми інтенсивності забезпечення території Чернівецької області туристсько-рекреаційними ресурсами. Це дало змогу виділити чотири типи ареалів забезпеченості ландшафтних комплексів відповідними наборами ТРР: I – найбільше забезпечені, II – забезпечені, III – слабо забезпечені, IV – практично не забезпечені. Ареалам I і II типів присвоєні власні назви, в які закладено певний інформаційний зміст – стосовно місця знаходження конкретного ареалу і структури набору туристсько-рекреаційних ресурсів. Проведений нами аналіз взаємозалежності між наявними ландшафтними комплексами, набором туристсько-рекреаційних ресурсів дав можливість включити у назву ареалів інформацію, яка виражає спеціалізацію можливої туристсько-рекреаційної діяльності в межах конкретного ареалу, а також в майбутньому – формування відповідних туристсько-рекреаційних ландшафтів.

Такий аналіз проведений окремо для трьох основних фізико-географічних структурних частин території Чернівецької області: Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини, Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини та Буковинських Карпат.

Отже, в цьому розділі розглянуто структуру туристсько-рекреаційної галузі господарства з позиції господарського комплексу і особливостей технологічного процесу створення й реалізації турпродукту. Обґрунтовано доцільність використання термінів «туристсько-рекреаційна діяльність» і «туризм», як рівнозначних. Особливо у випадках, коли йдеться про організаційні моменти створення, реалізації та споживання турпродукту.

Поняття «туристсько-рекреаційна діяльність» нині слід сприймати і як вид економічної діяльності підприємств, що виступають у ролі засобів виробництва турпродукту (діяльність суб'єкта господарювання), і як діяльність туриста (рекреанта), спрямовану на задоволення своєї мети (потреби) у відпочинку, пізнанні тощо.

Туристсько-рекреаційна сфера господарської діяльності в наш час – це складна соціально-економічна система, яка розвивається за наявності необхідної території та комплексу відповідних ресурсів які знаходяться на цій території. У зв'язку з цим, обґрунтовано необхідність теоретичних узагальнень щодо систематизації видів туристсько-рекреаційної діяльності та доцільність вивчення територіального аспекту розвитку туристсько-рекреаційної галузі господарства саме на основі дослідження територіальних наборів туристсько-рекреаційних ресурсів.

Кожна територія характеризується певним територіальним типом (набором) туристсько-рекреаційних ресурсів, що складається із групи ресурсів, які є передумовою розвитку туристсько-рекреаційної галузі, і групи ресурсів, що забезпечують функціонування суб'єкта туристсько-рекреаційної сфери та створення відповідного турпродукту.

Крім усього зазначеного вище, в даному розділі проведено аналіз попередніх наукових напрацювань у сфері туризму та рекреації, які проводилися в даному регіоні.

2. СЕГМЕНТАЦІЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Обґрунтування поняття “туристсько-рекреаційна діяльність”

Розглянемо туризм та рекреацію як певну діяльність учасників відповідних категорій: а) споживачів послуг (туристів, рекреантів); б) підприємств, що їх виробляють; в) підприємств, які створюють умови для можливості споживання цих послуг. Під *туристсько-рекреаційною діяльністю (ТРД) туриста (рекреанта)* розуміємо діяльність людини, спрямовану на задоволення потреби у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнанні, в тому числі й маркетингову діяльність, пов'язану із власним бізнесом тощо, у вільний час, без отримання заробітної плати в період перебування поза межами свого постійного місця проживання. ТРД підприємств (*виробників турпродукту*) залежить від того, який саме різновид турпродукту ним виробляється – чи то готельні послуги, чи послуги екскурсавода, чи створення туру. В будь-якому разі, їх діяльність (організація виробничого процесу) залежить від того, яке місце займає певне підприємство в системі туріндустрії, від особливостей самого технологічного процесу створення відповідного турпродукту, яку ресурсну базу використовує підприємство тощо. Підприємства, що створюють умови та можливості споживання різного роду турпродукту, виступають в ролі роздрібної торгівлі, де продається право споживачу на отримання турпродукту і безпосередньо організовується його споживання (бронюються квитки на приїзд, місця в готелях, надаються послуги супроводжуючого групи, консультації щодо програми туру, укладання контрактів на обслуговування конкретного споживача тощо). Але робота туристичних підприємств, загалом, залежить від попиту на відповідний турпродукт та можливості території задовольнити його (власне, конкретний попит). Територію в даному разі і надалі розглядатимемо, як відповідний ландшафтний комплекс.

Потреба сучасної людини у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, зміні оточуючого середовища, отриманні позитивних емоцій, зміні ритму життя, певна комерційна діяльність, пов'язана з маркетинговою діяльністю, *формує* нині *відповідний туристсько-рекреаційний попит*. Його ми сприймаємо, як закономірний процес, явище породжене розвитком суспільства. Надзвичайна різноманітність та багатогранність такої діяльності створює ряд проблем стосовно задоволення попиту в ТРД, оцінки ресурсної бази та її раціонального використання.

Середовище, де відбувається ТРД, розглядаємо як туристсько-рекреаційний ландшафт (ТРЛ). Залежно від ступеня антропогенного перетворення (чи технологічної необхідності перетворення для відповідного виду ТРД), це можуть бути природні, природно-антропогенні та антропогенні ландшафти. Сутнісне наповнення самого поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт” – це теж процес, і доволі непростий. Але на цьому питанні зупинимось дещо пізніше (в розділі 3).

Різнomanітність видів туристсько-рекреаційної діяльності (включаючи діяльність всіх трьох категорій її учасників) вимагає певної систематизації та виявлення закономірностей. Питання оцінки ландшафту для задоволення вимог певного сегменту ТРД, тобто виявлення та обґрунтування доцільності (чи можливості) використання певного туристсько-рекреаційного ресурсу, спонукає визначитися у двох основних моментах. А саме: “Що оцінюється?” і “Для чого оцінюється?”. Фактично, ці моменти є не чим іншим, як виробничою оцінкою, в свій час запропонованою Л. І. Мухіною [148]. Відповідаючи на запитання: “Що оцінюємо?” – розуміємо, перш за все, певну територію – ландшафт, як потужне джерело багатогранної інформації про властивості, закономірності як природних, так і антропогенних процесів та явищ (системи загалом та компонентів цієї системи зокрема). А ось для відповіді на запитання: “Для чого оцінюється система чи її компоненти?” – пропонуємо свій варіант систематизації (сегментації) інформації щодо видів ТРД. *Основним критерієм групування видів туристсько-рекреаційної діяльності в певні сегменти* вважаємо *мету* (бажання, потребу, інтерес, необхідність) *туриста (рекреанта)*. Власне, саме ту *причину*, заради якої звичайна людина стає туристом (рекреантом).

Саме *мета* туриста (рекреанта) стає нині одним із важливих показників для органів управління розвитком туристсько-рекреаційної галузі. Про це свідчать статистичні звітні матеріали, які подаються з 2005 року відділами туризму облдержадміністрацій в органи статистики (облстатуправління). Зокрема, за 2006 рік проведений аналіз розподілу туристів за категоріями та метою відвідування (табл. 2.1.). Але цей варіант сегментації ринку споживача дає лише дуже узагальнені уявлення про стан розвитку туризму в області та й про самого туриста

(рекреанта), про його потреби, інтереси. З іншого боку, доцільно саме за інтересами та потребами споживача проаналізувати наявність туристсько-рекреаційних ресурсів, а вже потім перейти до можливості їх використання.

Таблиця 2.1.

**Розподіл туристів за категоріями та метою відвідування у 2006 р.
(за даними відділу з питань туризму Чернівецької облдержадміністрації)**

	Кількість туристів	У тому числі				
		Іноземних туристів	Крім того, іноземні туристи, обслуговувані без поселення в закладах розміщення	Туристи, які виїжджали за кордон	Крім того, туристи, які виїжджали за кордон, обслуговувані без поселення в закладах розміщення	Туристи, охоплені внутрішнім туризмом
Всього обслуговувано туристів	78280	7576	225	29179	789	40511
За метою відвідування						
Службова, ділова, бізнес, навчання	23877	895	104	4078	757	18043
Дозвілля, відпочинок, спортивно-оздоровчий туризм	42547	6375	121	15440	21	20590
Лікування	569	1	-	13	-	555
Інша	11287	305	-	9648	11	1323

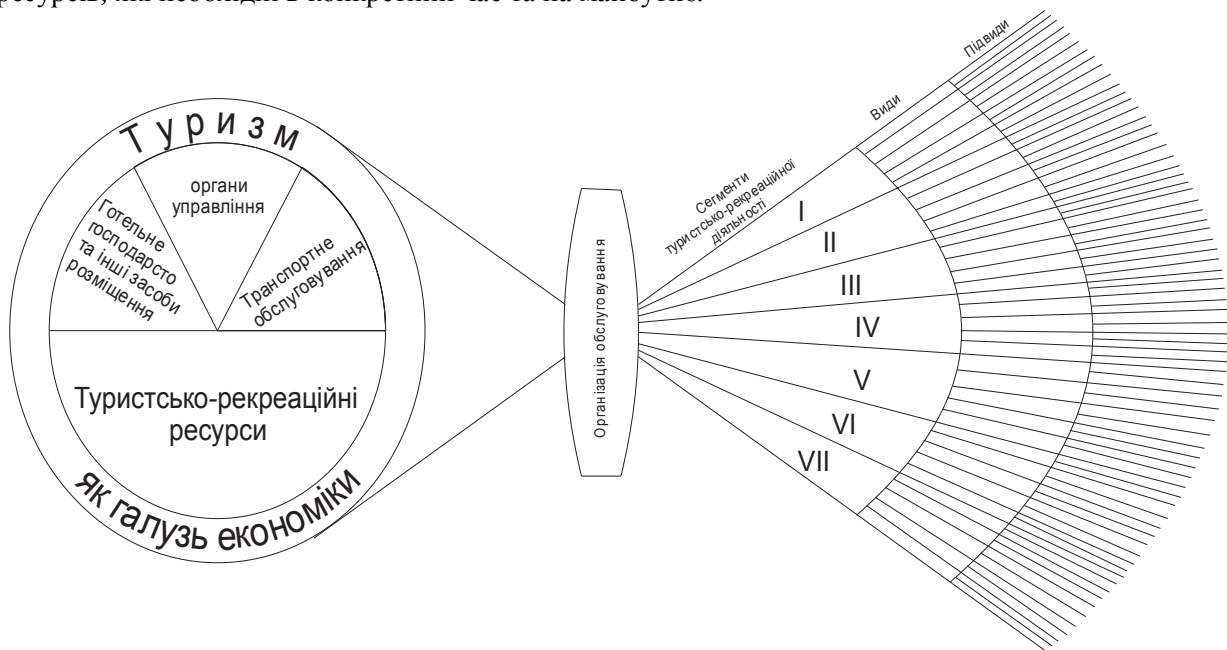
Тому пропонуємо виділяти *сім основних сегментів ТРД – курортно-лікувальний, комерційно-діловий, релігійний, пізнавально-розважальний, екологічний, спортивно-оздоровчий, екзотичний* (мал. 2.1., мал. 2.2). Вони принципово відрізняються видами діяльності, а також територіальними вимогами для її здійснення, тривалістю перебування туриста (рекреанта) на території здійснення ТРД, сезонністю, і, очевидно, відповідними вимогами до організації обслуговування туриста.

Використання терміну “сегмент” є не випадковим. Саме цей термін найповніше розкриває складну структуру організаційної сторони функціонування туризму, враховує його розвиток та зміни і, одночасно вказує місце традиційних видів туризму та рекреації. Так, скажімо, в історичному ракурсі розвиток курортно-лікувального сегменту змінюється. Зміни відбуваються і в якісному плані, і у формах організації перебування туристів (рекреантів), і у розширенні ресурсної бази, враховуючи можливість сучасної технічної та матеріальної сторони як виробництва, так і самого клієнта, але не відходить від основної мети споживача цього виду турпродукту – оздоровлення, лікування. Це ж саме можна сказати і про екзотичний сегмент ТРД. Тут зміни форм туристсько-рекреаційної діяльності відбуваються у прямій залежності від досягнень техніки, а, отже, від можливості потрапити в раніше недоступні місця планети, не кажучи про вихід туризму у космічний простір.

Мал. 2.1. Сегменти туристсько-рекреаційної діяльності.

Кожен із сегментів виступає в ролі своєрідного об'єкта, з позиції якого оцінюється можливість функціонування (розвитку, існування) певного виду туристсько-рекреаційної діяльності. Кожен з них, очевидно, потребує наявності тих чи інших чинників, умов (що, власне, у нашому випадку і є туристсько-рекреаційним ресурсом), а також відповідних засобів виробництва конкретного турпродукту. Такий поділ (групування, сегментування) різноманітних видів туристсько-рекреаційної діяльності, в свою чергу, дасть змогу робити аналіз структури трудових ресурсів, які необхідні в конкретний час та на майбутнє.

Мал. 2.2. Сегменти туристсько-рекреаційної діяльності (спеціалізованого туризму) з позиції організації обслуговування туристів (рекреантів)

Питання виділення в окремі сегменти екологічного, спортивно-оздоровчого та екзотичного туризму є дискусійним. Але, якщо підходити до цього питання саме з позиції конкретного туриста, з позиції його конкретної мети (інтересу, бажання) в даний конкретний час та певних можливостей, як матеріальних, так і часових (тривалість відпочинку), то такий поділ, на нашу думку, має місце.

Слід зауважити, що *розміри кожного із сегментів ТРД є величиною динамічною*. Вони можуть змінюватися залежно від величини попиту на певний

турпродукт як протягом історичного періоду розвитку суспільства, його матеріально-технічного забезпечення, так і протягом року (річна періодичність ТРД), протягом тижня (тижнева періодичність ТРД), а окремі види ТРД можуть відбуватися, як разові, короткотривалі події, явища, без подальшого повторення в часі та місці (культурно-пізнавальний сегмент – події культурного життя населення, комерційно-діловий сегмент – конгрес, симпозіум, фестиваль, виставка тощо).

Останнім часом спостерігаємо зростання різновидностей ТРД. Це є наслідком, перш за все, збільшення можливостей матеріально-технічного забезпечення туристичної галузі, вдосконалення транспортної інфраструктури, росту матеріального рівня споживача, і, що досить важливо в наш час – збільшенням величини такої важливої понятійної категорії в туризмі та рекреації, як *“вільний час”*.

Розуміння і врахування тривалості та періодичності часу, який може бути використаний людиною для відпочинку, дасть змогу повніше виявляти та вивчати туристсько-рекреаційний ресурс (потенціал) території.

У туристиці існують поняття *короткотривалої та довготривалої рекреації*. Протягом доби у сучасної (працюючої) людини є *два основні періоди – робочий та неробочий час* (це стосується і молоді, що навчається). Другий включає час на організацію побуту, сну, інші фізіологічні потреби. І лише невеликий проміжок часу займає *дозвілля*, коли використовуються рекреаційні зони населеного пункту (парки, сквери) або заклади індустрії розваг (клуби, дискотеки, театри, кінотеатри тощо). *Найменшим періодом часу, який включає термін “короткотривала рекреація”,* може бути період від одного вихідного дня до двох-трьох діб. Такий час настає періодично в кінці тижня. Очевидно, що *“довготривала рекреація”* означає період більше трьох діб. А це, як правило, період відпусток (канікул).

Кожен із сегментів ТРД пропонуємо поділяти на відповідну кількість *підсегментів* за більш конкретною метою (інтересом, потребою тощо), а також за своєрідністю організаційних моментів стосовно продажу та споживання певного турпродукту. Подальша диференціація видів ТРД повинна відбуватися з *позиції організатора (менеджера) туристсько-рекреаційної діяльності та з позиції навчальних установ з метою підготовки фахівців у сферу туризму*. Характеристики сегментів ТРД доцільно проводити за такими *критеріями-ознаками*: а) мета (потреба, інтерес) туриста (рекреанта); б) ресурси (або об'єкти туризму), що безпосередньо задовольняють мету (потребу); в) територія, де можливе здійснення задоволення цієї мети (потреби), і сезон, коли наймовірніше задоволення цієї мети (потреби). (таблиця 2.2.)

2.2. Сегменти туристсько-рекреаційної діяльності та їх ресурсна основа розвитку.

2.2.1. Курортно-лікувальний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Основною метою туриста (рекреанта) є вид ТРД, що задовольняє його потребу в лікуванні, оздоровленні чи профілактиці захворювань, відновлення фізичних та психологічних сил організму із використанням того чи іншого природного чинника (ресурсу), або поєднання декількох видів ресурсів, що мають лікувальні властивості. До них належать відповідні кліматичні умови, мінеральні води, лікувальні грязі. Очевидно, що в цьому випадку маємо на перше місце ставити рекреаційну складову ТРД: відпочинок, оздоровлення, лікування – як *головну* і першочергову *мету* (потребу) людини. А споживача турпродукту курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності доцільніше називати рекреантом.

Виділяючи *кліматичний вид курортно-лікувального сегменту ТРД*, розуміємо, що об'єктом дослідження та вивчення, в цьому випадку, є клімат, точніше – набір показників клімату, які позитивно впливають на стан здоров'я (фізіологічний та психологічний) людини.

Вплив клімату на організм людини проявляється через реакцію людини на погоду, тобто на комплекс *геофізичних і метеорологічних елементів* [51, с.16 – 30] . До *геофізичних* належать: тривалість світлої частини доби, величина сумарної сонячної та ультрафіолетової радіації (УФР) та інші. До *метеорологічних* – температура повітря, вологість, швидкість вітру, хмарність і т.п. [51, с. 16-30].

Таблиця 2.2.

Сегменти туристсько-рекреаційної діяльності та їх основні ознаки.

Сегменти та підсегменти туристсько-рекреаційної діяльності	Види туристсько-рекреаційної діяльності та відповідні об'єкти туризму і рекреації	Мета туриста (рекреанта)	Територія та чинники , що забезпечують ТРД
1	2	3	4
I Курортно-лікувальний	1. Кліматичний. Лікування та оздоровлення, використовуючи кліматичні чинники регіону, <i>об'єкт – клімат</i>	Покращити своє здоров'я, профілактика професійних захворювань, загальне оздоровлення, відпочинок та ін. під наглядом медперсоналу.	1. Екологічно безпечні та стабільні території, із комфортними кліматичними умовами, позитивно впливаючими на стан здоров'я людини – геофізичними (величина сумарної сонячної та ультрафіолетової радіації, прозорості повітря) та метеорологічними (температура повітря, вологість, швидкість вітру, хмарність) показниками. Території, де відсутні виробництва з шкідливими для довкілля та здоров'я людей відходами. Переважно – це лісові масиви із хвойними, мішаними та широколистяними лісами.
	2. Бальнеокліматичний. Лікування та оздоровлення, використовуючи в комплексі кліматичні чинники та лікувальні мінеральні води, <i>об'єкт – клімат, мінеральні води.</i>		2. Екологічно безпечні та стабільні території із комфортними кліматичними умовами, із наявністю родовищ мінеральних вод, що мають лікувальну дію на організм людини, завдяки наявності відповідного іонно-сольового складу.
	3. Бальнеологічний. Лікування та оздоровлення, використовуючи мінеральні води, <i>об'єкт – мінеральна вода.</i>		3. Екологічно безпечні території, із наявністю родовищ мінеральних вод, що мають лікувальну дію на організм людини завдяки наявності відповідного іонно-сольового складу або підвищеному вмісту біологічно-активних елементів та газів.
	4. Бальнеогрязьовий. Лікування та оздоровлення, використовуючи мін. води та лікувальні грязі, <i>об'єкт – мінеральні води та лікувальні грязі.</i>		4. Екологічно безпечні території, із наявністю: а) родовищ мінеральних вод, що мають лікувальну дію на організм людини, завдяки наявності відповідного іонно-сольового складу, або підвищеному вмісту біологічно-активних елементів та газів, б) родовищ мінеральних грязей – торф'яні, сапропелеві, намулові сульфідні, сопкові.
	5. Грязьовий. Використання в лікуванні та оздоровленні лікувальних грязей, <i>об'єкт – лікувальні грязі</i>		5. Екологічно безпечні території, із наявністю родовищ мінеральних грязей – торф'яні, сапропелеві, намулові сульфідні, сопкові.
1	2	3	4
II Комерційно-діловий	1. Конгресний. <i>Об'єкт – конгрес, конференція, семінар, симпозіум тощо.</i>	Участь у семінарах, конгресах, конференціях, симпозіумах тощо.	Переважно великі населені пункти, наявність комфортабельних готелів, забезпечених сучасними засобами зв'язку, пристосованих конференц-залів, багатофункціональних залів, класичних ресторанів. Іноді можуть використовуватися круїзні судна.
	2. Комерційний. <i>Об'єкт – ярмарки-продажі, ярмарки-виставки, салони, презентації та ін. комерційні інтереси, комерція</i>	Знайомство та вивчення ринків товарів та послуг, налагодження партнерських стосунків, угод і т.п.	Практично будь-який регіон країни чи за її межами.
	3. Аграрний. <i>Об'єкт – аграрний сектор економіки, передові досягнення в сільському господарстві</i>	Знайомство з досягненнями науки та техніки в аграрному секторі, обмін досвідом, участь у виставках-ярмарках, укладання партнерських угод і т.п.	Аграрні регіони, в залежності від поставленої мети .
	4. Промисловий. <i>Об'єкт – промисловість, передові досягнення в технології виробництв, відкриття тощо</i>	Вивчення досягнень у різних галузях промисловості, обмін досвідом, участь у виставках-ярмарках, налагодження ділових стосунків, укладання угод тощо.	Індустріальні регіони, в залежності від поставленої мети.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4
III Релігійний 1) Паломництво	Відвідування (паломництво до): 1. Християнських святинь 2. Святих місць ісламу 3. Буддистських та індуїстських храмів. 4. Святинь іудаїзму <i>Об'єкт – храми, святі місця, релігійні традиційні обряди</i>	Відвідування святих місць, пов'язаних із вірою людини, поклоніння святиням, духовне очищення, пошук душевного спокою	1. Старовинні та сучасні монастирі, місця, пов'язані із зародженням християнської віри 2. Місця пов'язані із народженням та життям пророка Мухамеда, місця виникнення ісламу (переважно Південно-Західна Азія) 3. Країни поширення буддизму та індуїзму – Південна, Південно-Східна та Східна Азія. 4. Територія Передньої Азії, Ізраїль, м. Єрусалим. На Україні місця зародження та поширення хасидизму – Поділля, Галичина, Буковина, Волинь
	Релігія – як культура народів <i>Об'єкт – культурне надбання народів світу релігійного призначення</i>	Знайомство з релігіями світу, як з культурним надбанням людства, відпочинок, розваги, цікаве дозвілля	Тури , круїзи – маршрути яких включають культові релігійні об'єкти. Переважно рекреаційні та туристичні регіони, де профілюючою галуззю господарства є туристсько-рекреаційна діяльність
1	2	3	4
IV Пізнавально-розважальний 1) Пізнавальний підсегмент туристсько-рекреаційної діяльності			
	1. Міський туризм <i>Об'єкт – місто</i>	Знайомство з містом в цілому, як з об'єктом туризму (архітектура, особливості розвитку міста, найвизначніші місця, традиції тощо)	Старовинні міста з наявністю пам'яток культури, архітектури, унікальних архітектурних ансамблів
	2. Етнографічний туризм. <i>Об'єкт – населення, його культура і традиції</i>	Знайомство з культурою, традиціями, народними ремеслами, способом життя населення певної території (країни, регіону, села)	Історико-етнографічні землі, окремі населені пункти де розвиваються певні ремесла, населення дотримується народних традицій у побуті, екологічно чисті території переважно сільського, хутірського типу заселення
	3. Історичний туризм. <i>Об'єкт – історія, історичні події</i>	Знайомство із місцями історично важливих подій, з об'єктами, причетними до цих подій, із життям історичних постатей, пов'язаних з історичними подіями, з пам'ятками археології і т.п.	Території бойових дій, місця, де відбувалися історично важливі події, що вплинули на хід історичного розвитку країни, регіону, міста, тощо. Місця археологічних розкопок. Музейні екскурсії, які висвітлюють певні історичні події
	4. Літературно-мистецький туризм <i>Об'єкт – діячі культури, мистецтва, їхні твори</i>	Знайомство із життям і творчістю діячів культури та мистецтва: письменниками, композиторами, художниками, скульпторами, акторами, співаками тощо	Місця, де народилися, жили відомі особистості культури, де розвивалася їх творчість, музеї, присвячені їх життю та творчості, і т.п.
	Пізнавально-розважальний Об'єкти: 1) фестивалі 2) спортивні ігри та шоу-програми, 3) карнавали 4) народні гуляння 5) азартні ігри	Задоволення потреби у розвагах, участь у карнавалах, відвідування фестивалів, регіональних спартакіад, олімпійських ігор, участь у спортивних шоу-програмах (що виступають як основний мотиваційний об'єкт), відвідування ігорток, казино тощо	Регіони (переважно великі культурні центри), де проходять масові дійства, видовища, де відбуваються народні карнавали, гуляння; наявність театрів, концертних залів, парків відпочинку, аквапарків, зоопарків, цирків, спортивних залів та великих багатофункціональних залів, підприємств грального бізнесу та інших закладів розваг

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4
V Екологічний	1) Туристичні подорожі, прогулянкові походи “екологічними стежками” в межах національних парків (в зонах дозволених чинним природоохоронним законодавством) <i>Об’єкти – національні парки, заказники, пам’ятки природи, що знаходяться під особливою охороною, та інші території, які підпадають під статус природоохоронних, відповідним чином обладнані “екологічні стежки”</i>	Знайомство з природою екологічно-стабільних, практично не змінених діяльністю людини територій, знайомство із традиційним способом життя місцевого населення та спостереження за унікальними об’єктами природи: життям диких тварин, умовами проростання рідкісних рослин, вивчення унікальних пам’яток природи тощо	Території, унікальні об’єкти та явища природи, які знаходяться під особливою охороною: природні національні парки, заказники, заповідні урочища, дендрологічні парки, парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва
1	2	3	4
VI Спортивно-оздоровчий	1). Пішохідний туризм Об’єкт – маршрут, який відповідає певній категорії складності	Проходження спеціально описаного та затвердженого маршрутно-кваліфікаційною комісією туристичного маршруту відповідної категорії складності, досягнення певного спортивного результату, підвищення свого кваліфікаційного рівня, отримання вищого спортивного розряду	Території, практично не змінені людиною, переважно поза населеними пунктами, придатні для проходження спеціально підготовлених туристів
1) Спортивний підсегмент туристсько-рекреаційної діяльності	2). Гірський туризм Об’єкт – маршрут, який відповідає певній категорії складності, включає проходження скельних ділянок		Гірські ландшафти, практично незаселені та незмінені людською діяльністю, складні для проходження без відповідної підготовки: гірські ущелини з крутими схилами, морени, скельні ділянки, снігові товщі на гірських схилах, фірн, гірські річкові долини з стрімкими гірськими потоками, порожистими руслами, високогірні льодовики та інші складно-прохідні елементи гірського рельєфу
	3). Велотуризм. Об’єкт – маршрут який відповідає певній категорії складності, із врахування можливості використання велосипедів		Території технічно-можливого проходження маршруту з використанням велосипедів
	4). Водний туризм. Об’єкт – маршрут який відповідає певній категорії складності, прокладений по руслу річки, із забезпеченням відповідними плавзасобами		Гірські та рівнинні ріки
	5). Спелеотуризм. Об’єкт – маршрут який відповідає певній категорії складності, прокладений в межах печер, чи на територіях з наявністю наземних форм карсту		Території поширення карсту як підземних, так і наземних форм
	6) Автотуризм. <i>Об’єкт – маршрут який відповідає певній категорії складності, прокладений в регіонах, практично незаселених, переважно по дорогах без твердого покриття</i>		Території технічно-можливого проходження маршруту з використанням автомобілів та мотоциклів

Продовження таблиці 2.2.

2) Спортивно-оздоровчий (в тому числі і самодіяльний) підсегмент туристсько-рекреаційної діяльності	1). Пішохідний туризм <i>Об'єкт – природний ландшафт</i>	Задоволення свого хобі (англ. hobby) – використання вільного від заняття часу для активного відпочинку у вихідні дні, під час відпустки. Проходження туристичних маршрутів, без врахування відповідних спортивних вимог. Відпочинок в природних умовах переважно без використання туристської інфраструктури в місці перебування на відпочинку, а також часто без використання послуг туристичних підприємств.	Території, практично не змінені антропогенною діяльністю, придатні для проходження туристами – любителями активного відпочинку
	2). Гірський туризм <i>Об'єкт – гірський ландшафт, скельні ділянки</i>		Гірські території, практично незаселені та незмінені людською діяльністю: гірські ущелини, з крутими схилами, морени, скельні ділянки, снігові товщі на гірських схилах, фірн, гірські річкові долини з стрімкими гірськими потоками, порожистими руслами, високогірні льодовики та інші складно прохідні елементи гірського рельєфу, для проходження яких необхідна відповідна технічна та теоретична підготовка
	3). Велотуризм <i>Об'єкт – природний чи природно-антропогенний ландшафт</i>		Території технічно-можливого проходження маршруту з використанням велосипедів.
	4). Водний туризм <i>Об'єкт – аквально-прибережний наземний ландшафт (річка, озеро, водосховище, море та їх береги)</i>		Гірські та рівнинні ріки, озера, водосховища та прибережні смуги
	5). Спелеотуризм <i>Об'єкт – карстовий ландшафт</i>		Території з наземними та підземними карстовими формами рельєфу (печери, гроти, карстові озера, карстові лійки, карстові джерела, тощо)
	6). Автотуризм. <i>Об'єкт – природний і антропогенний ландшафт, придатний для пересування авто- та мото-транспортном</i>		Великі регіони країни, території декількох країн, автошляхи з наявністю певної транспортної інфраструктури, часто дороги придатні тільки для автомобілів високої прохідності
3) Оздоровчий	Відпочинковий вид ТРД в природних умовах <i>Об'єкт – природний чи природно-антропогенний ландшафт, придатний для відпочинку</i>	Оздоровлення, загартування організму	Гірські, рівнинні чи передгірські ландшафтні комплекси, що містять, як правило, аквально-об'єкти разом із територіями, що прилягають до них, лісові масиви
1	2	3	4
VII Екзотичний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності	Пішохідний, водний, підводний, повітряний, гужовий, космічний. <i>Об'єкт – віддалені регіони, малодоступні місця на планеті та маловивчені народності (їх звичаї, пам'ятки культури)</i>	Відвідування маловивчених та малодоступних місць на планеті, знайомство та спостереження за життям рідкісних тварин, подорожі з використанням нетрадиційних транспортних засобів (повітряні кулі, парашути, дельтаплани, підводні плавзасоби, а також в'ючні тварини), відвідування складних, необладнаних для масового туриста, і маловивчених підземних печер, пошуки місць попередніх цивілізацій, знайомство з життям та традиціями невеликих етнічних груп, що проживають поза межами сучасного цивілізованого суспільства тощо	Малозаселені та незаселені території планети з незмінними природними ландшафтами; відкриті височинні та гірські місцевості, а також рівнинні ландшафти, придатні для польотів з використанням нетрадиційних повітряних транспортних засобів, непрохідні ліси, болота, глибокі донні ландшафти (днища озер, водосховищ, морів); складні для відвідування карстові підземні порожнини; території населених пунктів, що не мають сучасної інфраструктури, і т.п.

Тривалість світлої частини доби є однією із характеристик радіаційного режиму території. Від неї певною мірою залежить тривалість (в годинах) сонячного сйва. В ясні дні спостерігається найкраща освітленість місцевості і забезпечується яскравість зорових вражень від мальовничих краєвидів, що в свою чергу позитивно впливає на психологічний стан (емоційне піднесення, відчуття радості тощо) відпочиваючих.

Біологічний вплив сонячної радіації на організм людини полягає в дії всього її спектру – ультрафіолетової, видимої, інфрачервоної [110].

Ультрафіолетова радіація (УФР). За розрахунками В. О. Белінського [14, с. 273 – 276] всю територію України відносять до зони ультрафіолетового комфорту. УФР спричинює бактерицидну, вітаміноутворюючу та еритемну дію на організм людини. Ресурси УФР оцінюються стосовно задач кліматотерапії [110]. Дозування ультрафіолетового опромінення проводиться біодозами з використанням так званої середньої біодози – мінімального сонячного опромінення, яке викликає почервоніння (тобто, легку еритему) не пігментованої шкіри людини за певний час. Біодоза УФР складає $\frac{1}{4}$ лікувальної дози [110].

Тепловий баланс людини. “Під час оцінювання рекреаційних ресурсів клімату в центрі уваги знаходиться тепловий стан людини, як відповідна реакція на комплексну дію погоди. Аналіз багатьох методів свідчить, що для характеристики теплового стану людини, яка зазнає впливу комплексу метеорологічних чинників, одним із найоб’єктивніших і науково обґрунтованих є метод теплового балансу. Цей метод дозволяє кількісно оцінювати сумарні втрати тепла організмом, або ж його надходження до організму за різних кліматичних умов” [110].

Критерієм теплового навантаження є інтегральний показник (сума надходжень тепла до організму) [4, с. 66]. **Рівняння теплового балансу** тіла людини, не захищеної одягом, має такий вигляд:

$$FLE = FR + FP + B + q$$

(Усі члени рівняння оцінюються у ватах) Де: FLE – витрати тепла на виділення поту, ($F = 1,5 \text{ м}^2$, L (прихована теплота пароутворення) = 2411 Дж/г), FR – радіаційний баланс тіла, FP – теплообмін між тілом і повітрям шляхом конвекції, B – витрати тепла з поверхні дихальних шляхів організмом під час дихання, q – теплопродукція організму у стані спокою, яка дорівнює 93 Вт. Для фізико-географічних областей Українських Карпат цей показник коливається в межах -18 взимку і 11-14 влітку.

Додатні значення теплового балансу тіла людини характеризують тепловий стан людини, яка зазнає теплових навантажень різної інтенсивності. Якщо ж інтегральний показник теплового балансу людини від’ємний, то це вказує на режим охолодження організму. Від’ємне значення теплового балансу тіла людини чисельно дорівнює тій кількості тепла, яку організм повинен виділити за рахунок підвищення фізичної активності, або зберегти, використовуючи відповідний одяг, щоб забезпечити стан теплового комфорту. [110].

Для оцінювання впливу погоди на самопочуття людини використовують ще один важливий показник – **міждобову мінливість атмосферного тиску** (різниця між двома днями за один і той же термін спостережень). Просторовий розподіл міждобової мінливості тиску визначається особливостями циркуляції атмосфери. Міждобова мінливість атмосферного тиску має добре виражений річний хід, який у загальних рисах однотипний для всієї території України [110]. Встановлено, що різкі зміни стану погоди (атмосферного тиску, температури повітря тощо) викликають так звані метеопатичні реакції і у здорових, і у хворих людей. Різким підвищенням або зниженням атмосферного тиску за добу прийнято вважати зміну його більше ніж на 8 гПа, а температури повітря – на 4°C і більше [110].

Як відомо, організм людини досить чутливо реагує на **вміст кисню у повітрі**. При підвищенні температури та вологості повітря його вміст знижується, а це приводить до гіпоксичних явищ. І навпаки, при зниженні температури повітря, вологості та підвищенні атмосферного тиску – вміст кисню в повітрі зростає, що тонізуюче впливає на організм людини. Різде збільшення кисню у повітрі також викликає погіршення самопочуття – у людей виникають спастичні явища. В цілому на території України середній вміст кисню в повітрі коливається від 269 г/м³ до 299 г/м³ [110]. Залежно від циркуляції атмосфери вміст кисню може значно змінюватися (відхилятися від середніх показників). Різкою вважається зміна кількості кисню на 15 г/м³, але такі коливання відбуваються лише 1-2 рази на рік [110].

Важливим з позиції розуміння клімату, як туристсько-рекреаційного ресурсу, є поняття “**рекреаційний тип погоди**”. В туризмі та рекреації загальноприйнятим є виділення двох періодів здійснення ТРД: холодний (листопад – березень) і теплий (квітень – жовтень). Рекреаційний тип

погоди визначається за даними щоденних спостережень, враховуючи комплекс метеорологічних даних – температуру повітря, загальну хмарність, швидкість вітру в певну годину доби (15^{00}).

Рекреаційні типи погоди для холодного періоду в залежності від дії погоди на організм об'єднано в чотири групи: I тип – прохолодна погода (t^0 – від $+10^0$ С до 0^0 С); II тип – слабо холодна погода (t^0 – від -1^0 до -10^0), III тип – холодна погода (t^0 – від -10^0 до -15^0), IV тип – дискомфортна (t^0 – менше -15^0).

Звичайно, що для різних видів відпочинку та для кліматолікування в холодний період року необхідно враховувати й інші показники та атмосферні явища. Такі, наприклад, як тривалість світлої частини доби, повторюваність відлиг тощо. Якщо ж мова йтиме про організацію гірськолижного туризму, то кліматичним ресурсом, тобто найсприятливішими погодними умовами будуть такі: температура повітря в межах від -15^0 до -2^0 , швидкість вітру не більше 5 м/с, висота стійкого снігового покриву не менше 20 см [110].

Рекреаційні типи погоди теплого періоду також об'єднані в чотири типи: **I тип** – прохолодна погода (t^0 – менше $+20^0$), **II тип** – комфортна погода (t^0 – від $+20^0$ до $+25^0$), **III тип** – тепла погода (t^0 – від $+25^0$ до $+30^0$), **IV тип** – дискомфортна погода (t^0 – більше $+30^0$).

Окрім показників температури повітря в теплий період до числа днів, що відносять до типу дискомфортної погоди, належать й ті, протягом яких опади тривали більше як три години загалом (у світлу пору доби), швидкість вітру становила більше 9 м/с, відбувалася інтенсивна грозова діяльність тощо. До дискомфортних типів погоди належать також так звані “задушливі дні”. Це, як правило, дні з високою температурою повітря (вище $+20^0$) і парціальним тиском водяної пари не менше 18,8 гПа [110, ст. 304].

Стосовно територіальних вимог для можливості здійснення саме кліматолікування необхідно зупинитися на наступних моментах: перш за все, визначити території екологічно безпечні для перебування людини, де відсутні шкідливі виробництва; території мало урбанізовані або з практично збереженими природними комплексами, де гармонійно вписана курортна інфраструктура. Заклади кліматолікувального спрямування розташовуються в лісистій місцевості, де ліс є доповнюючим чинником (ресурсом), який сприяє підтримці чистоти повітря, збагаченню фітонцидами, створює особливі мікрокліматичні умови. Крім цього, такі території мають бути з високим показником мальовничості ландшафтів та їх різноманіття. Зорове сприйняття довкілля посилює або пригнічує вплив основного чинника, в даному випадку комфортних кліматичних умов. У кожної людини, звичайно, своє розуміння мальовничості довкілля, але є вже загальновідомим фактом, що місцевості із одноманітними пейзажами, мало освітлені (наприклад, одноманітний темний ліс), просторово закриті орографічними елементами (скажімо, глибокі вузькі міжгірні долини), пригнічуюче впливають на психологічний стан, а відповідно і на самопочуття людини.

Сезонність у кліматолікуванні логічно визначати співвідношенням кількості комфортних та дискомфортних днів для перебування людини в певній місцевості протягом певного періоду часу. Періоди з переважаючою більшістю комфортних днів, тобто сприятливих для перебування рекреанта на відкритому повітрі, будуть вважатися курортним сезоном в даній місцевості. І навпаки – в разі переважання кількості дискомфортних днів, період буде вважатися міжсезонням.

Слід зазначити, що дослідження та вивчення означених показників потребують спеціалістів у сфері кліматології – науки про клімат. Тому ми зупиняємося на тих показниках, які вже є загальновідомими та загальнодоступними.

Бальнеологічний вид курортно-лікувального сегменту ТРД має свої особливості. Основна мета рекреанта залишається тією самою, але якщо кліматолікування спрямоване на підтримку імунної системи організму, боротьбу із захворюваннями нервової системи, то бальнеолікування, в переважній більшості, застосовується при хворобах внутрішніх органів: органів травлення, кровоносної системи, опорно-рухового апарату, захворювань шкіри тощо. Основним рекреаційним ресурсом, необхідним для розвитку даного виду ТРД, є мінеральні лікувальні води, які використовують як внутрішньо, так і зовнішньо. Вони, в цьому випадку, є об'єктом дослідження, основою розвитку та розбудови відповідної інфраструктури і, як результат, формування певного типу туристсько-рекреаційного ландшафту.

Лікувальна дія мінеральних вод обумовлена або основним іонно-сольовим складом, або підвищеним вмістом біологічно активних елементів та газів (As, Fe, Br, I, B, CO₂, H₂S + HS⁻, H₂SiO₃ + HSiO₃), а іноді й наявністю радіоактивних елементів чи високої температури [156].

Від прісних вод мінеральні відрізняються *рівнем мінералізації*, яка для лікувальної мети має становити більше 1 г/літр. За класифікацією В. В. Іванова та Г. А. Невраєва [100], мінеральні води

поділяються на *дев'ять основних бальнеологічних груп* (залежно від певних геолого-гідрохімічних умов залягання), а саме: 1) мінеральні води, дія яких визначається іонним складом та мінералізацією; 2) вуглекислі; 3) сірководневі; 4) залізисті; 5) йодобромні, йодні і бромні; 6) кремнієві термальні; 7) із вмістом миш'яку; 8) радонові (радіоактивні); 9) із вмістом бору.

Основними чинниками, які зумовлюють особливість складу та фізичні властивості мінеральних вод, а також умовами (приуроченістю) їх залягання є: геоструктурні умови і характер геологічного розвитку водомістких структур (сучасні та древні умови водообміну); склад водомістких порід та наявність в них водомістких сполук, органічних речовин, рудних родовищ; наявність глибинних магматичних та сучасних вулканічних процесів; неотектонічні рухи, які супроводжуються утвореннями відкритих розломів, а також наявність різноманітних біохімічних процесів [3].

Група мінеральних вод, лікувальні властивості яких визначаються іонним складом і мінералізацією, пов'язані з осадовими породами платформних структур і залягають у вигляді артезіанських басейнів пластового типу. Близькими до них за морфологією є родовища міжгірних впадин та передгірних прогинів. Ця група об'єднує різні за хімічним складом води із загальною мінералізацією від 1 г/літр до 300 г/літр. Розсоли із більшою концентрацією солей в курортології не використовуються [3].

У гірських складчастих областях переважають невеликі за площею локальні родовища. Зміна гідрохімічних типів вод відбувається досить часто на невеликих відстанях. З виходами на поверхню кристалічних порід, складчастих метаморфічних товщ, ядер антикліноріїв пов'язані локальні родовища мінеральних вод [3].

Від умов залягання та формування басейнів мінеральних вод залежить також і їх газовий склад. З платформними структурами пов'язані родовища азотних, азотно-метанових, метанових вод артезіанських басейнів; до гірсько-складчастих та суміжних з ними областей тяжіють родовища вуглекислих вод; до областей найновіших тектонічних рухів – родовища азотно-лужних вод; термальні води пов'язані областями сучасного вулканізму, а з кристалічними масивами – родовища радонових вод [156].

Хімічний склад води тісно пов'язаний із складом водомістких порід та наявністю в них розчинних сполук, органічних речовин, а, відповідно, й від глибини залягання горизонту.

Сульфатні і сульфатно-хлоридні води формуються у верхній частині осадового чохла; вони пов'язані з породами, що містять гіпс або ангідрид, які, розчиняючись, збагачують воду сульфатами. Від ступеня промитості порід залежить склад катіонів – у найбільш промитих породах накопичується кальцій, менш промиті – доповнюють хімічний склад води ще й магнієм. При глибокому заляганні гіпсів та ангідридів формуються переважно хлоридно-сульфатні натрієві води. В газовому складі переважає азот [3].

Хлоридні води поширені в глибоких осадових горизонтах. За хімічним складом переважають хлоридно-натрієві, іноді хлоридно-кальцієво-натрієві. Якщо рівень мінералізації складає більше 35 г/літр, то воду відносять до категорії “ропа”. За газовим складом такі води збагачені азотом та метаном у різних співвідношеннях.

Найпоширенішими та найціннішими вважаються вуглекислі мінеральні води. Їх використовують як для пиття, так і для бальнеотерапевтичного (зовнішнього) використання. Оптимальний вміст CO_2 для зовнішнього застосування такої води має складати 1,2-1,4 г/літр, але не менше 1. Як правило, такі води приурочені до структур альпійської системи. Накопичення CO_2 у підземних водах відбувається в результаті проявів вогнищ магматизму, метаморфічного перетворення карбонатних осадових і магматичних порід, а також в процесі бактеріального розкладання органічних речовин [3]. За хімічним складом такі води найчастіше є гідрокарбонатними – гідрокарбонатно-хлоридними, сульфатно-гідрокарбонатними тощо. Особливою рисою таких вод є вміст різноманітних мікроелементів (в тому числі, й біологічно активних) – кремнієвої кислоти, миш'яку, заліза, бору, в невеликих кількостях також – літію, цезію, ртуті, фтору, германію.

У цих самих структурах (альпійської складчастості) досить широко розповсюджені води вуглекисло-хлоридно-натрієві, хлоридно-натрієві, що пов'язано із заляганням у них так званих седиментаційних (похованих) вод морського походження. Під час розчинення галогенних формацій утворюються мінеральні води з досить значною мінералізацією [3].

У результаті відновлення сульфатів сульфатредуючими бактеріями, при використанні органічних речовин (нафти, водню, органічних кислот) утворюються сірководневі води, які вміщують біогенний сірководень. Такі води багаті також на азот, метан, і часто – на вуглекислоту.

З мікроелементів у переважній більшості вони багаті на бром і йод, іноді – на кремнієву кислоту та бор.

Якщо сумарний вміст заліза ($F^{2+} + F^{3+}$) більше ніж 10 мг/літр, то таку воду вважають залізистою. Залізо надходить у воду шляхом розчинення гірських порід, що його містять. За газовим складом такі води бувають залізисті азотні та залізисті вуглекіслі.

Органічні речовини похованих морських відкладів, що залягають в глибоких горизонтах, розчиняючись у підземних водах, збагачують їх на йод і бром. Йодобромні води також використовують з лікувальною метою. Ці води насичені газами – найчастіше метаном, іноді сірководнем та вуглекислотою.

До кремнієвих вод належить група мінеральних вод із вмістом кремнієвої кислоти (H_2SiO_3) більше як 50 мг/літр і температурою, вищою за 35°C. Пов'язані вони з неотектонічними розломами. Використовуються переважно для бальнеотерапевтичного лікування, іноді й для пиття.

За умов високих температур і високого тиску, в присутності CO_2 відбувається накопичення у підземних водах миш'яку. З лікувальною метою використовуються води з його концентрацією до 0,7 мг/літр.

До радіоактивних вод відносять води, які мають підвищений вміст радону (Rn) та радію (Rd). Такий тип мінеральних вод приурочений до гірсько-складчастих областей, зон тектонічного дроблення, а також можуть формуватися і в корі вивітрювання кислих кристалічних порід. Ці води застосовуються переважно для бальнеотерапевтичного лікування.

Мінеральні води із вмістом бору (точніше метаборної кислоти – HBO_2) при концентрації не менше ніж 50 мг/літр мають як лікувальну (антимікробну), так і токсичну дію. Приурочені такі води до складчастих альпійських областей, зокрема Карпат. В артезіанських басейнах передгірних прогинів, міжгірних впадин і крайових платформних зон борні води є супутніми нафтових та газових родовищ.

За хімічним складом лікувальні мінеральні води поділяють на п'ять класів: гідрокарбонатні, хлоридні, сульфатні, води із складним іонним вмістом і специфічні (залізисті, сірководневі, вуглекіслі, радіоактивні тощо) [26]. Тип води визначається переважанням аніонів одного із хімічних елементів, не менше ніж 25 еквівалент відсотків. Води, що містять 2 – 3 аніони в кількості більше 25 відсотків кожного з них, належать до вод складного сольового вмісту.

Вид курортно-лікувального сегменту ТРД з використанням лікувальних грязей відповідно потребує для свого розвитку наявності лікувальних грязей. Очевидно, що процес використання їх також ставить перед виробником послуги (лікувальні процедури з використанням грязей) певні вимоги щодо виробничого процесу – створення відповідної інфраструктури, підготовку спеціалістів тощо. Всі лікувальні грязі прийнято поділяти на шість класів [124]: неорганічні, органічні, торф'яні, змішані види грязей, продукти вивітрювання, штучні грязі.

2.2.2. Комерційно-діловий сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Даний сегмент ТРД є доволі специфічним з позиції пошуку ресурсу для його розвитку. Виходячи з того, що метою (інтересом, потребою) ділової людини є участь у конференціях, симпозіумах, семінарах, ярмарках, презентаціях чи інших заходах такого плану, можемо припустити, що ресурси, необхідні для розвитку даного сегменту, мають переважно антропогенне походження і, головне, в своїй переважній більшості є нематеріальними. Тобто, мова йде про специфічний ресурс – подію в житті суспільства (та ж сама конференція, симпозіум, семінар, ярмарок, виставка тощо). Про подібного роду ресурс також йтиме мова нижче, при розгляді пізнавально-розважального сегменту ТРД, з різницею в питаннях змістовного наповнення самого явища. Така діяльність має всі ознаки туристичної подорожі – виїзд із постійного місця проживання, використання послуг транспорту, засобів розміщення, підприємств харчування, відвідування або участь у ділових, комерційних, наукових чи інших подіях. Зважаючи на об'єкт (подію, певне суспільне явище тощо), який став першопричиною здійснення відповідної діяльності (подорожі, поїздки тощо), доцільно виділяти наступні види туристсько-рекреаційної діяльності цього сегменту: конгресний (в тому числі, й науковий – конференції, семінари, симпозіуми тощо), комерційний (участь у виставках-ярмарках, виставках-салонах, презентаціях тощо), аграрний (ділові зустрічі фахівців аграрного господарського комплексу, обмін досвідом тощо), промисловий (ділові зустрічі фахівців певної галузі промисловості, вивчення нових технологічних виробництв, обмін досвідом тощо). В майбутньому, в міру розвитку соціально-економічних відносин, можливо, складуться передумови для виокремлення й інших видів ТРД.

Розвиток цього сегменту відбувається у великих наукових, культурних та індустріальних центрах з добре розвинутою інфраструктурою, за виключенням аграрного. В таку діяльність, як правило, залучаються урбанізовані, промислові або сільськогосподарські ландшафти. До туристичних ландшафтів (тимчасового функціонування) можемо їх відносити в тому випадку, коли на певній території за деякий обмежений час проходить тимчасове збільшення кількості населення за рахунок приїжджих – учасників того чи іншого заходу. А відповідно до цього відбуваються тимчасові зміни функціонування конкретної території. Якщо певна подія не носить масового характеру в житті суспільства певного регіону, то доцільно говорити про “туристсько-рекреаційне середовище”, яке існує на період перебування в ньому учасників відповідної події (територія підприємства, приміщення конференц-зали тощо).

2.2.3. Релігійний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Розглядаючи *релігійний сегмент* туристсько-рекреаційної діяльності, всіх туристів доцільно згрупувати у дві категорії: перша – це паломники, основною метою подорожі яких є поклоніння святим місцям; друга – це туристи, які подорожуючи, ставлять собі за мету знайомство з іншими релігіями – як складовими культури населення регіону відвідування. Якщо для першої категорії релігійні об’єкти використовуються як основні (ті, що формують мотивацію подорожі), то для другої можуть використовуватися як один з видів культурно-історичного ресурсу при організації туристичної подорожі.

Отже, з вищесказаного очевидно, що даний сегмент слід розділити на два підсегменти: перший – це *паломництво*, де релігійні об’єкти є місцем або засобом здійснення поклоніння святинам, духовного очищення інших дій подорожуючого, які пов’язані із віросповіданням людини; другий – *власне релігійний підсегмент* туристсько-рекреаційної діяльності, де об’єктом туризму є культурне надбання народу сакрального призначення. В другому випадку такі об’єкти, як правило, включаються у загальну програму турів для огляду під керівництвом гідів, екскурсоводів. А загалом сюди залучаються території великих старовинних міст, культурних центрів тощо.

Отже, з огляду на мотивацію подорожі, *ресурсом* для функціонування означених вище підсегментів будуть дещо різні речі. В підсегменті “паломництво” – місця та культові споруди, що пов’язані з віросповіданням людини. Але навіть при здійсненні паломництва подорож набирає туристичного змісту – виїзд з постійного місця проживання, використання транспортної інфраструктури, підприємств харчування та розміщення тощо. В Європі вже тривалий час існують спеціалізовані турагенства, основним напрямком роботи яких є саме організація паломницьких турів. Нині в Україні теж починає формуватися даний підсегмент, але поки що організаторами виступають, здебільшого, самі релігійні суб’єкти.

Другий підсегмент – власне релігійний підсегмент ТРД є частиною туристичної галузі. Тут безпосередньо задіяні всі підприємства сфери туризму – починаючи від туроператора, турагента та ін. складових індустрії туризму, закінчуючи самими об’єктами туризму – культовими історичними пам’ятками, діючими релігійними суб’єктами, які, за згодою служителів церков (синагог, мечетей чи ін. храмів), дозволено відвідувати туристам, дотримуючись відповідних правил поведінки. *Ресурсом*, який використовується в цьому випадку, є не одна конкретна культова споруда чи святе місце, не власне віра – як стимул до подорожі, а комплекс об’єктів – архітектура, традиції тощо, огляд (знайомство, пізнання) яких відбувається переважно під керівництвом гіда (або екскурсовода).

Різниця між двома підсегментами полягає, загалом, в *організаційних підходах до перебування туристів* у місцях, які є метою їх подорожі. Паломникам достатньо мінімальних умов проживання та харчування, і весь свій час вони перебувають у молитвах чи іншій діяльності, пов’язаній з віросповіданням. А туристам, яких ми відносимо до другого підсегменту, необхідне забезпечення всіх умов, пов’язаних із відпочинком під час туристичної подорожі – створення атмосфери радості, отримання різноманітних позитивних вражень тощо. Релігійні об’єкти виступають тут не тільки як культові споруди, що є носіями певної релігійної ідеї. Вони виступають як пам’ятки архітектури, культури, історичного розвитку території та ін. Тобто, об’єктом туризму (ресурсом даного підсегменту) є не стільки релігія, скільки сама культова споруда, архітектура, історія, пов’язана з ними.

Значною мірою буде відрізнятися *територіальне забезпечення* цього сегменту ТРД – паломники практично постійно перебуватимуть на територіях монастирів, церков чи прилеглих до них ділянок. Власне, туристи задовольнятимуться короткочасним (1–2 години) відвідуванням

сакральних об'єктів, а більшість часу подорожі перебуватимуть поза їх межами. Очевидно, що при означенні певного виду ландшафту, задіяного в такій діяльності, будуть виокремлюватися підвиди, які б враховували специфіку організації перебування як паломників-туристів, так і власне туристів.

2.2.4. Пізнавально-розважальний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Цей сегмент ТРД становить в наш час значну частину сфери туризму відносно ресурсної основи та попиту на турпродукт (як на традиційний, так і на нові його форми). Тут вважаємо за доцільне виділяти два окремі підсегменти: *власне пізнавальний* (відповідно до форми надання послуг – екскурсійного характеру) та *розважально-пізнавальний* (коли мотивацією подорожі виступає потреба в розвагах, видовищах – фестиваль, карнавал, народні гуляння, спортивні видовища, театралізовані дійства та багато іншого).

Для власне пізнавального підсегменту основним *ресурсом* є історико-культурна спадщина народу, збережена в музеях, пам'ятниках архітектури, археології, історії. Такого роду ресурс використовується для створення специфічного турпродукту і продається споживачу у вигляді *екскурсії*. Тут виокремлюємо *чотири основні види ТРД: міський туризм, етнографічний туризм, історичний туризм, літературно-мистецький*.

Міський туризм. Об'єктом туризму виступає місто загалом – як ресурс для створення екскурсій: оглядових, архітектурних, історичних тощо. Найбільше задіяні в цьому виді ТРД, як правило, старовинні міста з цікавим історичним розвитком, із специфічною архітектурою, що часто створює цілі архітектурні ансамблі, та ін.

Етнографічний туризм. Об'єктом пізнання (вивчення, дослідження, спостереження) виступають традиції, культура, спосіб ведення господарства, традиційні ремесла населення регіону тощо. В цьому випадку означені об'єкти пізнання виступають в ролі туристсько-рекреаційного ресурсу – як основи розвитку даного виду ТРД. В просторовому розумінні розвитку етнографічного туризму слід зауважити, що сюди переважно залучаються території сільських та хутірських поселень, а також невеликих містечок, в яких нині найбільше збережений традиційний устрій життя та ведення господарства, різноманітні грані фольклору тощо. До цього виду туризму можна віднести ту частину ТРД, яку на даний час прийнято називати "*сільським зеленим туризмом*". Але тільки за умови, що турист проживатиме в традиційному сільському житлі та вестиме традиційний для конкретного регіону спосіб життя, займатиметься традиційним способом господарської діяльності, вивчатиме традиційні ремесла тощо. Унікальними місцями, де зібрані відомості про традиції, культуру, традиційні ремесла, спосіб ведення господарства, є музеї народної архітектури та побуту населення того чи іншого регіону.

Історичний туризм. *Ресурсом* (а з позиції туризму – *об'єктом*) для розвитку цього виду ТРД може виступати *будь-яка історична подія* в суспільстві, мистецтві, життя конкретної людини, яка своєю діяльністю так чи інакше впливала на хід історії (різного масштабу). Подія досліджена, матеріали систематизовані відповідними фахівцями (наприклад, істориками), зібрані у відповідних установах (музеях, виставочних залах, галереях і т.п.) та оформлені у вигляді експозицій, виставок тощо.

До такої туристичної діяльності залучаються, наприклад, музеї історичного профілю, відповідні території будь-якого міста, поля історичних битв, будівлі, пов'язані з історичними подіями, меморіальні комплекси, створені спеціально для відвідування туристами, відповідним чином обладнані історичні стежки, шляхи, що покладені в основу туристичної подорожі, тощо. Сюди ж доцільно віднести і археологічні пам'ятки – древні городища, залишки оборонних валів, древні поховання тощо.

Літературно-мистецький туризм. Даний вид туристсько-рекреаційної діяльності має достатньо різноманітну та багату ресурсну основу розвитку. *Об'єктами туризму* виступають постаті діячів культури та мистецтва, їх творчість, сторінки їхнього життя, творче надбання тощо. Інформація про них, як правило, зібрана в меморіальних музеях, в місцях, пов'язаних із їхнім життям і творчістю (часто в їх родинних оселях або в помешканнях, де жили і творили діячі культури та мистецтва). Можуть, також, використовуватись виставочні зали, картинні галереї тощо. Сюди ж доцільно залучати постаті не лише широко відомих особистостей, що жили раніше, а й сучасних, більш чи менш відомих. І тому, в даному випадку, необхідна тісна співпраця з дослідниками саме у сфері культури та мистецтва.

Другий підсегмент – *розважально-пізнавальний* – *відрізняється від попереднього специфікою об'єкта туризму*, а саме – він (об'єкт, ресурс) проявляється в нематеріальному вигляді та *виступає в формі явища, дійства*, що пов'язані з культурою населення країни,

традиційними святами та формами їх проведення, певних подій, які, можливо, проходять тільки один раз в конкретному місці. Із витоків народних традицій перейшла в сучасність чимала кількість народних традиційних гулянь, ярмарок, фестивалів, які доцільно використовувати, як різновид етнографічного туристсько-рекреаційного ресурсу. Тобто, **ресурсом** для цього підсегменту ТРД виступають: традиційні народні гуляння (карнавали, традиційні свята, пов'язані з господарською діяльністю людей, віруваннями тощо); різноманітні фестивалі (пісенні, малярські, народних умільців тощо); спортивні змагання та шоу-програми спортивного характеру, в тому числі – спортивні олімпіади чи інші спортивні змагання різного рівня організації, так звані “бої гладіаторів”, “ігри патріотів” тощо.

2.2.5. Екологічний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Виділення даного сегменту в окремий підрозділ є нині досить дискусійним питанням. Екологічна складова розвитку туризму присутня, практично, в кожному сегменті туристсько-рекреаційної діяльності – досить важко уявити собі повноцінний відпочинок людини в середовищі, екологічно не придатному для цього, де повітря, водоймища забруднені шкідливими викидами промисловості, де на психологічний стан людини впливає шум великої міської агломерації тощо.

До визначення поняття “*екологічний туризм*” існує чимало підходів [59; 60; 61; 62; 65; 66; 107; 129; 142; 157; 214; 224; 231; 232; 233; 234; 235]. О. О. Бейдик, зокрема, визначає екологічний туризм, як складову рекреаційної діяльності, за якої негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним [13]. Н. Ф. Реймерс визнає, що “об’єктом власне екотуризму можуть бути як природні, так і культурні визначні місця, природні й природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура складає єдине ціле з довкіллям” [183]. Всесвітня туристична організація використовує термін “*adventure tourism*” – пригодницький туризм, як ширше поняття, що включає в себе й екотуризм. Однак, екотуризм – це не самі лише пригоди, хоча він і має пригодницькі елементи.

Виокремлюючи *екологічний сегмент ТРД*, слід підкреслити специфіку такої діяльності – вона *передбачає невторчання або мінімальне вторчання в природні процеси навколишнього середовища – спостереження за тваринним світом, огляд унікальних природних явищ, ареалів рідкісних рослин тощо*. Така діяльність може відбуватися на територіях природоохоронних об’єктів за спеціально обладнаними маршрутами, на спеціально облаштованих майданчиках та ін.

Ресурсом для розвитку даного сегменту є природне середовище, мінімально змінене людською діяльністю, або сформований антропогенний ландшафт, гармонійно вписаний в природний. Це, як правило, території національних парків, заказників, заповідних урочищ, пам’яток природи, дендрологічних парків, ботанічних садів, пам’яток садово-паркового мистецтва тощо.

2.2.6. Спортивно-оздоровчий сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

В рамках *спортивно-оздоровчого сегменту ТРД* доцільно виділяти три підсегменти: *власне спортивний, спортивно-оздоровчий та оздоровчий*.

Власне спортивний підсегмент ТРД, передбачає певні вимоги – як до виду спорту – категорійні походи, змагання, отримання відповідних спортивних розрядів. Особливістю спортивного туризму є чітке дотримання нитки маршруту, графіку руху за маршрутом. На території Чернівецької області максимальною категорією складності (відповідно до фізичних навантажень на туриста-спортсмена) туристичних спортивних маршрутів є друга категорія (для дорослих) та третя для дитячих. Як правило, туристи-спортсмени беруть на себе весь організаційний процес щодо планування та розробки маршрутів, організації виходу на маршрут, його проходження та обов’язковий його захист (звіт про проходження) на відповідній комісії обласної федерації спортивного туризму. Після чого спортивне проходження туристичного маршруту вважається здійсненим, а результатом є присвоєння відповідної кваліфікації туристам. Головною метою туриста-спортсмена є отримання вищого результату та спортивної кваліфікації. Маршрут є засобом досягнення цієї мети.

Коли мова йде про *спортивно-оздоровчий підсегмент* туристсько-рекреаційної діяльності, маємо розуміти, що туристи фактично є спортсменами-любителями. Тут не є обов’язковим чіткість проходження та графік руху на маршруті. Сам маршрут виступає об’єктом для задоволення відпочинку людини (активного відпочинку, в даному разі).

Спортивно-оздоровчий підсегмент ТРД включає також як різновид – прогулянкові походи вихідного дня, одно-дводенні походи, організовані працівниками туристичних баз (у супроводі

інструкторів спортивного туризму). В цьому випадку ресурсом для здійснення туристичних подорожей є маршрут, промаркований на місцевості та нанесений на карти (карти-схеми). *Самодіяльний туризм* спортивного характеру відрізняється організаційними моментами – туристи, як правило, самостійно планують маршрут, у більшості випадків не користуються послугами закладів розміщення та харчування, а для своєї подорожі обирають найменш заселені райони. Головним чинником, що спонукає людей до подорожі спортивно-оздоровчого характеру, є бажання покинути урбанізоване середовище (середовище свого постійного місця проживання) і побути на природі. Отже *ресурсом* для розвитку цього підсегменту є *природні або природно-антропогенні ландшафти та їх окремі компоненти (в обов'язковій єдності із цілою системою)*, які максимально задовольняють потребу людини в активних видах відпочинку, заняттях відповідними видами спорту, задоволення свого хобі.

Розрізняють *декілька видів спортивного (в тому числі, і спортивно-оздоровчого) туризму*. Серед них: пішохідний, гірський (альпінізм, скелелазання – як різновиди), водний, велосипедний, спелеологічний, кінний тощо.

Оздоровчий підсегмент туристсько-рекреаційної діяльності передбачає пасивний відпочинок на березі річки, озера, моря, в мальовничих урочищах лісу тощо. До даного підсегменту ТРД можемо віднести будь-яку діяльність людини, пов'язану з відпочинком на природі. На сучасному етапі розвитку туризмології переважна більшість науковців таку діяльність називають рекреаційною. Термін “рекреація” розширюють до загального широкого поняття, що включає й поняття “туризм”. Але слід зауважити, що до рекреації доцільніше відносити пасивний, спокійний відпочинок, протягом якого відбуваються загальне оздоровлення, загартування організму людини, психологічний відпочинок тощо. Як правило, *ресурсом для такого виду ТРД* є не окремий компонент природи, а *цілісна гармонійна геосистема*, яка характеризується мальовничістю ландшафтних комплексів, екологічно позитивною ситуацією, збереженістю натурального ландшафту, або його благоустроєм саме для спокійного відпочинку в природному середовищі. Такими ландшафтами є прибережні території озер та ставків, водосховищ, мальовничі лісові ландшафти, долини рік з мальовничими береговими краєвидами тощо.

2.2.7. Екзотичний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності

Розвиток *екзотичного сегменту туризму* можливий за наявності двох чинників – унікальних природних або антропогенних умов та людей, яким подобаються ризик, неможливість передбачити ситуацію, екстремальні моменти. До таких природних умов можемо віднести пустелі, непрохідні джунглі, лабіринти диких, не пристосованих для масового відвідувача, печер тощо. Це можуть бути подорожі на екзотичних видах транспорту: повітряних кулях, дельтапланах, підводні мандрівки, кінні подорожі верхи та ін. Цей сегмент туризму можна називати також пригодницьким, а окремі його види – навіть екстремальним.

Причиною (доцільністю) виділення цього сегменту туристсько-рекреаційної діяльності є, власне, **специфіка організації перебування споживача** такого роду турпродукту і, очевидно, *наявність унікальних ресурсів* – основи створення екзотичного туру. Це, як правило, одноразові замовлення конкретного клієнта, коли його бажання (потреба, мета, ін.) потребують підготовки необхідного спорядження, інструкторів, розробки конкретного плану фінансування туру тощо. Хоча саме поняття “екзотика”, так як і “екстремальність”, “пригоди”, для кожного конкретного клієнта носять суто індивідуальний характер. А це вже є питаннями психології, туризмології та ін. наукових напрямів. У межах даної монографії ми розглядаємо територіальні, ресурсні та організаційні умови здійснення туристсько-рекреаційної діяльності відповідно до пропонованої сегментації (класифікації).

Отже, в цьому розділі запропонована систематизація інформації щодо надзвичайно різноманітної туристсько-рекреаційної діяльності. Туризм і рекреацію ми розглядаємо, як дві сторони одного виду господарської діяльності. Саме специфіка виробництва певного турпродукту, тобто процес надання послуг, організація можливості його споживання, розглядається нами, як туристсько-рекреаційна діяльність. Діяльність *одночасну* – виробників (або посередників продажу) турпродукту і його споживачів.

Аналізуючи сучасний стан туристсько-рекреаційної галузі в світі та й в Україні, зокрема, визнаємо беззаперечним той факт, що саме споживач нині формує попит на ринку турпродукту і від його потреб (потреб сучасної людини) залежить – що ж нині можна вважати туристсько-

рекреаційним ресурсом, тобто сировиною для виробництва турпродукту. Все різноманіття туристсько-рекреаційної діяльності в цьому розділі згруповано в сім сегментів ТРД: курортно-лікувальний, комерційно-діловий, релігійний, пізнавально-розважальний, екологічний, спортивно-оздоровчий, екзотичний. В основу виділення сегментів покладено мету (потребу, побажання, інтерес) туриста (рекреанта), специфіку діяльності відповідних трудових ресурсів та самого туриста (рекреанта), яка спрямована на задоволення цієї мети. Виходячи із вище сказаного, припускаємо, що кожен із сегментів має своєрідний, притаманний для відповідної діяльності (технологічного процесу створення турпродукту), ресурс (або сукупність ресурсів). Сегментація ТРД не означає, що турпродукт, який створюватиметься для того чи іншого споживача, повинен бути в «чистому» вигляді – відповідно до виділених сегментів. Запропонований варіант сегментації туристсько-рекреаційної діяльності спрямований більше на потреби виробників турпродукту, розуміння ними організаційних моментів створення конкретного туру, правил та можливостей використання відповідного ресурсу тощо.

Турпродукт є комплексним продуктом і при його розробці використовуються ресурси, які можуть належати до різних сегментів туристсько-рекреаційної діяльності. Але останнім часом спостерігається тенденція до звуження спеціалізації туристичних підприємств на певному, досить вузько орієнтованому сегменті – організація паломницьких, комерційних, спортивно-оздоровчих чи інших турів.

Кожен із сегментів ТРД відбувається у певному середовищі, яке вважаємо одним із основних ресурсів. Тобто територія, де відбувається туристсько-рекреаційна діяльність – це також ресурс. Але кожен сегмент має свої вимоги до специфіки такого роду ресурсу. Вони або використовуються такими, якими є в даний час і туристсько-рекреаційну функцію виконують лише за сумісництвом, або потребують певних змін. В будь-якому випадку середовище де відбувається туристсько-рекреаційна діяльність, доцільно розглядати, як один з класів антропогенних ландшафтів – *туристсько-рекреаційний ландшафт*. В основу виділення якого має бути покладено функціональне призначення, використання середовища. Саме обґрунтування даної позиції розглянемо в наступному розділі.

3. ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

3.1. Зміни в підходах до вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів

Історичний розвиток туристсько-рекреаційної галузі господарства в кінці 70-х – на початку 80-х років минулого століття досягнув рівня «унікального суспільного явища», який можемо сміливо називати *періодом «спеціалізованого туризму»* [88]. Основною рисою цього періоду стала індивідуалізація турпродукту та спеціалізація його виробників.

Очевидно, швидкі темпи розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, щорічне зростання потужності туристських потоків, інтенсивне освоєння нових територій з метою організації та проведення туристсько-рекреаційної діяльності не могли залишитися поза увагою науковців різних галузей. Представники географічної науки (її конструктивного напрямку) все більше повертаються до питань теорії, практики використання та оцінки ресурсної основи молодшої галузі господарства.

Вивченням основних чинників формування і розвитку рекреаційних систем, виявленням основних закономірностей територіальної організації рекреаційного господарства займалися В. С. Преображенський, Ю. А. Веденін, Л. С. Філіпович [172, с. 29-37], Н. М. Ступіна [204, с. 45-63]. Висвітленням проблеми визначення об'єкту дослідження при оцінці території для рекреації займався, у свій час, Л. Т. Швидченко [225, с. 63 – 66]. Питання картографування, картографічного моделювання, типології рекреаційно-географічних карт розкриває Л. С. Філіпович [212, 213]. Способи (варіанти) оцінки туристських ресурсів для організації зон відпочинку і туризму пропонують Н. М. Сватков та ін. [199]. Досить важливим моментом є висвітлення основних тенденцій розвитку рекреаційних зон і районів [127], а також основних етапів розвитку рекреаційного господарства [22, с. 38-43].

З огляду на сучасний стан та перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні (і не тільки), важливими є проблеми рекреаційних функцій сільських місцевостей, підняті ще в 1983 році М. Х. Валєєвим та Н. С. Мироненком [20, с. 34-50]. У 80-х роках минулого століття Ю. А. Веденін підійшов до формування поняття «рекреаційне середовище», розглядаючи його, як складову навколишнього середовища. Рекреаційне середовище, на його думку, поділяється на середовище виробничої діяльності та власне рекреаційне. За Веденіним, рекреаційне середовище – це сукупність природних, технічних та соціальних явищ і процесів, що оточують людей під час їх рекреаційної діяльності [21, с. 3-13].

Людина певним чином пристосовує (адаптує, формує) навколишнє середовище до своїх потреб. В туризмі та рекреації цей процес відбувається з двох позицій: а) з позиції туриста (рекреанта), чи групи туристів (рекреантів) б) з позиції організаторів відпочинку (виробника туристичного продукту). Рекреант вибирає час, місце, вид відпочинку, а організатори, зі свого боку, формують фонд рекреаційних територій і підприємств, на основі яких відпочиваючий створює своє рекреаційне середовище в даний конкретний, ним вибраний, момент.

Аналізуючи питання формування людиною рекреаційного середовища, Ю. А. Веденін наголошує на просторових і часових змінах в природній системі. Такий момент пов'язаний з циклічністю (періодичністю) рекреаційної діяльності в межах певного типу територій. З одного боку, конкретний турпродукт (наприклад, екскурсія) має визначену територіальну прив'язку і його неможливо продукувати в декількох місцях, з іншого – зимові види турпослуг на певній території (де є чіткий розподіл за сезонами) неможливо надавати бажаючим в літній сезон. Тому конкретно визначена територія має свій набір ресурсів туристсько-рекреаційної діяльності для літнього та зимового сезонів, можливо, і для міжсезоння.

У наш час відбуваються досить важливі зміни в питаннях формування рекреаційного середовища. А саме – протягом здійснення туристсько-рекреаційної діяльності сучасна людина все менше залежить від природних властивостей конкретної території та свого постійного місця проживання. Тут спостерігається певне протиріччя – з одного боку зростає попит на відпочинок в природних умовах (ландшафтах), з іншого – роль природних чинників у виборі місця та виду туристсько-рекреаційної діяльності стає все меншою. Збільшується можливість освоєння та створення нових туристсько-рекреаційних ресурсів, будівництва спеціальних технічних та геотехнічних систем, в тому числі й таких, що створені із спеціально заданими природними властивостями (штучні водойми, насаджені ліси тощо). Значну роль в цьому відіграють можливості сучасної техніки: відкриті та закриті басейни, катки із штучним покриттям для ковзанярів, будівництво підйомників в гірських регіонах. Можемо стверджувати, що вид

туристсько-рекреаційної діяльності сучасної людини визначається бажанням і потребою (метою, інтересом), а обмежується хіба що економічними та медичними можливостями.

Ю. А. Веденін у своїх працях зупиняється на складності оцінки рекреаційних ресурсів [21, с. 3-13], пов'язаної з такими моментами: а) широким діапазоном форм їх використання; б) практичною невичерпністю більшості з них; в) великою динамічністю рекреаційних ресурсів; г) просторово-часовою природою цих ресурсів. Тому, стверджує він, визначення об'єму ресурсу має зводитися до визначення просторових та часових параметрів. Слід зауважити, що саме із врахуванням цих моментів стає можливим застосування конструктивного підходу до організації туристсько-рекреаційної діяльності та раціонального використання туристсько-рекреаційних ресурсів. Це означає регулювання просторово-часової організації, визначення можливості їх споживання, диференціювання всього об'єму ресурсів певної території відповідно до потреб різних категорій (груп) споживача.

Н. С. Мироненко порушує проблеми територіальної структури рекреаційних ресурсів, що залишається актуальним і в наш час [141, с. 14-27]. Територіально-рекреаційну систему (ТРС) він розглядає як соціальну географічну систему, що складається з таких підсистем: рекреантів, природних та культурних рекреаційних ресурсів (РР), матеріально-технічної бази (в сучасному розумінні – інфраструктури), трудових ресурсів, органу управління. Він пропонує розрізняти внутрішню та зовнішню територіальну структуру підсистеми РР, а під поняттям “структура РР” розуміти певний тип відносин і зв'язків між елементами. *Внутрішню* територіальну структуру рекреаційних ресурсів Н. С. Мироненко розглядає як “сукупність відносин та зв'язків між окремими елементами всередині самої підсистеми РР”. Тобто, під внутрішньою територіальною структурою РР маємо розуміти “ступінь кількісної та якісної диференціації стосовно забезпеченості ними (рекреаційними ресурсами) території, їх різноманітність та атрактивність в цілому на території, а також від місця до місця, їх територіальна концентрація (чи розосередженість), а також наявність певних територіальних угруповань в певному цілісному просторі” [141, с. 14-27]. *Зовнішня* територіальна структура РР відображає зовнішні зв'язки підсистеми з іншими підсистемами в рамках ТРС, а також зв'язки за її межами.

Туристсько-рекреаційні ресурси виступають засобом задоволення найрізноманітніших (в історичному, функціональному і територіальному аспектах) потреб рекреантів. Тому Н. С. Мироненко всі проблеми, пов'язані з їх вивченням та систематизацією інформації про них, групує в декілька **блоків**.

Перший блок проблем полягає в необхідності вивчення (пізнання) всього об'єму рекреаційних ресурсів у просторово-часовому розрізі.

Другий блок пов'язаний із співіснуванням рекреаційного та інших видів землекористування, в обґрунтуванні доцільності землекористування саме на користь рекреаційного при відведенні земель. Хоча, на наш погляд, в умовах приватної власності на землю ці питання (можливо) будуть вирішуватися простіше.

До територіальних проблем належить такий вагомий чинник розвитку туристсько-рекреаційного господарства, як нерівномірність концентрації населення в місцях постійного проживання. І, як наслідок, виникає *третій блок* проблем – *територіальна розірваність між концентрацією населення в місцях постійного проживання з місцями концентрації рекреаційних ресурсів*.

Четвертий блок проблем включає питання стійкості території до рекреаційного навантаження, тобто вивчення зв'язків: турист (рекреант) – туристсько-рекреаційні ресурси. Особливими показниками для характеристики таких зв'язків пропонуються потужність, інтенсивність (кількість людей за одиницю часу, поділену на одиницю площі), а також напрямки рекреаційних потоків.

У наступних двох *блоках* (5-му та 6-му) піднімаються питання про недостатню вивченість впливу певних типів природних комплексів на організм здорової людини (тобто, рекреаційну ефективність РР – фізіологічний, психологічний та соціальний аспекти відпочинку), а також питання рекреаційної ємності території. Остання пов'язана з територіальною концентрацією ресурсів, а відповідно й рекреантів на конкретній території. Тобто, концентрація різних РР створює передумови для комбінування різних видів ТРД. Особливо гостро нині, при переході до інтенсивного розвитку галузі, стоїть завдання – на обмеженій території використати максимум ресурсу і максимально швидко повернути вкладені кошти.

Наприкінці 1980-х – початку 1990-х років все частіше звучать екологічний та економічний аспекти туризму та рекреації [6]; аналізуються тенденції розвитку економіко-географічної

концепції рекреаології [230]; формуються принципи економічного аналізу рекреаційних комплексів [151] та методологічні основи економічної оцінки природних рекреаційних ресурсів [56, с. 42–47]. У цей час все більшої популярності набуває інформаційний підхід до оцінки рекреаційних можливостей території та методи математичного моделювання розвитку рекреаційних систем [196, с. 13-20; 122, с. 445-449].

Останнім часом все частіше в публікаціях зустрічається *мотиваційний підхід* до питань вивчення рекреаційного природокористування. Саме його на перше місце ставить І. М. Яковенко [230]. Автор розкриває сутність інтегративно-географічного підходу, наголошуючи при цьому, що предметом дослідження є рекреаційні потреби людини, зумовлені різноманітними чинниками, а також вибірковістю до компонентів природного середовища.

Індивідуалістичний (з позицій туриста) підхід до питань дослідження рекреаційного природокористування, розглядає Е. В. Добрускін (деякі його моменти): “Усвідомлення рекреаційної привабливості окремих видів діяльності, а також часу і місця їх проведення ... значною мірою залежить від рівня загальної культури суб’єкта рекреаційної діяльності, а також від його соціального стану та місця постійного проживання” [58, с. 58-63].

Тому вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів має включати й аналіз ринку споживача як чинника, що формує попит на певний турпродукт, а відповідно й залучає до ТРД все ширші категорії (явища в природі чи суспільстві, нетрадиційні чи такі, що раніше не могли використовуватись, або мало використовувались, як матеріальні ресурси, так і нематеріальні), які є або можуть стати туристсько-рекреаційним ресурсом. Багатогранність та різноманітність інтересів (мотивацій, цілей, можливостей), що спонукають людину до вибору того чи іншого місця та способу відпочинку, оздоровлення, організації дозвілля, викликають необхідність сегментації ринку споживача турпродукту, а вже на їх основі – проводити сегментацію (систематизацію) видів туристсько-рекреаційної діяльності.

Залежно від мети, в дослідженнях ринку споживача турпродукту можуть висуватися різні критерії: *постійне місце проживання* – міська агломерація, невелике містечко чи сільська місцевість, регіон України, коли йдеться про внутрішнього споживача, *освіта* – рівень, часто її специфіка, *стан здоров’я* – одні клієнти санаторіїв мають на меті лікування, інші просто оздоровлення з профілактичною метою, *умови праці* – робота з людьми, яка потребує психологічних навантажень чи монотонна робота в конвеєрному режимі, шкідливі для здоров’я хімічні чи фізичні виробництва і т.п., *матеріальна забезпеченість* – високий, середній чи низький матеріальний рівень впливає на якість, дальність, форму організації відпочинку, *тип характеру людини* – від нього залежить форма відпочинку, активна чи пасивна, *вік, інтереси*, скажімо захоплення, хобі та ін. Цими питаннями займалися – В. Б. Сапрунова [198], Ю. М. Чеботарь [217], В. А. Квартальнов [106, 107], І. Т. Балабанов [12] та інші. Зупинимось на основних з них.

Експерти Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО) вважають, що значний вплив (і чи не найбільший) на формування туристського ринку мають: *рівень доходів та освіта подорожуючих* [197]. Беручи до уваги ці критерії, пропонується поділити *ринку споживача на такі чотири групи*. **Перша** – *особи із середнім і низьким рівнем доходів* – це службовці низького рівня, працівники торгівлі, викладачі початкових шкіл, професійно-технічних закладів тощо. Вибір країни подорожі визначається в основному рівнем цін, до яких ця група туристів дуже чутлива, але разом з цим дуже вимоглива до якості турпродукту. Зупиняючись в готелях невисокого класу, вони, як правило, проявляють інтерес до різноманітних розваг (нічних клубів, барів, дискотек). Незважаючи на те, що пізнавальні цілі не є основним мотивом їх подорожі, вони цікавляться окремими екскурсіями, особливо тими, які б зробили їх подорож та відпочинок більш престижним. Обов’язковим атрибутом подорожі туристів даної групи є придбання недорогих сувенірів – як речових доказів здійсненої подорожі. В *міжнародному туристичному обміні* цей сегмент ринку споживача є найчисленнішим. Як правило, ця категорія туристів подорожує на невеликі відстані: своєю країною, в кращому випадку – сусідньою. **Друга група** – *це особи з рівнем доходів вище середнього* – службовці середнього рангу, викладачі гімназій, коледжів, лікарі, підприємці середнього рівня. В більшості випадків, такі туристи мають вищу або середню спеціальну освіту. Переважаючим мотивом подорожі у них є активний відпочинок: заняття спортом, здійснення екскурсій, відвідування театрів, концертів. Це, як правило, любителі далеких мандрівок, а основним мотиваційним чинником є пізнавальний інтерес. Для такого туриста не має значення відсутність високого комфорту, якщо йому цікаво те, заради чого він вирушив у подорож. **Третя група** – *це особи з високим рівнем доходів*. В основному, ця категорія туристів має вищу освіту. За віком охоплює людей другої та третьої вікової категорії (від тридцяти до шестидесяти –

семидесяти років). Подорожують вони невеликими групами або індивідуально. Люди похилого віку – часто сім'ями. Для них уже можливі тривалі тури (чи круїзи) – до трьох тижнів. Вони цінують справжні мистецькі вироби – сувеніри, які підтверджують їх подорож і мають високу ціну. В загальному обсязі міжнародного туризму ця група не представляє масового потоку. **Четверта група** – це високоосвічені люди, які проявляють інтерес до досконалого вивчення природи, культури, способу життя та звичаїв населення іншого регіону. Тут немає вікового обмеження. В. А. Квартальнов, підходячи до питань типології туристів (як споживачів турпродукту), виділяє “чотири туристичні ролі” – організований масовий турист, індивідуальний турист, турист-дослідник, турист-мандрівник [106]. Г. Ган підходить до сегментації споживача турпродукту з декількох позицій [198]. Він, враховуючи деякі риси характеру людини, її вподобання, інтелект, менталітет тощо, виділяє такі типи туристів: S-тип – типовий відпускник, який надає перевагу пасивному відпочинку, спокою та комфорту; F-тип – турист, що полюбляє подорожі на далеку відстань, часту зміну подій, вражень, людей, спілкування та задоволення; W-1-тип – турист, що надає перевагу активному відпочинку, пішим походам на свіжому повітрі, W-2-тип – скоріше спортсмен, полюбляє великі фізичні навантаження, аж до екстремальних; A-тип – любитель пригод, ризику, небезпек, непередбачених ситуацій; B-тип – допитливий турист. Цей тип Г. Ган [198] поділяє на три підгрупи: а) “експерти”, які “колекціонують” визначні місця, б) “емоційні любителі природи і культури”, в) “спеціалісти”, які поглиблюють свої знання в певних галузях культури, науки, мистецтва, історії тощо.

3.2. Ландшафтний підхід до дослідження можливостей розвитку туристсько-рекреаційної діяльності

3.2.1. Основні принципи ландшафтного підходу до дослідження ресурсної основи розвитку туристсько-рекреаційної діяльності

Відповідно до вище сказаного, в нашій роботі пропонуємо використання ландшафтного підходу до проблеми вивчення та віднесення того чи іншого об'єкту, явища, події до категорії туристсько-рекреаційних ресурсів. Цей підхід дає можливість комплексно підійти до питань використання певної території і відповідних ресурсів для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності.

Головні складові сучасної теорії ландшафтознавства виходять за рамки традиційних ландшафтно-морфологічних положень. Нині все більшої популярності набувають “новітні бачення земних ландшафтних утворень” [162]. Серед них: уявлення про парагенетичні (Ф. М. Мільков, Г. Є. Гришанков) та парадинамічні ландшафтні комплекси (Ф. М. Мільков, А. В. Дроздов, Г. І. Швебс), просторово-часову поліструктурність утворень ландшафтного ряду (К. Г. Раман, В. А. Боков, В. М. Солнцев, В. В. Штейнс), про ландшафтні територіальні структури – генетико-морфологічну, позиційно-динамічну, парагенетичну, парадинамічну, басейнову (Г. І. Швебс, П. Г. Шищенко, М. Д. Гродзинський), геотехсистеми (К. М. Дьяконов, А. Ю. Ретеюм), ландшафтні утворення перехідних смуг – екотони (Е. Г. Коломиц), про аквальні та аквально-територіальні природні утворення ландшафтно-організації (К. К. Марков, Г. Д. Ріхтер, В. А. Боков, А. В. Дроздов), про аквальні комплекси (В. А. Мануйлов, К. М. Петров) та ін.” [162].

Основним джерелом початкової інформації стосовно природних чинників є ландшафт – як цілісна природна система. Людський чинник змін у ландшафті виходить на рівень з іншими природними силами. Цікавим підходом до питань взаємовпливу людини і природного середовища є думка В. В. Кизими: “Органічна єдність людини і середовища є специфічною тотальністю, яку слід розглядати як самостійну реальність, що має закономірності, які не співпадають із ландшафтно-природними і соціально-психологічними. Лише враховуючи вказану природно-людську тотальність і її розгортання, можна зрозуміти людину одночасно, як суб'єкта і об'єкта ландшафтних перетворень, а ландшафт – як пасивний матеріал для людських дій, і в той же час, як умову і причину розвитку людини, матеріал який розвивається разом з нею” [109]. Мова йде **не стільки** про оцінку середовища з позицій корисності того чи іншого природного компонента (або комплексу загалом) для задоволення певної суспільної потреби, а **скільки** про раціональність, доцільність їх використання, із обов'язковим врахуванням наслідків діяльності.

Розвиток науки загалом та географічної зокрема, згідно теорії спіралеподібного руху, стоїть над точкою, яка співпадає з натурфілософією, тільки на значно вищому щаблі інформаційного

наповнення [89]. Тому саме ландшафтний підхід до дослідження проблем раціонального природокористування виходить в сучасній географії на чільне місце.

Слід зауважити, що процес туристсько-рекреаційного використання території має дві сторони (два варіанти). *По-перше*, певні види туристсько-рекреаційної діяльності відбуваються в межах уже існуючих ландшафтів, які мають інше функціональне призначення. Туристсько-рекреаційну функцію вони виконують тільки за умови, що саме в цьому ландшафті тимчасово відбувається туристсько-рекреаційна діяльність. Тобто відбувається своєрідне сумісництво різноманітних функцій конкретного ландшафту. *По-друге*, туристсько-рекреаційне використання території передбачає заплановане реконструювання, внесення змін в ландшафт, задаючи йому певну функціональну програму (наповнення, властивості тощо). Такі ландшафти перебувають під постійним контролем, впливом ТРД і є фактично керованими туристсько-рекреаційними ландшафтами, аналогічно сільськогосподарським (сади, рілля), поселенським чи садово-парковим. Прикладом першого варіанту можуть бути міські ландшафти, території релігійних об'єктів, національних природних парків тощо. В наступному випадку, це може бути формування курортних регіонів, яке передбачає будівництво курортної інфраструктури, висадку відповідних рослин, створення штучного покриття та ін.

Перш за все, доцільно зупинитися на основних **принципах** означеного підходу, що, в свою чергу, дасть змогу розглядати ландшафт, як своєрідне джерело різноманітних ресурсів, а також сформулювати саме поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт”.

Принцип територіальної диференціації. Відносно відособлення ПТК різних рангів є однією зі сторін діалектичної єдності перервності і неперервності цілісної географічної оболонки [141].

Принцип комплексності. Сам об'єкт вивчення є комплексом, що має різноманітні властивості, які в свою чергу взаємообумовлені, і цим самим створюють єдність конкретного комплексу (в розумінні системи). З іншого боку, взаємозв'язки в системах одного рангу дають можливість аналізу взаємозв'язків між ними, а також властивостей ПТК вищого рангу і навпаки.

Принцип підпорядкованості (субординації) – всі природні системи мають свою ієрархію. Невипадкове підпорядкування другорядного (за територією або властивостями) головному є винятково важливою умовою не лише для виявлення основних закономірностей ландшафтної структури, а й для розробки оптимального використання земель. Таке підпорядкування сприяє передбаченню наслідків у разі використання того чи іншого компонента природного комплексу [141].

Принцип типології дає можливість, вивчаючи ключові (репрезентативні) комплекси, мати уяву про інші одиниці того ж типу, а відповідно й оцінок прикладного характеру і рекомендацій стосовно освоєння території.

Принцип поєднання (комбінування) якісно різних ПТК відображає наявність у природі парагенетичних та парадинамічних ландшафтних комплексів [131]. Цей принцип має особливо важливе прикладне значення в процесі формування та розгортання туристсько-рекреаційної діяльності.

Принцип односторонніх зв'язків або принцип однонапрявленості визначального впливу (на фоні загального взаємозв'язку) [141]. Наприклад, неврахування схилових процесів при розбудові гірськолижної інфраструктури може привести до породження загрозливих шкідливих ерозійних і сільових процесів та явищ тощо.

Усі ландшафтні комплекси за характером внутрішніх взаємозв'язків поділяють на три категорії: *перша* категорія – **регіональні комплекси** (визнання індивідуальності, неповторності в просторі, що представлені відносно однорідною територією – фізико-географічні райони, провінції, зональні області). *Друга* категорія – **типологічна** (типові ознаки ландшафтних комплексів), *третья* – **парадинамічна** (тобто взаємодія між комплексами, горизонтальні та вертикальні зв'язки) [135].

У даному випадку нас цікавить саме типологічна категорія, бо при дослідженні типологічних комплексів в центрі уваги знаходиться не одичне та індивідуальне, а те спільне, що притаманне даному типу. Тому, якщо для регіональних одиниць характерна неперервність ареалу, то для типологічних – розірваність, велика контрастність. Географія типологічних комплексів розкриває внутрішню структуру регіональних одиниць, тому вони носять ознаки структурних комплексів [135].

Питаннями класифікації антропогенних ландшафтів займалося чимало дослідників – С. В. Калесник [104], Ф. М. Мільков [135], А. Г. Ісаченко [103], Л. І. Воропай [32], В. С. Жекулін [94], В. М. Пашенко [164], Г. І. Денисик [55] та ін. Але широкі визнання і “застосування в практиці наукових пошуків отримали лише дві з них – за їх змістом та за генезисом” [55].

Виокремлення туристсько-рекреаційних ландшафтів в окремий клас антропогенних пропонуємо розглядати з позиції *генезису* такого явища (мається на увазі – туристсько-рекреаційний ландшафт). Під генезисом ландшафту розуміють спосіб виникнення ландшафтного комплексу, зумовлений певним видом процесів і чинників [136]. Відповідно до цього всі наземні ландшафти об'єднують у дванадцять генетичних рядів, серед яких антропогенні займають дванадцятку позицію нарівні з кліматогенними, тектогенними, вулканогенними рядами ландшафтів, а також з ландшафтами флювіального, кріогенного, еолового, нівально-гляціального, літогенного, гідродинамічного та біогенного походження. *Під антропогенними ландшафтами прийнято розуміти комплекси, створені людиною (у вузькому розумінні поняття).* Серед науковців популярнішим є широке визначення: антропогенні ландшафти (АЛ)- це комплекси, “в яких на всій або більшій їх площі корінних змін зазнали якщо не всі, то хоча б один з компонентів ландшафту” [55]. *За їх змістом виділяють наступні класи і типи:* 1) клас сільськогосподарських ландшафтів (типи – польові, лучно-пасовищні, садові, змішані садово-польові); 2) клас промислових ландшафтів; 3) клас дорожніх ландшафтів; 4) клас поселенських ландшафтів (підкласи – сільські та міські); 5) клас лісових ландшафтів (типи – умовно натуральні, вторинні, лісокультурні); 6) клас водних ландшафтів (підкласи – водосховища, ставки, канали); 7) клас рекреаційних ландшафтів; 8) клас белігеративних ландшафтів [135].

Усе це різноманіття антропогенних ландшафтів Ф. М. Мільков свого часу поділив на *дві великі групи, залежно від цілеспрямованості виникнення, на прямі та супутні* антропогенні ландшафти [134]. Прямими антропогенними ландшафтами вважаються запрограмовані комплекси, які виникають в результаті цілеспрямованої діяльності людини. Вони постійно підтримуються в оптимальному стані для виконання покладених на них функцій. Наприклад, оброблювані поля, садово-паркові ландшафти, водосховища, ставки, полезахисні лісові смуги тощо. До супутніх АЛ належать ті, які безпосередньо не створювались людиною. Вони виникають як результат необдуманого господарської діяльності (яри на полях, болота на берегах водосховищ, провальні лійки в місцях підземного видобутку корисних копалин тощо).

У роботах Ф. М. Мількова, а пізніше Г. І. Денисика, В. М. Воловика та інших враховуються, в основному, тільки рекреаційні ландшафти, як території для відпочинку людей – узбережжя рік, озер, водосховищ, території лісів тощо. Виділяють власне рекреаційні ландшафти, які ще придатні для відпочинку, і рекреаційно-деградовані – які вже не можуть або мало використовуються в силу неможливості задоволення відповідних потреб людини.

Нині ж необхідно (та й доцільно) ширше розуміти даний клас антропогенних ландшафтів і вживати термін “туристсько-рекреаційний ландшафт”, особливо коли мова йде про туристсько-рекреаційну діяльність, як про специфічну галузь господарських та економічних відносин – як територію, в межах якої здійснюється ТРД.

“Туристсько-рекреаційний ландшафт” (середовище туристсько-рекреаційної діяльності) можемо охарактеризувати як:

1) *Специфічний клас ландшафтів по відношенню до часу свого існування*, що впливає із концепції сегментації ТРД (див. розділ 2). Кожен сегмент, підсегмент чи різновид діяльності людини, пов'язаної з відпочинком, оздоровленням, пізнанням, має свої закономірності стосовно часу, а отже ландшафт, де відбувається ТРД, змінений (приспосований) для цієї діяльності – може існувати відповідний час.

2) *Туристсько-рекреаційні ландшафти практично неможливо прив'язати (співставити) із натуральними* і тому встановити жорсткі рамки взаємозалежності та взаємообумовленості. Ф. М. Мільков зазначав, що поясненням такого факту може бути сам підхід до класифікації антропогенних ландшафтів – в основу виділення яких покладено діяльність людини, а в основу виділення класів натуральних ландшафтів – особливості макрорельєфу [137]. Згідно із запропонованою вище сегментацією ТРД простежуються тільки загальні закономірності залежності (можливості) формування ТРЛ від натурального ландшафту або його тимчасового використання в туристсько-рекреаційній діяльності. Ці закономірності є реальними для прогнозування розвитку такої господарської діяльності. Тому *початковим етапом аналізу території для потреб сфери відпочинку і туризму* має стати характеристика натуральних ландшафтів.

3) *Туристсько-рекреаційний ландшафт слід сприймати і як парагенетичний комплекс, і як парадинамічний.* Тобто, пропонуємо запозичити у природничому ландшафтознавстві генетичний принцип, як один із принципів районування при виокремленні зон, провінцій, районів тощо. Туристсько-рекреаційний ландшафт формується (або вже функціонує) на основі існуючих чи то

природних, чи то антропогенних ландшафтів, або об'єднуючи декілька типів, класів. Тобто, туристсько-рекреаційні ландшафти в своїй основі мають різний генезис. Слід зазначити, що типові за генезисом ТРЛ обов'язково будуть різнитися історією свого розвитку, тому історичний принцип при дослідженнях даного напрямку є обов'язковою умовою, паралельно із генезисом, але не ототожнюючи ці два підходи. Скажімо, розгортання ТРД в сільській місцевості передбачає використання поселенських антропогенних ландшафтів, але кожен поселенський АЛ має свою історію розвитку і очевидно, що саме це буде впливати на формування відповідного туристсько-рекреаційного ландшафту. Якщо, в кінцевому результаті, буде розбудована необхідна інфраструктура і з категорії поселенського АЛ він буде переведений в ТРЛ, або ці два класи ландшафтів будуть успішно співіснувати і взаємодоповнювати один одного, то, власне, історичний процес такого переходу (зміни одного класу ландшафту на інший) буде носити суто індивідуальні риси. Прикладом можуть бути такі спортивно-оздоровчі туристсько-рекреаційні ландшафти: гірськолижні комплекси в районі села Мигово і перевалу "Німчич" у Вишницькому районі, села Горбово в Герцаївському районі та ін. Якщо в основі ТРЛ села Мигово та перевалу "Німчич" лежать поселенські та лісогосподарські ландшафти, то села Горбово – поселенські та сільськогосподарські. В цьому випадку ми маємо право говорити про формування (або уже функціонування) своєрідних парадинамічних антропогенних туристсько-рекреаційних ландшафтних комплексів. До спортивно-оздоровчого туристсько-рекреаційного ландшафту в районі села Мигово можемо віднести систему територіально суміжних між собою типологічних одиниць, які характеризуються горизонтальними міжкомплексними зв'язками. Система різних контрастних одиниць – лісогосподарських ландшафтів, поселенських ландшафтів, дорожніх ландшафтів, самої техногенної системи – гірськолижних трас та спеціальної інфраструктури – все це разом створює конкретний ТРЛ. Але такий ландшафт є типовим (за набором складових) і для інших регіонів. Типовою його рисою є спеціальне функціональне призначення – задоволення потреби рекреантів (туристів, спортсменів) у занятті гірськолижним спортом, активним відпочинком тощо. І всі вони формуються з обов'язковим включенням схилових ландшафтних комплексів і мають типовий техногенний блок, незалежно в якому районі (або інакше – в яких природних ландшафтах) вони функціонують (або формуються). Далі уже з цього прикладу стає очевидним, що функціонування гірськолижного комплексу – як специфічного типу ТРЛ в нашому регіоні, носить сезонний характер. Тому маємо право припустити, що на базі цього ландшафту з часом буде формуватися ще складніша система, яка б дала змогу зробити діяльність господарюючого суб'єкта рентабельнішою (з економічної точки зору). Тобто, до туристсько-рекреаційного парадинамічного комплексу в теплий період будуть залучатися суміжні території лісогосподарських, дорожніх ландшафтів і, як наслідок, будуть встановлюватися нові парадинамічні зв'язки і т. ін.

4) Четвертий особливий момент, на якому доцільно зупинитися. Виходячи з того, що *антропогенне ландшафтознавство має спільний із традиційним ландшафтознавством об'єкт вивчення – ландшафтну сферу Землі, предмет вивчення у них є різний. У традиційного (природного, натурального) ландшафтознавства – це натуральний ландшафт, а в антропогенного – антропогенні ландшафти, ландшафтно-техногенні та ландшафтно-інженерні системи* [54; 136]. Аналіз досліджень питання структурної організації антропогенних ландшафтів засвідчує, що більшість науковців притримується саме цієї позиції [54; 133; 137; 166; 174; 208]. Очевидно, на наш погляд, такий підхід до предмету вивчення придатний для дослідження та систематизації інформації стосовно ТРЛ, районування та обґрунтування самого поняття "туристсько-рекреаційний ландшафт".

5) П'ятий момент: *туристсько-рекреаційний ландшафт слід розглядати в постійній динаміці*. Від початку його створення (стадія зародження), час зрілого існування – аж до різноманітних варіантів старіння (стадія деградації) або переродження, перехід в якісно новий варіант з новою функціональною запрограмованістю. Формування нового варіанту ТРЛ на базі деградованого ТРЛ часто пов'язане із якісною зміною технічно-матеріальних можливостей, із створенням умов використання нового (не використовуваного досі) того чи іншого компоненту натурального ландшафту чи попереднього антропогенного. Скажімо, формування і розростання гірськолижного комплексу "Мигово" досягне свого максимального розвитку за декілька років. Певний час буде функціонувати стабільно, справляючись із туристсько-рекреаційним навантаженням. Основними чинниками, які викличуть деградацію даної території, будуть – розростання туристичної інфраструктури і пов'язані з цим екологічні проблеми: збільшення концентрації об'єктів готельно-ресторанного сервісу, зростання величини об'єму водопостачання та водовідведення, збільшення кількості відпочиваючих потягне зростання концентрації

автотранспорту (а це – зниження якості повітря) і т.д. Ще один особливо складно-керований негативний момент – це неконтрольований площинний прес туристсько-рекреаційного навантаження в літній період на навколишні ландшафтні комплекси. Занепад ТРД в межах цього ландшафту буде проходити з двох причин: одна описана вище, а інша – це розвиток нових територій (ландшафтних комплексів) з такою ж функціональною спрямованістю. Тому одним із варіантів переродження спортивно-оздоровчого типу використання території буде формування курортно-лікувальної інфраструктури на основі родовищ мінеральних вод, що є тут, поступове перетворення лісових ландшафтів у лісопаркові й т. ін. А у випадку створення умов для розвитку літніх видів активного відпочинку (скажімо, кінні та пішохідні прогулянкові походи, розвиток дельта- та парапланеризму тощо) будуть розширюватися зони ТРД, формуватися своєрідні лінійні ландшафти вздовж прокладених туристичних стежок: створення місць для стоянок, ночівлі, площадок для обслуговування планеристів тощо. В цьому випадку мова вже йтиме про своєрідні парадинамічні ландшафтні системи, які об'єднуюватимуться у вищі за ієрархією ландшафтні одиниці – райони, області, зони. Справа в тому, що розвиток туристсько-рекреаційного господарства тягне за собою зміни практично у всіх інших господарських комплексах. Скажімо, розвиток сільського господарства поступово спрямовуватиметься на задоволення потреби туристсько-рекреаційної галузі у продуктах харчування, які не можуть, або не вигідно, транспортувати із зовні – продукцію птахівництва, овочівництва тощо.

Поступове залучення сільських поселенських ландшафтів до туристсько-рекреаційної діяльності проходитиме шляхом формування відповідної туристсько-рекреаційної інфраструктури, розбудови закладів розваг, розростання кінних господарств, розширення сфери послуг загалом.

Динаміку туристсько-рекреаційного ландшафту слід розглядати з позиції сегментації туристсько-рекреаційної діяльності, оскільки кожен сегмент характеризується своєрідністю процесу туристсько-рекреаційної діяльності і потребує свого специфічного набору ресурсів, що становлять передумову цієї діяльності та й, очевидно, передумову формування відповідного ТРЛ.

Використовуючи ландшафтний підхід до дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, необхідно (доцільно) вирішити наступне завдання: систематизувати надзвичайно різноманітні територіальні одиниці туристсько-рекреаційних ландшафтів, що фактично означає розробку їх класифікації, яка на даний час відсутня. Вирішення цієї проблеми доцільно проводити паралельно з двох позицій. *По-перше* – враховувати природний потенціал певного середовища, розуміючи при цьому, що він включає: ресурсний потенціал, екологічний потенціал (як середовище здійснення ТРД) та потенціал стійкості [141]. *По-друге* – вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів та оцінку території для ТРД доцільно проводити, враховуючи певні, притаманні для кожного сегменту ТРД критерії-ознаки, територіальну прив'язку кожного сегменту ТРД та технологічні вимоги для створення конкретного турпродукту (див. розділ 1 та розділ 2).

3.2.2. Обґрунтування поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт”

Класифікація та систематизація певного об'єму інформації є “універсальною загальнонауковою процедурою, без якої дослідження не може вважатися завершеним. Розробка класифікації спонукає до теоретичного осмислення всієї різноманітності фактів, які відносяться до об'єктів що вивчаються.” [102]. Принципи ландшафтної класифікації є досить різноманітними і залежать від того, які критерії покладені в основу об'єднання, групування ландшафтів. Основними критеріями при класифікації ландшафтів є генезис, структура і динаміка [102].

Розробка класифікації відбувається при поєднанні індуктивного та дедуктивного підходів. У першому випадку вивчаються конкретні ландшафти, аналізується інформація й на її основі виявляються спільні ознаки, які об'єднуються в класифікаційні категорії нижчого порядку. А далі, узагальнюючи їх властивості та ознаки, формують ієрархічну структуру даної класифікації. В другому випадку спочатку встановлюються класифікаційні категорії найвищого порядку. А в його межах послідовно виокремлюються таксономічні підрозділи нижчого рангу [102].

Можливість (доцільність) виокремлення туристсько-рекреаційних ландшафтів в окремий клас антропогенних зумовлена цілеспрямованою програмою розвитку туристсько-рекреаційної індустрії в певних регіонах України (Карпатах, Передкарпатті, Криму, узбережжі Чорного та Азовського морів, Волинському Поліссі та в більшій чи меншій мірі в інших регіонах). А розкручування так званого “сільського зеленого туризму” створює передумови для залучення сільських поселенських ландшафтів до цього виду господарської діяльності. Відбувається процес розростання туристсько-рекреаційних ландшафтів із невеликих розрізнених місцевостей та урочищ в цілі ландшафтні системи.

Туристсько-рекреаційні ландшафти (з позиції функціонального призначення) – це своєрідні природні, природно-антропогенні чи антропогенні комплекси (залежно від виду ТРД та ступеня перетвореності натурального середовища), які забезпечують потребу людини в туристсько-рекреаційній діяльності і виконують особливу соціально-економічну функцію – відновлення життєвої енергії, задоволення інтересів та потреб людини у відпочинку, оздоровленні, пізнанні тощо.

Закономірно виникає питання: якщо ми відносимо їх до класу антропогенних ландшафтів, то причому тут природні? Відповідь закладена в наступному твердженні – “залежно від виду туристсько-рекреаційної діяльності та ступеня перетвореності натурального середовища”. Тобто, хоча туристсько-рекреаційний ландшафт і відносимо до класу антропогенних, *середовище*, де відбувається діяльність, пов’язана з туризмом та рекреацією, може використовуватися і при цьому абсолютно або практично не змінюватися під її впливом. Отже, в певному випадку жоден компонент натурального ландшафту не зазнає докорінних змін, а отже ландшафт залишається природним. Це такі види ТРД, як дайвінг (підводні подорожі з використання аквалангів), подорожі на повітряних кулях, туристичні спортивні походи з елементами першопроходження і невтручання в природні процеси території, де прокладена нитка маршруту (в районах, які є важкодоступними для масового туриста), та багато інших.

Туристсько-рекреаційний ландшафт, в окремих випадках і згідно сегментів ТРД, розглядаємо, як складну парадинамічну систему ландшафтів різних класів. Скажімо, заняття дайвінгом передбачає використання аквальних ландшафтів з відповідною прозорістю води та відповідною глибиною водойми (озера, моря тощо). Сам вплив на середовище (підводний ландшафт) з боку дайвінгістів є практично нульовим. Але для того, щоб цей вид туризму розвивався, необхідна певна туристична інфраструктура (організаційні моменти заняття дайвінгом, в основному, лежать на відповідних суб’єктах господарської діяльності). А це означає, що на прибережних ландшафтах будуть очевидні антропогенні зміни – розбудова транспортної інфраструктури, підприємств готельного та ресторанного сервісу, прокату спорядження, утримання відповідного штату працівників, скажімо, інструкторів з дайвінгу тощо. Отже, цей туристсько-рекреаційний ландшафт буде обов’язково включати і натуральний ландшафт, і антропогенний.

Такий підхід до питання виділення туристсько-рекреаційних ландшафтів в окремий клас антропогенних є досить дискусійним. Тому, обґрунтовуючи свою точку зору, виходимо з конструктивно-географічного підходу, одним із напрямків якого і є вивчення антропогенного впливу на природні об’єкти, зокрема ландшафти, а також прогнозування такого впливу через сукупність чинників. У цьому випадку “чинниками антропогенного впливу на ландшафти є різні спрямування господарської діяльності” [161]. Внаслідок їх дії *“ландшафти перебувають у найрізноманітніших станах – стабільних і тривалих, або короточасних, коли вони мобільно набувають нових якостей*. Це питання – суто об’єктне і саме тому воно таке визначальне для методичної частини досліджень. *Об’єктами визначається специфіка дослідження*, а отже – застосовуваний підхід, метод, прийом, увесь дослідницький апарат, що має бути адекватний об’єктам” [161]. У нашому випадку **об’єктами**, які визначають специфіку дослідження, є **сегменти туристсько-рекреаційної діяльності**.

Конструктивно-географічний підхід до вивчення сучасного стану ландшафтів передбачає також розв’язання проблеми мінімізації негативного впливу наслідків господарювання саме через галузево-господарське їх розуміння та конкретно-наукове (галузеве) адаптування методики дослідження [160].

Ще один момент, який є нині дискусійним серед науковців, – це поняття про “природно-антропогенний ландшафт”. Скажімо, частина з них вважає помилковим використання термінів “природно-антропогенний ландшафт” та “природно-антропогенні процеси”, стверджуючи, що “необґрунтоване використання цих термінів пояснюється тим, що всі без винятку антропогенні ландшафти є природними комплексами”, наголошуючи при цьому, що природними вони є тому, що створені з природних (натуральних і антропогенних) компонентів і розвиваються за природними закономірностями. Від інших ландшафтів їх відрізняє лише генезис (походження)” [55]. Антропогенні ландшафти виокремлюють в один з генетичних рядів (за Ф. Н. Мільковим), вважаючи при цьому, що антропогенний чинник є таким самим компонентом природи, як й інші [55]. З цим можна погодитись в тому випадку, якщо визнавати людину частиною біоти, яка живе в географічній оболонці і є такою ж природною, як і інші представники живої природи на планеті. З одного боку це є незаперечним фактом. Але з іншого боку людський чинник змін у ландшафтній

оболонці вже сягнув далеко за межі природних закономірностей і цілеспрямовано утримує внесені ним зміни під своїм контролем. І доки цей контроль відбувається, певна частина (компоненти, властивості ПТК) ландшафту функціонує за заданою програмою. Як тільки антропогенний чинник припиняє свій вплив (контроль за природними процесами, програмування певних властивостей ландшафту чи ін.), вступають в силу закономірні природні процеси. Наприклад, ми нині бачимо повернення лісового покриву на полях, які випали із сільськогосподарського природокористування. І випадків таких зворотних процесів можна наводити багато, але в кожному з них працює вже фактор часу. Тобто, зворотній процес – час повернення системи до первісного стану (натурального або наближеного до натурального, ландшафту) під впливом природних чинників залежить, очевидно, від ступеня перетвореності та глибини втручання людини в натуральний ландшафт.

Частина географів визнає доцільність та можливість використання поняття “природно-антропогенний ландшафт”, пояснюючи це тим, що “конструктивно-географічні дослідження адекватні цільовому прикладному вивченню теперішніх ландшафтів, переважна більшість яких в Україні є природно-антропогенними утвореннями” [163]. Об’єктами конструктивно-географічних досліджень є “складні природні, природно-антропогенні й техногенні утворення ландшафтно-організації, геокомпонентні й геокомплексні, включно з елементами соціоекономічної сфери, що існують у природно-антропогенному середовищі реальних теперішніх станів складових ландшафтно-оболонки Землі” [163]. Очевидно, що предметами таких досліджень є “сутісно різноманітні властивості й сторони взаємодії об’єктів – природних, природно-антропогенних, техногенних, найчастіше таких, що беруть участь у процесах природокористування” [163].

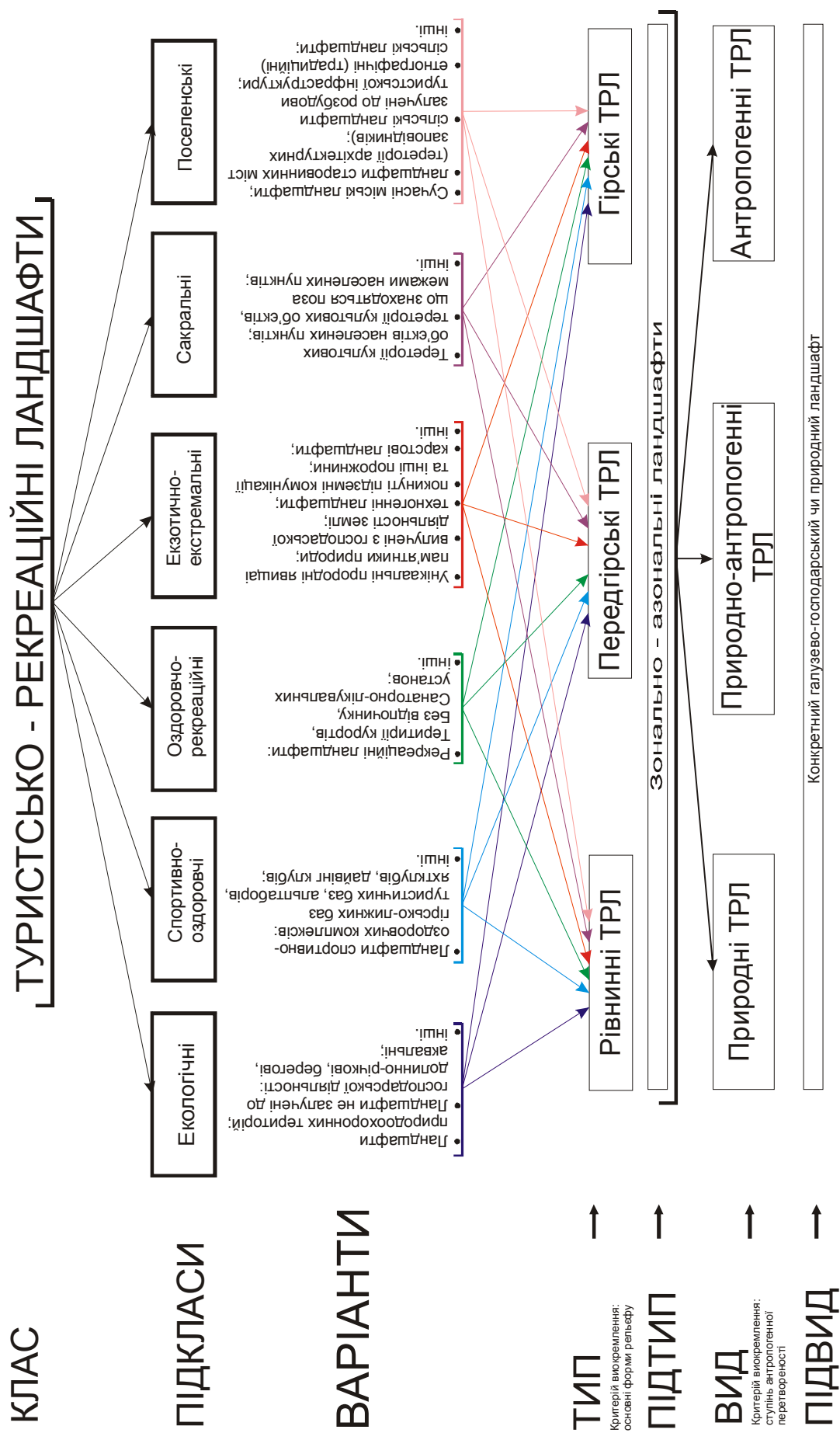
Рациональне зерно таких дискусій має місце десь на компромісній середині, особливо коли мова йде про туристсько-рекреаційне природокористування. Тому такі поняття, як “природний ландшафт”, “природно-антропогенний ландшафт”, “антропогенний ландшафт”, “ландшафтно-техногенні та ландшафтно-інженерні системи”, на нашу думку, мають місце відносно кожного конкретного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності.

3.2.3. Класифікація туристсько-рекреаційних ландшафтів

Питанням типізації та класифікації ландшафтних комплексів присвячено чимало наукових публікацій. Вони переважно стосуються природних ландшафтних структур. Зокрема це роботи А. Г. Ісаченка, Н. Г. Гвоздецького, Ф. Н. Мількова, К. І. Геренчука, А. І. Перельмана, М. А. Глазовської, В. Б. Сочави, В. А. Ніколаєва, Д. Л. Арманда та багатьох інших науковців. В. М. Пашенко, аналізуючи публікації стосовно даних питань, підкреслює існування взаємозв’язку та відповідного співвідношення між цими категоріями і районуванням [163]. Зокрема, він наголошує, що “вони подібні між собою науково-пізнавальним спрямуванням, а саме – упорядкуванням множинних об’єктів і узагальненням, свого роду взаємодоповнюючою генералізацією знань про об’єкти дослідження” [163]. Типізацією узагальнюють ідентифікацію, сутісне означення групи однопорядкових, кількох близьких за властивостями об’єктів; систематизацією і класифікуванням з’ясовують однопорядкові рангові співвідношення типізованих груп і множин об’єктів; районуванням відображають регіональні індивідуально-узагальнені просторові поєднання ареалів типізованих і класифікованих об’єктних множин [163].

Поєднуючи згадані вище підходи, пропонуємо своє бачення ієрархічної структури таксономічних одиниць туристсько-рекреаційного класу ландшафтів (мал. 3.1.). В основу створення схеми класифікації туристсько-рекреаційних ландшафтів покладено загальну класифікаційну схему? запропоновану П. Г. Шищенком [228], із врахуванням специфіки господарської діяльності у туристичній галузі.

Слід зазначити, що набір основних природних, а відповідно і антропогенних, туристсько-рекреаційних ресурсів в першу чергу залежить від розташування досліджуваної території в тій чи іншій природній зоні, але ці питання потребують ширшого наукового обґрунтування та дослідження. В даній роботі ця проблема не розглядається.

Мал. 3.1. Ієрархічна структура таксономічних одиниць туристсько-рекреаційних ландшафтів

Отже, *туристсько-рекреаційний ландшафт* виділяємо як *клас* антропогенних ландшафтів. Все різноманіття класифікаційного ряду ТРЛ можемо згрупувати за *типами* туристсько-рекреаційних ландшафтів. За *критерієм виділення типів* доцільно взяти основні форми макрорельєфу: рівнини, передгір'я, гірські території. Причиною вибору саме цього критерію бачимо особливості здійснення туристсько-рекреаційної діяльності в межах відповідних форм макрорельєфу. Саме з таким критерієм пов'язані й простежуються основні типи для відповідної території напрямки та способи господарської діяльності населення загалом і туристсько-рекреаційної зокрема. Скажімо, спосіб забудови та структури поселенських ландшафтів рівнин буде значно відрізнятися від способу забудови гірських поселень, різноманітність та якість мінеральних вод в передгір'ях значно відрізняється від рівнинних територій тощо.

Типи поділяємо на *підтипи*. Критерієм виділення підтипів ТРЛ бачимо наявність типових наборів основних видів туристсько-рекреаційних ресурсів у відповідному ландшафті.

На типових за морфологічною ознакою ландшафтах розташовані різні за генезисом структурні одиниці територіальних ландшафтних систем. Тому тут доцільно (логічно) виокремлювати *види* туристсько-рекреаційного ландшафту. *Критерієм виділення*, очевидно, є генетична ознака сучасного ландшафтного утворення (структурної одиниці ландшафтного комплексу, ландшафтної системи). Відповідно це будуть – природні, природно-антропогенні та антропогенні ландшафти. Кожен з видів доцільно поділяти на *підвиди*, враховуючи конкретний (галузево-господарський у випадку антропогенних чи природно-антропогенних ландшафтів) генетичний чинник, підкреслюючи сучасний (теперішній) стан ландшафтної структурної одиниці.

У процесі освоєння території туристсько-рекреаційним господарством, відповідно до наявності тих чи інших наборів туристсько-рекреаційних ресурсів, виникає необхідність зупинитися на конкретнішому функціональному призначенні певної території. Маємо на увазі набір явищ в природі чи суспільстві, матеріальних природних чи антропогенних об'єктів. Таких, що можливо (доцільно, економічно вигідно) використовувати в процесі створення певного турпродукту (в межах певного сегменту, підсегменту чи виду туристсько-рекреаційної діяльності). Даний щабель класифікаційного ряду визначаємо як *підклас* туристсько-рекреаційного ландшафту. Серед них бачимо *такі структурні одиниці: екологічний, спортивно-оздоровчий, оздоровчо-рекреаційний, екзотично-екстремальний, сакральний, поселенський*.

Структурними одиницями кожного підкласу ТРЛ логічно виділяти *варіанти* ТРЛ. За критерій виділення, закономірно, пропонуємо брати генезис ландшафтної системи, а також можливість залучення відповідного туристсько-рекреаційного ресурсу (явища, об'єкту, компоненту тощо) до ТРД (при умові наявності попиту на певний вид турпродукту і економічній доцільності залучення даного ресурсу).

Підклас екологічних ТРЛ очевидно матиме такий набір *варіантів*: природоохоронні території, незаселені території, незмінені або мало змінені людською діяльністю території, території, не залучені до господарської діяльності, тощо. Це можуть бути ландшафтні комплекси природних національних парків, узбережжя річок, ставків, озер, разом із аквальною ландшафтами, території лісових та лісогосподарських комплексів, гірські ландшафти тощо. Цьому підкласу ТРЛ відповідатиме екологічний сегмент туристсько-рекреаційної діяльності. А саме *діяльності туристів (рекреантів), яка не призводить до порушення рівноваги в природному середовищі* взагалі, або такої, що дозволяє природному ландшафту повернутися в свій первісний стан без зміни компонентів та й, очевидно, властивостей в цілому. Якщо ж туристсько-рекреаційне навантаження зростатиме, то слід очікувати певних змін в природному середовищі, а розвиток такого ландшафтного комплексу може проходити у двох напрямках. У *першому випадку* – при зростанні інтенсивності туристсько-рекреаційного потоку відбуватиметься цілеспрямоване, контрольоване суб'єктами туристсько-рекреаційної сфери, господарювання, перетворення території в природно-антропогенну. Зокрема тут створюватиметься туристичний, спортивно-туристичний, спортивно-оздоровчий чи просто відпочинковий (рекреаційний) комплекс з відповідними змінами в ландшафті та розбудовою відповідної інфраструктури. А сам ландшафт поступово набуватиме ознак іншого підкласу – спортивно-оздоровчого чи рекреаційного. В *другому випадку* – відбуватиметься дигресія природного ландшафту (витоптування і зміна рослинного покриву, засмічення території побутовим та ін. сміттям, зникнення певних представників фауни і флори і т. п.) і тоді з екологічного даний ландшафт перетвориться на рекреаційно-дигресійний.

Підклас спортивно-оздоровчих ТРЛ – це території сучасних (тобто уже існуючих, функціонуючих) спортивно-туристичних комплексів з різною спеціалізацією необхідної

інфраструктури, розташованих в урочищах з певним набором природних чи антропогенних туристсько-рекреаційних ресурсів. *Варіанти* даного підкласу, очевидно, й залежатимуть від спеціалізації суб'єкта господарювання – гірськолижні комплекси, туристичні бази, альптабори, території яхт-клубів, дайвінг-клубів тощо.

Вважаємо, що даний підклас ТРЛ *не може існувати в чистому вигляді*. Здебільшого функціонують (чи формуються) своєрідні парадинамічні ландшафтні системи, складові яких взаємодіють між собою, взаємодоповнюючи один одного та й, очевидно, поліпшують (або погіршують) якісний рівень всієї парадинамічної системи. Як приклад, знову можемо навести гірськолижний комплекс “Мигово”. До складу даної парадинамічної системи входять такі урочища: долина р. Миговки, де нині відбувається розбудова готельно-ресторанної інфраструктури, із відповідними інженерно-технічними змінами; схили г. Кічера, де споруджено і поступово розширюється система гірськолижної інфраструктури, система дорожніх ландшафтів, яка сполучає даний ТРЛ із поселенським ландшафтом села Мигово. Найближчим часом до означеної парадинамічної системи ТРЛ залучатимуться ландшафти Вижицького НПП, які використовуватимуться для спортивно-прогулянкових походів вихідного дня, кінних туристичних маршрутів і т.д. Тобто сама парадинамічна ландшафтна система ускладнюватиметься.

Підклас оздоровчо-рекреаційних ТРЛ має своєрідний набір *варіантів* – території баз відпочинку на морських узбережжях, на берегах ставків, водосховищ, території лісових ландшафтних комплексів, будь-які мальовничі урочища, які можуть бути придатними для рекреаційної діяльності.

Крім готельно-ресторанної інфраструктури, в таких ландшафтах обов'язково будуть облаштовані місця для масового відпочинку людей: пляжі, доріжки для прогулянок, спортивні майданчики. Аквальні ландшафти включатимуть своєрідні інженерні споруди, наприклад, причали для водних велосипедів тощо. Лісові ландшафти будуть переведені в стан лісопаркових, де необхідна інфраструктура гармонійно вписуватиметься в природний ландшафт. *Окремо необхідно виділити варіант курортно-лікувальної ландшафтної системи*. Обов'язковим елементом (компонентом) мають бути природні ресурси з лікувальними властивостями (мінеральні води, грязі), а також відповідна інфраструктура, що забезпечує можливість їх використання. У випадку кліматичного курорту (де основним ресурсом є комфортний для людини клімат) створюються умови, що забезпечують можливість максимального перебування рекреантів на відкритому повітрі.

До *підкласу екзотично-екстремальних ТРЛ* пропонуємо відносити *варіанти* ландшафтних комплексів дещо протилежних за своїми властивостями, але подібних за функціональним призначенням. З одного боку це ландшафти, досить близькі за змістом до екологічних ТРЛ, коли мова йде про унікальні природні явища, пам'ятки природи, нетипові для конкретного географічного середовища, або про природні азональні утворення. З іншого боку, до таких ландшафтних комплексів ми відносимо території, що не можуть використовуватися в інших сферах діяльності або вже вилучені із господарської діяльності (деградовані землі, недіючі заводи, підземні міські комунікації, карстові утворення тощо). Тобто, про екзотично-екстремальний підклас ТРЛ можна сказати інакше – *це ландшафти, використання властивостей яких в туристсько-рекреаційній діяльності потребує спеціально підготовлених інструкторських кадрів та специфічних, не типових для масового туриста, умов організації перебування людей в їх межах*. Слід зазначити, що обов'язковою складовою розуміння поняття “екзотично-екстремальний ТРЛ” є відповідна туристсько-рекреаційна діяльність, знову ж таки, не типова для масового туриста. Тобто, така діяльність, якою не будуть, не можуть чи не хочуть займатися більшість потенційних туристів (рекреантів), принаймні в наш час. Наприклад – польоти на повітряних кулях, дельтапланах, відвідування небезпечних та ризикованих для життя місць і територій (проходження підземних міських комунікаційних порожнин), проживання в незвичайних для сучасної людини умовах (тури на виживання), перебування у віддалених населених пунктах іншої місцевості чи країни для знайомства з тамтешньою культурою, обрядами, безпосередня участь в них та багато іншого. До них, наприклад, можемо відносити прояви карстових форм рельєфу як підземних, так і поверхневих. На території Чернівецької області прикладом такого підкласу ТРЛ можуть бути: урочище “Болото” з провалью-карстовим озером, серією карстових лійок на поверхні та понорів тощо (околиці села Борівці, Кіцманського району). Це можуть бути закинуті комунікації старих міст (старі підземні ходи) або території, вилучені з господарської діяльності. Підводні подорожі в межах сучасних водосховищ, наприклад, таких, як Дністровське. Для класичного дайвінгу чистота води не зовсім відповідає необхідним показникам, але унікальність та глибина каньйоноподібної долини Дністра, залишені кам'яні споруди сіл, які тепер затоплені водою, є досить унікальним

(екзотичним) ресурсом даних аквально-ландшафтних комплексів, тим більше, що розбудова рекреаційної інфраструктури і розгортання туристсько-рекреаційної діяльності в цьому регіоні вже набирає значних обертів. А сама долина Дністра, включаючи водосховище, стає одним із найперспективніших туристсько-рекреаційних регіонів України.

Підклас сакральних ТРЛ – це території монастирів, території, що прилягають до культових споруд (діючих чи недіючих в наш час), місця паломництва віруючих. *Варіантами* таких ТРЛ відповідно будуть ландшафтні комплекси, антропогенно складовою яких є великі сакральні об'єкти (монастирі поза межами населених пунктів), а також невеликі за площею території існуючих нині (діючих та недіючих) сакральних об'єктів у межах поселенських ландшафтів.

Можливість функціонального використання таких ландшафтів (з метою паломництва чи з пізнавальною метою) очевидно залежить від декількох моментів: а) статусу та сучасного стану таких ландшафтних комплексів (церква, монастир із своєрідною інфраструктурою, діючі нині чи в минулому); б) можливість (доступність) та бажання релігійної общини допуску до святинь масового відвідувача, в тому числі й простого туриста (не паломника); в) правила та умови перебування людей в межах релігійних об'єктів та на прилеглих територіях. Очевидно, що від вище згаданих моментів залежатиме формування необхідної інфраструктури, а це відповідним чином впливатиме на зміну ландшафтно-системної структури, забезпечуючи функціональну придатність для релігійного сегменту ТРД. Наприклад, ріст популярності монастирів викликає зростання кількості відвідувачів. Відповідно зростає необхідність відведення земельних ділянок для стоянки транспорту, появи підприємств харчування за межами монастирів або створення умов та можливості харчування відвідувачів силами самого монастиря. Це ж саме стосується і засобів розміщення та гігієни і т. ін. Тобто, рано чи пізно релігійні об'єкти стають центрами формування своєрідних ландшафтних комплексів з відповідною інфраструктурою.

Підклас поселенських туристсько-рекреаційних ландшафтів включає наступні *варіанти* – міські та сільські.

Говорячи про місто, як про територію, де розвивається туристсько-рекреаційна діяльність, маємо зупинитися на декількох підходах використання його в розумінні об'єкта туризму. Перш за все, необхідно виокремити старовинні міста із своєрідною архітектурною, культурною, історичною спадщиною, що становить єдине ціле і подається туристам, як частина турпродукту у вигляді програми перебування в даному місті. Скажімо, окремі архітектурні ансамблі старовинного міста або єдиний архітектурний стиль та цілісність певної його частини є об'єктом екскурсійних програм архітектурної тематики. Музеї видатних митців краю (письменників, музикантів, співаків, акторів та ін.), музеї прикладного мистецтва, краєзнавчі та ін. є невичерпним ресурсом для створення турпродукту, який ми відносимо до пізнавального підсегменту ТРД. Крім музейних фондів, значним культурним надбанням кожного міста є сакральні споруди (як об'єкти і центри духовної культури). Кожен регіон нашої держави має свої особливості становлення сучасного рівня духовної культури, співіснування та можливостей розвитку різних релігійних напрямків та течій. З іншого боку, будь-яке місто – це територія щільного проживання людей і жителі конкретного міського населеного пункту використовують його з основною функціональною метою. Тому у випадку розгортання туризму в конкретному місті проводиться цілий ряд відповідних змін – впорядковуються місця масового відпочинку городян (рекреаційні та зелені зони міста), розбудовується мережа нових закладів харчування та проживання. За межі міста виносяться підприємства, що завдають шкоди довкіллю та погіршують екологічну ситуацію, і т.д. Загалом змінюється напрямок господарської діяльності міста, розростається сфера обслуговування, а це відповідно змінює зовнішній вигляд та й, врешті, сам ландшафт. В нашому випадку яскравим прикладом таких перетворень і змін є місто Чернівці. Результатом цілеспрямованої діяльності відповідних підрозділів органів управління його історичний центр є нині архітектурним заповідником.

До сільських поселенських ландшафтів доцільно підходити з декількох позицій. Перш за все, їх необхідно розглядати як частину або як складову цілісної ландшафтно-системи з основним типовим для конкретного сегменту ТРД набором туристсько-рекреаційних ресурсів, беручи до уваги тип ландшафту – рівнинний, передгірський, гірський. Саме від цього залежатиме основний напрямок змін сільського ландшафту та формування відповідного господарського комплексу туристичного призначення. Наступна позиція полягає в необхідності врахування величини села. І не стільки за кількістю жителів, скільки за розмірами території, яку охоплює село. Від розмірів села залежить, в першу чергу, стан інфраструктури (дороги, системи водопостачання та водовідведення, системи зв'язку тощо), екологічна ситуація на території і т.д. Ці моменти є

ключовими у вирішенні основних економічних питань, зокрема – величини капіталовкладень, швидкості їх повернення і на основі цього – доцільності розвитку обраного напрямку туристсько-рекреаційного господарства.

В даному розділі обґрунтовано ландшафтний підхід до проблем дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, розглядаючи сучасний ландшафт, як цілісну систему, в тому варіанті й стані, в якому вона є в теперішній час. Проаналізовані основні принципи цього підходу до питань раціонального природокористування загалом і в туристсько-рекреаційній сфері зокрема. Доведена необхідність (доцільність, можливість) виокремлення туристсько-рекреаційного ландшафту в окремий клас антропогенних ландшафтів.

Туристсько-рекреаційний ландшафт (ТРЛ) розглянутий з позиції генезису. Виникнення ландшафтного комплексу зумовлене дією певних процесів, що відбуваються в ньому, та певних чинників, що впливають на ці процеси. Тобто туристсько-рекреаційний ландшафт розглядаємо, по-перше, як середовище туристсько-рекреаційної діяльності з боку споживача турпродукту, по-друге, з позиції організаторів ТРД (виробників турпродукту) – представників означеної галузі господарства. Саме це середовище (туристсько-рекреаційний ландшафт – в нашому розумінні) і є носієм (або джерелом) туристсько-рекреаційних ресурсів. Кожен сегмент (підсегмент, вид) туристсько-рекреаційної діяльності потребує певного набору (комплекту) туристсько-рекреаційних ресурсів – як основних передумов для можливості свого розвитку. Аналізуючи та систематизуючи весь обсяг інформації стосовно сегментів ТРД та їх ресурсного забезпечення, обґрунтовано та запропоновано виокремлення підкласів та варіантів ТРЛ.

Виявлено: *безпосередньої* залежності між туристсько-рекреаційними і натуральними ландшафтами немає, що пояснюється специфікою підходу до класифікацій антропогенних та природних ландшафтів. Але певні закономірності їх взаємозалежності прослідковуються. Тому клас ТРЛ розрізняємо за особливостями макрорельєфу і говоримо про тип гірських ТРЛ, тип передгірних ТРЛ та тип рівнинних ТРЛ.

Розглядаючи сучасні ландшафтні комплекси як парагенетичні системи, введено наступну понятійну категорію – “вид ТРЛ”, розуміючи при цьому стан ландшафтних систем. В наш час – одні вже певним чином змінені діяльністю людини, інші ще в натуральному стані, або очевидні певні поєднання антропогенних та природних ландшафтів. Вид туристсько-рекреаційного ландшафту підпорядковується типу ландшафтних комплексів, а від виду ТРЛ, в свою чергу, залежить набір (комплект) туристсько-рекреаційних ресурсів. Тобто їх наявність чи відсутність, можливість чи неможливість використання і т. п.

З вище зазначеного очевидно, що особливість та сутнісне наповнення поняття “туристсько-рекреаційний ландшафт” полягає в розумінні процесу функціонування системи “людська діяльність – середовище цієї діяльності” – як цілісного утворення.

4. ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ВІДПОВІДНО ДО СЕГМЕНТІВ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Загальні особливості ландшафтної структури

Дослідження ландшафтної структури регіону проводили науковці кафедри фізичної географії географічного факультету ЧНУ – К. І. Геренчук [45], Л. І. Воропай, М. О. Куниця [30, 34, 35, 36, 37, 38, 39], М. М. Рибін [194, 195], Е. М. Раковська [181], В. М. Гуцуляк [48, 49, 50], П. М. Біксей, Я. Р. Дорфман, М. В. Дутчак [67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77], П. І. Чернега [218, 219, 220, 222], В. М. Андрейчук [30, 178], М. М. Проскурняк [178], Я. П. Скрипник [70] та ін. Тому в цьому розділі використані фондові матеріали кафедри, наукові публікації вище згаданих авторів та результати власних польових досліджень.

Ландшафтні комплекси розглядаються нами не як ідеальний природний варіант, а як системи, змінені антропогенним пресом (в більшій чи меншій мірі). Територія Чернівецької області практично не має природних комплексів в їх первісному вигляді, але всі варіанти сучасних ландшафтних утворень сформовані в межах природних геосистем. Їх теперішній стан, прямо чи опосередковано, залежить від властивостей і процесів, що відбуваються за природними законами.

Унікальність території дослідження та інтерес, з позиції можливості розвитку туризму, полягає в тому, що протягом неповних чотирьох годин переїзду зі сходу на захід ландшафти різко змінюються – рівнинні на передгірні, а далі на гірські. Тобто, вже саме ландшафтне різноманіття на площі 8,1 км² можна вважати своєрідним, унікальним туристсько-рекреаційним ресурсом. Тут чітко виділяються три великі структурні одиниці, в яких виділено шість фізико-географічних областей: Прут-Дністерська лісостепова рівнина, Прут-Сіретська лісо-лучна передгірна височина; а в межах Буковинських Карпат виділяють чотири фізико-географічні області: Скибових Карпат, Верховинських Карпат, область Полонинсько-Чорногірських Карпат і область Мармароських (Рахівсько-Чивчинських) середньогірних субальпійських Лісистих Карпат. Така структуризація ландшафтних систем обумовлена особливістю тектонічної будови, специфікою геологічного складу порід, основних форм рельєфу та особливостями клімату, а також, певним чином, впливом господарської діяльності населення.

4.1.1. Ландшафтні комплекси Прут-Дністерської лісостепової рівнини

Рівнинна частина означеного регіону, що знаходиться між ріками Прут та Дністер, є південно-східною окраїною Волино-Подільської плити Східноєвропейської платформи. У системі фізико-географічного районування територія входить до фізико-географічної області Західноукраїнської провінції лісостепової зони Східноєвропейської платформенно-рівнинної країни. Особливістю геологічної структури є її блокова будова, що супроводжується місцевими тектонічними порушеннями, які чітко виражені у сучасному рельєфі. Зокрема, основу Хотинської височини (з середніми висотами 300–500 м) складає припіднятий горстоподібний блок із крутими західними схилами та пологими східними. Меандри каньйоноподібної долини Дністра перебувають у тісній взаємозалежності з поперечними тектонічними порушеннями. Власне, розміщення цієї території в зоні активної взаємодії з Карпатською геосинклінальною областю зумовило тут таку складну дрібноблокову тектонічну структуру. Загальний характер поверхні Прут-Дністерського межиріччя утворює досить спокійний плоско-хвилястий фон. Ця частина є найнижчим гіпсометричним ярусом у ландшафтній структурі території Чернівецької області. Високі рівнини займають тут більшу половину площі. Їх середні висоти становлять біля 200–300 м.

Загальний лісостеповий фон ландшафтів Прут-Дністер'я ускладнюється специфікою рельєфу та літології порід, що залягають близько до поверхні. В окремих районах велике ландшафтоутворююче значення мають прояви карсту – карстові форми рельєфу характерні для західної частини означеного регіону. Унікальними також є ландшафти із останцями рифів теплого міоценового моря, що виражаються в так званій Товтровій гряді.

Клімат Прут-Дністер'я теплий, помірно вологий. Сума активних температур 2600–2800° на заході і 3000–3100° на сході. Річна сума атмосферних опадів змінюється від 600 мм на заході до 550 мм на сході. Гідрометричні умови дають можливість формуватися тут степовій та лісовій рослинності, переважно на опідзолених і темно-сірих опідзолених чорноземах (в степових природних комплексах), темно-сірих опідзолених лісових ґрунтах.

Окрім вище означених ландшафтоутворюючих чинників, велика роль у формуванні структури ландшафтних комплексів Прут-Дністерського межиріччя належить також процесам, що відбуваються в долинах рік. Основні з них – це, звичайно Прут і Дністер. Завдяки їм сформований особливий рід долинних ландшафтів із унікальною внутрішньою структурою видів ландшафтів, місцевостей та урочищ. Саме вони є тим стрижнем, навколо якого формується загальний малюнок територіальної структури ландшафтних комплексів.

Долина Дністра загалом, з точки зору атрактивності та мальовничості, є унікальним природним туристичним об'єктом. У відносно плоску поверхню високих терас різко врізаний глибокий каньйон (від 100 до 200 м). Сама форма долини асиметрична, має чотири внутрішньоканьйонні надзаплавні тераси. Вражаючою особливістю долини є вузли крутих корінних меандр. Унікальне поєднання прямих, з вузькими смугами, заплав і терас та ввігнутих дуг меандр із знаменитими дністровськими “стінками”, випуклі частини меандр із нормальним розвитком заплави та терас дають право відносити цю ділянку долини Дністра до однієї з найкрасивіших природних територій України, яка містить в собі значний туристсько-рекреаційний потенціал. Із розвитком відповідної інфраструктури, частина її уже залучена до туристсько-рекреаційної діяльності. Але значних антропогенних змін долина Дністра зазнала після будівництва та введення в дію Новодністровської ГЕС. Рівень води у створеному водосховищі становить у верхній його частині близько 10-15м, в середній (район села Грушівці Кельменецького району) – 35-40 м, на греблі – 57 м. Починаючи від м. Хотин, вниз за течією практично повністю змінені поселенські ландшафти – вони частково винесені на вищі тераси або перенесені на вододіли. Хоча принцип приуроченості їх залишився той же – до меандр річки та верхів'їв ярів та балок.

Річка Прут, вирвавшись з гір на рівнину, має можливість вільно меандрувати по широкій заплаві, утворюючи надзвичайно мальовничі куточки – стариці, численні острови, як правило, зарослі різними видами верби. Долина Пруту надзвичайно густо заселена. Тому можемо говорити про переважання тут поселенських сільських ландшафтів долинно-припрутського типу [55], які займають широкі – переважно першу і другу тераси. Села витягнуті вздовж річки на декілька кілометрів і розміщені настільки щільно, що іноді неможливо простежити, де закінчується одне та починається інше. В долині Пруту нараховується таких 43 населених пункти [55].

Більша частина вододільних степових природних комплексів та високих терас змінена сільськогосподарською діяльністю. На заході – це переважно рільництво, на сході велика частка належить садівництву, яке в останні десять – п'ятнадцять років швидкими темпами розвивається, і дедалі більші площі відводяться саме під сади.

4.1.2. Ландшафтні комплекси Прут-Сіретської лісо-лучної передгірної височини

У системі фізико-географічного районування – це перша зовнішня область Карпатської гірської країни. Тут стикаються і активно взаємодіють дві сусідні фізико-географічні країни. Наслідком цієї взаємодії є особливість та закономірність просторової диференціації та формування двоякого характеру ландшафтів, притаманних рівнинам та горам.

Ландшафти Прут-Сіретського межиріччя мають складну тектонічну основу – це від'ємна лінійна геологічна структура, що сформувалася в контактній зоні окраїни Східноєвропейської платформи та складчастої структури, яка виникла на місці геосинклінальної області. Це так званий Передкарпатський крайовий прогин. У межах прогину прийнято виділяти Зовнішню та Внутрішню зони. Він заповнений потужною товщею продуктів руйнування молодих Карпатських гір (4–5 км). На території, де розташоване м. Чернівці – ширина прогину сягає 40-45 км.

Зовнішня зона розвивалася разом із платформою, і тільки в останній стадії свого розвитку почала поступове занурення, тому для неї характерні досить широкі куполоподібні складки, розбиті на окремі блоки. Внутрішня частина Передкарпатського крайового прогину розвивалася разом із Карпатами, тому ця частина має риси геосинклінальної структури. Геологічні процеси, які відбувалися в її межах, є визначальними ландшафтоформуючими чинниками. В результаті їх впливу поверхня Зовнішньої зони знаходиться на 115 м вище, ніж Прут-Дністерське межиріччя [38], а середні висоти становлять 250 м. Трохи більше половини площі даної території зайнято височинами (300-500 м). Збільшення висот спостерігається із північного сходу на південний захід у вигляді своєрідних смуг. Вони простягаються паралельно основним Карпатським хребтам. Наприклад, смуга Припрутських високих рівнин і поздовжніх долин річок Сірету та Малого Сірету змінюється смугою Прут-Сіретських височин, що переходить в передгірні височини (400–500 м).

Клімат тут помірно теплий, дещо вологіший, ніж на рівнині. Сума активних температур не перевищує 2600° , кількість опадів збільшується до 700-800 мм. Середні температури липня

становлять 17-18°C. Коефіцієнт зволоженості зростає до 2,8. Територія відрізняється великими запасами підземних та ґрунтових вод. Завдяки геологічним передумовам чимало з них мають унікальний хімічний склад, який придатний для розвитку бальнеологічного виду ТРД (див. розділ 2).

Кліматичні умови в цьому регіоні сприятливі для формування своєрідних лучно-лісових ландшафтів – лучно-широколистяно-лісових, лучно-хвойно-широколистяно-лісових з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними ґрунтами. В північній частині, де кліматичні умови дещо відрізняються, клімат сухіший та континентальніший, достатньо часто зустрічаються ділянки лісостепових ландшафтів.

Значна кількість опадів, поширення глин (верхній тортон та нижній сармат [41]), які легко розмиваються, а також специфіка тектонічної будови (блокові підняття), зумовили інтенсивний розвиток ерозійних та зсувних процесів. Вони також відіграють значну ландшафтоутворюючу роль, особливо у формуванні їх територіальної структури.

Русло річки Прут протікає значно нижче за русло Сірету (на 150-180 м). Тому притоки Прута значно агресивніше врізаються в Прут-Сіретське межиріччя. Деякі з них, наприклад р. Глинниця, р. Брусниця, р. Дерелуй, вийшли на тераси Сірету, фактично перепилявши вододіл. Цікаве та, певним чином, унікальне природне явище своєрідно впливає на структуру малюнку ландшафтів. З роботою Прутських приток пов'язана асиметричність всіх міжрічкових височин. Всі височини інтенсивно розчленовані, тому гряди досить вузькі, з крутими схилами і зустрічаються доволі рідко.

Вище означені процеси та явища надають території Прикарпаття надзвичайну мальовничість. А саме це в сукупності із значними запасами лікувальних мінеральних вод складає тут основу туристсько-рекреаційного потенціалу.

4.1.3. Ландшафтні комплекси Буковинських Карпат

Буковинські Карпати займають близько 18 % території Чернівецької області. Ступінь ландшафтного різноманіття тут найвищий. Ландшафтну структуру утворюють гірські ландшафти 6-и типів та 14-и видів. У системі фізико-географічного районування вони є частиною фізико-географічної провінції Карпатської гірської країни – Українських Карпат. Основою формування та розміщення структурних одиниць ландшафтної системи даного регіону є, в першу чергу, група літоморфотектогенних чинників, на які, певним чином, наклалися кліматогенні. Характер гіпсометрії та орографії є результатом складчастої структури тектонічної основи. Тобто на цій території спостерігається чергування великих та дрібних антиклінальних та синклінальних складок, а також різної інтенсивності їх тектонічних піднять. Середні абсолютні висоти становлять 860 м.

Загалом в межах Буковинських Карпат простежуються 4 висотних яруси. Більшість поверхні території утворюють низькогір'я (500-900 м), середньогір'я займають до 40% з висотами 900-1500 м. В долинах рік абсолютні висоти опускаються до 300 м. А це відповідно обумовило досить велику амплітуду коливання висот більше як 1220 м. (від 350 м на березі Черемошу в районі м. Вижниці до 1574 – в масиві Яровиця). Тому провідним ландшафтоутворюючим чинником є закон висотно-зональних змін.

Наростання висот і зміна природних зон відбуваються у напрямку з північного сходу на південний захід. Під впливом орографії та особливостей гіпсометрії поширення висотних ярусів та зон здійснюється нерівномірно. Простежуються 12 смуг різної ширини – 5 низькогірних і 7 високогірних. Стрижневий напрям рисунку територіальної структури ярусів, смуг та зон, характерну направленість основних тектонічних, орографічних та фізико-географічних систем визначає давній первинний нахил поверхні – з північного заходу на південний схід. Поздовжні стрижневі лінії розсікають поперечні молоді і агресивні річкові долини. Тому територіальна структура ландшафтів має ґратчастий загальний вигляд.

Чималу роль у формуванні ландшафтів різних рангів відіграє літологія гірських порід. У першу чергу вона впливає на процеси, що відбуваються тут, на форми долин і хребтів, їх висоти, на зволоженість поверхні й та ін. Наприклад, в місцях поширення дрібноритмічного глинистого флішу прискорено відбувається розмив порід, а відповідно і зниження висот, розвиток зсувів, своєрідне “розпливання” хребтів та згладжування їх вершин внаслідок перезволоження поверхні. Тут домінують луки та смерекові ліси. А в місцях поширення товстори́тмічного флішу, які бронюють поверхню від руйнування спостерігається розвиток вузькогребневих хребтів, різко крутих схилів, а також вузьких глибоко врізаних річкових долин. Завдяки більшому поглинанню сонячного тепла поверхня тут швидше прогрівається, що обумовлює проростання теплолюбивих порід: бука, ялиці, клена, явора та ін.

Клімат Буковинських Карпат значно відрізняється від рівнинних регіонів території області – тут прохолодніше та значно вища вологість. Річний радіаційний баланс змінюється від 40 ккал/см² у міжгірних долинах до 14-15 ккал/см² на висотах понад 1400 м. Відповідно сума активних температур від 2200° до 600°, середні місячні температури липня – від 17° до 12°, січня – від -6° до -9°. Із висотою зростає річна сума опадів. Саме зміни гідрокліматичних умов є визначальними у висотно-зональному розміщенні лісів різних формацій і типів ґрунтів, а це, в свою чергу, створює передумови до формування відповідних підкласів, типів і підтипів ландшафтів.

На висотах від 500 до 900 м найбільш широко розповсюджений *підклас низькогірних* ландшафтів, тип гірсько-лісових, підтип хвойно-широколистяно-лісових з помірно-теплим вологим кліматом. Структуру низькогірних ландшафтів утворюють такі три види: 1) низькогір'я крайові, сильно розчленовані, складені піщовиком-глинистим флішем і конгломератами крейди та палеогену, з вторинними луками, масивами букових і ялицево-букових лісів, орними угіддями і селами; 2) низькогір'я моноклінальні, складені глинисто-піщовиком флішем крейди і палеогену, з буково-ялицевими та смереково-ялицево-буковими лісами й вторинними луками; 3) низькогір'я згладжені, складені глинистим флішем крейди і палеогену, з вторинними луками, орними угіддями, селами, ділянками смерекових лісів.

Підклас середньогірських ландшафтів розміщений на висотах від 900 до 1500 м. Переважаючим тут є тип гірсько-лісових, підтип широколистяно-хвойно-лісових ландшафтів прохолодного клімату з підвищеною вологістю. Тут розповсюджені буково-смереково-ялицеві ліси на темно-бурих кислих лісових ґрунтах та вторинні луки на дерново-буроземних ґрунтах.

На висотах від 1200 м до 1500 м поширений підклас середньогірних ландшафтів з переважаючим типом гірсько-лісових, підтипом хвойно-лісових ландшафтів помірно холодного надмірно вологого клімату. Сума активних температур тут знижується до 600°, кількість опадів зростає до 1000 мм. Переважають ялицево-смерекові ліси на лісових, сильно кислих ґрунтах, та вторинні луки на дерново-буроземних ґрунтах.

Структуру середньогірних ландшафтів утворюють *п'ять* видів: 1) середньогір'я моноклінальних вузькогребневих асиметричних крутосхиливих хребтів, складених глинисто-піщовиком флішем крейди й палеогену, з зонами буково-ялицевих і смереково-ялицевих лісів; 2) середньогір'я останцевих масивних крутосхиливих хребтів, складених піщовиком флішем палеогену з смерековими лісами і вторинними луками; 3) середньогір'я вузькогребневих крутосхиливих хребтів, складених глинисто-піщовиком флішем, із зонами ялицево-смерекових і смерекових лісів, вторинними луками та хуторами; 4) середньогір'я сильно розчленованих вузькогребневих крутосхиливих хребтів (стрімчаки) з карстовими формами рельєфу, складених вапняками тріасу та юри, з буково-смерековими лісами; 5) середньогір'я сильно розчленованих вузькогребневих хребтів, складених кристалічними породами палеозою і протерозою, з смерековими лісами, вторинними луками і хуторами.

Окремі вершини, що сягають за 1500 м, відносять до *високогірного ярусу*. Сума активних температур тут нижче 600°, річна сума опадів зростає до 1200 мм. В таких кліматичних умовах сформувався тип гірсько-лугових, підтип субальпійських ландшафтів, вид масивних високогірних хребтів, складених піщовиками флішу крейдового віку, з вільхово-сосновим криволіссям на гірсько-підзолистих ґрунтах і субальпійськими луками на гірсько-лугових торф'яних ґрунтах.

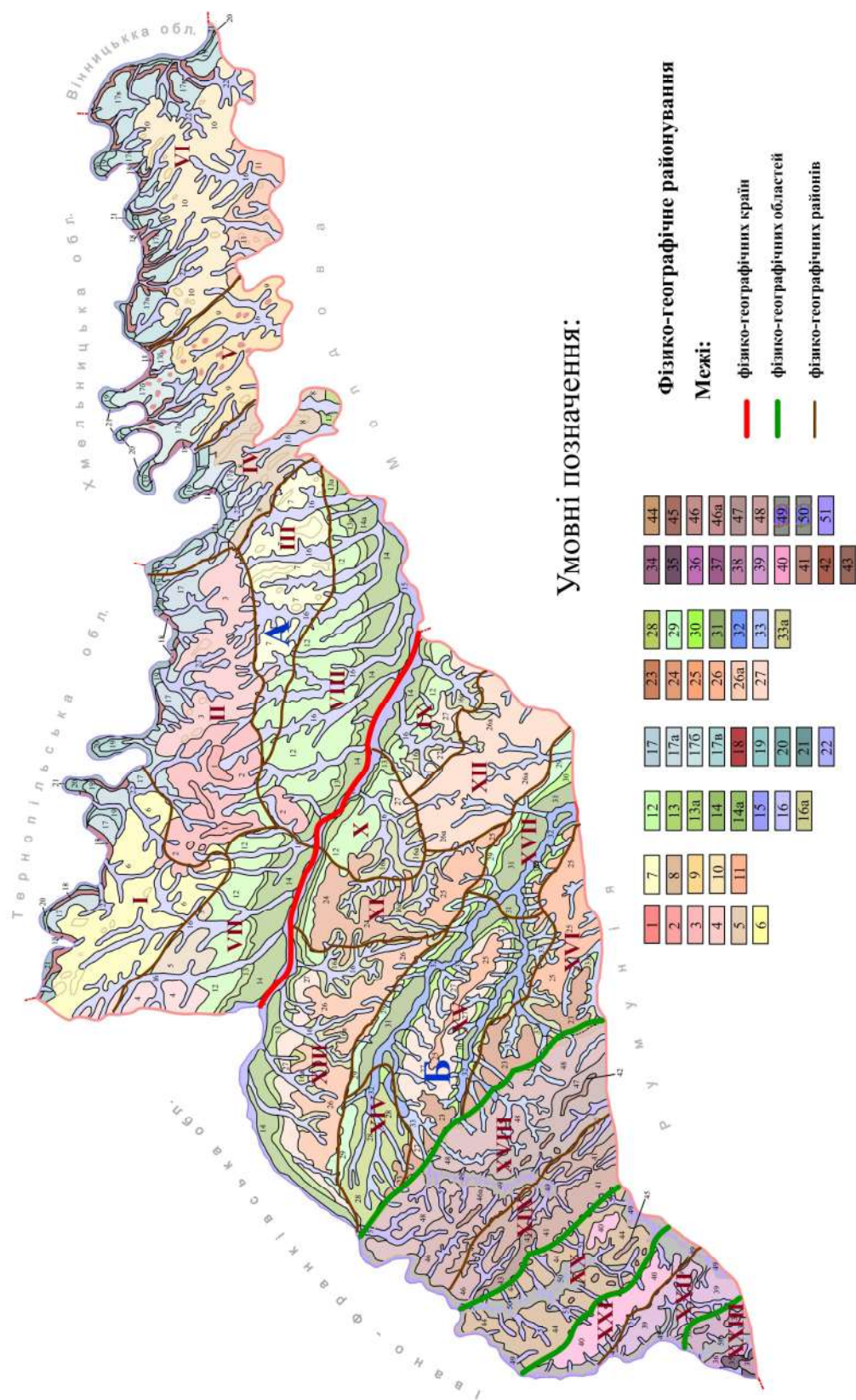
Специфікою сучасного стану натуральних ландшафтних комплексів є кардинальна зміна видового складу лісів внаслідок вирубки в минулому цінних порід дерев (тиса, бука, клена, ялицю, кедра) та суцільній їй заміні швидкоростучою смерекою. Смерека тут нині є наскрізною породою. Поширена практично на всіх висотах – від нижньої до верхньої межі лісу. Тому на цій території практично неможливо знайти природний, закономірний рисунок висотно-зональних змін ландшафтної структури. Стосовно верхньої межі лісу, слід зауважити, що, загалом, вона значно понижена (переважно на 100 м). Це пояснюється вирубкою лісів заради розширення площ пасовищ. Надмірне випасання худоби на сформованих полонинах привело до заміни біоценозів альпійського різнотрав'я на суцільні площі біловусника.

У Буковинських Карпатах також досить поширеними є *азональні долинні ландшафтні системи*. Все їх різноманіття об'єднують у три основні види: 1) *ландшафти «ящикоподібних» поздовжніх долин* рік Путили, Лопушної, Зубранця, Фалькова та ін. Ці долини закладені переважно в синкліналях, з широкими терасованими днищами під вторинними луками, поселеннями, невеликими площами полів. Борти долин терасовані, досить круті, під смереково-ялицево-буковими, смереково-ялицевими лісами і вторинними луками; 2) *ландшафти поперечних «чоткоподібних» долин* Черемоша, Сірега, Сучави, Дихтинця, Серетеля та ін. Долини їх з вузькими

днищами і досить крутими терасованими бортами під вторинними луками та буково-смереково-ялицевими й смереково-ялицевими лісами. Населені пункти та сільськогосподарські угіддя розташовані переважно в улоговиноподібних розширеннях; 3) *ландшафти вузьких ущелиноподібних глибоко врізаних крутосхилих долин бокових приток* (Рипень, Сторонець, Борсуки та ін.) під ялицево-смерековими та буково-ялицево-смерековими лісами. Долини цих річок розчленовують всі яруси, смуги і зони в Буковинських Карпатах.

Загальні особливості ландшафтної структури території Чернівецької області показані на картосхемі мал. 4.1., легенда до неї в таблиці 4.1. В основу картосхем покладена ландшафтна карта (1:500000), укладена Л. І. Воропай у співавторстві з науковцями кафедри фізичної географії та раціонального природокористування географічного факультету Чернівецького національного університету – В. М. Гуцуляком, М. В. Дутчаком, В. П. Коржиком, М. М. Куницею, П. І. Чернегою на основі польових досліджень і фондових матеріалів кафедри, а також матеріалів П. М. Біксея, Е. М. Раковської, М. М. Рибіна та власних польових досліджень.

Ландшафтна карта будь-якої території, на наш погляд, є потужним джерелом інформації для комплексного аналізу природних умов та обґрунтування висновку щодо придатності їх використання в туристсько-рекреаційній сфері господарської діяльності.

Мал. 4.1. Ландшафтна структура та фізико-географічне районування території дослідження

Легенда до картосхеми
«Ландшафтна структура та фізико-географічне районування території дослідження»

<i>Фізико-географічні одиниці</i>	<i>Позначення на карті</i>	Назва та зміст позначення
Країна	А	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА РІВНИНА
Область		Прут-Дністерська підвищена лісостепова рівнина
РАЙОНИ	I	Заставнівський фізико-географічний район карстових, степових ландшафтів.
	II	Хотинський фізико-географічний район широколистяно-лісових ландшафтів грядових височин.
	III	Долиняно-Балковецький фізико-географічний район лісостепових ландшафтів яружно-балочних рівнин.
	IV	Оселівський фізико-географічний район лісостепових ландшафтів хвилясто-долинної рівнини.
	V	Кельменецький фізико-географічний район степових ландшафтів товтрових рівнин.
	VI	Сокирянський фізико-географічний район лісостепових ландшафтів міжрічкових рівнин.
	VII	Кіцманський фізико-географічний район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин.
	VIII	Новоселицький фізико-географічний район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин.
Країна	Б	УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ
Область		Прут-Сіретська лісо-лукова передгірська височина.
РАЙОНИ	IX	Герцаївський фізико-географічний район лісостепових ландшафтів терасових рівнин.
	X	Дерелуйський фізико-географічний район лісостепових ландшафтів ерозійно-зсувних улоговин.
	XI	Чернівецький фізико-географічний район хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядової височини.
	XII	Таращанський фізико-географічний район котловинно-грядових лісолучних, вододільних ландшафтів.
	XIII	Брусницький фізико-географічний район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин і широколистяно-лісових ландшафтів долинно-грядових височин.
	XIV	Багненський фізико-географічний район лучно-широколистяно-лісових ландшафтів давньо-алювіальної плоско-хвилястої рівнини.
	XV	Сіретський фізико-географічний район лучно-широколистяно-лісових ландшафтів долинно-терасових і грядово-горбистих височин.
	XVI	Красноільський фізико-географічний район хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів грядово-горбистих височин і широколистяно-лісових річкових долин.
	XVII	Глибоцький фізико-географічний район лісостепових ландшафтів терасової рівнини.
Область		Скибові Карпати
РАЙОНИ	XVIII	Берегометський фізико-географічний район лісолучних ландшафтів.
	XIX	Шурдинський фізико-географічний район лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів.

Область		Верховинські низькогірні лісолучні Карпати.
РАЙОН	XX	Путильський фізико-географічний район лісо-лучних ландшафтів.
Область		Полонинсько-Чорногірські субальпійсько-лісові Карпати.
РАЙОНИ	XXI	Максимецький фізико-географічний район лісових середньогірних ландшафтів.
	XXII	Яровицький фізико-географічний район субальпійсько-лісових середньогірних ландшафтів.
Область		Мармароські (Рахівсько-Чивчинські) середньогірні субальпійські лісисті Карпати.
РАЙОН	XXIII	Чорнодільський район субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних ландшафтів.
ВИДИ МІСЦЕВОСТЕЙ		ПРУТ-ДНІСТЕРСЬКА ЛІСОСТЕПОВА РІВНИНА
Структурно-ерозійні зсувні рівнини на різнорівневих тектоблоках.		
	1	Вузькі гряди (515 – 350 м), плосковірхі, крутосхилі на пісковицях, глинах, вапняках нижнього сармату, з дерново-підзолистими ґрунтами, під смереково-буковими і буково-дубово-грабовими лісами.
	2	Плоско-хвилясті височини (350 – 300 м), на пісковицях, глинах, вапняках нижнього сармату із світло-сірими опідзоленими ґрунтами, під буково-дубово-грабовими лісами вторинними луками, частково розораними, та селами.
	3	Складнопрофільні східчасті, інтенсивно розчленовані схили височини на пісковицях, глинах, вапняках нижнього сармату з сірими і опідзоленими, різного ступеня змитості ґрунтами, під садами, луками, щільно заселені та з фрагментами буково-дубових лісів.
	4	Горбкувато-хвилясті високі рівнини (347 – 270 м) на пісковицях верхнього тортону, з сірими і темно-сірими ґрунтами, розорані, з фрагментами остепованих лук, фрагментами грабових лісів та селами.
	5	Горбкувато-хвилясті, сильно розчленовані, зсувні високі рівнини на неогенових глинах з темно-сірими ґрунтами та чорноземами опідзоленими, розорані, з фрагментами остепованих лук, грабових лісів та селами.
	6	Улоговинно-западенні закарстовані рівнини, складені гіпсоангідритами, глинами, вапняками та пісковицями верхнього тортону, з чорноземами типовими, опідзоленими, карбонатними і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, густо заселені та з фрагментами суходільних лук.
	7	Грядово-горбкуваті рівнини, сильно розчленовані, зсувні, на глинах і пісковицях нижнього сармату, із темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, з фрагментами дубово-грабових лісів та з селами.
	8	Знижені, плоско-хвилясті рівнини (270 – 230 м) опущених тектоблоків на глинах, пісковицях, алевролітах, вапняках верхнього тортону з чорноземами опідзоленими, розорані, з фрагментами дубових лісів та з селами і садами.
	9	Грядово-горбисті рівнини з товтровими останцями на пісковицях, аргілітах, алевролітах, вапняках та глинах неогену з чорноземами опідзоленими, розорані, з фрагментами остепованих луків та дубово-грабових лісів, із селами.

Продовження табл. 4.1

	10	Порско-хвилясті лесові рівнини на лесоподібних глинах, вапняках нижнього сармату з сірими і темно-сірими ґрунтами, чорноземами опідзоленими, розорані, з фрагментами остепованих лук, дубово-грабових лісів та селами.
	11	Рівнини долинно-увалисті, на пісковиках, глинах, вапняках з сірими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, з фрагментами дубово-грабових лісів, остепованих лук, селами та садами.
Структурно-флювіальна акумулятивно денудаційна яцикоподібна долина р. Прут.		
	12	Надвисокі пізньоплейстоценові (IX – 220 – 200 м, VIII – 190 – 180 м, VII – 160 – 150 м) і високі ранньоплейстоценові (VI – 130 – 120 м, V – 100 – 80 м) тераси, слабо нахилені, розчленовані, горбкувато-хвилясті, врізані у лесоподібні суглинки, складені глинами, пісковиками, вапняками тортону і сармату, з сірими і темно-сірими ґрунтами, розорані, з фрагментами лук та селами.
	13	Середні середньоплейстоценові (IV – 60 – 50 м, III – 25 – 20 м) тераси, складені глинами, пісковиками, вапняками верхнього тортону і нижнього сармату, з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, з фрагментами лук та селами.
	13a	Середні середньоплейстоценові (IV – 60 – 50 м, III – 25 – 20 м) тераси, складені глинами, пісковиками, вапняками верхнього тортону і нижнього сармату, з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, з фрагментами лук та селами, закарстовані.
	14	Низькі пізньоплейстоценові (II – 15 – 12 м, I – 10 – 8 м) тераси, складені суглинками та гравійно-галечниковим алювієм, на глинах та пісковиках з сірими та темно-сірими ґрунтами, розорані, густозаселені, з фрагментами лук та чагарників.
	14a	Низькі пізньоплейстоценові (II – 15 – 12 м, I – 10 – 8 м) тераси, складені суглинками та гравійно-галечниковим алювієм, на глинах та пісковиках з сірими та темно-сірими ґрунтами, розорані, густозаселені, з фрагментами лук та чагарників, закарстовані.
	15	Заплави голоценові (висока – 7 – 6 м, низька – 3 – 4 – 0,5 м), складені гравійно-галечниковим алювієм на глинах та пісковиках, слабо дреновані, з лучними та лучно-болотними ґрунтами, під гідрофільними луками, чагарниками із старицями, частково розорані.
	16	Долини приток р. Прут та балок, закладених у лесоподібних суглинках та глинах, пісковиках та вапняках тортону і сармату, з ерозійно-зсувними схилами, із сірими та світло-сірими, різного ступеня змитості, ґрунтами, частково розорані, під луками, селами та садами.
	16a	Днища долин приток р. Прут та балок, закладених у лесоподібних суглинках та глинах, пісковиках та вапняках тортону і сармату, з ерозійно-зсувними схилами, із сірими та світло-сірими сильно змитими ґрунтами, частково розорані, під луками, селами та садами.
Структурно-флювіальна акумулятивно-денудаційна каньйоноподібна долина р. Дністер.		
	17	Надвисокі пізньопліоценові (IX – 220 – 200 м, VVIII – 190 – 180 м, VII – 160 – 140 м) та високі ранньоплейстоценові (VI – 130 – 120 м, V – 110 – 90 м) тераси, пологонахилені, складені різновіковим гравійно-галечниково-суглинковим алювієм на пісковиках, глинах, вапняках, гіпсах тортону і сармату, місцями закарстовані, з чорноземами опідзоленими та темно-сірими і сірими ґрунтами, розорані, під селами, садами та з фрагментами суходільних лук і буково-дубово-грабових лісів.

	17a	Надвисокі пізньопліоценові (IX – 220 – 200 м, VIII – 190 – 180 м, VII – 160 – 140 м) та високі ранньоплейстоценові (VI – 130 – 120 м, V – 110 – 90 м) тераси, пологонахилені, складені різновіковим гравійно-галечниково-суглинистим алювієм, на пісковиках, глинах, вапняках, гіпсах тортону і сармату, з чорноземами опідзоленими та темно-сірими і сірими ґрунтами, розорані, під селами, садами та з фрагментами суходільних лук і дубово-грабових лісів на опущених тектоблоках
	17б	Надвисокі пізньопліоценові (IX – 220 – 200 м, VIII – 190 – 180 м, VII – 160 – 140 м) та високі ранньоплейстоценові (VI – 130 – 120 м, V – 110 – 90 м) тераси, увалисто-товтрові, на органогенних та хемогенних вапняках, мергелях, глинах нижнього сармату, складені різновіковим гравійно-галечниково-суглинистим алювієм, з чорноземами типовими, опідзоленими, карбонатними, розорані, під селами, садами, суходільними луками та фрагментами дубово-грабових лісів.
	17в	Надвисокі пізньопліоценові (IX – 220 – 200 м, VIII – 190 – 180 м, VII – 160 – 140 м) та високі ранньоплейстоценові (VI – 130 – 120 м, V – 110 – 90 м) тераси, на опущених тектоблоках і пліоценплейстоценових долинах стоку, пологонахилені, складені різновіковим гравійно-галечниково-суглинистим алювієм на пісковиках, глинах, вапняках, тортону і сармату, з чорноземами опідзоленими та темно-сірими і сірими ґрунтами, розорані, під селами, садами та з фрагментами суходільних лук і дубово-грабових-букових лісів.
	18	Борти-схили каньйону, складнопрофільні, інтенсивно розчленовані долинами, балками, ярами, із скельними виходами різновікових порід, обвалью-осипні, зсувні з сірими та темно-сірими ґрунтами, під дубовими лісами та остепованими луками, зрідка під селами.
	19	Середні середньоплейстоценові внутріканьйонні тераси (IV – 70 – 60 м, III – 50 – 40 м), складені гравійно-галечниковим суглинистим алювієм, на глинах, аргілітах, алевролітах, пісковиках, вапняках різного віку, з темно-сірими опідзоленими ґрунтами, розорані, під фрагментами лук, із розрідженими населеними пунктами.
	20	Низькі пізньоплейстоценові внутріканьйонні тераси (II – 30 – 20 м, 15 – 10 м), складені суглинисто-гравійно-галечниковим алювієм, на вапняках, аргілітах, алевролітах різного віку з лучно-чорноземними і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, під фрагментами лук, розорані, із селами.
	21	Заплави голоценові (висока з 7 – 5 м, низька – 4 – 0,5 м), складені суглинисто-гравійно-галечниковим алювієм з лучними і лучно-чорноземними ґрунтами, під мезофільними луками, чагарниками, розорані.
	22	Долини бокових приток та великих балок, короткі, глибоко врізані, каньйоноподібні в нижній частині, з слабдорозвинутими дерново-щербистими та світло-сірими сильно змитими ґрунтами, під суходільними луками, чагарниками та дубово-грабовими лісами, місцями під селами.
ВИДИ МІСЦЕВОСТЕЙ		ПЕРЕДКАРПАТСЬКИЙ КРАЙОВИЙ ПРОГИН
Передгір'я зовнішньої зони Передкарпатського крайового прогину		
	23	Грядогір'я (640 – 560 м) на пісковиках і глинах верхнього тортону і нижнього сармату, з буровато-підзолистими ґрунтами, під смереково-буковими лісами і вторинними луками.
	24	Височини поперечного Буковинського підняття (560 – 480 м) на пісковиках і глинах верхнього тортону, грядово-горбисті, з буровато-підзолистими ґрунтами, під смереково-буковими та дубово-буковими лісами, вторинними луками.

	25	Височини (500 – 450 м) на глинах, алевролітах, пісковиках нижнього сармату, плоско-горбисті, з буроватими та буровато-підзолистими ґрунтами, під ялиново-смереково-буковими лісами, вторинними луками.
	26	Високі (455 – 410 м) плоско-хвилясті рівнини, слабо здреновані, на бурих важких суглинках, валунно-галечниковому алювії, піщано-глинистих породах верхнього тортону, із смереково-буковими та буковими лісами на дерново-підзолистих сильноглієвих ґрунтах, із гідрофільними луками, болотами, на осушених ділянках – під ріллею, з окремими останцями присхилових терас.
	26a	Високі (455 – 410 м) плоско-хвилясті рівнини, слабо здреновані, на бурих важких суглинках, валунно-галечниковому алювії, піщано-глинистих породах верхнього тортону, із світло-сірими та сірими ґрунтами, розорні, заселені та з фрагментами букових і буково-дубових лісів
	27	Спадисті схили вододілів, складені лесовидними суглинками та глинами, інтенсивно розчленовані, зсувні, із дерново-підзолистими ґрунтами, під буково-ялиновими лісами, пасовищами, частково розорані та заселені.
	28	Плоско-хвиляста Багненська рівнина з дерново-підзолистими оглієними ґрунтами під вторинними луками, буковими лісами пасовищами, хуторами, ріллею з осушувальними каналами.
	29	Високі ранньоплейстоценові тераси (VI – 110 – 90 м, V – 80 – 70 м), покриті важкими суглинками, з дерново-підзолистими ґрунтами, під вологими луками, буковими і смереково-буковими лісами, розорані та заселені.
	30	Вузькі смуги середніх середньоплейстоценових терас (IV – 35 – 30 м, III – 25 – 20 м), інтенсивно розчленованих, зсувних, з світло-сірими та сірими ґрунтами, розорані, з фрагментами лісів, заселені.
	31	Низькі пізньоплейстоценові тераси (II – 13 – 10 м, I – 5 – 4 м) з дерново-підзолистими лучними ґрунтами, під луками, буково-грабовими, дубово-грабовими лісами, розорані, щільно заселені.
	32	Заплави великих поздовжніх рік, складені гравійно-галечниковим алювієм, на моласах неогену, з лучними та лучно-болотними ґрунтами, під лучною та кущовою рослинністю.
	33	Днища долин бокових приток та балок, складених гравійно-галечниковим супіщаним та суглинистим алювієм із слаборозвинутими дерновими та лучними ґрунтами, під луками і чагарниками, ділянками ялиново-букових та дубово-грабових лісів.
ВИДИ МІСЦЕВОСТЕЙ		БУКОВИНСЬКІ КАРПАТИ
Високогір'я		
	34	Високогір'я скульптурно-структурних піднятих масивів Суховерської тектозони, складених нормальним флішем крейди, на щільних пісковиках, з холодним помірно-вологим кліматом, з субальпійськими луками, криволіссям і білоусниками, на гірсько-лучних і гірсько-підзолистих ґрунтах (хребти Яловиця, Семенчук, 1574 – 1500 м).
Середньогір'я		
	35	Середньогір'я на метаморфічних і вулканогенно-тектонічних гіпсоносних породах, карстово-ерозійні, з вузькими зубчастими куполоподібними гребенями і стрімчаками, ділянками субальпіки і ялиновими лісами (хребти Чорний Діл, Жупани, до 1484 м).

	36	Середньогір'я (до 1400 м) дрібних хребтів, відрогів, карстово ерозійних кліперів на осадових і метаморфічних породах тріасу і юри (вапняках, пісковиках, конгломератах) з ялиновими лісами на залишково-карбонатних ґрунтах.
	37	Середньогір'я (до 1400 м) виположених спадисто-схиливих масивів і скельних останців на конгломератах нижньої крейди, з біловусниками і ареалами ялинових лісів.
	38	Середньогір'я (1500 – 1200 м) асиметричних інтенсивно розчленованих макросхилів Яровицького хребта і масиву Семенчук, на масивних пісковиках, глинах, вапняках, з довгим східчасто-спадистим південно-західним схилом, з ялиновими лісами і ділянками вторинних лук.
	39	Середньогір'я (1100 – 1330 м) на тонко-ритмічному піщано-глинистому фліші дрібних хребтів різної орієнтації із широкими гребенями вершин і сідловин з асиметричними схилами, з темно-бурими лісовими, сильно-кислими ґрунтами, під ялиновими лісами і луками.
	40	Середньогір'я (1100 – 1428 м, г. Лосова) лінійно-витягнутих хребтів на товсто-ритмічних пісковиках, із широкими хвилястими гребенями і асиметричними інтенсивно розчленованими макросхилами: довгим східчасто-спадистим південно-західним і крутим північно-східним, з темно-бурими лісовими, сильно-кислими ґрунтами під ялиновими лісами і невеликими ділянками лук.
	41	Середньогір'я (1100 – 1374 м), лінійно-витягнутих моноклінальних вузьких хребтів (Ракова, Чіохелька, Чимирна, Томнатик) на осях антикліналей, з плоскими гребенями, на щільних товсто-ритмічних пісковиках із лучно-ліськовою рослинністю, асиметричними макросхилами, відносно слабо розчленовані. Південно-західні макросхили східчасто-спадисті з ліско-лучною рослинністю, подекуди заселені. Північно-східні – круті, з ялиновими лісами у верхньому ярусі, що змінюються на буково-смереково-ялинові в нижньому ярусі.
	42	Середньогір'я (1100 – 1377 м), вододільних багато-лопатових хребтів і масивів (г. Осередок – 1365 м, г. Мегура – 1313 м, г. Садів – 1377 м), найбільш піднятих антикліналей на масивних пісковиках із широкими багато-вершинними гребенями і асиметричними інтенсивно розчленованими макросхилами: східчасто-спадистими південно-західними і крутими північно-східними з крупно-бриловими розсипами і осипами, з ялиновими лісами у верхньому ярусі і буково-смерековими – в нижньому.
	43	Середньогір'я (1000 – 1240 м, г. Бочків та ін.) осьового звивистого хребта із широким грядово-хвилястим гребенем, ліско-лучною рослинністю, рідко заселений. Невеликі масиви на інтенсивно дислокованих товсто-ритмічних пісковиках, вапняках, аргілітах із асиметричними розчленованими макросхилами: східчасто-спадистими південно-західними з луками, рідко заселені, з ділянками ялинових та буково-смерекових лісів і спадисто-крутими північно-східними з буковими і буково-смерековими лісами, луками, осипами.
Низькогір'я структурно-скульптурних опущених синклінальних тектозон		
	44	Низькогір'я (700 – 900 м) горбисто-увалисті, невеликі, по-різному орієнтовані хребти і відроги, ерозійні улоговини з різнотравними луками на дерново-буроземних ґрунтах, ареалами ялинових лісів.
	45	Низькогір'я (1000 – 1229 м) високих лінійно-витягнутих коротких, плоско-вершинних, спадисто-схиливих хребтів, на осях антикліналей з лучною рослинністю. (Смакова, Гробище, Рижа, Рипень, Плоска).

	46	Низькогір'я Причеремоські (700 – 913 м) коротких вузьких лінійно-витагнутих хребтів на осях антикліналей із асиметричними (південно-західними крутими і північно-східними східчато-спадистими) плоско-хвилястими гребенями, з бурими лісовими гірськими ґрунтами під буково-ялиново-смерековими лісами та луками, рідко заселені.
	46a	Низькогір'я Присіретські (800 – 1010 м, г. Магура) округлих останцевих масивів, невеликих хребтів, глибоких сідловин-улоговин з асиметричними схилами – короткими крутими південно-західними і північно-східними схилами, з бурими гірськими лісовими ґрунтами під ялиновими лісами.
	47	Низькогір'я Малосіретсько-Сучавські (700 – 1139 м г. Петроушка) паралельно витягнутих хребтів із широкими плоско-хвилястими гребенями і похилими схилами, останцевими масивами і циркоподібними улоговинами з бурими гірськими лісовими ґрунтами під ялиново-буковими лісами.
	48	Низькогір'я Берегових Карпат (600 – 857 м, г. Великий Стіжок та ін.) лінійно-витагнутих хребтів на вісях крайових антикліналей, складених щільними пісковиками і конгломератами верхнього палеогену, з вузькими плоско-горбистими гребенями, короткими спадисто-крутими південно-західними і довгими похило-спадистими північно-східними схилами, місцями невеликих останцевих округлих стогоподібних масивів і вапнякових скель (сmt. Красноільськ), з бурими гірськими лісовими ґрунтами під ялино-ялицевими та смереково-буковими лісами.
Структурно-флювіальні акумулятивно-денудаційні долини і улоговини		
	49	Вузькі, намисто-подібні долини поперечних рік з чергуванням ущелин, каньйонів улоговин, з вузькими днищами, крутими терасованими обвальо-ерозійно-зсувними бортами, з виходами корінних порід, з бурими лісовими ґрунтами під ялиново-смерековими і ялиново-смереково-буковими лісами.
	50	Долини великих поздовжніх рік, закладених у синкліналіях і текторозломах, у зонах тонко-ритмічного піщано-глинистого флішу з активною глибинною ерозією русел, врізаною заплавою, надзаплавними низькими і середніми терасами, асиметричними бортами (лівим – східчато-спадисто-крутим із скельними виходами порід, і правим – східчато-виположеним), з бурими гірськими лісовими ґрунтами на бортах під ялиновими лісами та алювіально-дерновими ґрунтами на днищах, під луками і чагарниками.
	51	Долини глибоко врізаних бокових приток поздовжніх рік з плоским днищем та спадистими бортами, з бурими гірськими лісовими ґрунтами під розрідженою лісовою та лучною рослинністю, частково заселені.

**Легенда до картосхеми розроблена на основі статті Л. І. Воронай, М. М. Куниця «Генетико-морфологічна структура просторової організації ландшафтів (на прикладі Чернівецької області)» [34] з уточненнями та доповненнями автора на основі власних польових досліджень.*

4.2. Характеристика туристсько-рекреаційних ресурсів ландшафтів території Чернівецької області

У попередніх параграфах проаналізовано туристсько-рекреаційну діяльність туриста (рекреанта), визначено необхідні ресурси, що забезпечують можливість задоволення відповідної його потреби (мети). На основі цього проведено сегментацію ТРД. А також обґрунтовано доцільність застосування ландшафтного підходу до вивчення можливостей розвитку туристсько-рекреаційної діяльності на тій чи іншій території, охарактеризовано основні закономірності поширення та функціональні властивості туристсько-рекреаційних ландшафтів, що сформовані нині та можуть формуватися в майбутньому на території краю (на основі аналізу можливості розгортання господарської діяльності такого роду), запропоновано їх класифікацію.

Тому в цьому параграфі проводимо аналіз взаємозалежності між наявними ландшафтними комплексами, набором туристсько-рекреаційних ресурсів відповідно до сегментів ТРД і можливості формування на їх основі певних туристсько-рекреаційних ландшафтів. Дані дослідження проводились на рівні видів місцевостей, а при створенні картографічних матеріалів враховувалися тільки фонові види ландшафтів.

4.2.1. Ресурсна основа розвитку курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності.

Характеризуючи *туристсько-рекреаційні ресурси клімату* території нашої області, використовувались основні показники та аналіз кліматичних ресурсів (зокрема рекреаційних), представлені у монографії «Клімат України» (2003). Тут узагальнена інформація, що відображає зв'язок погодних умов із самопочуттям людини та ступеня сприятливості клімату для лікування і відпочинку. У зв'язку з відмінністю орографічних одиниць, а відповідно й фізико-географічних областей території дослідження для потреб туризму і рекреації, доцільно вивчати мікрокліматичні особливості даної території. А це вже є темою окремого наукового дослідження. Тому в рамках даної монографії зупинимось тільки на загальних характеристиках придатності кліматичних показників для використання в кліматолікуванні, можливостях розвитку курортного господарства кліматичної спеціалізації. Тобто спробуємо представити (обґрунтувати) *клімат* регіону дослідження, як *вид ресурсу* для розвитку означеної галузі господарства. Для цього, використовуючи дані видання «Клімат України» та власні спостереження, проведено аналіз основних геофізичних та метеорологічних показників.

Одним з таких показників є *тривалість сонячного саява*. На території Чернівецької області його значення зафіксовані метеостанцією м. Чернівці за період від 1961 р. до 1990 р. (і подані в таблиці 4.2.). Протягом року найбільша тривалість сонячного саява спостерігається в липні, а найменша – в грудні.

Таблиця 4.2.

Середня тривалість сонячного саява по ст. Чернівці

Середня тривалість сонячного саява (годин/місяць)									
Станція	1961 – 1970 рр			1971 – 1980 рр			1981 – 1990 рр		
	липень	грудень	рік	липень	грудень	рік	липень	грудень	рік
Чернівці	263	50	956	225	58	1696	247	46	762

Сумарна сонячна радіація (пряма та розсіяна) протягом року значно коливається: влітку вона відповідно найвища, взимку, в першу чергу за умов короткої світлої частини доби – найнижча. Але в середньому за рік її величина в регіоні дослідження становить від 3600 МДж/м² на північному заході і 3800 МДж/м² на решті території.

Ультрафіолетова радіація. За розрахунками В.О.Белінського [14, с. 273 – 276], всю територію України відносять до зони ультрафіолетового комфорту.

Враховуючи місце знаходження території нашої області (головне – її географічну широту) та проаналізувавши показники, подані в монографії «Клімат України», можемо припустити що, загалом, при ясному небі опівдні, в літні місяці, рекреанти отримуватимуть біодозу УФР за 17 – 20 хв. При збільшенні хмарності, цей час дещо зростає, але в незначній мірі (до 5-и хв. при хмарності в 10 балів).

У монографії «Клімат України» представлено оцінювання території Українських Карпат (по фізико-географічних областях) щодо придатності цієї території для кліматолікування та комфортності клімату. Розрахунки проводилися за допомогою методу теплового балансу організму людини. Інтенсивність теплового навантаження розрахована для зимового (холодного) періоду – станом на січень, і для літнього (теплого) – станом на липень. Інтенсивність охолодження залежить найбільше від температурного і вітрового режиму території, а також від орографічних особливостей (пов'язаних з висотною диференціацією) [109].

При аналізі результатів розрахунків на території Чернівецької області (табл. 4.3. та 4.4.) виявилися такі цікаві закономірності: в зимовий період більше тепла організм людини витрачає в Передкарпатті (дані по стаціонару Чернівці – FLE = – 1678,0), а менше – в районі Селятина (FLE = – 446,6). Цей момент пояснюється особливістю розміщення селища Селятин в глибокій міжгірній долині, практично повністю закритій від холодних вітрів орографічно. Такі умови, очевидно, досить сприятливі для перебування тут людини взимку. Влітку за даними цих же стаціонарів спостерігаються помірні та слабкі втрати тепла: по Чернівцях – FLE = -211,0, по Селятину FLE = -139,3 [109]

Таблиця 4.3.

**Середні значення складових теплового балансу людини (Вт) у стані спокою у фізико-географічних областях Українських Карпат.
Січень, 13 год. [110]**

Станція	Висота, м	FR _к	FR _д	FR	FP	В	q	FLE
Передкарпатська височинна область								
Чернівці	242	205,2	-327,9	-122,7	-1630,3	-18	93	-1678,0
Вододільно-Верховинська область								
Селятин	744	302,7	-352,2	-49,5	-472,1	-18	93	-446,6

Таблиця 4.4.

**Середні значення складових теплового балансу людини (Вт) у стані спокою у фізико-географічних областях Українських Карпат.
Липень, 13 год.[110]**

Станція	Висота, м	FR _к	FR _д	FR	FP	В	q	FLE
Передкарпатська височинна область								
Чернівці	242	327,8	-91,3	236,5	-528,5	-12	93	-211,0
Вододільно-Верховинська область								
Селятин	744	321,8	-121,7	200,1	-420,4	-12	93	-139,3

За даними цих двох станцій бачимо, що практично скрізь та протягом усього року на території дослідження спостерігаються від'ємні значення теплового балансу тіла людини. Його величина чисельно дорівнює тій кількості тепла, яку організм людини повинен виділити за рахунок підвищення фізичної активності, або зберегти, використовуючи відповідний одяг, щоб забезпечити стан теплового комфорту [110].

Спеціальних досліджень з вивчення показників міждобової мінливості атмосферного тиску, середнього вмісту кисню в повітрі, визначенню кількості днів з рекреаційним типом погоди, в тому числі й задушливих днів, в межах нашого дослідження не проводилося. Але, за даними вище згаданої монографії, міждодова мінливість атмосферного тиску має добре виражений річний хід, який у загальних рисах однотипний для всієї території України [110], а середній вміст кисню в цілому по території України в повітрі коливається від 269 г/м³ до 299 г/м³ [110].

Бальнеологічний вид курортно-лікувального сегменту на території Чернівецької області забезпечений шістьма основними типами мінеральних вод. Це – гідрокарбонатні, хлоридні, сульфатні, води складного іонного вмісту, залізисті і сірководневі. Дослідженням та вивченням бальнеологічних ресурсів на території Чернівецької області займалися науковці Буковинської медичної академії та хімічного факультету Чернівецького національного факультету разом із науковцями Центрального інституту курортології і фізіотерапії. Зокрема, Ф. В. Лапшин [124, 125], О. І. Волошин і В. П. Пішак [26].

Інформація про бальнеологічні ресурси опрацьована, систематизована, зображена на картосхемі 4.3. та укладена у вигляді таблиць 4.5. та 4.6. Номер значка відповідного об'єкта позначеного на картосхемі, відповідає порядковому номеру позиції цього ж об'єкта в таблиці. Фактично вони є інформаційним додатком до картосхеми.

Лікувальні грязі території дослідження належать до двох класів: неорганічних та торф'яних. Найперспективніші родовища означеного виду ресурсу розташовані в районі селища Глибока, сіл Костинці та Черешенька.

Лікувальні грязі Чернівецької області

1). *Неорганічні грязі смт. Глибокої.* За 800 м від районної лікарні в селищі Глибока знаходиться грязьове джерело, що має однойменну назву. Грязь цього джерела має хорошу в'язкість і високу пластичність. Її структура – це дуже мілкі дисперсні частинки. Після аплікації на тіло хворого переходить близько 43% води, що міститься у вологій грязі. За висновками Центрального інституту курортології і фізіотерапії [124], неорганічна грязь цього джерела має всі необхідні якості для застосування її з лікувальною метою при ревматичному захворюванні органів опорно-рухового апарату, шкіри тощо. Джерело практично не вичерпне – товщина грязьового горизонту приблизно 130 м, що залягає на глибині біля 2 – 3 м.

Цінним є поєднання грязьового джерела з джерелом (свердловиною) мінеральної води гідрокарбонатно-натрієвого типу. Це розкриває можливості для розвитку тут бальнеогрязьового санаторію для лікування органів опорно-рухового апарату, нервової системи, гінекологічних, судинних, урологічних шкіряних та інших захворювань [124].

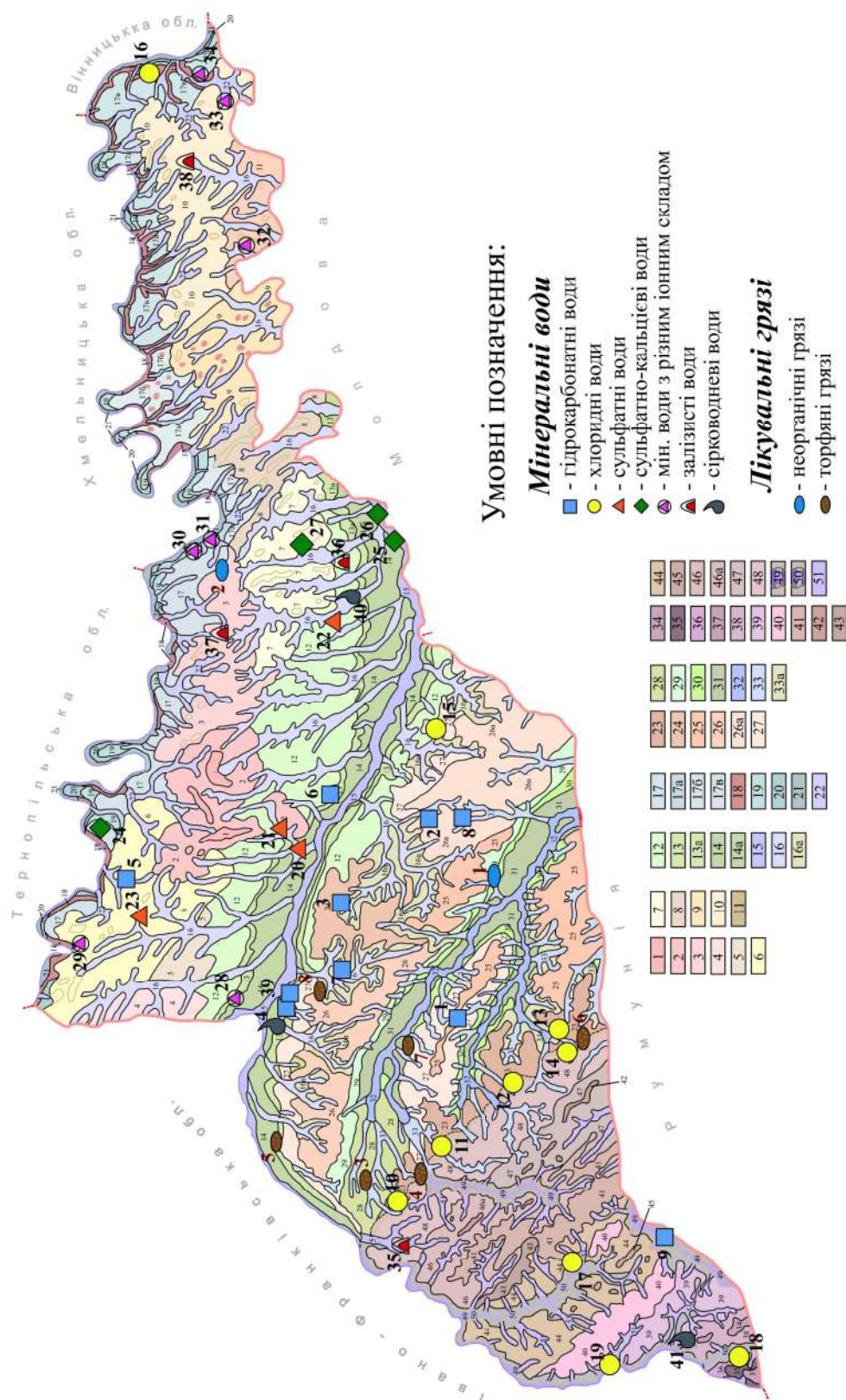
2) *Неорганічні грязі с. Каплівка.* Грязі, родовище яких знаходиться в урочищі Кадуб (Солончаки) в селі Каплівка Хотинського р-ну, характеризуються такими самими якостями та властивостями, що й родовище “Глибока” і можуть також використовуватися з лікувальною метою вище згаданих хвороб. На його основі можливо розвивати санаторно-курортні заклади [124].

3) *Торф'яні грязі Буковинського Передкарпаття.* На території Чернівецької області, в межах Передкарпатського прогину, є значні запаси торф'яних грязей, а саме – в районі сіл Черешенька, Берегомет, Мілієво Вижицького району; Красноільськ, Комарівці Сторожинецького району та ін. Дослідження даних джерел на придатність їх використання з лікувальною метою практично не проводились.

За даними Ф.В. Лапшина [124], вивчалися фізико-хімічні властивості торф'яних грязевих родовищ “Костинці” та “Черешенька”. Вони належать до кращих торф'яних грязей, що застосовуються для лікування методом аплікацій. Питома вага торфу дорівнює 1,07, вологість – 81,2 %, вміст органічних речовин у сухому стані 73,5 % і 13 % у вологому. Ступінь розкладу органічних речовин складає 85,9 %. Вміст гумінових речовин дорівнює 3,9 %, загального сірководню – 5 мг на 100г вологого торфу. Водна витяжка торфу має дуже кислу реакцію (рН – 4,5), А ось кількість розчинених солей незначна – 2,3г/л. Перед застосуванням даної грязі, за рекомендацією Ф.В. Лапшина, необхідно додавати певну кількість води і доводити вологість до 85 %, а також підігрівати до температури 40–50° С. Цінність цих родовищ полягає ще й в тому, що вони залягають поряд із високо мінералізованими хлоридними водами джерела Черешенька, що сприяє комплексному їх використанню.

Дослідження лікувальних властивостей грязьових родовищ на означеній території доцільно було б відновити та зробити аналіз їх майбутнього використання в санаторно-курортній сфері. У зв'язку з пріоритетним розвитком саме туристсько-рекреаційної галузі господарства це дало б можливість повнішого використання туристсько-рекреаційного потенціалу області.

Наступні види курортно-лікувального сегменту ТРД виокремлюються в залежності від комбінацій тих чи інших рекреаційно-лікувальних ресурсів, і відповідно до них визначається їх назва: бальнео-кліматичний вид курортно-лікувального сегменту ТРД, бальнео-грязьовий вид курортно-лікувального сегменту ТРД і т.д.

Мал. 4.3. Приуроченість ресурсів курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Таблиця 4.5.

Мінеральні лікувальні води Чернівецької області [124]

Тип води	Назва води, місцезнаходження джерела та його вид	Водоносний горизонт та його глибина	Загальна мінералізація води (грам/літр)	Дебіт джерела	Хімічний склад води	Сучасний стан використання	Хвороби, при яких застосовується вода
1	2	3	4	5	6	7	8
ГІДРОКАРБОНАТНІ ВОДИ							
”Боржомі”	1. “Буковинська”, село Буденець, Сторожинецький р-н, артезіанські свердловини №1 і №2	Сарматські піски, 31,5 м	1,276	300 000 л/добу, (свердловини №1 і №2 разом)	Гідрокарбонатно-натрієва	Розлив у скляну та пластикову тару.	Захворювання органів травлення, порушення обміну речовин, урологічні хвороби
	2. “Валя Кузьміна”, с. Валя Кузьміна, Глибоцький р-н, свердловина	- 115,8 м, вода виведена з глибини 26,5 м	1,288	320 000 л/добу	Гідрокарбонатно-натрієва	Розлив у скляну та пластикову тару, як сировина для інших підприємств	Хронічні гастрити із збереженою та підвищеною секреторною функцією шлунка, неускладнену виразкову хворобу шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічні коліти, хронічні захворювання печінки, жовчовивідних шляхів, хронічні панкреатити, захворювання пов’язані з порушенням обміну речовин
“Березівська	3. “Цецин”, схил г. Цецин, на пд. заході м. Чернівців. Природне джерело	-	0,793	4 000 л/добу	Гідрокарбонатно-кальцієво-магнієва	-	Рекомендовано вживати для поліпшення кровотворення, як регулятор шлунково-кишкової секреції, при захворюваннях шлунково-кишкового тракту та сечовивідних шляхів
А) “Єсентуки 4” Б) “Мацеста”, (концентрація загального сірководню 50 – 300 мг/л)	4. “Брусницька”, с. Брусниця, Кіцманський р-н, 21 свердловина (14 з яких мають сірководневу воду)	До 150 м	А) 3,583 Б) до 6,5	Окремі свердловини понад 5м3	гідрокарбонатно-хлоридно-натрієва	Фізіобальнеологічна лікарня, розлив у скляну та пластикову тару.	Поліартрити, радикуліти, гіпертонічна хвороба, захворювання гінекологічної сфери, псоріаз, загострення системи травлення, ураження периферичної нервової і серцево-судинної систем

Продовження таблиці 4.5.

“Трускавецька”	5. “Долина”, с. Товтри Заставнівського р-ну, природне джерело	-	1,5 -3,0	950 000 – 1 300 000 дм3	Гідрокарбонатно-сульфатно-кальцієва (мікроелементи – цинк, мідь, селен, фтор)	Пляшковий розлив	Хронічні гастрити, гастроуденіти, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічні некам’яневі холецистити, холангіти, гепатити, панкреатити, коліти, хвороби сечовивідних шляхів
“Боржомі”, “Буковинська”	6. “Магалянська”, с. Магала, Новоселицького р-ну, Колодязі №1 і №2	-	Вища за “Буковинську” – 1,27	недосліджена	Гідрокарбонатно-натрієва (мікроелементи – марганець 45мкг/л, срібло30 мкг/л)	Промислово не розробляється	Хвороби жовчовидільної системи, печінки, кишечника.
-	7. “Драчинецька”, с. Драчинці Вижницького району, свердловина	-	0,8 – 1,5	132 м3	Гідрокарбонатно-натрієва, (мікроелементи – марганець, мідь, молібден, бром, йод, фтор, хром, літій)	Пляшковий розлив	Порушення обміну речовин, хронічні гастрити зі збереженою і підвищеною функцією шлунка і дванадцятипалої кишки, а також виразкова хвороба, хронічні коліти і ентероколіти, хронічні захворювання печінки і жовчовивідних шляхів, хронічні панкреатити, захворювання сечовивідних шляхів.
Березівська”	8. “Червона Діброва”, с. Червона діброва, Глибоцького р-ну, природне джерело.	-	0,945	66 000 л/добу	Гідрокарбонатно-кальцієво-магнієва, (мікроелементи – кремній, залізо, сліди титану і міді)	Промислово не розробляється	Захворювання шлунку, кишечника і сечовивідних шляхів.
“Нафтуся”	9. “Селятин”, с. Селятин Путильського р-ну, природне джерело.	-	0,640	3 000 л/добу	Гідрокарбонатно-хлоридно-натрієво-кальцієва (сірководень)	Промислово не розробляється, доцільне розвідувальне буріння.	Органи опорно-рухового апарату, шкірні та шлунково-кишкові захворювання, запалення сечового міхура, нирок, сечокам’яну хворобу, запалення жовчного міхура, порушення обміну речовин.

Продовження таблиці 4.5.

ХЛОРИДНІ ВОДИ							
Тип води курортів Морщина та Слав'янська	10. "Черешенька" (ропа) с. Черешенька Вижницького р-ну, колодязь №1-штучно викопаний та шахтний колодязь №2.	№1 – 25 м	169,799 (на глибині 20 м), до 270 – на більшій глибині	-	Хлоридно-натрієва (мікроелементи – йод, бром, двовалентне залізо)	Промислово не розробляється	Захворювання суглобів, хребта, не туберкульозного характеру хвороби кісток, м'язів, сухожилок, хвороби нервової системи, гінекологічних, судинних шкірних та інших хвороб.
-	11. "Мигове" (ропа), с. Мигове Вижницького р-ну, три колодязі-джерела	-	280 – 305	-	Хлоридно-натрієво-кальцієва	Промислово не розробляється	Захворювання органів опорно-рухової системи, нервової системи, сечовивідних шляхів, гінекологічних, шкірних та судинних захворювань.
-	12. "Кошелівська" (ропа), хутір Кошелів, поблизу с. Банилів-Підгірний, три колодязі.	-	132,673 – 236,143	-	Хлоридно-натрієво-кальцієва	Промислово не розробляється	Захворювання органів опорно-рухової системи, нервової системи, сечовивідних шляхів, гінекологічних, шкірних та судинних захворювань.
Тип води курортів Морщина та Слав'янська	13. "Красноїльська" (ропа), хутір Солонці, поблизу с. Красноїльськ Сторожинецького р-ну, природні джерела (№1, №2)	-	13.749 – 313,968	-	Хлоридно-натрієва	Промислово не розробляється	Хвороби суглобів, периферичної і центральної нервової систем, гінекологічних і шкірних захворювань.
-	14. "Старо-Красношорська" (ропа), с. Стара Красношора, колодязь.	8 м	261.151	-	Хлоридно-натрієва	Промислово не розробляється	Хвороби суглобів, периферичної і центральної нервової систем, гінекологічних і шкірних захворювань.
Тип води джерела №9 курорту "Трускавець"	15. "Дубовий гай", с. Хряцька Герцаївського р-ну, свердловина,	90 – 120 м	13,168	2 000 л/добу	Хлоридно-натрієва	Промислово не розробляється	Хронічні гастрити зі зниженою кислотоутворювальною функцією

Продовження таблиці 4.5.

“Миргородська”	16. “Ожеве”, с. Ожеве Сокирянського р-ну, свердловина.	110 м	2,85	-	Хлоридно- натрієва (мікроелементи – цинк і фтор)	Промислово не розробляється	Хронічні гастрити, хронічні запальні захворювання кишечника, жовчного міхура, жовчних проток, гепатитів, порушення обміну речовин, подагри, сечокислого діатезу.
ХЛОРИДНІ ВОДИ БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТ							
“Лугена”, (Грузія) “Усть-Чорна”, Закарпатська обл., “Бірштонас”, Литва.	17. “Сергії”, с. Сергії Путильського р-ну, три природних джерела	-	№1 – 7,2, №2 – 4,5, №3 – 7,1	-	Хлоридно- натрієво- кальцієва	Промислово не розробляється	Виразка шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічних катарів шлунка і кишечника, при порушеннях обміну речовин, при гінекологічних, судинних захворюваннях, хворобах органів руху і опору, периферичної та центральної нервової систем.
	18. “Сарата”, за 2 км від с. Перкалаба, в долині р. Сарата, природні джерела (№ 1, №2)	1 м	№1 – 24,468 №2 – 37,190	-	Бромно- хлоридно- натрієво- кальцієва	Промислово не використовує ться	Виразка шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічних катарів шлунка і кишечника, при порушеннях обміну речовин, при гінекологічних, судинних захворюваннях, хворобах органів руху і опору, периферичної та центральної нервової системи.
	19. “Голошина”, с. Голошина, Путивльського р-ну, просочування води на великій площі по обидва береги Білого Черемошу на значній площі (до 1000м ²)	-	Від 46 до 104	-	Бромно- хлоридно- натрієво- кальцієва	Промислово не використовує ться	У розбавленому вигляді для лікування кишково-шлункового тракту, у природній концентрації для ванн при лікуванні опорно-рухового апарату.

Продовження таблиці 4.5.

СУЛЬФАТНІ ВОДИ							
Аналоги вод курортів П'ятигорська. Єсентуків та ін.	20. "Буковина-17", околиці м. Чернівці, дві свердловини	-	5,4	№1 – 40 000 л/добу №2 – 18 000 л/добу	Сульфатно-натрієва	Використовувалась водолікарнею	Лікувальні ванни, для пиття при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, переважно хворим з гіперацидними гастритами
	21. "Садгора", Садгірський р-н м. Чернівці, свердловина		4,3	146 000 л/добу	Сульфатно-натрієва	Використовується у дитячому санаторії, що в Садгорі	Захворювання серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, при гінекологічних захворюваннях.
-	22. "Черленівка", с. Черленівка Новоселицького р-ну, свердловина	40 м	2,9	288 000 л/добу	Сульфатно-кальцієво-натрієва	Не використовується	Хвороби шлунка, захворювання серцево-судинної системи, периферичної нервової системи, гінекологічні захворювання.
"Єсентуки-20"	23. "Заставна", м. Заставна, Чернівецької обл., дві свердловини	№1 – 147 м №2 – 180 м	№1 – 3,885 №2 – 3,886	№1-72000 л/добу, №2-48000 л/добу	Сульфатно-кальцієво-магнієва	Пляшковий розлив	Захворювання жовчного міхура, печінки, шлунка, шкіри, хронічні коліти.
СУЛЬФАТНО-КАЛЬЦІЄВІ (ГПСОВІ) ВОДИ ПРУТ- ДНІСТЕРСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ							
Аналоги вод курортів Черче (Івано-Франківська обл.), Лікенай (Литва) та ін.	24. "Вікно", с. Вікно Заставнівського р-ну, природне джерело облаштоване для збору в резервуар	-	1,822	600 000 л/добу	Сульфатно-кальцієва	Використовується, як питна та як технічна вода для потреб черепичного заводу.	Хвороби шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчних шляхів, органів руху, периферичної нервової системи, та гінекологічних захворювань
	25. "Драниця", с. Драниця, Новоселицького р-ну, природне джерело	-	2,705	500 000 л/добу	Сульфатно-кальцієва (містить сірководень)	Не використовується	Хвороби травлення, сечовивідних шляхів, органів опорно-рухового апарату, нервової системи, при розладі обміну речовин, жіночих хворобах, хворобах шкіри та хронічних інтоксикаціях (отруєння важкими металами – свинцем, ртуттю тощо)
	26. "Кар'єр", 400 м від села Мамалига, штучно утворений котлован	Глибиною – 6 м, шириною 25 м, гіпс	2,377		Сульфатно-кальцієва	Не використовується	Хвороби шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчних шляхів, органів руху, периферичної нервової системи та гінекологічних захворювань

Продовження таблиці 4.5.

	27. “Крутеньки”, с. Крутеньке, Новоселицького р-ну, свердловина	110 м	2,763	-78 000 л/добу	Сульфатно- кальцієва	Використовує ся як питна вода	Хвороби шлунково- кишкового тракту, печінки, жовчних шляхів, органів руху, периферичної нервової системи, та гінекологічних захворювань
МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ З РІЗНИМ ІОННИМ СКЛАДОМ							
Аналоги вод курортів Кисловодська, (“Сульфатний нарзан”), Єсентуків (“Єсентуки-20”), Желєзноводська (“Слав’яновська”, “Смирновська”)	28. “Орошани”, с. Оршівці, Кіцманського р-ну, свердловина	156,4	До 12,4	500 000 л/добу	Сульфатно- хлоридно-натрієва	Не використовує ся	Хвороби шлунково- кишкового тракту, печінки, і сечовидільних шляхів, для ванн
	29. “Хрещатик”, поблизу с. Хрещатик, Заставнівського р-ну, природне джерело,	Тріщини в граніті	0,678	20 000 л/добу	Гідрокарбонатно- сульфатно- кальцієво-магнієва	Пляшковий розлив	-
Аналог води “Нарзан”	30. “Фортеця”, м. Хотин, на території Хотинської фортеці, джерело в тунелі	5 м	1,354	-	Гідрокарбонатно- сульфатно- кальцієва	Для побутових потреб	Хвороби шлунка, кишок, сечовивідних шляхів
	31. “Дарабани”, с. Дарабани, Хотинського р- ну, природні джерела.	-	1,569	-	Сульфатно- гідрокарбонатно- кальцієва	Не використовує ся	Хвороби шлунка, кишок, сечовивідних шляхів
Аналоги вод курорту “Желєзноводськ” (“Слав’яновська”, “Смирновська”)	32. “Шишківці”, с. Шишківці Сокирянського р- ну, свердловина	97 м	1,607	96 000 л/добу	Гідрокарбонатно- сульфатно- натрієва	З лікувальною метою не використовує ся	Хвороби шлунково- кишкового тракту, запалення печінки, жовчного міхура і жовчних та сечовивідних шляхів
	33. “Сокиряни”, м. Сокиряни, природне джерело.	Вапняк з прожилками гіпсу	1,151	280 000	Сульфатно- гідрокарбонатно- натрієва	Для побутових потреб	

ЗАЛІЗИСТІ МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ							
Аналог залізистих сірчаноокислих вод курорту “Марціалні води” в Карелії	35. “Лужки”, с. Виженка Вижицького р-ну, урочище лужки, природне джерело.	-	0,347	-	Залізіста сульфатно-алюмінієва (мікроелементи – кобальт, марганець, нікель)	Не використовується	Недокрів’я, крововтрати, загальний занепад сил, залізодефіцитні анемії
“Єсентуки–20” “Московська”	36. “Буковинська 2”, с. Щербинці Новоселицького р-ну, свердловина	180 м	2,751	60 000 л/добу	Залізіста сульфатно-кальцієва (із вмістом сірководню)	Використовується в ревматологічному санаторії “Щербинці”	Захворювання печінки, шлунка, хронічні гастрити, недокрів’я, серцево-судинної та нервової систем, суглобів, радикуліти, порушення обміну речовин
	37. “Ширівці”, с. Ширівці Хотинського р-ну, свердловина	-	5,576	80 000 л/добу	Залізіста сульфатно-натрієво-кальцієва	З лікувальною метою не використовується	Недокрів’я, занепад сил, хронічні коліти, функціональні розлади кишечника
	38. “Романківці”, с. Романківці Сокирянського р-ну, свердловина	87 м	1,078	120 000 л/добу	Залізіста гідрокарбонатно-сульфатно-кальцієво-натрієва	З лікувальною метою не використовується	Недокрів’я, крововтрати, загальний занепад сил, залізодефіцитні анемії
СІРКОВОДНЕВІ ВОДИ							
Аналоги вод курортів “Маєста”, “Великий любіть” та “Немирів”(Львівська обл.), “Синяк” (Закарпатська обл.)	39. “Брусниця”, с. Брусниця, Кіцманського р-ну, свердловини (№1, №2)	-	№1 – 5,652, загальний сірководень – 142 мг; №2 – 5,034, загальний сірководень – 136 мг/л	430 000 л/добу	Сірководнева хлоридно-гідрокарбонатно-натрієва	Функціонує водолікарня	Захворювання серцево-судинної системи: хронічний міокардит, кардіосклерози, пороки серця, залишкові явища після тромбофлебіту; захворювання суглобів, артрити, поліартрити, ревматизм в стадії ремісії, ревматоїдний артрит, хронічні травматичні артрити, деформуючі артози, захворювання нервової системи: радикуліти, плексити, полірадикуліти, задишкові явища після травм, хвороби периферичної нервової системи та головного мозку, неврастенічний синдром, гінекологічні захворювання, порушення обміну речовин.
	40. “Перемога”, с. Щербинці, Новоселицького р-ну.	-	3,248, загальний сірководень – 50 мг/л	3,248, загальний сірководень – 50 мг/л	Сірководнева сульфатно-кальцієва	Використовується для потреб санаторію	

Продовження таблиці 4.5.

	41. "Тола гора", за 2 км від с. Нижній Яловець, Путильського р-ну, природне джерело	-	1,094, загальний сірководень – 33 мг/л	12 200 л/добу	Сірководнева гідрокарбонатно- сульфатно-натрієва	Не використовується	
--	---	---	---	---------------	--	------------------------	--

Таблиця 4.6.

Лікувальні грязі Чернівецької області [124]

Клас	№ з/п	Назва родовища	Місцезнаходження родовища	Хвороби, при яких показане застосування
Неорганічні грязі	1	«Глибока»	смт Глибока Чернівецької обл.	Лікування органів опорно-рухового апарату, нервової системи, гінекологічних, судинних, урологічних, шкіряних та ін. хвороб
	2	«Солончаки»	с. Каплівка Хотинського району Чернівецької обл., урочище «Кадуб»	
Торф'яні грязі	3	«Черешенька»	с. Черешенька Вижницького району Чернівецької обл..	Дослідження не проводились
	4	«Берегомет»	смт Берегомет, Вижницького району Чернівецької обл.	
	5	«Мілієве»	с. Мілієве, Вижницького району Чернівецької обл.	
	6	«Красноільськ»	с. Красноільськ Сторожинецького району Чернівецької обл.	
	7	«Комарівці»	с. Комарівці Сторожинецького району Чернівецької обл.	
	8	«Костинці»	с.Костинці Сторожинецького району Чернівецької обл.	

4.2.2. Ресурсна основа розвитку комерційно-ділового сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

Зважаючи на специфіку ресурсної основи розвитку цього сегменту туристсько-рекреаційної діяльності, доцільно проаналізувати сучасний стан економіки, науки, освіти та культури на території Чернівецької області. Згідно виділених вище видів ТРД в цьому сегменті, а саме – конгресний, комерційний, аграрний, промисловий, пропонуємо, власне, дещо відмінне від інших бачення «джерел» цього роду ресурсу та варіанти його використання з метою створення специфічного турпродукту підприємствами туризму в Чернівецькій області.

Отже, особливістю ресурсу є відповідне явище (подія) в суспільстві. Якщо в основі розвитку *конгресного виду ТРД* є проведення конференцій, семінарів, симпозіумів, то очевидно, що «джерелом» такого ресурсу мають стати суб'єкти-організатори цих суспільних подій. На території області такими джерелами, а точніше організаційними центрами, є, в першу чергу, вищі навчальні заклади, які водночас виступають осередками розвитку науки. До них, зокрема, відносимо Чернівецький національний університет ім. Ю Федьковича, Буковинський державний медичний університет, наукові досягнення яких відомі у світовому науковому співтоваристві. Саме ці наукові та освітянські заклади є найбільшим джерелом відповідного ресурсу. По декілька разів на рік, за багатьма науковими напрямками, на базі цих суб'єктів проводяться конференції, семінари, круглі столи. І в переважній більшості – міжнародного рівня. Крім цього, такими самими джерелами є також Інститут термоелектрики НАН України, Науково-дослідний інститут дослідження раку картоплі (єдиний в Україні), Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ та ін.

Комерційний вид цього сегменту ТРД має всі можливості для успішного розвитку. Основним джерелом ресурсу цього виду ТРД є чималі досягнення підприємств краю. Відроджуються традиції проведення виставок-ярмарок, виставок-салонів на території основних найбільших населених пунктів. Зокрема вже декілька років проводиться «Петрівський ярмарок», сезонні ярмарки-продажі (товарів легкої промисловості, сільського господарства), куди приїжджають представники комерційних структур з різних регіонів України і, навіть, із ближнього зарубіжжя. Організаторами таких подій виступає Буковинська торгова палата. На околиці м. Чернівці розпочав свою роботу новий виставковий центр «Боянівка» і т.ін.

Відродження сільського господарства в регіоні є, в свою чергу, значним потенціалом для розвитку *аграрного виду ТРД* – вивчення та впровадження передового досвіду, вивчення можливостей інвестиційного простору в аграрній сфері – це також джерело певного ресурсу – проведення семінарів, круглих столів тощо спеціалістів відповідного профілю

Функціонування таких великих та конкурентноспроможних промислових підприємств, як ТОВ «Чернівецький машинобудівний завод», ВАТ «Чернівецький хімічний завод», ВАТ «Чернівецький емальзавод «Карпати» та ВАТ «Розма», а також підприємств легкої промисловості – є тим потенціалом, на основі якого проводяться, та й можливо будуть проводитися заходи, які є ресурсом для розвитку *промислового виду ТРД*.

Очевидно, що *сам захід не може бути турпродуктом*. Для цього необхідно, обов'язковою умовою його розвитку повинна бути відповідна інфраструктура. В даному випадку це засоби розміщення та підприємства харчування, а також транспортна інфраструктура. В м. Чернівці успішно функціонує ряд готельно-туристичних комплексів («Черемош», «Буковина», «Турист», «Київ» та ін.). За необхідності (доцільності) проведення відповідних заходів за межами міста, на території області вже функціонують та будуються ще декілька туристично-розважальних комплексів. Це, зокрема, міжнародний туристично-розважальний комплекс «Перевал Німчич» у с. Підзахаричі Путильського району, гірськолижний туристичний комплекс «Мигове» в с. Мигове Винницького району та ін.

Великим позитивним чинником для розвитку цього сегменту є наявність в м. Чернівці комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Чернівці», а також розвинута мережа залізничного сполучення краю з закордонними територіями та Україною загалом. Інфраструктура автомобільного транспорту – мережа АЗС із набором необхідних послуг туристам, що подорожують автотранспортом (підприємствами торгівлі, харчування та готельного сервісу), є також одним із плюсів у розвитку даного сегменту.

Особливість географічного розміщення Чернівецької області у поєднанні із вище зазначеними можливостями та станом відповідної інфраструктури дають право припустити, що комерційно-діловий сегмент туристсько-рекреаційної діяльності має значний запас розвитку в межах території дослідження.

Зображувати ресурс такого виду на картосхемах недоцільно, оскільки це, в переважній більшості, одноразові заходи. А місця проведення тих чи інших заходів теж не мають потреби в територіальній прив'язці. Зміна місця проведення відповідного дійства залежить в кожному конкретному випадку від кількості учасників, тривалості, основної мети проведення та від якісних змін інфраструктури. Туристичним підприємствам краю доцільно було б проаналізувати графіки проведення такого роду заходів та, по можливості, підключатися до організації їх проведення: бронювання місць в готелях, пропозиції щодо транспортного обслуговування та екскурсійних програм приїжджих гостей та учасників цих подій. Екскурсійні програми доцільно розробляти, враховуючи специфіку самих заходів, та включати серію ознайомчих історико-краєзнавчих екскурсійних програм, залучаючи тим самим великий історико-культурний потенціал краю.

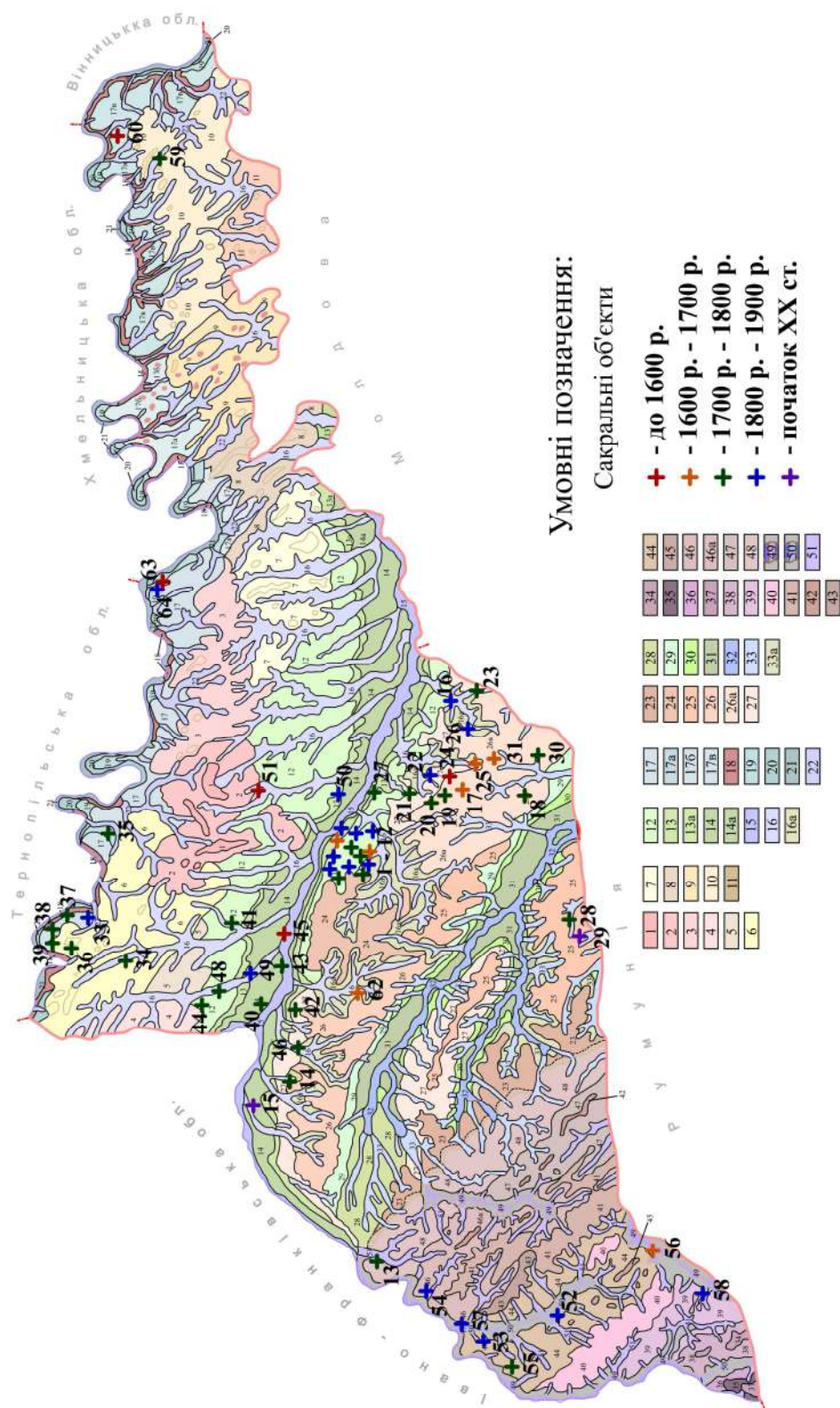
4.2.3. Ресурсна основа розвитку релігійного сегменту

туристсько-рекреаційної діяльності

Територія нашої області має значну кількість унікальних сакральних об'єктів. У першу чергу їх цінність полягає у часі заснування – значна частина збудована понад 200–300 років тому, а окремі з них, такі як Галицький монастир, датуються XII–XIII ст. Частина цих об'єктів – це унікальні в архітектурному плані дерев'яні споруди. Практично всі нижче зазначені об'єкти занесені до Державного реєстру національного культурного надбання (1999 р.) і знаходяться під охороною держави. Їх поширення на території області зображено на мал. 4.4., а перелік поданий у табл. 4.7. Порядковий номер значка на картосхемі (мал. 4.4.) відповідає порядковому номеру позиції об'єкта в таблиці. Таблиця є своєрідним інформаційним доповненням до легенди картосхеми та основою створення електронної бази даних.

Безперечно, нині на території дослідження переважає паломницький підсегмент ТРД. До нього залучені сакральні об'єкти, які належать монастирям. Це, зокрема, церква Різдва Богородиці, в тому числі – Георгіївська, що належать чоловічому монастирю на Горечі, (вул. Троянівська, 1; м. Чернівці). У Вижницькому районі, на околиці смт. Вашківці, місцем паломництва є, відомий далеко за межами області жіночий монастир Св. Анни на Анниній горі. У Глибоцькому районі, в с. Біла Криниця, розташований всесвітній центр старообрядництва – Успенський собор, який також належить чоловічому монастирю. Сама споруда собору має не тільки релігійне, але й велике історичне та культурне значення в плані архітектури. Собор збудований, як точна копія собору Василя Блаженного в м. Москва. У Заставнівському районі увагу паломників привертає чоловічий монастир на околиці с. Хрещатик (Іванівська церква), а також чоловічий монастир в с. Кулівці (Успенська церква).

Унікальним сакральним об'єктом, як місцем паломників, так і просто людей, які відпочивають в районі Дністровського водосховища, особливо в межах Сокирянського району, є Галицький печерний чоловічий монастир. Це один з найстаріших монастирів краю. Дата його заснування сягає далеко у XII ст. (Свято-Миколаївська церква).

Мал. 4.4. Приуроченість ресурсів релігійного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Основні сакральні об'єкти Чернівецької області

№ п/п	Місце знаходження	Назва об'єкту	Час створення
м. Чернівці			
1	Чернівці, вул.Сагайдачного, 87-а	Церква Св. Миколая	1607 р.
2	Чернівці, вул.Новоуспенська, 2	Успенська церква на Галичанці (дерев'яна)	1783 р.
3	Чернівці, вул. Троянівська, 1	Церква Різдва Богородиці на Горечі, Георгіївська церква	1767 р.
4	Чернівці, вул. Бориспільська, 13	Вознесенська церква (дерев'яна), дзвіниця,	Кінець 17 ст.
5	Чернівці, вул.. Тольятті, 8	Спиридонівська церква (дерев'яна), дзвіниця	1715 р.
6	Чернівці, вул. Українська, 30	Вірменська церква	1869 – 1875 рр
7	Чернівці, вул. Шевченка	Римо-католицький єзуїтський костел “Серце Ісуса”	1891 – 1894 рр
8	Чернівці, вул.Головна,	Римо-католицький костел “Чесного хреста”	1787 –1814рр.
9	Чернівці, вул.Головна	Церква Св. Параскеви	1863 р.
10	Чернівці, вул. Головна	Миколаївський кафедральний собор	1884 –1864 рр.
11	Чернівці, вул. Руська	Собор Успення Богородиці	1820 –1821 рр.
12	Чернівці, вул. Руська	Свято-Миколаївська церква	
Вижницький район			
13	с. Виженка,	Церква Іоанна Сучавського, дзвіниця (дерев'яні)	1792 XIX ст.
14	с. Волока	Миколаївська церква (дерев'яна)	1783
15	м. Вашківці	Жіночий монастир на Анниній горі	XX ст.
Герцаївський район			
16	м.Герца	Спиридонівська церква (мур.)	1807 р.
17	с.Байраки	Церква Різдва Богородиці (мур.), дзвіниця (мур.)	1646 р
18	с.Буківка	Дмитрівська церква (дер.)	XVIII ст
19	с.Велика Буда	Успенська церква (мур.)	1794 р.
20	с.Круп'янське	Благовіщенська церква (мур.), дзвіниця	1772 р.
21	с.Луковича	Дмитрівська церква (мур.) , дзвіниця (мур)	1757 р.
22	с.Мала Буда	Всіхсвятська церква (мур.)	1818 р.
23	с.Могилівка	Успенська церква (мур.)	18 ст.
24	с.Підвальне	Хрестовоздвиженська церква (дер.)	1561 р.
25	с.Петрашівка	Михайлівська церква (дер.)	1663 р.
26	с.Тернавка	Дмитрівська церква (мур.)	1811 р.
27	с.Цурінь	Архангельська церква (дер.)	1796 р.
Глибоцький р – н			
28	с.Біла Криниця	Козьмодем'янівська церква (зміш.)	XVIII ст.
29	с.Біла Криниця	Успенський собор старообрядців (мур.)	1900-1908 рр.
30	с.Верхні Синівці	Хрестовоздвиженська церква (дер.)	1790 р.
31	с.Поляна	Миколаївська церква (дер.), дзвіниця (дер.)	1618 р.
32	с.Турятка	Успенська церква (мур.)	1718 р.

Заставнівський р – н			
33	с. Василів	Церква Різдва Богородиці (мур.)	1835 р.
34	с. Веренчанка	Успенська церква (дер.)	1794 р.
35	с. Вікно	Іоанівська церква (мур.)	1797 р.
36	с.Звенячин	Церква Різдва Богородиці (мур.)	1797 р.
37	с. Кулівці	Успенська церква та дзвіниця (дер.)	1779 р.
38	с. Репужинці	Покровська церква, дзвіниця (мур.)	1791 р.
39	с.Хрещатик	Іванівська церква, дзвіниця (мур.)	1765 р.
Кіцманський р – н			
40	с. Берегомет	Миколаївська церква, дзвіниця (дер.)	1786 р.
41	с. Валява	Успенська церква, дзвіниця (дер.)	1778 р.
42	с. Глиниця	Успенська церква (мур.)	1786 р.
43	с.Дубівці	Успенська церква, дзвіниця(дер.)	1775 р.
44	с. Іванківці	Церква Різдва Богородиці (дер.)	1794 р.
45	смт.Лужани	Вознесенська церква, (мур.) Дзвіниця (дер.)	1453-1455 рр XIX ст.
46	с. Нижні Станівці	Миколаївська церква, дзвіниця (дер.)	1794 р.
47	с. Оршівці	Успенська церква, дзвіниця (дер.)	1850 р.
48	с. Ошихліби	Костянтинівська церква, дзвіниця (дер.)	1779 р.
49	с. Шипинці	Церква Різдва (мур.)	1812 р.
Новоселицький р – н			
50	с. Магала	Троїцька церква (мур.)	1818 р.
51	с. Топорівці	Комплекс Іллінської церкви, дзвіниця (мур.), огорожа	1560 р.
Путильський р – н			
52	смт.Путила	Миколаївська церква (дер.)	1885 р
53	с. Дихтинець	Дмитрівська церква (дер.)	1871 р.
54	с. Розтоки	Успенська церква, дзвіниця (дер.)	1846 р.
55	с. Конятин	Василівська церква, дзвіниця (дер.)	1790 р.
56	с. Селятин	Церква Різдва Богородиці дзвіниця (дер.)	1630 р. XVIII ст.
57	с. Усть-Путила	Церква Параскеви, дзвіниця (дер.)	1881 р.
58	с. Шепіт	Іллінська церква, дзвіниця (дер.)	1898 р.
Сокирянський р – н			
59	с. Білоусівка	Дмитрівська церква, дзвіниця (дер.)	1794 р. к.19 ст
60	хутір Галиця	Свято-Миколаївська церква, (чол. монастир)	XII – XIII ст.
Сторожинецький р – н			
61	с. Стара Жадова	Михайлівська церква (дер.)	1806 р.
62	с. Ясени	Церква та дзвіниця	XVII ст
Хотинський р – н			
63	м. Хотин	Комплекс споруд фортеці (мур.) Замкова церква (мур.)	XIII-XIX ст XIII-XVIст.
64	м. Хотин	Церква Олександра Невського (мур.)	1835 р.

Серед всієї кількості сакральних об'єктів до найцінніших слід віднести: комплекс Іллінської церкви з дзвіницею та огорожею (№51) в с. Топорівці, збудована у 1560 році; Вознесенська церква (№ 45) в смт Лужани, збудована у 1453 – 1455 рр.; Замкова церква у комплексі споруд Хотинської фортеці, що датується часом створення з 13 по 16 ст.

Складна історія розвитку м. Чернівці, багатонаціональний склад населення є також важливим чинником формування цілого комплексу сакральних об'єктів у межах самого міста. Найстарішою тут є церква Святого Миколая (№1, 1607р.), Вознесенська церква (№ 4, кінець 17 ст.).

Необхідно зауважити, що дослідження даного виду туристсько-рекреаційного ресурсу з позиції можливості використання сакральних об'єктів – як об'єктів огляду власне релігійного туризму та паломництва, практично не проводилося. Залишилася поза увагою даного видання велика спадщина населення іншого віросповідання. Зокрема євреїв, мусульман, тих же старообрядників. Інформація про сакральну спадщину території Чернівецької області є у відповідних структурах обласних органів управління, але рекомендацій щодо використання їх в туризмі, оцінці їх значення (з точки зору культурного надбання, архітектурної цінності, доступності відвідувачам та ін.) для туризму практично відсутні. Особливу увагу слід звернути на *дозвільні умови* залучення до туристичної діяльності та відвідування цих об'єктів, узгодження правил поведінки на території церков тощо. *Основним турпродуктом*, де можливо використовувати описані вище об'єкти, мають стати організовані екскурсійні програми з відповідною підготовкою екскурсоводів.

4.2.4. Ресурсна основа розвитку пізнавально-розважального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

Культурна та історична спадщина багатонаціонального населення Буковини, збережена в фондах численних музеїв, сучасне мистецьке й культурне життя дозволяють говорити про гарну перспективу цього сегменту ТРД.

Пізнавальний підсегмент забезпечений необхідними ресурсами для створення екскурсійних програм значною кількістю музеїв, пам'ятками архітектури, археології, історії. Їх поширення відображено на картосхемі (мал. 4.5).

Унікальним у плані розвитку *міського туризму* є створений *Чернівецький архітектурний заповідник* – це загалом стара частина міста Чернівці, забудова якої відбулася в основному протягом австрійського періоду розвитку міста (табл. 4.8.).

Можливість розвитку *етнографічного виду ТРД* забезпечена краєзнавчими та ін. музеями, що функціонують на території області. Один з них знаходиться в м. Чернівці по вул. М.Олімпіади, 38-Б. Музей, у поєднанні з природним середовищем, – це старовинне буковинське село в мініатюрі. Відвідувачі знайомляться з кращими зразками духовної і матеріальної культури Буковини, взірцями народної архітектури та побуту різних районів та етнографічних груп, досягненнями майстрів декоративно-прикладного мистецтва. У фондах музею зібрано значну кількість експонатів.

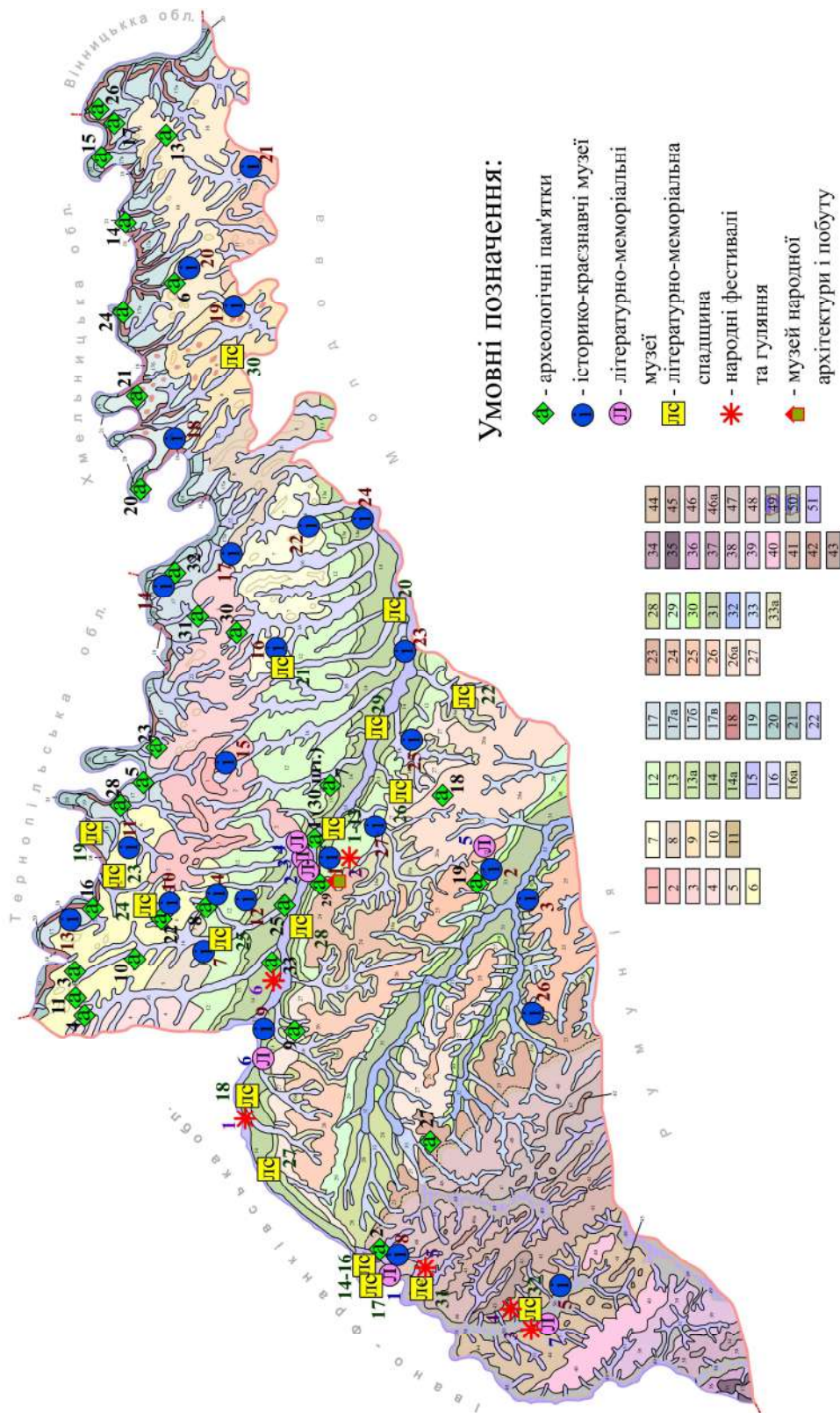
Інформацію про музеї та об'єкти етнографічного спрямування, пам'ятки культури, архітектури, мистецтва, літератури систематизовано та подано в таблицях нижче.

До *історичного виду ТРД*, як зазначалося раніше, залучаються музеї історичного профілю, відповідні території будь-якого міста, поля битв, будівлі, пов'язані з історичними подіями, меморіальні комплекси, створені спеціально для відвідування туристами, відповідним чином обладнані історичні стежки, шляхи, що покладені в основу туристичної подорожі, тощо. Сюди ж доцільно віднести і археологічні пам'ятки – древні городища, залишки оборонних валів, древні поховання тощо.

Чималу базу історичної інформації можна почерпнути в своєрідних історико-краєзнавчих музеях, створених при селищних радах, школах, сільських будинках культури.

Кожне село на Буковині має свою власну історію. Процес заселення краю, розвиток, процвітання, занепад того чи іншого села, міста – є цінним ресурсом для створення екскурсійних програм історичного змісту. Матеріали для написання екскурсій зберігаються також фондах Чернівецького обласного архіву. Інформація про туристсько-рекреаційний ресурс такого роду зібрана в таблицях 4.10, 4.11.

Літературно-мистецький вид ТРД на території дослідження має достатньо різноманітну та багату ресурсну основу розвитку. Об'єктами туризму виступають постаті діячів культури та мистецтва, їх творчість, сторінки їхнього життя, творче надбання тощо. Інформація про них, як правило, зібрана в меморіальних музеях, в місцях, пов'язаних з життям і творчістю митців (часто в їх родинних оселях, або в помешканнях, де проходило життя і творчість діячів культури та мистецтва). Можуть також використовуватись виставочні зали, картинні галереї тощо. Перелік об'єктів та характеристика ресурсів для літературно-мистецького виду ТРД зібрана в таблицях 4.12, 4.13.

Мал. 4.5. Приуроченість ресурсів пізнавально-розважального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Ресурси розважально-пізнавального виду ТРД представлені переліком фестивалів, народних гулянь та систематизовані у таблиці 4.14. Порядковий номер значка, як і на попередніх картосхемах, відповідає порядковому номеру позиції об'єкту в таблиці.

Інформація про об'єкти, які можуть залучатися або вже певним чином залучаються до створення турпродукту, отримана з чисельних літературних джерел [117, 118, 120, 186, 210, 226 та ін.], фондів Чернівецького обласного архіву, Чернівецького обласного центру культури Буковини, фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею та особистих досліджень автора.

Таблиця 4.8

**Об'єкти (пам'ятки культури та архітектури м. Чернівці),
що занесені до Державний реєстру національного культурного надбання України (1999)**

№ п/п	Назва об'єкту	Дата (час створення)	Місце знаходження
1	Резиденція буковинських митрополитів (мур.)	1863-1882 рр.	вул.Коцюбинського, 2
2	Корпус митрополита (мур.)	1864-1876 рр.	вул.Коцюбинського, 2
3	Семінарський корпус (мур.)	1870 р.	вул.Коцюбинського, 2
4	Монастирський корпус (мур.)	1874 р.	вул.Коцюбинського, 2
5	Семінарська церква (мур.)	1878 р.	вул.Коцюбинського, 2
6	Парк та паркові споруди	1876-1878 рр.	вул.Коцюбинського, 2
7	Обласний музично-драматичний театр ім. О.Кобилянської, пам'ятка архітектури, культури (мур.)	1905 р.	пл.Театральна, 1
8	Ратуша (мур.)	1847 р.	пл.Центральна, 1
9	Адміністративний будинок (мур.)	1901 р.	пл.Центральна, 10
10	Палац юстиції (мур.)	1906 р.	вул.Радянська, 1
11	Комплекс Центральної площі (мур.)	19-20 ст.	пл.Центральна, 2,3, 4,5,6,7,8,9
12	Комплекс Театральної площі (мур.)	19-20 ст.	пл.Театральна
13	Будинок крайового уряду Буковини (мур.)	1871-1873 рр.	вул.О.Поповича, 2
14	Комплекс Герренгасе (мур.)	19-20 ст.	вул.О.Кобилянської, 1-57, 4-44
15	Комплекс Гауптштрассе (мур.)	19-20 ст.	вул.Головна, 4-58, 1-79
16	Комплекс Чернівецького музею народної архітектури та побуту (мур.)	17-20 ст.	вул.Московської Олімпіади

Таблиця 4.9.

Об'єкти, що занесені до Державного реєстру національного культурного надбання України (1999) в м. Хотин.

№ з/п	Назва об'єкту	Дата забудови
1	Північна башта замку (мур.)	13-16 ст.
2	Палац коменданта (мур.)	13-16 ст.
3	Замкова церква (мур.)	13-16 ст.
4	Подільська брама (мур.)	18 ст.
5	Бендерська брама (мур.)	18 ст.
6	Ясська брама (мур.)	18 ст.
7	Руська брама (мур.)	18 ст.
8	Кам'янецька брама (мур.)	18 ст.
9	Бастіони з валами (зміш.)	18 ст.
10	Гарнізонні майстерні (мур.)	18 ст.

Таблиця 4.10.

Археологічні пам'ятки території дослідження

№ п/п	Місце знаходження	Назва об'єкту	Датування
1	м. Чернівці	Більше 30 археологічних пам'яток: • городища • кургани • поселення	4 – 3 тис. до н.е., 1 тис. до н.е., X – XV ст., XII – XIII ст. 1 тис. до н.е. V – XII ст. VIII – XI ст. XII – XIII ст.
2	с. Підзахаричі, Путильський р-н	Печера Довбуша – місце перебування загону карпатських опришків-селян, що боролися проти феодально-кріпосницького гніту під проводом О. Довбуша.	30 –40-і роки XVIII
3	с. Звенячин, Заставнівський р-н	Австро-німецький військовий пам'ятник – некрополь загиблим під час I світової війни	
4	с. Багна, Заставнівський р-н	Ранньослав'янське дохристиянське святилище з наскельними солярними знаками	
5	с. Баламутівка, Заставнівський р-н	На північній околиці села печера “Баламутівка” з наскельними малюнками доби мезоліту. Численні городища різних часів	11 тис. років до Р.Х.,
6	с. Братанівка, Сокирянський район	Біля села є рештки найдавнішого (Молдовського) земляного укріплення трипільського часу. Знайдені рештки найдавнішої в Україні людської оселі середнього палеоліту з кісток мамонта.	Доба палеоліту, 40 тис. років тому.
7	с. Магала, Новоселицький р-н	Городища	1 тис років до н.е.
8	с. Валява, Кіцманський р-н	Курган і поселення	4 – 3 тис. до н.е.
9	с. Нижнівці Станівці, Кіцманський р-н	городище	1 тис років до н.е.
10	с. Веренчанка, Заставнівський р-н	Кургани	4 – 2 тис років до н.е.
11	с. Йосипівна, Заставнівський р-н	кургани	1 тис. років до н.е.
12	с. Прилипче, Заставнівський р-н	городище	1 тис. років до н.е.
13	с. Білоусівка, Сокирянський р-н	Курганний могильник Поселення городище	2 тис. років до н.е. 4 – 3 тис років до н.е. 1 тис років до н. е.
14	с. Молодове, Сокирянський	Стоянки	38 – 8 тис років до н.е.
15	с. Непоротове, Сокирянський р-н	Поселення Городища	4 – 3 тис. до н.е., XII – XIII, IX-XIII ст.

Продовження таблиця 4.10

16	с. Василів, Заставнівський р-н	Рештки давньоруського літописного міста Василів, синхронних цьому князівського та ін. городищ, печерний монастир; залишки дерев'яної церкви, земляних укріплень, комор; руїни кам'яного храму, саркофаги, фундаменти Кафедрального собору.	XII – XIII ст.
17	с. Галиця, Сокирянський р-н	Печерний монастир, рештки літописного давньоруського міста Каютин	XII – XIII ст
18	с. Мала Буда, Глибоцький р-н	курган	2 тис. років до н.е.
19	сmt. Глибока	городище	1 тис. років до н.е.
20	с. Вороновиця, Кельменецький р-н	Кургани, земляні укріплення	2 – 1 тис. років до н.е.
21	с. Грушивці, Кельменецький р-н	Оборонні “Троянові вали”, численні археологічні пам'ятки	II – V ст. н.е.
22	с. Заставна	Кургани	4 – 1 тис. років до н.е.
23	с. Зелена Липа, Хотинський р-н	Рештки літописного міста Хмелів, оборонні вали давньослов'янських городищ, штучна кам'яна жертвна криниця – “турецька криниця”	XII – XIII ст.
24	с. Комарів, Кельменецький р-н	Добре збережені рештки мегалітичного (кам'яного) культового комплексу орієнтовно бронзової доби; Поселення пізньоримського провінційного типу; Рештки найдавнішої в Україні ранньослав'янської скляної майстерні	III – II тис. до Р.Х. II – IV ст. н.е.
25	с. Ленківці, Кіцманський р-н	Земляні рештки городища літописного Черна – старих Чернівців,	
26	с. Ломачинці, Сокирянський р-н	Найдавніше слов'янське укріплення	VII- XIII ст.
27	с. Мигове, Сторожинецький р-н	Рештки доменної печі	XVII ст.
28	с. Онут, Заставнівський р-н	Одне з найдавніших сіл Буковини. Цікаві археологічні та природні пам'ятки	
29	с. Ревне, Кіцманський р-н	Рештки численних слов'янських поселень, городищ давньоруського міста	
30	с. Недобойці, Хотинський р-н	Городища Поселення селище	VIV ст. до н.е., XII-XIII ст. VIII-X ст. X – XIII ст.
31	с. Рукшин, Хотинський р-н	Залишки оборонних редутів російських військ періоду російсько-турецької війни	1768 – 1774 рр
32	м. Хотин	Одне з найдавніших міст Чернівецької обл..	Перша писемна згадка – 1001р.
33	с. Шипинці, Кіцманський р-н	Адміністративний центр Української Шипинської землі у складі Молдовського князівства, численні археологічні пам'ятки.	XIV ст.

Таблиця 4.11.

Перелік історико-краєзнавчих музеїв та об'єктів історії Чернівецької області

№ з/п	Назва музею	Адреса	Датування
1	Обласний краєзнавчий музей	м. Чернівці, вул. О.Кобилянської,28	
2	Глибоцький районний історичний музей	Смт. Глибока	
3	Музей історії села	с. Старий Вовчинець, Глибоцький р-н, прим. колишньої школи	Археологія, історія XIX-XX ст.
4	Музей історії села	с. Валява, Кіцманський р-н	Археологія, історія XIX-XX ст.
5	Історико-архітектурний музей-садиба Лук'яна Кобилиці	с. Сергії, Путильський р-н, хутір Красний Діл	Реконструкція хати
6	Пам'ятник учасникам Хотинського повстання 1919р	м. Хотин	Поставлений - 1977р
7	Кіцманський районний історичний музей	м. Кіцмань	
8	Музей історії села Підзахаричі	с.Підзахаричі, Путильський р-н	
8	Зеленівський музей природи	с.Зеленів, Кіцманський р-н	
9	Заставнівський районний краєзнавчий музей	м. Заставна	
11	Погорілівський історичний музей	с.Погорілівка, Заставнівський р-н	
12	Шубранецький музей історії села	с.Шубранець, Заставнівський р-н	
13	Василівський музей історії села	с.Василів, Заставнівський р-н	
14	Хотинський районний історичний музей	м. Хотин	
15	Музей історії села Колінківці	с.Колінківці, Хотинський р-н	
16	Музей історії села Керстенці	с.Керстенці, Хотинський р-н	
17	Музей історії села Каплівка	с.Каплівка, Хотинський р-н	
18	Музей історії села Ленківці	с.Ленківці, Кельменецький р-н	
19	Музей історії села Новоселиця	с.Новоселиця, Кельменецький р-н	
Продовження таблиця 4.11			
20	Музей історії села Селище	с.Селище, Сокирянський р-н	
21	Музей історії села Олексіївка	с.Олексіївна, Сокирянський р-н	
22	Музей історії села Несвоя	с.Несвоя, Новоселицький р-н	
23	Музей історії села Ванчиківці	с.Ванчиківці, Новоселицький р-н	
24	Музей історії села Подвірне	с.Подвірне, Новоселицький р-н	
25	Музей історії села Горбово	с.Горбово, Герцаївський р-н	
26	Чудейський музей національних меншин	с.Чудей, Сторожинецький р-н	
27	Місце переможної битви молдавських військ (воєвода Карабець) проти татарських загонів	с. Коровія, Глибоцький р-н	1518 р
28	Музей діаспори Буковини	М. Чернівці, вул.. Й. Главки	

Таблиця 4.12

Літературно-мистецька спадщина регіону дослідження

№ з/п	Місце знаходження	Назва об'єкту та основна характеристика	Примітки, дата створення
1	м.Чернівці	Чернівецький обласний художній музей: колекцію унікальних буковинських народних образів та ікон на склі другої половини XIX – початку XX ст., малярські роботи художників XVIII-XIX Буковини, рідкісна колекція буковинських народних килимів XIX-XX ст., близько 3 тисяч буковинських та гуцульських писанок, кахлі О. Бахматюка та П. Кошака, твори різьбярів по дереву Василя та Миколи Шкрібляків, М. Катеринюка, В. Явдошняка, Я. Полатайка, Я. Пасічанського та інших.	1987
2	-“-	Будинок в якому жив художник Ю. Г. Пігуляк	1845 – 1919
3	-“-	Кафедральний зал музичного товариства	1876 – 1877
4	-“-	Будинок, в якому жив письменник Ю. А. Федькович.	1885 – 1888
5	-“-	Будинок, в якому жила художниця А. Я. Кохановська	1885 – 1927
6	-“-	Центральний цвинтар, могили Письменника та поета Ю. А. Федьковича Письменника та композитора С. І. Воробкевича Письменниці Є. І. Ярошинської Письменниці О. Ю. Кобилянської	1888р. 1903р. 1904р. 1942р.
7	-“-	Будинок університету, де навчалися письменники І. Я. Франко та Л. Мартович	1890 – 1891 1892-1895
8	-“-	Будинок учительської семінарії, де працював викладачем О.С.Маковей	1899-1910
9	-“-	Будинок, в якому жив письменник О.С.Маковей	1899-1910
10	-“-	Будинок, в якому жив письменник і композитор С.І.Воробкевич	1901-1903
11	-“-	Будинок, в якому жили композитор М.В.Лисенко, письменник І.Я.Франко	1904р. 1913р
12	-“-	Будинок, в якому жив художник М.І.Івасюк	1907
13	-“-	Будинок, в якому жила письменниця О.Ю.Кобилянська (нині літературно-меморіальний музей).	1928-1942
14	м.Вижниця	Музей прикладного мистецтва	
15	м. Вижниця	Будинок, в якому жив письменник Ю.А.Федькович	1869 – 1870
16	м. Вижниця	Народилися відомі польські художники Ю. Коссак Г. Чарториська Будинок в якому жили письменники: І. Я. Франко, О. Ю. Кобилянська, М. М. Коцюбинський, Поетеса Л. Українка,	1824 – 1899р 1884р. 1900-і р. 1901 р.
17	с. Рівня, Вижницький р-н	Народився відомий співак України – Н. Яремчук (нині тут музей)	
18	м. Вашківці, Вижницький р-н	Могила письменника І. М. Бажанського Народився український художник-орнаменарист Г. Гарас (тапер його помешкання – музей Г. Гараса). Мешкали і працювали письменник І. Бажанський та композитор В. Михайлюк.	1933

Продовження таблиця 4.12

19	с. Брідок, Заставнівський р-н	Народилася українська письменниця Є. Ярошинська	
20	с. Ванчиківці, Новоселицький р-н	Народився український композитор С. Сабадаш	
21	с. Керстенці, Хотинський р-н	Народилися відомі молдавські письменники А. Хаждеу і Б. Хашдеу, а також польські письменники Т. Хиждеу та Б. Хиждеу	
22	М. Герца,	Народився молдавський і румунський письменник Г. Асакі	1788 – 1869
23	с. Дорошівці, Заставнівський р-н	Народився український письменник І.Бажанський	
24	м. Заставна	Народився відомий український художник М. Івасюк	1865-1930
25	м.Кіцмань	Провели дитячі та юнацькі роки письменник та композитор С.Воробкеви і відомий композитор В. Івасюк	
26	с. Луковиця, Глибоцький р-н	Проживала відома українська письменниця І.Вільде	
27	с. Мілієве, Вижницький р-н	Народився український поет Д.Загул	
28	с. Мамаївці, Кіцманський р-н	Народилися український художник Ю. Пігуляк, народний артист СРСР і України Д. Гнатюк.	
29	с.Маршинці, Новоселицький р-н	Народилася відома українська і молдавська співачка С. Ротару	
30	с. Лукачани, Кельменецький р-н	Народився відомий український поет М.Ткач	
31	с. Підзахаричі, Путивльський р-н	Народився український письменник Д. Хоров'юк	
32	сmt. Путила	Батьківщина відомого політичного діяча, керівника антикріпосного повстання на Буковині Л.Кобилиця. Батьківщина українського письменника Ю.Федьковича	1812- 1851pp 1834- 1888pp

Таблиця 4.13.

Літературно-меморіальні музеї території дослідження

№ з/п	Назва музею	Адреса	Датування
1	Музей Назарія Яремчука – народного артиста України	м. Вишніця. Школа – інтернат	Сер. XX ст.
2	Літературно-меморіальний музей Міхая Емінеску	м. Чернівці,	
3	Чернівецький літературно-меморіальний музей Юрія Федьковича	м. Чернівці	
4	Меморіальний музей композитора та співака – Володимира Івасюка	м. Чернівці	
5	Садиба-музей сім'ї Кобилянських	с. Димка, Глибоцький р-н	1886 р
6	Музей-садиба Івана Миколайчука	с. Чорторія, Кіцманський р-н	Родина хата
7	Музей-садиба Ю.Федьковича (філія обласного музею)	сmt Путила	Садиба

Основні народні гуляння та фестивалі на території дослідження.
(за даними Учбово-методичного центру культури Буковини)

№ з/п	Назва свята чи його вид	Час проведення	Місце проведення	Основний зміст
1.	“Свято Меланки”	14 січня	м. Вашківці	Своєрідний буковинський карнавал, в основу якого покладені релігійні мотиви Різдв'яних свят
2	“Від Різдва Христового до Йордану”	січень	м. Чернівці, Обласний музей народної архітектури та побуту	Свято фольклорних колективів краю – виконання колядок, щедрівок та ін. традиційних народних гулянь.
3.	“Вихід на полонину”	травень	сmt Путила	Традиційне регіональне обрядове свято
4.	“Шовкова косиця”	серпень	сmt Путила	Річниця дня народження Ю.Федьковича
5.	“Захарецький гарчик”	літо	с. Підзахаричі, Путильський р-н	Фольклорно-етнографічний фестиваль
6	“Роде наш красний”	серпень	с. Шипинці Кіцманського р-ну	фестиваль фольк. мистецтва

*4.2.5. Ресурсна основа розвитку екологічного сегменту
туристсько-рекреаційної діяльності*

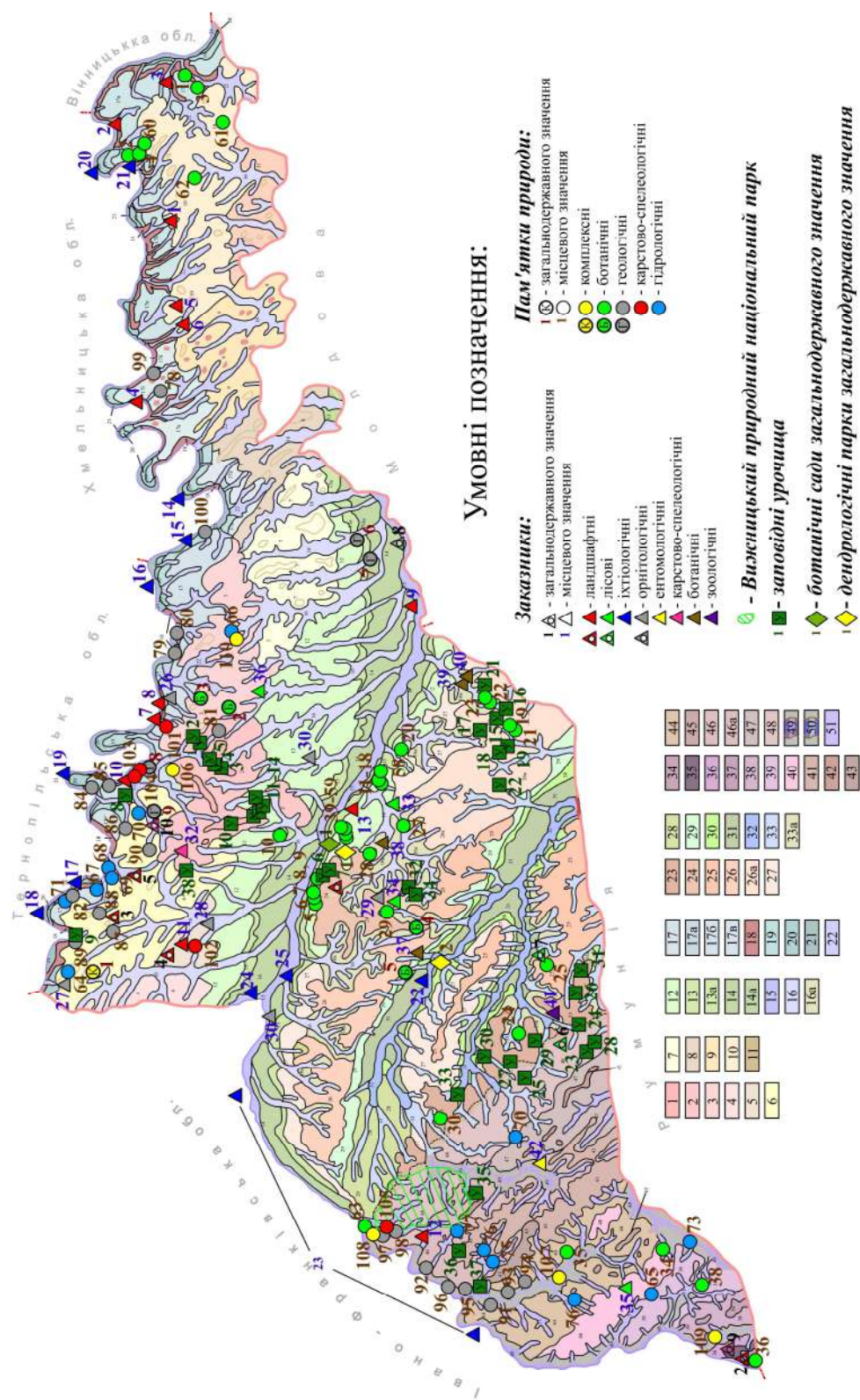
Територіальне розміщення об'єктів екологічного сегменту ТРД зображено на картосхемі мал. 4.6. Інформаційним додатком до легенди картосхеми є таблиця 1 (додаток В).

Слід зауважити, що найбільшу перспективу залучення до екологічного сегменту ТРД має національний природний парк «Вижницький». Ще задовго до створення його ця територія має велику популярність у туристів. Тут проходило чимало пішохідних, лижних та велосипедних туристичних маршрутів.

Перспективними також можна вважати 10 заказників загальнодержавного значення. Виходячи з їх спеціалізації (5 ландшафтних, 2 лісових, орнітологічний та 2 карстово-спелеологічних), можна розробляти пізнавальні екологічні маршрути, розраховуючи на специфічного клієнта – молодь, що навчається, особливо тих, хто отримує відповідний профіль освіти, а також школярів. Для місцевих шкільних екологічних пізнавально-екскурсійних програм можливе використання заказників місцевого значення (42 об'єкти).

При розробці програм перебування туристів на території Чернівецької області для створення прогулянкових маршрутів, маршрутів, розрахованих на вихідні та святкові дні, доцільно залучати до огляду численні пам'ятки природи. Їх нараховується близько сотні. Відповідно повинні розроблятися умови та правила поведінки туристичних груп, підкреслюючи та враховуючи заповідність кожного конкретного об'єкта.

Чисельний перелік парків садово-паркового мистецтва (40 об'єктів), на жаль, на ресурс, який можна використати нині, в сучасному їх стані претендувати не може. Більшість з них практично втратили свій якісний показник – художню цінність. Але при відновленні та відповідній організації умов відпочинку цей ресурс може бути використаний для короткотривалого відпочинку місцевих жителів та гостей того чи іншого населеного пункту.

Мал. 4.6. Приуроченість ресурсів екологічного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Формуючи інформаційну базу стосовно наявності ресурсів розвитку екологічного сегменту ТРД, маємо зауважити проблеми, які існують в цьому питанні. Хоча територія Чернівецької області надзвичайно багата на такого роду ресурс (кількість природоохоронних об'єктів перевищує 250 одиниць), переважна більшість з них непридатна до використання при створенні відповідного турпродукту. Давно не обстежувались траси маршрутів, практично скрізь відсутнє відповідне маркування маршрутів, а головне – на сьогодні практично відсутні кваліфіковані інструкторські кадри.

Першим кроком для залучення ресурсів екологічного сегменту ТРД до процесу розробки відповідного турпродукту є інвентаризація та опис кожного об'єкта, обґрунтування доцільності його використання і підготовка відповідних професійних кадрів – гідів-інструкторів.

4.2.6. Ресурсна основа розвитку спортивно-оздоровчого та екзотичного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

Чернівецька область з позиції організації туристичних походів належить до регіонів, де неможливо виділити окремо місця для гірського туризму (з усіма вимогами щодо складності та організації проходження) та пішохідного. Буковинські Карпати належать до територій, сприятливих для масового активного відпочинку: як організованого, так і самодіяльного. Цьому сприяють незначні перепади висот, відстані між вершинами, протяжність хребтів та доступність до основних шляхів сполучення між населеними пунктами, їх густота. Використовуючи інформацію про наявні історико-культурні об'єкти, пам'ятки природи (наведені вище), кожен із бажаючих може самостійно спланувати туристичний маршрут відповідно до своїх уподобань, інтересів, можливостей часу, фізичної підготовки тощо. Працівники туристичних комплексів можуть розробити будь-який туристський маршрут, будь-якого тематичного спрямування. Єдиною вимогою до такого туристичного продукту є періодичне проходження нитки маршруту (особливо перед початком сезону) та підготовка інструкторських кадрів на конкретний маршрут (можливо, на регіон загалом). Рівнинна частина регіону дослідження також належить до доступних та перспективних територій для розвитку активних видів відпочинку. Особливо виділяються в цьому плані Хотинська височина та Придністер'я. Пішохідні туристичні маршрути тут часто пролягають по заселених територіях. Цей момент нині не зменшує їх цінності та унікальності. А навпаки – сільська місцевість тільки виграє – розгортання туристичної галузі дає можливість використання сільських садиб для розміщення туристів, створює особливий колорит на маршруті, а з іншого боку – залучає до виробничого процесу в туризмі сільського жителя. А це, відповідно, створює умови покращення його матеріального становища. Якщо для пішохідного та гірського туризму практично перешкод немає, окрім хіба що сезонних сільськогосподарських робіт та сільськогосподарських угідь тривалого використання (наприклад садів), чи приватної власності на землю, то інші види активного туризму мають певні обмеження щодо придатності території та ресурсів.

Територіальне поширення основних об'єктів спортивно-оздоровчого сегменту ТРД зображене на картосхемі (мал. 4.7.), коротка їх характеристика зібрана в таблицях 4.15 – 4.18.

Дані про наявні на території області туристсько-рекреаційні ресурси спортивно-оздоровчого та екзотичного сегменту базуються на архівних матеріалах самодіяльного туристичного клубу «Буковина», багаторічному досвіді інструкторів спортивного туризму: пішохідного – Г. М. Махрова, І. К. Лаптева, М. В. Дутчака, водного – М. І. Якубенко, спелеологічного – В. П. Коржика, Б. Т. Рідуша, велосипедного – В. І. Доцака, та ін., а також власному досвіді автора. Використано ряд публікацій та спеціальних видань [118, 190, 191, 215 та ін.].

Водний туризм передбачає наявність відповідних водних ресурсів – річок, озер, водосховищ. У табл. 4.15 подано перелік рік, можливих для туристичного сплаву на відповідних плавзасобах (байдарках, каяках, катамаранах, плотах, надувних човнах тощо) та вказані найбільш сприятливі періоди протягом року, які в першу чергу залежать від типу плавзасобу та підготовки самих туристів.

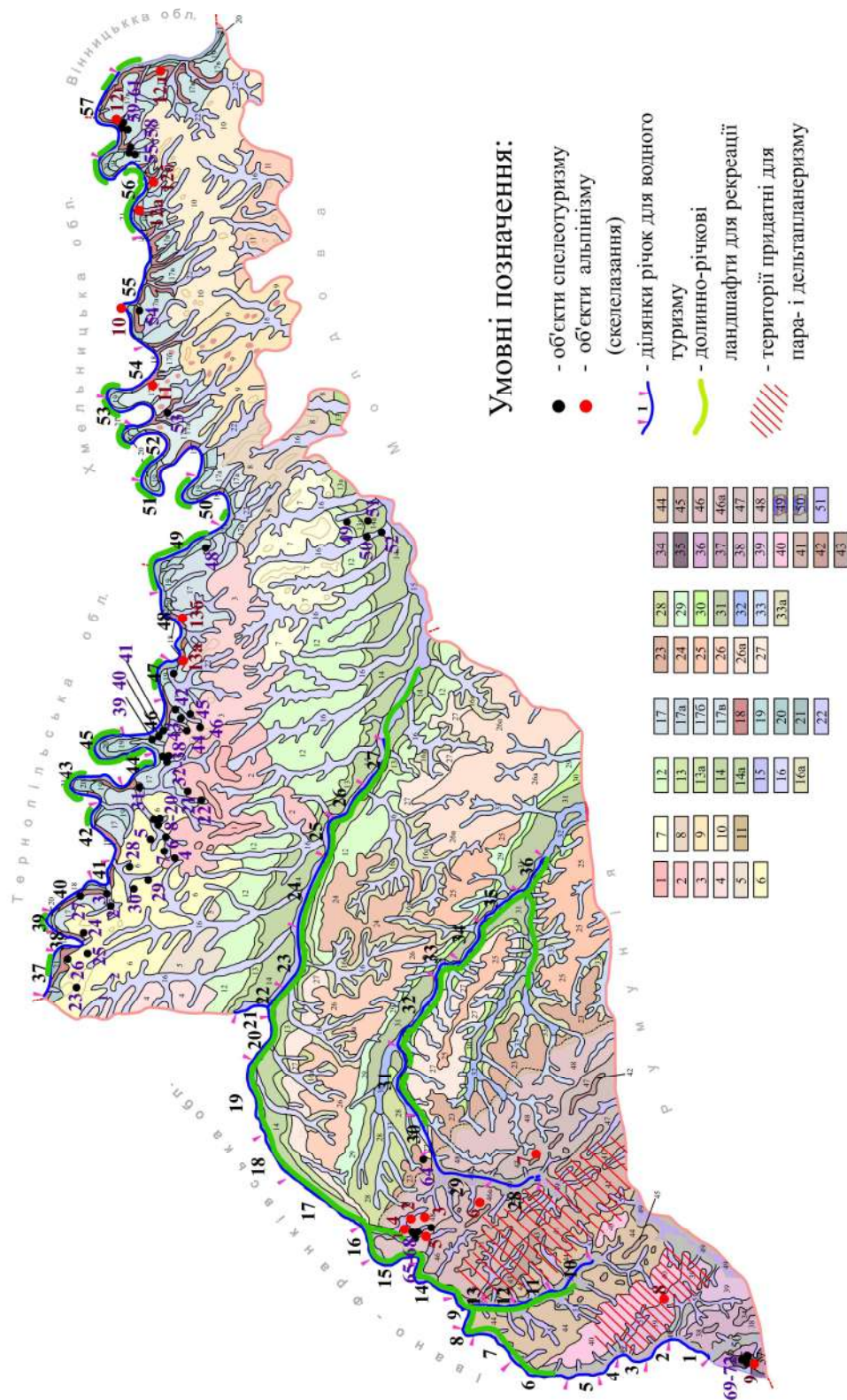
До екстремальних видів активного відпочинку відносять нині скелелазіння. Даний вид діяльності передбачає досить високі вимоги до самих скель, специфіки підготовки скелелазів, відповідного спорядження та абсолютних знань правил поведінки та техніки безпеки. В першу чергу, скелі повинні бути складені міцними породами, з дещо тріщинуватою структурою, з різноманітним рельєфом поверхні. Найбільш придатними для такого роду туристської діяльності в нашому регіоні є Буковинські Карпати.

Найкращими скеледромами вважаються відслонення середньо- та крупнозернистих пісковиків палеогену. Поверхня їх, як правило, цупка, нерівна, з великою кількістю зручних зачепів (результат процесів вивітрювання). За твердженнями інструкторів-скелелазів, у Буковинських Карпатах є можливість прокладати траси від нескладних (не категорійних) до трас п'ятої категорії складності. Дещо менше освоєні скельні ділянки Дністровського каньйону. Це пояснюється гіршою можливістю під'їзду до скель, їх геологічною будовою (яка не завжди відповідає вищезазначеним вимогам) та ін об'єктивним причинам. Місця (урочища, скелі, окремі останці), що найчастіше використовуються в скелелазінні, подані в таблиці 4.16.

До різновидів активного туризму часто відносять екстремальні його види – парапланеризм, дельтапланеризм. Основними умовами можливості розвитку цього виду відпочинку є наявність майданчиків, звідки можна злетіти, та місць приземлення літаючого апарату. Стосовно височин (відкритих майданчиків), звідки можливі старти парапланеристів (дельтапланеристів), то регіон дослідження має достатню їх кількість. А ось вибір місць приземлення досить обмежений. По-перше, регіон відрізняється значною сільськогосподарською освоєністю, по-друге, висока густота населених пунктів привела до високої густоти прокладених між селами ліній електропередач та ін. комунікацій. Тому для розвитку саме цього виду екстремального відпочинку вибираються відкриті місця, переважно в Буковинських Карпатах та на окремих вершинах в Передкарпатті. Є нині спроби освоїти Дністровський каньйон, зокрема великі та малозаселені меандри. Інформація про території, що відповідають необхідним вимогам, подані в таблиці 4.17.

Екстремальним справедливо вважають також спелеотуризм, якщо об'єктами відвідування є печери, абсолютно не облаштовані для масового туриста. Складність відвідування полягає в тому, що для організації групи туристів на проходження необлаштованих печер (чи ін. карстових порожнин), крім спеціального спорядження (ліхтарики, змінний непромокаючий одяг, взуття, гідрокостюми тощо), повинні бути підготовлені інструктори-спелеологи, які досконало знають відповідні карстові об'єкти, їх гідрологічний режим, стан повітря в печері. На території Чернівецької області наявний чималий потенціал розвитку саме цього виду екстремального туризму [118, 187]. Інформація про відомі і досліджені печери та ін. карстові об'єкти подана у таблиці 4.18.

Ресурсне забезпечення *екзотичного сегменту ТРД* слід аналізувати, виходячи з розуміння самого поняття «екзотичний». Тут, в кожному конкретному випадку, ресурс, звичний для однієї категорії туристів, переходить в ранг екзотичного для іншої. Так, наприклад, відвідування необлаштованих печер для спелеологів не є екзотикою. Але для людини, яка ніколи не була в відповідних умовах, це, безумовно, свого роду екзотика. Або проживання міського жителя в приватній садибі селянина, виконання разом із ним традиційної для сільської сім'ї господарської діяльності чи залучення туристів до безпосередньої участі в народних традиційних гуляннях (релігійних обрядів, весіль, вечорниць, тощо), також має певний елемент екзотики.

Мал. 4.7. Приуроченість ресурсів спортивно-оздоровчого та екзотичного сегментів туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Таблиця 4.15

Річки регіону дослідження, придатні для використання у водному туризмі [118]

№ з/п	Назва ріки	ділянка	Протяжність (км)	Падіння русла (м)	Час проходження (год)
1.	Білий Черемош	с.Перкалаб – с. Нижній Яловець	7	88, (12,6 м/км)	2
2.	-//-	с.Нижній Яловець – гребля Марієн	9	77, (8,6 м/км)	2,5 – 3
3.	-//-	гребля Марієн – р. Лопушна	3	28, (9,3 м/км)	1
4.	-//-	р. Лопушна – с. Голошина	3	6, (2 м/км)	1
5.	-//-	с. Голошина – хутір Плай	5	100, (20 м/км)	1
6.	-//-	Хутір Плай – с. Конятин	10	90, (9 м/км)	3 – 3,5
7.	-//-	с. Конятин – с. Стебни	9	55, (6,1 м/км)	2,5 – 3
8.	-//-	с. Стебни – с. Устеріки	4	22, (5,5 м/км)	1 – 1,5
9.	-//-	с. Устеріки – с. Усть-Путила	4	22, (5,5 м/км)	1
10.	р. Путила	с. Сергії – смт. Путила	7	70, (10 м/км)	1,5 – 2
11.	-//-	смт. Путила – с. Дихтинець	10	85, (8,5 м/км)	2,5 – 3
12.	-//-	с. Дитинець – с. Усть-Путила	9	74, (8,3 м/км)	2,5 – 3
13.	р. Черемош	с. Усть-Путила – с. Товарниця	9	32, (3,6 м/км)	2
14.	-//-	с. Товарниця – потік Смугарів	6	39, (6,3 м/км)	1,5
15.	-//-	Потік Смугарів – Тюдівська стінка	7	33, (4,7 м/км)	1,5
16.	-//-	Тюдівська стінка – м. Вижниця	6	22, (3,7 м/км)	1 – 1,5
17.	-//- (рівнинна ділянка)	м. Вижниця – с. Мілієве	15	55, (3,6 м/км)	3
18.	-//-	с. Мілієте – с. Банилів	8	36, (4,5 м/км)	1,5
19.	-//-	с. Банилів – с. Вашківці	18	40, (2,2 м/км)	3 – 3,5
20.	-//-	м.Вашківці – р. Прут	7	14, (2 м/км)	1
21.	р. Прут	м. Завалля – устя р. Черемош	5	4, (0,8 м/км)	1 – 1,5
22.	-//-	Устя р. Черемош – с. Глиниця	9	12, (1,3 м/км)	2 -2,5
23.	-//-	с. Глини ця – с. Лужани	6	5, (0,8м/км)	1 – 1,5
24.	-//-	с. Лужани – м. Чернівці (верхній міст)	14	15, (1,1 м/км)	3 – 4
25.	-//-	м. Чернівці (верхній міст) – м. Чернівці (магальянський міст)	7	6, (0,85 м/км)	1,5
26.	-//-	м. Чернівці (магальянський міст) – р. Дерелуй	6	4, (0,7 м/км)	1,5

Продовження таблиці 4.15

27.	-//-	р. Дерелуй – р. Гуків	14	9, (0,6м/км)	2,5 – 3
28.	Р. Сірет	с. Долішній Шепіт – с.Лопушна	7	57,(8,1 м/км)	1 – 1,5
29.	-//-	с. Лопушна – смт. Берегомет	10	115, (11,5м/км)	2,5
30.	-//-	сmt. Берегомет – р. Мигова	7	42, (6 м/км)	1,5
31.	-//-	р. Мигова – р. Міхідра	13	38, (2,9 м/км)	2,5 – 3
32.	-//-	р. Міхідра – м. Сторожинець	17	30, (1,8 м/км)	3 – 3,5
33.	-//-	м. Сторожинець – с. Ропча	7	10, (1,4 м/км)	1 – 1,54
34.	-//-	с. Ропча – с. Карапчів	6	16, (1,6 м/км)	1 – 1,5
35.	-//-	с. Карапчів – устя р. Малий сірет	5	8, (1,6 м/км)	1 – 1,5
36.	-//-	Устя р. Малий Сірет – с. Черепківка	9	10, (1,1 м/км)	2 – 2,5
37.	Р. Дністер	с. Бабин – с.Кострижівка (міст)	8	-	2 – 2,5
38.	-//-	с. Кострижівка (міст) – м. Заліщики (міст)	2	-	0,5
39.	-//-	М. Заліщики (міст) – с. Репужинці (струмок)	10	-	3
40.	-//-	с. Репужинці (струмок) – с. Василів	7	-	2
41.	-//-	с. Василів – с. Дорошівці	4	7, (0,2 м/км)	1
42.	-//-	с. Дорошівці – с. Митків	11	10, (0,4 м/км)	2,5 – 3
43.	-//-	с. Митків – с. Онут	15		3 – 3,5
44.	-//-	с. Онут – с. Зелена Липа	6	10, (0,27 м/км)	1 – 1,5
45.	-//-	с. Зелена Липа – с. Перебиківці	13		3 – 3,5
46.	-//-	с. Перебиківці – с. Гринячка	8		2 – 2,5
47.	-//-	с. Гринячка – с. Рашків	10		2 -2,5
48.	-//-	с. Рашків – устя р. Збруч	13		3 – 3,5
49.	-//-	Устя р. Збруч – устя Капівського потоку	13		3 – 4
50.	-//-	Устя Капівського потоку – с Бернове	14		3 – 4
51.	-//-	с. бернове – устя р. Смотрич (Вороновицька меандра)	19		4 -4,5
52.	-//-	Устя р. Смотрич – с. Макарівка	18		4 – 4,5
53.	-//-	с. Макарівна – устя р. Тернава	11		2 – 2,5
54.	-//-	Устя р. Тернава – с. Дністрівка	18		4
55.	-//-	с. Дністрвака – с. Кормань	18		4 – 4,5
56.	-//-	с. Кормань – с. Непоротове	14		3 – 4
57.	-//-	с. Непоротове – гребля Новодністровської ГЕС	16		3 – 4

Об'єкти, придатні для скелелазіння [118]

№ з/п	Назва об'єкту	Місце знаходження	Загальна характеристика
1	«Протяте каміння» (система скель)	Пасмо Просічна, Путильський район, с. Смугарів Розтоківської сільради	Скельні виходи пісковиків
2	«Соколинний Камінь» (частина системи «Протяте каміння»)	-//-	Скельні виходи пісковиків, висотою до 40 м, з нависаючим природним мостом 10-и метрової довжини.
3	Скелі хребта Баньків	Пасмо Баньків, Вижицький район, с. Виженка (на південний захід від села)	Виходи пісковиків. 10-и метровий стовп.
4	Скелі долини р. Виженка	Дол. р. Виженка, урочище Лужки	Скельні відслонення пісковиків на правому березі р. Виженки.
5	Камінь Довбуша	Хутір Околена Розтоківської сільської ради Путильського р-ну	20-и метрова скеля, пісковики
6	Система скель у долині р. Лекечі	с. Лекече, Берегометської селищної ради, Вижицького району.	Пісковики, скелі різної висоти
7	Скельна стіна витоків р. Гільчі	с. Гільча Банилів-Підгірної сільської ради Сторожинецького району	Пісковики, скельна стіна 20 метрової висоти
8	Скелі району перевалу Джоголь	с. Верхній Яловець Путильського району	Пісковики, скелі різної висоти
9	Скелі «Чорний Діл»	Верхів'я Білого Черемошу, пасмо Чорний Діл, Путильський район, поблизу с. Сарати	Карбонатні скельні останці, від 10 до 30 м висотою
10	Скелі долини р. Смотрич	с. Усте Кам'янець Подільського району, Хмельницької обл.	30-и метрові вапняково-доломітові прямовисні стіни
11	Скелі села Комарів, каньйон Дністра	с. Комарів Кельменецького району	Вапнякові 30-и метрові скелі верхньої стіни долини Дністра
12	Скелі Бакотського печерного монастиря	На протилежному березі Дністровського каньйону, навпроти Комарівських скель	Вапнякові скелі верхньої стіни долини Дністра, висотою 30 – 40 м.
13	Товарові горби (скельні вертикальні ділянки)	с. Нагоряни Кельменецького району	Органогенні, значно прокарстовані вапняки (останці коралових рифів)
14	Стінки та нависаючі карнизи Дністровського каньйону	В районі сіл Кулишівка, Вітрянка, Михалкове, Ломачинці, Василівка Сокирянського району	Хемогенні та органогенні вапняки неогену, стінки висотою 10 – 20 м
15	Рашківська і Гордівецька стінки Дністровського каньйону	Поблизу сіл Рашківці та Гордівці Хотинського району	10 – 3-и метрові стінки, складені товсто- та середньоверстуватими вапняками та доломітами силуру

Таблиця 4.17.

**Території, придатні
для дельтапланеризму та пара планеризму [118]**

№ з/п	Назва території	Місце знаходження
1	Перевал Німчич	с. Виженка Вижницького району
2	Хребет Волотів	На північному заході від сіл Багна та Черешенька, Вижницького району
3	Гори Великий Стіжок, Кичера	Околиці с. Мигове Вижницького району
4	Путильське низькогір'я	Територія від с. Конятин до с. Селянин і від с. Руська до с. Стебні
5	Хребет Яровиця з відрогами, та хребет Томнатикул	Крайня південно-західна частина Чернівецької області.
6	гора Мегура	На південь від перевалу Шурдин, Вижницький район.
7	Грушівська меандра Дністровського каньйону	с. Грушівці Кельменецького району.

Таблиця 4.18

Печери Чернівецької області. [187]

№ з/п	Назва печери	Місце знаходження печери	Довжина (м)	Амплітуда (м)	Площа (м ²)
БУКОВИНСЬКИЙ КАРСТОВИЙ РАЙОН <i>Заставнівський карстовий підрайон</i>					
1.	Колодязьна	Кіцманський р-н, с.Киселів	21	0,8	30,5
2.	Кадубівська (Кумуски)	Заставнівський р-н, с. Кадубівці	270	8	450
3.	Чуньківська	Заставнівський р-н, с. Чуньків	11	3	7
4.	Руїна	Заставнівський р-н, с. Юрківці	32	3	48
5.	Піонерка	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, урочище Довгий Яр	53±0	15	1050
6.	Довгий Яр-1	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, урочище Довгий Яр	95	3	216
7.	Малече (Довгий Яр-2)	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, урочище Довгий Яр	27	4	63,6
8.	Воронка	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	20	4	30
9.	Козячі ніжки	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	18,5	4	19,3
10.	Ріжок	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	8	2,5	7,2
11.	Грот Бика	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	11	5	120
12.	Погорилівська –1	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	3,5	3	5,3
13.	Погорилівська – 2	Заставнівський р-н, с. Погорилівка, долина р. Чорний Потік	4,2	1,5	10,5
14.	Погорилівська – 3	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	8	2	13,6
15.	Чорнопотоцька	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	1031	8	2694,5
16.	Селенітовий понор	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	80	2	260,3

17.	Троїцька	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	137	5	316
18.	Мартинівка	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	80	5	200
19.	Жаба	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	56	2	139,5
20.	Фуштейка	Заставнівський р-н, с. Погорилівка	201	8	273,6
21.	Вісімка	Заставнівський р-н, с. Добринівці	62	5	73,8
22.	Мурашина	Заставнівський р-н, с. Добринівці	11,5	3,5	9,2
Придністровський карстовий підрайон					
23.	Вечірня	Заставнівський р-н, с. Бабин	29	3	22
24.	Підхрещатик	Заставнівський р-н, с. Хрещатик	13	2	16,5
25.	Скитська (Гострі Говди)	Заставнівський р-н, с. Звенячин	2380	10	2256
26.	Елефантина	Заставнівський р-н, с. Звенячин	206	4	200
27.	Городищева Хата	Заставнівський р-н, с. Василів	6,8	2	-
28.	Товтри	Заставнівський р-н, с. Товтри	26	7	26
29.	Глушняк	Заставнівський р-н, с. Товтри	5,5	2	11
30.	Сипуха	Заставнівський р-н, с. Товтри	9	2	21,6
31.	Монастирська	Заставнівський р-н, с. Онут	40	4	60
32.	Пісочниця	Заставнівський р-н, с. Баламутівка	100	1	100
33.	Балкон	Заставнівський р-н, с. Баламутівка	19	2	15,2
34.	Баламутівська, (Баламутівський грот)	Заставнівський р-н, с. Баламутівка	263	8	457
35.	Дуча (Мала Дуча)	Заставнівський р-н, с. Баламутівка	144	5	201,6
36.	Кременевих Відщепів	Заставнівський р-н, с. Баламутівка	85	3	122
37.	Панська Скала	Заставнівський р-н, с. Баламутівка, урочище Панська Скала	80	5	160,5
38.	Лисяча (Пан- ська Скала-2)	Заставнівський р-н, с. Баламутівка, урочище Панська Скала	28	2,5	37,5
Хотинський карстовий підрайон					
39.	Липнева	Хотинський район, с. Зелена Липа	330,7	13,8	308,6
40.	Павуча	Хотинський р-н, с. Зелена Липа	34,1	8	18,3
41.	Примарна	Хотинський р-н, с. Зелена Липа	91,3	8,5	81,4
42.	Водоспадна	Хотинський р-н, хутір Гринячка	51	8	40,8
43.	Лисяча	Хотинський р-н, хутір Гринячка	28	5	23,4
44.	Преісподня	Хотинський р-н, хутір Гринячка	54	4	184,3
45.	Рухотинська	Хотинський р-н, с. Рухотин	146	4	335
46.	Рухотинська 10	Хотинський р-н, хутір Гринячка	467	5	700
47.	Полякова Дуча	Хотинський р-н, с. Рашків	140	5	200
48.	Підзамчисько	Хотинський р-н, с. Анадоли	107	3	190
Мамалізький карстовий підрайон					
49.	Буковинка	Новоселицький р-н, с. Стальнівці	5155	15	7000
50.	Джин	Новоселицький р-н, с. Стальнівці	100	5	100
51.	Попелюшка	Новоселицький р-н, с. Подвірне	90200	20	241607
52.	Повзучий Голандець	Новоселицький р-н, с. Мамалига	281	3	570,4

Північнобесарабський карстовий підрайон					
53.	Змієва	Кельменецький р-н, с. Нагоряни	89	24	68
54.	Грот Стамбуляка	Кельменецький р-н, с. Комарів	6	2	48
55.	Галиця 1/1 Галиця 1/2 Галиця 1/3 Галиця 1/5 Галиця 1/6 Галиця 1/7 Галиця 1/8-12 Галиця 1/16	Сокирянський р-н, с. Галиця, монастирський комплекс в урочищі “Монастир”	8,5 5 13 5,5 12 10 88 15	2,5 2 2 1,5 2 2 3 2,5	25 10 13 5,5 16 20 150 30
56.	Галиця-3 (Петрогліфічна)	Сокирянський р-н, с. Галиця, лівий борт Галицького яру	38	1,4	28
57.	Галиця-4	Сокирянський р-н, с. Галиця, скелі на захід від села	40	4,5	200
58.	Галицька-5	Сокирянський р-н, с. Галиця	18,7	6	12,7
59.	Куютинська-1	Сокирянський р-н, с. Ломачинці	12	5	10
60.	Куютинська-2	Сокирянський р-н, с. Ломачинці	7	1,5	4,2
61.	Куютинська-3	Сокирянський р-н, с. Ломачинці	14	2	12
62.	Церквочка	Сокирянський р-н, с. Кормань	34	8	180
КАРПАТСЬКА КАРСТОВО-СПЕЛЕОЛОГІЧНА ОБЛАСТЬ					
Скибовий спелеорайон					
63.	Довбуша- Німчич	Путильський р-н, хр. Берізка	22	15	33
64.	Довбуша- Стіжок	Вижницький р-н, смт Берегомет, гора Стіжок	7	4	7
65.	Соколина	Путильський р-н, хр. Берізка, урочище Соколиний Камінь	92	14,5	75,5
66.	Наскрізна	Путильський р-н, хр. Берізка, урочище Соколиний Камінь	13,5	3	29
67.	Бермудський Трикутник	Путильський р-н, хр. Берізка, урочище Соколиний Камінь	40	6	31,5
68.	Скелелазка	Путильський р-н, хр. Берізка, урочище Соколиний Камінь	34	2	24,5
Кобилецько-чивчинський спелеорайон					
69.	Молочні Браття	Путильський р-н, хр. Чорний Діл	56	38	128
70.	Обломна	Путильський р-н, хр. Чорний Діл	10,5	6	7
71.	Едельвейс	Путильський р-н, хр. Чорний Діл	24,5	6,6	12,3
72.	Дитяча	Путильський р-н, хр. Чорний Діл	6	4,5	4,8

Тому виділяти окремо ресурсну основу розвитку екзотичного сегменту ТРД вважаємо недоцільним, а ось що стосується організаційних моментів, то тут відповідно є значна різниця. Полягає вона в тому, що екзотичним може вважатися тур, підготовлений для конкретного туриста, в тому випадку, коли він купується (споживається) вперше та під індивідуальне, одноразове замовлення.

4.3. Аналіз взаємозалежності набору туристсько-рекреаційних ресурсів і ландшафтних комплексів території Чернівецької області.

4.3.1. Ареали поширення туристсько-рекреаційних ресурсів відповідно до сегментів туристсько-рекреаційної діяльності

У попередніх параграфах розглянуто сучасну структуру ландшафтних комплексів території Чернівецької області та проведено прив'язку відповідної категорії туристсько-рекреаційних ресурсів до них.

Набори туристсько-рекреаційних ресурсів, відповідно до сегментів ТРД, занесено у таблиці-матриці (додаток Б), на їх основі проведено аналіз взаємозалежності між туристсько-рекреаційними ресурсами і ландшафтними комплексами Чернівецької області та виділені ареали їх поширення. Аналіз проводився на рівні фонових видів місцевостей.

На основі отриманих даних спрогнозовано можливості формування на певній території тих чи інших варіантів туристсько-рекреаційних ландшафтів.

Туристсько-рекреаційні ресурси фізико-географічних районів Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини (Додаток Б, таблиці Б.1 – Б.8.). Фоновими видами місцевостей Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини є структурно-ерозійні рівнини на різнорівневих тектоблоках, надвисокі та високі тераси р. Дністер, борти-схили Дністерського каньйону, Дністерське водосховище, широкі надвисокі тераси р. Прут, його середні та низькі тераси, а також заплави Прута.

Курортно-лікувальний сегмент ТРД забезпечений впершу чергу наявністю 22 джерел мінеральних вод та 1 родовищем лікувальної грязі. Фактично тут сконцентрована половина джерел мінеральних вод Чернівецької обл. За хімічним складом в Прут-Дністер'ї переважають сульфатні (4 джерела), сульфатно-кальцієві (4 джерела), води з різним іонним складом (7 джерел). Крім цього: 3 джерела – залізисті мінеральні води, 2 джерела – гідрокарбонатні, одне – сірководневої та одне хлоридної мінеральної води.

14 родовищ приурочені до місцевостей терас. На Прутських терасах переважають сульфатні та сульфатно-кальцієві води. На Дністерських в основному мінеральні води з різним іонним складом. До місцевостей рівнин – приурочені переважно залізисті води.

Очевидно, що для розвитку санаторно-курортного господарства на базі джерел мінеральних вод має значення потужність (дебіт) джерела та рівень мінералізації води. Але, навіть при досить невеликому дебіті родовища, його доцільно використовувати, принаймні, для місцевого населення.

Одним із регіонів розвитку бальнеологічного виду курортно-лікувального сегменту ТРД в перспективі може стати частина території Заставнівського фізико-географічного району. Основою такого припущення є розташовані поряд три джерела: №5 «Долина» (аналог води «Трускавецька»), №23 «Заставна» (аналог води «Єсентуки-20»), № 24 «Вікно» (аналог води «Черче» в Ів.-Франківській обл.), та «Лікенай» (в Литві). Дебіт джерел коливається від 1300 л/добу (№5), до 600 000 (№ 24). Мінералізація вод також є досить високою – від 1,8 до 3,88 г/л. Якщо нині води перших двох джерел розливаються в пляшки, то вода джерела №24 використовується для технічних потреб. Великим плюсом формування курортної інфраструктури на базі останнього є його знаходження в долині Дністра. Негативними чинниками, які знижують (в даний час) якісну сторону території для розвитку курортного господарства, є практично повна відсутність лісу (2%), інтенсивне використання в сільському господарстві (70 % розорано), висока густота населення – 11% території займають поселенські ландшафти (див. додаток А, характеристику Заставнівського фізико-географічного району). За умови формування відповідної інфраструктури дана територія може в перспективі перейти в статус курортної зони.

Наступним регіоном розвитку бальнеологічного виду ТРД, очевидно, має стати територія на стику Новоселицького фізико-географічного району (його східна частина) та Долиняно-Балковецького. Тут родовища мінеральних вод приурочені до місцевостей терас Прута. Серед них: №22 «Черленівка» (аналог вод курортів П'ятигорська та Єсентуків), з дебітом 300 000 л/добу та мінералізацією 2,9 г/л ; №25 «Драниця», №26 «Кар'єр» – вода цих джерел є аналогом вод курортів «Черче» та «Лікенай», з дебітом понад 500 000 л/добу, мінералізацією 2,3-2,7 г/л (придатність води в лікувальних цілях див. таблицю 6). Вода цих джерел (№22, №25, №26) нині не використовується; джерело №27 «Крутеньке» має якісні характеристики, аналогічні попереднім двом. Дебіт – 78 000 л/добу. Використовується, як питна вода.

Вище описані родовища (№22, №25, №26) розташовані неподалік від уже існуючого ревматологічного санаторію «Щербинці». Вода для потреб санаторію надходить із свердловин. Одна з них належить до залізистих вод – №36, «Буковинська-2», інша до сірководневих – №40, «Перемога».

Основними рисами території, де розташовані ці джерела, є значне розчленування поверхні широкими спадистосхиливими плоскодонними долинами лівих приток Прута та мережею балок. Землі використовуються для сільського господарства, в основному розорюються. Територія досить густо заселена, в середньому по фізико-географічному району – до 12% території припадає на поселенські ландшафти. Негативним чинником тут також є відсутність лісів (див. додаток 1, характеристику Новоселицького ф/г району). У майбутньому прикордонне розташування даного регіону дає перспективу формування тут міжрегіонального та міжнародного курорту із відповідною спеціалізацією. На цій території може бути сформована курортна зона «Щербинецька» (за умови формування відповідної інфраструктури).

До терас Прута приурочено потужне родовище мінеральної води №28 «Орошани». Його дебіт – понад 500 000 л/добу, вода з високою мінералізацією – 12,4 г/л, є аналогом вод курортів Кисловодська, Єсентуків, Железноводська. Нині не використовується. Вода на поверхню виведена завдяки свердловині. На базі родовища можливе формування санаторно-курортного комплексу «Орошани» місцевого та регіонального значення.

На високих терасах Дністра, в районі формування туристичного центру на базі Хотинської фортеці, на поверхню виходять два джерела (№30, «Фортеця», №31 – «Дарабани»), вода яких є аналогом відомої води «Нарзан». Дебіт їх не досліджувався. Але ці джерела можуть стати одним із додаткових напрямків розвитку тут туристсько-рекреаційної діяльності. На основі них доцільно формувати оздоровчо-відпочинкові туристичні комплекси. А в поєднанні із рекреаційними можливостями Дністра, історичним значенням Хотинської фортеці, близькістю до туристичного центру м. Кам'янець-Подільського, можемо говорити про доцільність розгортання тут туристсько-оздоровчої інфраструктури широкого профілю.

На півдні Сокирянського фізико-географічного району знаходяться три джерела мінеральних вод, які належать до вод із різним іонним складом і є аналогами мінеральних вод курортів Железноводська та Єсентуків. Це джерела №32 – «Шишківці», № 33 – «Сокиряни», №34 – «Розкопинці». Джерело № 38 – «Романківці» належить за хімічним складом до залізистих вод типу «Єсентуки-20» (див. табл. 6). Великою перевагою розвитку курортно-лікувального сегменту тут є значна лісистість території та невисока густина населення. На базі цих джерел доцільно формувати окремі санаторно-курортні заклади.

До Прутських терас приурочені також джерела №20 («Буковина-17») та №21 («Садгора»). На базі джерела №20 до кінця 70-х років ХХ ст. функціонувала водолікарня, а джерело №21 використовується для потреб дитячого санаторію «Садгора». За хімічним складом води належать до сульфатних і є аналогами вод курортів П'ятигорська та Єсентуки. Дебіт та рівень мінералізації вод цих джерел, дають підставу говорити про доцільність формування тут санаторно-курортної зони «Чернівці», місцевого значення.

Джерела №16, №6, №29 мало досліджені та з невеликим дебітом, тому їх доцільно використовувати переважно для місцевих потреб.

Комерційно-діловий сегмент, як було сказано вище (розділ 2, та розділ 4, п. 4.2.2), має перспективу розвитку в великих промислових та наукових центрах. Але на даній території таких нині нема, тому про ресурсну основу говорити недоцільно. Виключенням можуть стати виїзні наукові конференції-семінари різного профілю. За відсутності необхідної інфраструктури організаційним центром наукових та ділових конференцій (чи інших заходів) залишається, все-таки, м. Чернівці.

Ресурсна основа розвитку **релігійного сегменту ТРД** представлена унікальними сакральними об'єктами. Загальна їх кількість становить 20 об'єктів, 8 з яких пов'язані з місцевостями терас Дністра, 4 – з місцевостями рівнинних територій, 8 – з місцевостями терас р. Прут. На території Прут-Дністер'я з давніх часів селилися люди. Закономірністю поширення ресурсу релігійного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності є їх невід'ємне існування від поселенських антропогенних ландшафтів. Найбільша концентрація сакральних об'єктів, які були створені до початку ХХ століття, спостерігається на території Кіцманського та Заставнівського фізико-географічних районів. Це саме ті райони, які найгустіше заселені і в наш час.

Пізнавально-розважальний сегмент ТРД в цій частині Чернівецької області забезпечений, в першу чергу, ресурсами, які задовольнятимуть *власне пізнавальний підсегмент ТРД*. Основні

археологічні пам'ятки приурочені до терасових місцевостей Дністра та Прута. Це пояснюється історичним розвитком території. На терасах Дністра, в межах території дослідження, нараховується 13 об'єктів. На терасах Прута – 3 об'єкти. До місцевостей рівнин – 8 об'єктів. Музеї, що містять історико-краєзнавчу інформацію, приурочені до сучасних поселенських ландшафтів і чіткої закономірності в їх розміщенні щодо природних геосистем не спостерігається. Це в основному сучасні шкільні краєзнавчі музеї або музеї при селищних будинках культури. Велика кількість об'єктів літературно-меморіальної спадщини (9 об'єктів) становлять чималий ресурс для пізнавального сегменту ТРД. Поширення їх також пов'язане з місцем проживання та діяльності суб'єктів – культурних діячів, письменників, художників та ін.

Подій розважального характеру – традиційних народних гулянь, фестивалів тощо, які могли б використовуватись як ресурс для *розважального підсегменту*, на даній території не зафіксовано.

Ресурсна основа розвитку *екологічного сегменту ТРД* на території Прут-Дністер'я має великі потенційні можливості. Серед об'єктів природоохоронного фонду тут розташовані: заказників – 20 об'єктів, 5 з них загальнодержавного значення (4 – ландшафтних, 1 лісовий), 41 пам'ятка природи, 7 з них загальнодержавного значення (1 комплексна, 2 ботанічні, 4 геологічні), 13 заповідних урочищ. Поширення природоохоронних об'єктів нерівномірне. Основна частина заповідних урочищ (10 об'єктів) приурочена до вузьких плосковерхих крутосхилих гряд та плоско-хвилястих височин Хотинського фізико-географічного району. До Дністерських терасових місцевостей приурочені карстово-спелеологічні заказники та пам'ятки природи. До бортів-схилів каньйону в межах цього фізико-географічного району тяжіють геологічні пам'ятки природи.

Заставнівський фізико-географічний район виділяється наявністю ландшафтних заказників державного значення, приурочених до улоговинно-западинних закарстованих рівнин, значною кількістю гідрологічних та геологічних пам'яток природи на терасових місцевостях Дністра та його бокових приток, з глибокими каньйоно-подібними руслами. До місцевостей високих терас Дністра в межах Кельменецького та Сокирянського фізико-географічних районів нараховується 6 ландшафтних заказників, 2 іхтіологічних заказника (Сокирянський фізико-географічного район), ряд ботанічних та геологічних пам'яток природи.

Ресурсна основа розвитку *спортивно-оздоровчого та екзотичного сегментів туристсько-рекреаційної діяльності* представлена значною кількістю об'єктів спелеотуризму (табл. 4.18), окремими місцями для скелелазання (борти-схили каньйону р. Дністра). Основна кількість об'єктів спелеотуризму знаходиться в межах Заставнівського та Хотинського фізико-географічних районів. Дністер є важливою водною артерією для розвитку водного туризму в різноманітних його проявах – сплав на катамаранах, байдарках, плотах тощо. Саме водосховище та його береги за останні десятиліття стали потужною рекреаційною зоною міжрегіонального значення. А стрімке формування туристичної інфраструктури свідчить про формування рекреаційної зони загальнодержавного рівня. Основні характеристики русла Дністра та Пруту подані в табл. 4.15.

Лісові масиви Хотинської височини можуть використовуватися для організації спортивно-оздоровчих багатоденних пішохідних та кінних туристичних походів, прокладання веломаршрутів тощо. Практично незмінні, натуральні ландшафти Хотинської височини це, загалом, унікальна ресурсна основа для розвитку і екологічного сегменту ТРД.

Для любителів екстремального повітряного виду туристсько-рекреаційної діяльності на цій території є можливість використовувати високі борти каньйону Дністра, особливо на меандрах (Грушівській, Макарівській, Вороновицькій), на Комарівському мисі (на околицях села Комарів Кельменецького району) в тій їх частині, де тераси переходять у борти-схили каньйону.

Найбіднішим, в плані забезпечення туристсько-рекреаційними ресурсами, виявився Долиняно-Балковецький фізико-географічний район. Але значна кількість ставків та невеликих приток Прута, все ж, можуть забезпечити місцеве населення ресурсами для короткотривалого відпочинку при умові розбудови відповідної інфраструктури.

Туристсько-рекреаційні ресурси Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини (додаток Б, таблиці Б.9. – Б.17.).

На території Прут-Сіретської лісо-лучної передгірної височини спостерігається активна взаємодія двох фізико-географічних країн. Ландшафтам цієї території притаманні риси рівнинних та гірських видів місцевостей. Фактично, перша зовнішня область Карпатської гірської країни (з позиції фізико-географічного районування) є Передкарпатським крайовим прогином, заповненим продуктами руйнування гірської системи Карпат. Це зумовило надзвичайно складний малюнок ландшафтної структури даної території.

Фоновими видами місцевостей тут є: грядогір'я і височини на виположених куполоподібних, розбитих розломами, складках; спадисті схили вододілів, інтенсивно розчленовані, зсувні; височини поперечного Буковинського підняття; терасовані схили долин річок Черемошу та Прута, тераси та заплави річок Сірет та Малий Сірет; місцевості плоско-хвилястої Багненської рівнини.

Завдяки специфічним умовам формування ця частина території Чернівецької області має значну базу для розвитку *курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності*. М'який клімат та мальовничі ландшафти, незначні перепади висот, висока ступінь лісистості території (хвойно-широколистяні ліси), невисока густота населення (тут поширений хутірський тип розселення) дають підставу говорити про доцільність створення на цій території курортної інфраструктури для забезпечення *кліматичного виду ТРД*.

Завдяки геологічним умовам цієї частини території Чернівецької області підземні води мають унікальний хімічний склад і є придатними для розвитку *бальнеологічного виду курортно-лікувального сегменту ТРД*. Загалом у межах означеної території нараховується 14 джерел мінеральних вод. За хімічним складом вони належать до *двох типів*, окрім одного – сірководневого джерела.

Перший тип – хлоридні води, 5 з яких приурочені до місцевостей грядогір'їв і височин на виположених куполоподібних розбитих розломами складках, практично рівномірно розташованих в межах XIV, XV та XVI фізико-географічних районів (мал. 4.1., мал. 4.3.). Ці мінеральні води є аналогами вод курортів Моршина та Слав'янська. Одне з них приурочене до спадистих схилів вододілів у межах Герцаївського фізико-географічного району. Тип води цього джерела є аналогом джерела курорту «Трускавець-29».

Другий тип – гідрокарбонатні води, всього 7 джерел. Три джерела (№4, №39, №7) на Прутських терасах (одне з них сірководневе, в районі с. Брусниця), є аналогами вод курортів «Єсентуки-4» і «Мацеста» (сірководневе, №4). Одне в долині бокових приток Прута. Одне джерело (№ 3, аналог води «Березівська») розташоване в місцевостях височин поперечного Буковинського підняття (XI фізико-географічний район). Два джерела – приурочені до місцевостей високих плоско-хвилястих горбисто-грядових рівнин. Вони є аналогами вод курортів «Боржомі» (№2) та «Березовська» (№8) (XII фізико-географічний район). Ще одне гідрокарбонатне джерело знаходиться в межах місцевостей зсувних, інтенсивно розчленованих, спадистих схилів вододілів (№1), яке є аналогом води «Боржомі» (XV фізико-географічний район).

Крім сприятливого клімату та наявності лікувальних мінеральних вод, у межах цієї частини області залягають 7 родовищ лікувальних грязей (табл. 4.6.). Шість із них органічні – торф'яні, приурочені до низинних заболочених місцевостей заплави та низьких терас річок Черемош, Сірет та їх бокових приток (XIII, XIV, XVI фізико-географічні райони). Неорганічне родовище лікувальної грязі розташоване в межах терасових місцевостей річки Сірет (XVII фізико-географічний район) (мал. 4.3.). Лікувальні властивості грязей та правильне їх застосування з лікувальною метою ще потребують дослідження спеціалістів. Але в перспективі використання лікувальних грязей, безумовно, буде відбуватися в комплексі з мінеральними водами та кліматолікуванням.

На базі означених ресурсів та загалом природних умов, в межах місцевостей грядогір'їв та височин на виположених куполоподібних, розбитих розломами, складках, доцільно формувати бальнео-кліматичну санаторно-курортну зону з елементами грязелікування за назвою «Берегометсько-Красноільський бальнео-кліматичний курорт». На основі джерел «Валя Кузьмина» (№2) та «Червона діброва» (№8) в перспективі можуть бути сформовані санаторно-оздоровчі комплекси місцевого значення з відповідними назвами.

Вода «Буковинська» (№1) нині розливається у пластикову тару і реалізується, як столова вода. А в останні роки на території села розпочато формування санаторно-оздоровчого комплексу.

Розвиток *комерційно-ділового сегменту ТРД* забезпечуватиметься переважно можливостями м. Чернівці.

Ресурсна основа розвитку *релігійного сегменту ТРД* забезпечуватиметься сакральними об'єктами, сконцентрованими в основному в Тарашанському, Чернівецькому та Брусницькому фізико-географічних районах. Саме високі плоско-хвилясті горбисто-грядові рівнини Тарашанського котловинно-грядового фізико-географічного району є нині і були в минулому одним з густо заселених регіонів на території дослідження. Зручність орографічних умов проживання, сприятливі кліматичні умови, історичний розвиток цих місць є якраз основним джерелом таких старовинних сакральних об'єктів, як Хрестовоздвиженська церква (№24, 1561р.), с. Підвальне, Миколаївська церква (№25, 1663р.), с. Петрашівка, Церква Різдва Богородиці (№17, 1646р.) (див. табл. 4.7., мал. 4.4.).

Подібна картина із поширенням ресурсів *пізнавально-розважального сегменту ТРД*. На території Прут-Сіретської височини ресурси, які забезпечують розвиток пізнавального підсегменту ТРД, приурочені до місцевостей терасованих схилів річок Черемош, Прут, Сірет та Малий Сірет. Найбільш концентровано даний вид ресурсу знаходиться в м. Чернівці. Всього в межах цієї частини території Чернівецької області нараховується: пам'яток археології – 33 об'єкти (з них біля 30 в м. Чернівці та його околицях); музеїв – 13 об'єктів (з них 6 в межах м. Чернівці); літературно-меморіальна спадщина налічує тут 19 об'єктів (13 з них в межах Чернівців).

Одним з видів ресурсів, що дають можливість *розвитку розважально-пізнавального підсегменту ТРД*, є, як зазначалось вище, організація фестивалів. Такі події відбуваються в долині Черемошу (№1) та Пруту (№2, №6), (див. табл. 4.14.)

Більше третини об'єктів природно-заповідного фонду території Чернівецької області, які забезпечують можливість розвитку *екологічного сегменту ТРД*, розташовані на Прут-Сіретській височині. Основна їх кількість сконцентрована в межах Тарашанського фізико-географічного району (в південно-східній його частині), тут переважають заповідні урочища, ботанічні пам'ятки природи місцевого значення та ботанічні заказники. Наступним регіоном концентрації природоохоронних об'єктів є територія Дерелуйського фізико-географічного району та центральна частина Чернівецького (в межах місцевостей височини поперечного Буковинського підняття). Переважаючими об'єктами тут є ботанічні пам'ятки природи та заказники місцевого значення, заповідні урочища, один ландшафтний заказник державного та один – місцевого значення. Тут також розташовані два дендрологічні парки загальнодержавного значення.

Ще одним регіоном, де концентровано розташовані об'єкти природно-заповідного фонду, є місцевості грядогір'їв і височин на виположених куполоподібних, розбитих розломами, складках, які простягаються вздовж Карпат по території трьох фізико-географічних районів – Красноїльського, Сіретського та Багненського. Переважають – заповідні урочища та ботанічні пам'ятки природи.

Загалом на території Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини нараховується 76 об'єктів природно-заповідного фонду.

Стосовно ресурсної бази розвитку *спортивно-оздоровчого та екзотичного сегментів ТРД* слід зауважити, що тут немає чітко виражених об'єктів, крім описаних ділянок для водного спортивного туризму. (табл. 4.15.) Але для формування пішохідних, велосипедних, кінних та ін. туристичних маршрутів, для організації прогулянкових походів вихідного дня тощо, завдяки орографічним умовам, ця територія має значні можливості.

Туристсько-рекреаційні ресурси Буковинських Карпат (додаток Б, таблиці Б.18. – Б.23.).

Буковинські Карпати займають близько 18% території Чернівецької області. Ступінь ландшафтного різноманіття, що є найвищою в регіоні, формувалася під впливом тектонічних, геоморфологічних, кліматичних та антропогенних чинників. Складчаста структура території визначає основні риси характеру гіпсометрії та орографії поверхні. Від літології гірських порід залежать процеси, які відбуваються тут, форма річкових долин, вершин та гребенів хребтів.

Більше половини території Буковинських Карпат займають низькогір'я, які чергуються з паралельно витягнутими середньогір'ями (з північного заходу на південний схід). Ці особливості спричинили специфіку просторової організації фізико-географічних районів та, відповідно, видів місцевостей. Основним ландшафтоутворюючим чинником є гіпсометрія, наслідком якої є висотна пояси́сть. Загалом по Буковинських Карпатах амплітуда висот складає 1220м. (див. додаток А). Різноманіття ландшафтів даної частини Чернівецької області є тут своєрідним і основним туристсько-рекреаційним ресурсом.

Курортно-лікувальний сегмент ТРД забезпечений, в першу чергу, специфікою мікрокліматичних умов, яку доповнює видовий склад лісів (ялина, смерека, з домішкою бука) низькогір'їв Берегометського, Путильського фізико-географічних районів, Селятинської улоговини. Ці чинники дають підставу стверджувати про можливість розгортання тут гірських кліматичних курортних зон.

В окремих місцях доцільно використовувати мінеральні води джерел «Селятин» (№9), які є аналогом відомої води «Нафтуся», «Сергій» (№17), «Сарата» (№18) та «Глошина» (№19) – аналоги мінеральних вод «Лугена» (Грузія), «Усть-Чорна» (Закарпаття), «Бірштонас» (Литва). Дебіт цих джерел не досліджений. Але висока мінералізація та зручне розташування в долинах рік, доступність дають підстави для майбутнього їх використання. Вода «Сергій» має три природних виходи на поверхню. Мінералізація коливається від 4.5 г/л до 7.2 г/л. Воду джерел «Сарата»

доцільно вживати у розведеному вигляді [124], а воду джерела «Голошина» використовувати в природній концентрації (до 104 г/л) для ванн при хворобах опорно-рухового апарату [124].

Найвизначнішим сакральним об'єктом в даному регіоні, який можливо (доцільно) залучати до створення турипродукту *релігійного сегменту ТРД*, є церква Різдва Богородиці (с. Селятин), час будівництва її датується 1630 р., а також декількома об'єктами пізнішої забудови (18 – 19 ст.), що знаходяться в долинах рік Путила та Черемош (див. рис. 9, і табл. 7).

Об'єкти, які забезпечують можливість розвитку *пізнавально-розважального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності* приурочені до поселенських ландшафтів, а вони, в свою чергу, до місцевостей терас. Найвища концентрація досліджених археологічних пам'яток, історико-краєзнавчих та літературно-меморіальних музеїв, об'єктів літературно-меморіальної спадщини тощо спостерігається у Вижниці та Путилі. Крім цього, саме в Карпатському регіоні проводяться відомі та популярні серед населення краю і туристів фестивалі та народні гуляння: «Вихід на полонину», «Шовкова косиця» (сmt Путила), «Захарецький гарчик» (с. Підзахаричі Путильського району).

Специфіка тектонічної будови території, значна кількість природних джерел пояснює і специфіку об'єктів природно-заповідного фонду, які становлять ресурсну основу розвитку *екологічного сегменту ТРД*. Переважна більшість з них – це геологічні (8 об'єктів) та гідрологічні (7 об'єктів) пам'ятки природи, приурочені вони до виходів на денну поверхню корінних порід (мал. 4.6., додаток В, табл. В.1.). Їх основна частина знаходиться в долинах рік Путила, Черемош та їх приток на північному заході Берегометського, Шурдинського та Путильського фізико-географічних районів. Окремі території мають статус заповідних урочищ, основна їх кількість сконцентрована на південному сході Берегометського фізико-географічного району лісолучних ландшафтів (мал. 4.6., додаток В, табл. В.1). Найменшого антропогенного впливу зазнав Чорнодільський фізико-географічний район субальпійсько-лісових середньогірних та високогірних ландшафтів. Це стало основою створення тут ландшафтних заказників загальнодержавного значення.

Основним і найбільшим за площею природоохоронним об'єктом в Буковинських Карпатах є національний природний парк (НПП) «Вижницький». Територія його знаходиться в басейнах рік Черемош та Сірет (фактично в рівних частинах). В урочищі «Лужки» виходить на поверхню залізисте джерело, яке є аналогом залізистих сірчаноокислих вод курорту «Марціальні води» в Карелії. Загалом на території парку розроблено ряд туристичних маршрутів різного виду (пішохідні, кінні, водні тощо), обладнані відповідним чином для відпочинку туристів. Нині іде інтенсивне розгортання туристичної інфраструктури (засобів розміщення) в долинах річок Виженка та Черемош. Цінність даного об'єкту зростає ще й в плані того, що навколо нього розгортаються потужні туристично-спортивні комплекси. Наприклад, гірськолижний комплекс в районі с. Мигове.

Околиці сіл Багна та Черешенька знаходяться на території національного природного парку. Але глибокому проникненню рекреантів на його територію тут перешкоджає природний бар'єр – хребет Волотів з висотами біля 800 м. Прогулянкові походи по самому пасму можливі навіть для фізично не підготовлених людей. Дорога, яка місцями переходить у стежку, по гребеню хребта проходить плавно, з невеликою амплітудою висот, краєвиди з якої відкриваються на село Черешенька, а в ясну погоду на Хотинську височину та місто Чернівці. В районі вершини Кам'яна (774м) – відслонення корінних порід (зеленуватих конгломератів паляницької світи), що придатні для скелелазання.

Основна зона глибинного рекреаційного освоєння території НПП «Вижницький», скоріш за все, буде формуватися в районі села Заріччя. Цьому сприяють такі чинники: поряд розташоване селище Берегомет, околиці якого також активно залучаються до розвитку зеленого сільського туризму; із самого села Заріччя, долиною потоку Сухий, на декілька кілометрів в глибину парку, заходить дорога. Вона поступово розгалужується в різних напрямках – на хребет Баньків, на пасмо Волотів, до вершини Бозна (950 м). Тому саме в цій частині НПП доречно поєднувати обмежуючі (регуляційні) заходи з непрямим впливом (маніпуляційні заходи) на бажання та потреби відпочиваючих.

Головним туристсько-рекреаційним ресурсом Буковинських Карпат для розвитку різних видів *спортивно-оздоровчого сегменту ТРД* є природні його чинники: для водного туризму – наявність річок, придатних для сплаву; для скелелазання – 12 об'єктів, 7 з них приурочені до місцевостей коротких вузьких лінійно-витягнутих хребтів на осях антикліналей в низькогір'ях Берегометського фізико-географічного району, один об'єкт в Максимецькому фізико-

географічному районі лісових середньогірських ландшафтів, приурочений, також, до місцевостей лінійно-витягнутих хребтів. Ще два розташовані у високогір'ях Чорнодільського фізико-географічного району: унікальні скельні ділянки – виходи на денну поверхню щільних пісковиків. (табл. 4.16, мал. 4.7.).

Ця частина Чернівецької області, особливо місцевості куполоподібних гребенів лінійно витягнутих хребтів (хребет Яровиця, Томнатик), а також відкриті плоскі вершини масиву Семенчук та їх сідловинно-улоговинні асиметричні схили є своєрідною ресурсною основою розвитку *екзотичних видів ТРД* – парапланеризму, дельтапланеризму, а в майбутньому й польотів на повітряних кулях (табл. 4.17., 4.7.). До екзотичних видів туристсько-рекреаційної діяльності в цьому регіоні можемо віднести й спелеотуризм. Об'єкти цього виду ТРД приурочені до кристалічних порід масиву «Чорний Діл» в межах Чорнодільського фізико-географічного району, а також серія спелеооб'єктів в Берегометському фізико-географічному районі (табл. 4.18, мал. 4.7.).

4.3.2. Ареали можливого розвитку та спеціалізації туристсько-рекреаційної діяльності

Використовуючи картосхеми (мал. 4.3. – 4.7.) та результати аналізу приуроченості туристсько-рекреаційних ресурсів до відповідних ландшафтних комплексів, нами виділено ареали поширення туристсько-рекреаційних ресурсів для кожного із сегментів ТРД (див. картосхеми мал. 4.8. – 4.12.).

Найбільшу площу поширення має ресурсна база, що забезпечує спортивно-оздоровчі види ТРД (див. картосхему, мал. 4.12.). Це закономірне явище, зважаючи власне на сам об'єкт туризму. Територія всіх трьох регіонів – Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини, Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини та Буковинських Карпат – за своїми геологічними, орографічними, гідрологічними, кліматичними, біологічними умовами практично скрізь відповідає потребам цього сегменту ТРД. За виключенням територій, на яких сформовані поселенські та сільськогосподарські геосистеми. В той же час, різним фізико-географічним областям відповідає свій набір ресурсу цього виду. Так, на території Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини в межах місцевостей високих Дністерських терас, бортів-схилів Днісерського каньйону, а також високих та середніх терас Прута поширені об'єкти спелеотуризму. Водні види туризму забезпечені наявністю річок Прут та Дністер. Місцевості заплав річок та самі аквальні об'єкти забезпечують оздоровчий підсегмент ТРД. Значне поширення на цій частині території дослідження мають також ресурси, що забезпечують розвиток екологічного та розважально-пізнавального сегментів ТРД.

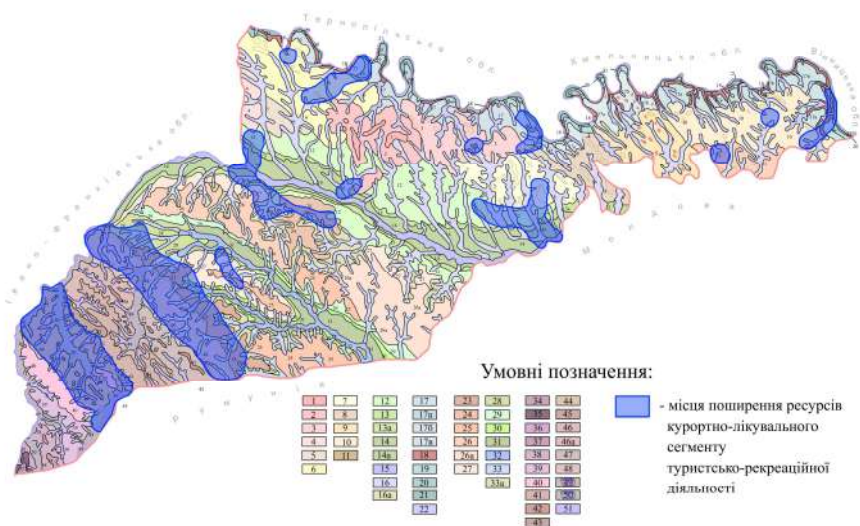
Релігійний сегмент ТРД має унікальні за своїм історичним та культурним значенням об'єкти, переважна кількість яких сконцентрована в західній частині регіону. Приурочені вони до місцевостей Прутських та Дністерських терас.

Близько половини джерел мінеральних вод території дослідження знаходяться саме в межах Прут-Дністерської підвищеної лісостепової рівнини, але їх поширення має дисперсний характер.

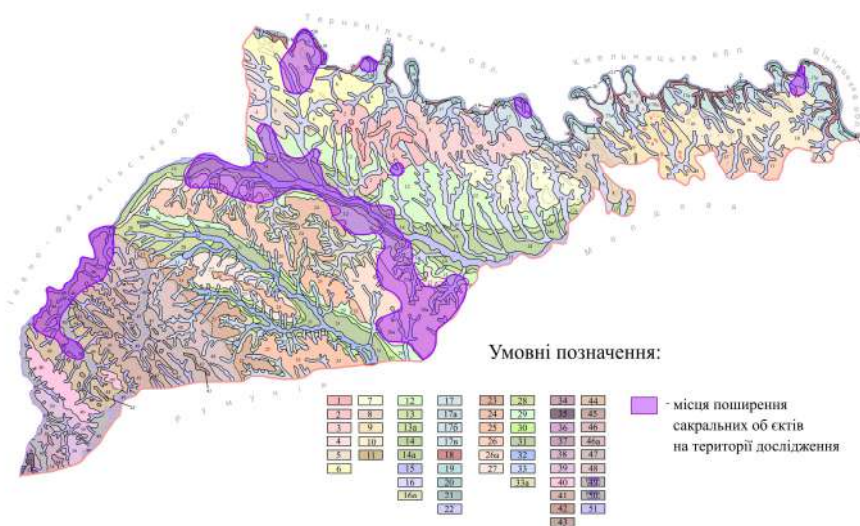
Висока концентрація туристсько-рекреаційних ресурсів спостерігається в долині Прута. Тут розміщена основна частина ресурсів пізнавально-розважального, релігійного сегментів ТРД, значна кількість об'єктів, що забезпечують курортно-лікувальний сегмент (особливо бальнеологічного виду). Природні умови забезпечують спортивно-оздоровчий та екологічний сегменти ТРД.

Річка Прут та її долина є своєрідною віссю, що об'єднує дві фізико-географічні країни. Природні умови Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини носять риси як рівнинних ландшафтних комплексів, так і гірських. Це знаходить своє відображення в туристсько-рекреаційних ресурсах. У напрямку на південний захід простежується зменшення площі поселенських ландшафтів, збільшуються території, вкриті лісами, завдяки орографічним особливостям зростає контрастність та мальовничість ландшафтних комплексів. Домінуючими туристсько-рекреаційними ресурсами є об'єкти, що забезпечують можливість розвитку екологічного, курортно-лікувального сегментів ТРД, та природні умови для розвитку спортивно-оздоровчого сегменту.

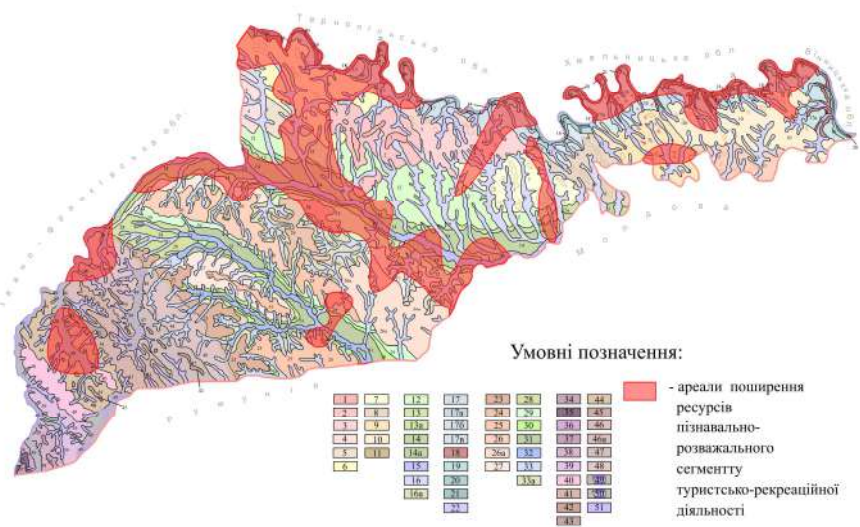
Буковинські Карпати чітко виділяються ресурсною базою розвитку спортивно-оздоровчого та екологічного сегментів ТРД. Ландшафтні комплекси Берегометського фізико-географічного району лісових низькогірних ландшафтів та Путильського фізико-географічного району низькогірних лісолучних ландшафтів мають також значний потенціал розвитку курортно-лікувального сегменту, особливо для формування зони кліматичних курортів.

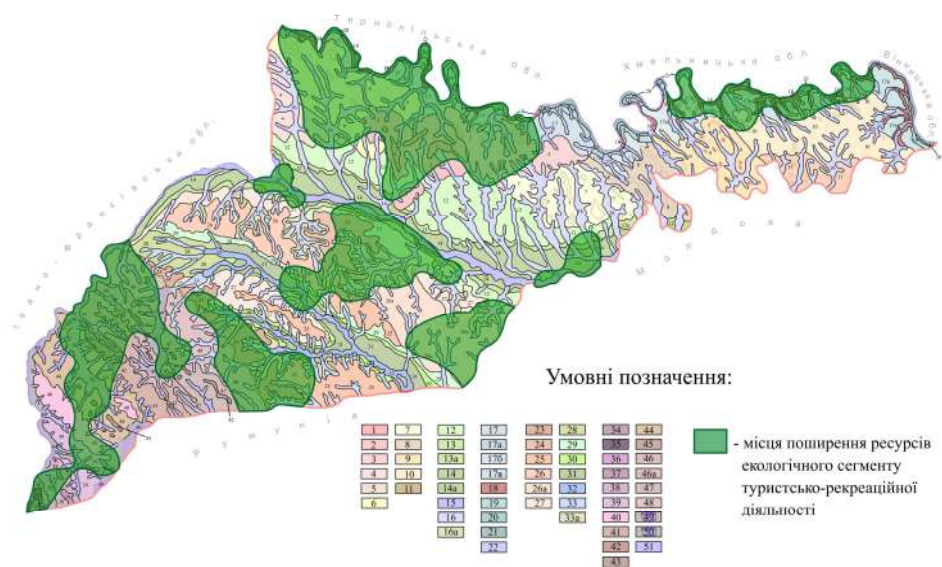
Мал. 4.8. Ареали поширення ресурсів курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

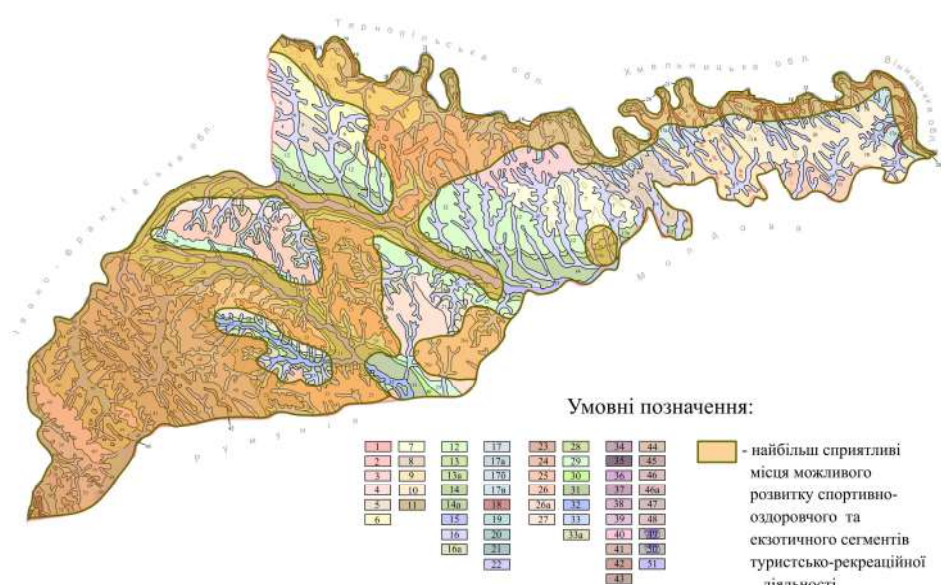
Мал. 4.9. Ареали поширення об'єктів релігійного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

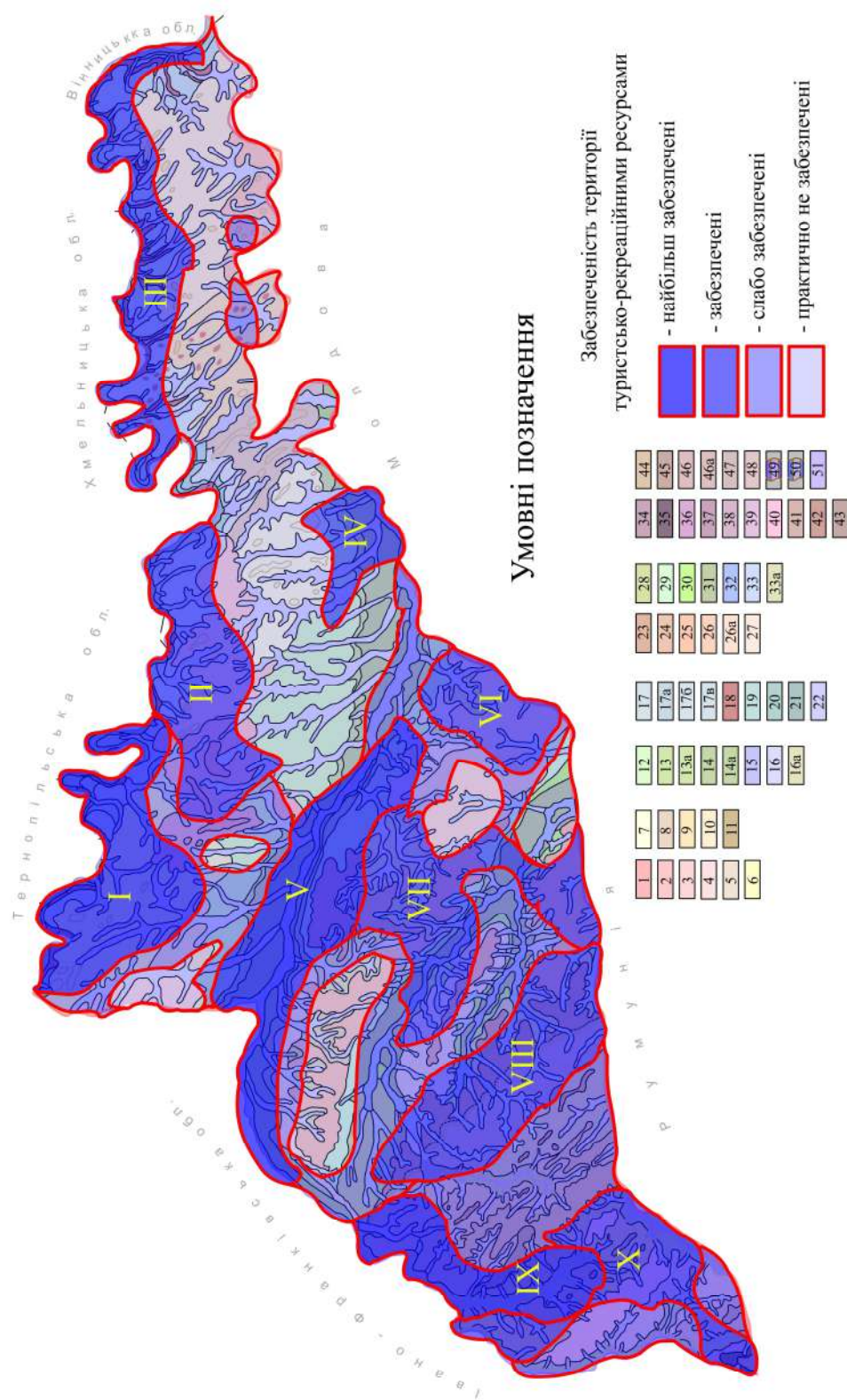
Мал. 4.10. Ареали поширення ресурсів пізнавально-розважального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності.

Мал. 4.11. Ареали поширення ресурсів екологічного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

Мал. 4.12. Ареали поширення ресурсної основи розвитку спортивно-оздоровчого та екзотичного сегменту туристсько-рекреаційної діяльності

Мал. 4.13. Інтенсивність забезпечення території дослідження туристсько-рекреаційними ресурсами та ареали можливого розвитку і спеціалізації туристсько-рекреаційної діяльності відповідно до набору ТРР

Але самі кліматичні ресурси потребують спеціального, більш глибокого вивчення.

При суміщенні ареалів поширення ресурсів кожного сегменту ТРД виявлено чотири категорії територій: 1) найбільше забезпечені туристсько-рекреаційними ресурсами; 2) забезпечені; 3) слабо забезпечені; та 4) території на яких практично відсутні необхідні для розвитку ТРД об'єкти та умови. Останній момент пояснюється тим, що такі території інтенсивно використовуються в інших видах господарської діяльності. Території першої та другої категорії забезпечення туристсько-рекреаційними ресурсами виокремлені у комплексні туристсько-рекреаційні ареали [мал. 4.13.].

За критерій виділення ареалів та їх спеціалізації взято набір туристсько-рекреаційних ресурсів. Такими ареалами є:

I. Кострижівський *комплексний* туристсько-рекреаційний ареал спортивно-оздоровчого, курортно-лікувального сегментів ТРД, з елементами релігійного та пізнавального.

II. Рухотинський туристсько-рекреаційний ареал екологічного та спортивно-оздоровчого сегментів ТРД, з елементами пізнавального, бальнеологічного та релігійного.

III. Придністерський туристсько-рекреаційний ареал спортивно-оздоровчого, пізнавального та екологічного сегментів ТРД, з елементами релігійного та бальнеологічного.

IV. Щербинський туристсько-рекреаційний ареал курортно-лікувального, спортивно-оздоровчого (спелеологічного) сегментів ТРД, з елементами екологічного та пізнавального.

V. Брусницько-Чернівецький *комплексний* туристсько-рекреаційний ареал пізнавально-розважального, релігійного, курортно-лікувального сегментів ТРД, з елементами спортивно-оздоровчого та екологічного.

VI. Білокриницький туристсько-рекреаційний ареал релігійного, екологічного сегментів ТРД, з елементами пізнавального та спортивно-оздоровчого.

VII. Сторожинецький туристсько-рекреаційний ареал екологічного та спортивно-оздоровчого сегментів ТРД, з елементами пізнавального.

VIII. Берегометсько-Красноільський туристсько-рекреаційний ареал курортно-лікувального, спортивно-оздоровчого та екологічного сегментів ТРД.

IX. Вижницько-Путильський *комплексний* туристсько-рекреаційний ареал спортивно-оздоровчого, екологічного, курортно-лікувального, пізнавального сегментів ТРД, з елементами релігійного.

X. Верхньо-Ялівецький туристсько-рекреаційний ареал спортивно-оздоровчого та екологічного сегментів ТРД.

Серед виділених ареалів три зазначені як «*комплексні*». У зміст терміну закладена інформація про наявність в цьому туристсько-рекреаційному ареалі туристсько-рекреаційних ресурсів, що дозволять розвивати практично всі сегменти ТРД. У назві кожного ареалу закладено також відомості про переважаючий вид ресурсу (в порядку від найбільш поширеного або найперспективнішого до найменш поширеного). Словосполучення «з елементами» – дає можливість зрозуміти, що такого роду ресурс також можливо використати в разі необхідності формування відповідного турпродукту, але він не є фоновим.

У цьому розділі представлені результати безпосередніх досліджень ландшафтних комплексів Чернівецької області. Зібрана інформація про наявні туристсько-рекреаційні ресурси систематизована, укладена в таблицях та зображена на картосхемах (за кожним сегментом ТРД). Таблиці укладені таким чином, що номер значка на картосхемі відповідає номеру позиції конкретного об'єкта в таблиці.

По кожному фізико-географічному районі на рівні видів місцевостей укладені таблиці-матриці, куди занесено показники – дані про відповідний ресурс для кожного сегменту ТРД окремо. За таблицями та картосхемами проведено аналіз взаємозалежності туристсько-рекреаційних ресурсів та ландшафтних комплексів території дослідження.

Природне ландшафтне різноманіття змінене під впливом непростого історичного розвитку території, в результаті чого сформовані різнотипні антропогенні ландшафти, в тому числі й поселенські. Склад та національна структура населення краю формувалася на стику декількох етнічних регіонів – Північної Бессарабії, Молдавії, Північної Буковини та ін. Це, відповідно, є багатим джерелом історико-культурних ресурсів для розвитку туристичної галузі загалом в регіоні.

Результатом систематизації інформації є серія картосхем, де відображені ареали поширення туристсько-рекреаційних ресурсів для кожного сегменту ТРД. Проаналізувавши дані картосхеми,

виокремлено території, які за ступенем забезпеченості туристсько-рекреаційними ресурсами поділені на чотири категорії (найбільше забезпечені, забезпечені, слабо забезпечені та практично не забезпечені). Такий аналіз дозволив нам виділити десять туристсько-рекреаційних ареалів можливого розвитку та спеціалізації ТРД. Кожному виділеному ареалу присвоєна власна назва, яка несе відповідний інформаційний зміст: відомості про переважаючий вид ТРР, від найпоширенішого та найперспективнішого до найменш поширеного.

ДОДАТКИ

Характеристика фізико-географічних районів території дослідження [35, 43]

Фізико-географічні райони Прут-Дністерської лісостепової рівнини

I. Заставнівський район лучно-степових ландшафтів закарстованих рівнин знаходиться на північному заході території дослідження. На півночі район обмежується р. Дністер, на сході – р. Онут, на заході межує з Івано-Франківською областю, на півдні – південно-західним схилом давньої долини стоку (через села Малятинці – Кліводин – Малий Кучурів).

В основі даного району лежить піднятий блок. Він є класичним прикладом формування ландшафтів і місцевостей під переважаючим впливом літології порід і форм рельєфу. Близько до поверхні тут залягають потужні товщі гіпсоангідритів. Робота підземних вод, річок та ерозійні процеси обумовлюють активне формування карстових форм рельєфу – западин, тріщин, підземних порожнин. Вони чітко простежуються не тільки в загальному на поверхні території, а й у долинах річок, які часто закладені по тектонічних тріщинах, утворюючи каньйоноподібні долини, в бортах яких нерідко відкриваються печери. Лучно-степові ландшафти з чорноземами типовими, опідзоленими і лучними ґрунтами є в цьому районі фоновими. 70% площ знаходяться у сільськогосподарському використанні під ріллею, біля 11% - зайнято поселенськими ландшафтами. Садів небагато – біля 2% території. Близько 4% зайняті лісом, а трохи більше 9% - сінокосами та пасовищами. Сума активних температур становить тут до 2700°, а кількість опадів сягає до 600 мм на рік, що сприяє спеціалізації господарської діяльності населення саме на сільськогосподарському виробництві.

Ландшафтна структура району утворена 5 видами ландшафтів та 18 видами їх місцевостей. Більше половини площі – це ландшафти високих закарстованих улоговинно-западинних рівнин з чорноземами і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями, луками та садами. Близько 20% припадає на ландшафти високих надканьйонних закарстованих терас, з такими ж ґрунтами і видами природокористування. Приблизно стільки ж площі - це ландшафти дністровського каньйону. Специфіка їх полягає в тому, що русло Дністра тут притиснуте до правого борту долини і як наслідок – сильно зруйновані Дністровські внутріканьйонні тераси. Тому тут ландшафти низьких та середніх терас розвинені фрагментарно (на меандрах), а переважають в основному вузькі заплави крутих і дуже крутих схилів долини. Біля 10% площ займають лінійно витягнуті, з північного заходу на південний схід, ландшафтні системи широкої пологосхилової долини на півдні означеного району. Це давня пліоценова долина стоку з луговими чорноземами під орними угіддями, місцями заболочені, з карстовими лілками.

Значну частину займають ландшафтні системи долин бокових приток (8%) – пологосхилів та плоскодонні долини прутських приток та каньйоноподібні долини приток Дністра.

II. Хотинський район широколистяно-лісових ландшафтів грядових височин розташований в основному на найбільш піднятій частині Хотинського горсту. Середні висоти становлять 300 – 400 м, а максимальна – 515 м – г. Бердо. Район займає територію від Дністра до низьких терас Прута. Відроги цього району звужують Прутську долину, утворюючи своєрідні ворота. Межею району є з одного боку круті схили Хотинської височини, а з півночі – р. Дністер. Височина надзвичайно розчленована ущелиноподібними глибоко врізаними долинами приток Дністра і Прута, а також днищами балок. Круті схили ускладнені структурними терасами, ерозійно-зсувними улоговинами (до яких чітко приурочена переважна більшість сіл) та останцями. У нижніх частинах схилу та біля його підніжжя розташована мережа сіл, яка фактично зливається в одну велику сільську агломерацію – так звана Клішківська агломерація. В рослинному покриві тут панують ліси дубово-грабово-букові, вторинні луки. Ґрунти переважно світло-сірі та сірі лісові опідзолені.

У західній частині району фоновими є ландшафти ерозійно-зсувного грядогір'я: тут специфічно поєднуються високі витягнуті гряди з крутими і спадистими схилами, глибокими долинами, структурними терасами останцями ерозійно-зсувні цирки у верхів'ях долин і балок. Ця частина означеного ф/г району знаходиться під дубово-грабово-буковими та буково-ялиновими лісами, вторинними злаково-різнотравними луками на дерново-буроземно-підзолистих та світло-сірих лісових опідзолених ґрунтах. Територія тут, за своїми обрисами, нагадує низькогір'я, а контрастність і мальовничість ландшафтів містять в собі неоціненний туристсько-рекреаційний потенціал.

Просуваючись від верхів'їв річок Онут та Рингач на схід, висоти поверхні знижуються до 300 м і набувають долинно-увалистого характеру. Що в свою чергу сприяє формуванню тут широколистяно-лісових ландшафтів.

Структуру ф/г району, в цілому, формують 5 основних видів ландшафтів та чисельні місцевості. Малюнок територіальної структури ландшафтних комплексів досить специфічний – радіально-смугасто-ступінчатий. Головна орієнтація ЛК – широтна. Зокрема: на півночі виділяється вузька смуга ландшафтів каньйоноподібної долини Дністра з внутріканьйонними терасами, південніше – смуга ландшафтів високих надканьйонних терас, над їх рівнем – піднімається крутий лісистий схил височини.

III. Долиняно-Балковецький район лісостепових ландшафтів яружно-балочних рівнин на заході та півночі обмежений крутими схилами Хотинської височини, на півдні – смугою останцевих надвисоких терас р. Прут, а на сході – пониження давньої долини стоку (по лінії сіл Оселівка – Зелена). В основі лежить піднятий тектонічний блок, південно-східна (дещо опущена) частина Хотинського горсту. Висоти знижуються з північного сходу (з 290 м) на південний захід (до 245 м). Гіпсоангідрити перекриті глинами верхнього тортону і лесовидними суглинками. Поверхня досить глибоко розчленована густою мережею долин, які, в основному, мають меридіональну спрямованість із субширотно орієнтованими балками. Верхів'я балок, в більшості випадків, циркоподібної форми, на схилах яких виражені ерозійно-зсувні процеси. Закономірним є приуроченість до них більшої частини сіл в цьому ф/г районі.

На півночі району в структурі ландшафтів переважають: 1) місцевості спадистих схилів (до 40%), під лучною рослинністю на середньо- і слабозмитих сірих і темно сірих ґрунтах; 2) місцевості хвилясто-горбистих увалів із слабозмитими світло-сірими ґрунтами під орними угіддями, які займають близько 30% площі; 3) місцевості днищ долин і балок досить широких та перезволожених, місцями заболочених, з намитими лучними і дерново-лучними ґрунтами, займаючи до 20% площі ф/г району.

На півдні району долина Прута досить звужена. Тут переважають ландшафти високих і середніх терас з темно-сірими опідзоленими чорноземами під орними угіддями, садами та селами. В районі сіл Стальнівці та Мамалига поширені карстові форми природного і техногенного походження – западини, улоговини, печери (зокрема “Попелюшка”). В цій частині ф/г району малюнок територіальної структури ландшафтів – градчасто-смугастий. Долини річок – меридіонально орієнтовані, а долини балок – субширотно.

В цілому природні ландшафти надзвичайно перетворені людською діяльністю. Активний розвиток площинної ерозії, значна змитість ґрунтів є її наслідком.

IV. Оселівський район лісостепових ландшафтів хвилясто долинної рівнини. Він є чи не найменшим в Прут-Дністер'ї. Займає близько 8% площі. Не всі ландшафтознавці, що досліджували дану територію, виокремлюють цей ф/г район. Ми ж притримуємося думки, що виокремлення його є доцільним.

Межі району проходять по чітких природних кордонах. Північна – по р. Дністер, західна – реліктова долина стоку, по лінії сіл Оселівка - Зелена, східна – по р. Пуцита, південна проходить по державному кордону з Молдовою.

Територія означеного району є найвужчою та найнижчою. Переважають ландшафти понижених інтенсивно розчленованих давніми і сучасними долинами алювіально-лесових рівнин, з опідзоленими та типовими чорноземами, а також ландшафти високих терас Дністра, з темно-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями, селами та садами.

Малюнок територіальної структури ландшафтів характеризується смугастістю. Північ займає вузька смуга ландшафтів каньйоноподібної долини Дністра. Далі на південь поширені своєрідні місцевості пліоценових долин стоку – широкі пологосхилі терасовані улоговини, з типовими і лучними чорноземами. Долини сучасних річок врізані в днища цих улоговин. Лінійна витягнутість чітко виражена – ландшафти орієнтовані з північного заходу на південний схід. Після введення в експлуатацію Дністерського водосховища в каньйоні відбувається процес інтенсивної переробки берегової лінії - за рахунок систематичної зміни рівня води у водосховищі, водами якого затоплені ландшафтні системи заплави, першої та другої тераси.

У. Кельменецький район степових ландшафтів товтрових рівнин. Унікальність ландшафтної структури полягає в наявності вузла крутих Дністерських меандр і сильно еродованих останців рифів давнього міоценового моря (товтрових горбів), складених органогенними вапняками.

На півночі ф/г район обмежений р. Дністер. На заході і сході – схилами давніх пліоценових долин стоку. Південну межу прийнято проводити по державному кордону з Молдовою.

Фоновим тут є тип степових ландшафтів. Територіальну структуру утворюють ландшафти 6-и видів, відповідно малюнок її є досить складним. Його визначають як комірково-смугасто-східчатий. Східчастість обумовлюють ландшафти долини Дністра, які змінюються з північного

заходу на південний схід, а також ландшафти її високих терас. Круті меандри Дністра є територією надзвичайного ландшафтного різноманіття означеного ф/г району. До введення в дію Дністерського гідровузла на випуклих ділянках меандр були добре розвинені всі внутріканьйонні тераси. Перехід їх у високі тераси відбувається поступово. На ввігнутих дугах меандр – виокремлювалася лише вузька заплава та “стілки”. Малюнок високих терас, які є своєрідною смугою широких плоско хвилястих рівнин, ускладнюється останцями товтрових горбів з типовими неглибокими мало гумусними чорноземами під орними угіддями, селами, остепненими луками. Води Дністерського водосховища змінили малюнок внутріканьйонних ЛК – нині затоплені заплава, I, II і частково III тераси.

VI. Сокирянський район лісостепових ландшафтів міжрічкових рівнин.

Фактично цей район займає крайній схід Чернівецької області – північною та східною межею є р. Дністер, на півдні – кордон з Молдовою, а західна межа проходить по схилу долини стоку східніше лінії сіл Дністрівка – Олексіївка. Середні висоти в районі становлять в середньому 250 м. Але амплітуда висот ускладнюється Дністровським каньйоном. На поверхні водосховища абсолютні висоти становлять 90 м, а на вододілах – до 300м. Малюнок територіальної ландшафтної структури визначають як ґратчасто-ступінчасто-смугастий, сформований ландшафтами 5 видів.

Північна смуга – це унікальні ландшафти Дністровського каньйону, який глибоко врізаний в кристалічні породи докембрію (на крайньому сході). Тут практично суцільною смугою розвинені круті та дуже круті схили під лісами. Заплава та низькі тераси тепер знаходяться під водами водосховища. В даний час спостерігається інтенсивна переробка берегової лінії. Наступною є досить широка смуга ландшафтів надканьйонних високих терас і останці надвисоких терас. Ця смуга займає близько чверті площі району. Вона поступово переходить в третю – ландшафти міжрічкових долин, яка тут займає площу до 60%, в структурі якої переважають плоскохвилясті слабозрешлені рівнини з сірими і світло-сірими лісовими опідзоленими ґрунтами під дубово-грабовими лісами, орними угіддями, селами і шляхами.

Південну смугу ландшафтів на припрудському схилі займають горбасто-хвилясті, долинно-увалисті рівнини з опідзоленими чорноземами і темно-сірими опідзоленими ґрунтами. Чітко простежуються давні улоговини стоку з оглєсними опідзоленими і луговими чорноземами під орними угіддями та селами.

Ступінь антропогенної перетвореності натуральних ландшафтів вважається середньою. Близько половини площі території розорано, на 22% збережені природні ліси, села займають до 14%.

VII. Кіцманський район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин.

Північною межею району є давня долина стоку, яка одночасно виконує умовну роль південної межі Заставнівського ф/г району. Південна межа визначається р. Прут. На заході район виходить до меж Івано-Франківської області, а на сході – до крутих схилів Хотинської височини. Означений район займає біля 12% площі території Прут-Дністер'я.

Особливість ландшафтної структури визначають тектонічні структури у вигляді великих ступенів з півночі на південь. Товща гіпсоангідритів поступово у напрямку на південь все глибше занурюється і перекривається породами косівської світи верхнього тортону (темно-сірими глинами і аргілітами з прошарками пісковиків та алевролітів), лесовидними суглинками та алювієм.

Амплітуда висот становить до 150 м – на півночі, 320 – 300 м на міжріччі, до 200 – 160 м на рівні русла р. Прут.

Поверхня району інтенсивно розчленована долинами приток Пруту, які в основному мають меридіональне спрямування. Ці долини досить широкі, пологі та спадисті. Вирішальну роль у формуванні ландшафтної структури відіграє інтенсивна ерозійна діяльність самого Пруту.

Гідрометричні та кліматичні умови сприятливі для проростання лісів та розвитку луків на сірих і темно-сірих опідзолених лісових ґрунтах та опідзолених чорноземів. В цілому це типовий район лісостепових ландшафтів. На жаль, ліси тепер займають до 10% території, а більше половини – розорано, третя частина площі району знаходиться під поселенськими ландшафтами.

Ландшафтна структура означеного району є досить складною, її малюнок утворюють ландшафти 4-х видів і їх місцевості (10 видів).

На півночі третину території складають ландшафти високих хвилястих, інтенсивно розчленованих долинами і балками, рівнин. ґрунти тут – переважно чорноземи опідзолені та темно-сірі лісові опідзолені. В наш час, в основному, під ріллею, а на схилах – під вторинними луками. На північному заході переважають ландшафти горбистої балочно-зсувної височини з сірими лісовими ґрунтами, під орними угіддями, селами та невеликими площами дубово-грабових

лісів. Південніше на території, що становить близько 20% від площі території району, широкою смугою простягаються високі тераси з долинно-балочним розчленуванням, сірими і світло-сірими лісовими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями, селами і на спадистих схилах – луками. Далі на південь простяглася вузька смуга ландшафтів сильно розчленованих середніх терас, з опідзоленими чорноземами, під орними угіддями. Вони змінюються вузькою смугою плоских перезволожених, місцями заболочених, низьких терас з чорноземно-лучними і болотно лучними ґрунтами, під орними угіддями, садами, шляхами і суцільною смугою поселенських ландшафтів.

Біля 8 % площі території району займають ландшафтні комплекси заплав. Їх плоска поверхня ускладнена багаточисельними старицями, останцями, піщано-галечниковими косами. Ґрунти тут дернові, дерново-лучні, оглеєні, болотні, під заболоченими і мезофільними луками, чагарниками та болотами.

Малюнок ландшафтної структури району визначають як комірково-смугасто-ступінчастий. Слід зауважити, що природний характер ландшафтних комплексів значною мірою змінений господарською діяльністю.

VIII. Новоселицький район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин.

Межами ф/г району на півдні є р. Прут, на заході – схили Хотинської височини, на північному заході та півночі межа проходить по лінії розміщення останців надвисоких терас Пруту (села Рідківці – Рингач – Форосна – Стальнівці), на сході – р. Черлена, та на південному сході – державний кордон з Румунією і Молдовою. За природними умовами та структурою ландшафтних комплексів означений район має багато спільних рис із Кіцманським ф/г районом.

В основі лежить Новоселицька улоговина. Тут близько до поверхні залягають гіпсоангідрити. Що в певній мірі виражено у формі поверхні. Східна частина його дещо заходить на блокові структури Хотинського горсту. Лесовидні суглинки та накопичений алювій лежать на глинах, аргілітах, прошарках пісковиків верхньотортонського віку. Провідну роль у формуванні ландшафтної структури відіграла ерозійна та акумулятивна робота Пруту. Відносні висоти змінюються від 135 – 112 м на рівні русла Пруту, до 250 – 270 м на півночі рівнини. Поверхня значною мірою розчленована широкими спадистосхиловими плоскодонними долинами Прутських приток та мережею балок. На сході району на низьких і середніх терасах поширені карстові форми рельєфу.

Клімат району дещо континентальніший. Сума активних температур зростає практично до 3000°, а річна сума опадів зменшується до 550 мм. В складі лучних рослинних угруповань збільшується кількість степових видів рослин. Фоновими на даній території є опідзолені чорноземи та темно-сірі опідзолені ґрунти. Серед ландшафтних комплексів збільшується питома вага лучних степів. Малюнок територіальної ландшафтної структури району визначають як комірково-смугасто-ступінчасту, яку формують ландшафти 4-х видів та їх місцевості.

Північну смугу складають плоско-хвилясті алювіально-лесові долинно-увалисті високі рівнини з темно-сірими і сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. Наступну смугу визначають долинно-увалисті рівнини високих терас з останцями надвисоких терас з опідзоленими чорноземами і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. Їх змінює смуга середніх терас з опідзоленими чорноземами.

Практично ¾ території району розорано, біля 12% площі – це поселенські ландшафти і дуже незначна площа вкрита лісом.

Фізико-географічні райони Прут-Сіретської лісо-лукової передгірної височини

IX. Крайню північно-східну частину Прут-Сіретської ф/г області утворює Герцаївський район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин. Межі району чіткі. Північна – р. Прут, східна – проходить по державному кордону з Румунією, південна – крутий схил Тарашанської височини. Основним видом району є лісостепові ландшафти високих прутських терас і частини надпрутських високих рівнин. Тут поширені лесовидні суглинки, опідзолені чорноземи і темно-сірі лісові опідзолені ґрунти, в основному під орними угіддями (більше половини території), селами, луками і незначною площею лісів.

X. Дерелуйський район лісостепових ландшафтів ерозійно-зсувних улоговин є одним з найменших за площею (біля 5% площі ф/г області). Більша частина району розташовується у великій циркоподібній ерозійно-зсувній улоговині, сформованій в основному в межах басейну р. Дерелуй. Чітко визначені межі цього району: на півночі –р. Прут, на сході – р. Дерелуй і круті схили Тарашанської височини, на півдні та заході район окреслюють круті схили Чернівецької височини. Тут переважно поширені лесоподібні суглинки та опідзолені чорноземи. Значна частина

території району (біля 44%) знаходиться під поселенськими ландшафтами – м. Чернівців та селами.

XI. Чернівецький район хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядової височини знаходиться в центральній частині Прут-Сіретської міжрічної височини. На півночі межею ф/г району є р. Прут, на заході, сході та півдні – круті схили самої височини. Район відрізняється значними перепадами висот – в руслі Пруту від 170 – 180 м, до 537 м – г. Цецин. Поверхня дуже розчленована долинами та балками, а схили їх, до того ж, ускладнені багатоярусними зсувами. Завдяки надмірному зволоженню тут сформувались хвойно-широколистяні ландшафти. Малюнок структури ландшафтів складний – $\frac{3}{4}$ площі району займають лісові ландшафти горбисто-грядової ерозійно-зсувної височини, місцевості їх долин, зсувних спадистих і крутих схилів, вузьких крутосхиливих гряд з дерново-підзолистими поверхнево-оглеєними ґрунтами під буковими, ялицево-буковими і дубово-грабово-буковими лісами і вторинними луками. Район відрізняється невеликою площею орних угідь і земель під забудовою. Займає частково м. Чернівці та його околиці, а також частини Сторожинецького та Глибоцького адміністративних районів. Саме висока лісистість та помірна антропогенна перетвореність даного ф/г району є цінним туристсько-рекреаційним ресурсом, придатним до використання в сфері туризму та рекреації як для жителів міста Чернівці, а з розвитком інфраструктури (зокрема засобів розміщення) – і для ширшого регіону (не тільки України, а й зарубіжжя).

XII. Тарашанський район лучно-хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів горбисто-грядових височин розташований на південний захід від Чернівецької височини, відділений від неї широкою, витягнутою меридіонально, долиною струмка Котовець. Далі його межами є чіткі природні контури, виражені крутими зсувними схилами, що іноді стають подібними до орографічних уступів. Район нагадує улоговиноподібне пониження з висотами в центрі 250 – 300 м і 350 – 480 м на північному заході. По формі територія району нагадує давню долину стоку. В ній закладений басейн р. Мольниці, біля половини площі території району під лісами, чверть – займають орні угіддя, чимала частка (біля 12%) під сільськими поселенськими угіддями.

XIII. Брусницький район лісостепових ландшафтів терасованих рівнин і широколистяно-лісових ландшафтів долинно-грядових височин також досить чітко виражений природними межами: на заході – річка Черемош, на півночі р. Прут, на сході – круті схили Чернівецької височини, на півдні – схили Брусницької височини, яка піднімається над терасами Сірету. Фактично межа проходить по лінії сіл: Іспас, Майдан, Вахнівці, Діброва. Висоти в даному ф/г районі зростають з півночі (180 – 200 м в руслі Пруту) на південь (480 – 490 м, в смузі вузьких останцевих крутосхиливих гряд). Поверхня території – асиметрична, інтенсивно розчленована долинами приток Пруту і багатоярусними зсувами. Північний схил широкий і складно терасований. Його утворює смуга терасових і високих рівнин. Південний схил – високий, вузький і круто обривається до терас Сірету. Долини приток Пруту сильно порізали межиріччя, змістили вододіли до південної гряди, а долини р. Брусниці та р. Глинниці вийшли на тераси Сірету. Всього два кілометри відділяють витоки Брусниці від р. Сірет.

Теплий, помірно вологий клімат та досить велика сума активних температур (до 2700°), значна річна сума опадів (до 700 мм) є сприятливими для формування тут лучно-широколистяно-лісових ландшафтів на дерново-підзолистих поверхнево оглеєних ґрунтах. На терасах Пруту і Черемошу, де алювій перекритий лесовидними суглинками, в наслідок впливу сусідніх подільських ландшафтних комплексів поширені лісостепові ландшафти. До заплав та низьких терас цих річок приурочені стрічки сіл. Середні тераси зайняті переважно садами, орними угіддями на темно-сірих опідзолених ґрунтах, поступово переходять у високі тераси. Вони інтенсивно розчленовані балками, зайняті орними угіддями, вторинними луками, селами з чергуванням дубово-грабових лісів. Над ними розташовані ландшафти долинно-грядової ерозійно-зсувної височини з дерново-підзолистими поверхнево-оглеєними ґрунтами під буково-дубово-грабовими і ялицево-буковими лісами, вторинними луками і орними угіддями.

XIV. Багненський район лучно-широколистяно-лісових ландшафтів давньо-алювіальної плоско-хвилястої рівнини за своєю площею невеликий. Але унікальний за своїми природними умовами. За формою нагадує трикутник, межами якого на південному заході є круті схили Карпат, на півночі (від м. Вижниця до с. Діброва) – круті схили Брусницької височини, на південному сході – р. Сірет. За характером поверхні ця височина – давньо-алювіальна високо піднята (до 440 м) рівнина, утворена ерозійною та акумулятивною діяльністю Черемошу та Сірету. Складена вона потужною товщею глини та валунно-галечникового алювію (20 – 25 м), що є причиною сильного заболочення в пониженнях. Тут розвинені букові та ялицево-букові ліси на дерново-підзолистих сильно глеєвих ґрунтах. Під заболоченими луками і болотами сформовані лучно-болотні і торф'яні

грунти. Тут сформувався тип лучно-широколистяних ландшафтів. Завдяки створенню розгалуженої дренажної мережі р. Міходерка та р. Міхідра перетворені на осушувальні канали, а частина заболочених луків переведена в орні угіддя та сіяні луки. Ліси в межах цього району сильно вирізані. Але в цілому район слабо заселений.

XV. Сіретський район лучно-широколистяно-лісових ландшафтів долинно-терасових і грядово-горбастих височин займає приблизно четверту частину даного ф/г області. Його межі проходять на заході по р. Сірет (від Берегомета до Старої Жадови); крутими схилами Брусницької та Чернівецької височин на півночі (до с. Карапчів); по річках Сірет і Серетеля – на південному сході; від Берегомета до Красноільська по крутих схилах Карпат на південному заході. Висоти зростають з півночі (350 м) на південь (530 м).

Клімат району помірно теплий, достатньо вологий (сума активних температур – до 2600°, річна кількість опадів – до 800 мм), що сприяє формуванню тут лучно-широколистяних ландшафтів з дерново-підзолистими поверхнево-оглеєними ґрунтами.

Ландшафтна структура утворена 5-ма видами. Найпоширенішими є долинні ландшафти, місцевості широких заболочених заплав, перезволожених низьких терас, до яких приурочені села та вужча смуга середніх терас. П'яту частину території району займають ландшафти високих, інтенсивно розчленованих терас із сильно оглеєними дерново-підзолистими ґрунтами під вологими луками, буковими та ялицевими лісами, хуторами та орними угіддями. У найвищій частині вододілу поширені ландшафти горбисто-грядової ерозійно-зсувної височини з дерново-підзолистими оглеєними ґрунтами під дубово-грабовими і ялицево-буковими лісами та вторинними луками. Підкарпатську смугу представляють ландшафти горбисто-грядових передгірних височин з ялицево-буковими лісами. Ландшафтна структура тут ускладнена долинами численних річок, до яких приурочені села. Унікальність району з позиції розвитку туризму полягає в високій залісненості території (більше 40%) та невеликій площі поселенських ландшафтів.

XVI. Красноільський район хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів грядово-горбистих височин і широколистяно-лісових ландшафтів річкових долин займає біля 9% площі Прут-Сіретського межиріччя, його південний схід. Північна межа проходить по р. Сірет, західна – по річках Сірет і Серетеля, південно-західна окреслена крутими схилами Карпат, південно-східна – по державному кордону з Румунією. Висоти змінюються з 320 м до 550 м. По підгірній височині проходить вододіл між басейнами Сірету та Сучави. Клімат значно континентальніший. Під ялицево-буковими лісами поширені дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти. А вище, на підгірних височинах, на бурих кислих лісових ґрунтах ростуть смереково-ялицево-букові ліси. Сіл небагато, вони в основному приурочені до ерозійно-зсувних улоговин, де, крім поселенських ландшафтів (8% площі території району), поширені орні угіддя, луки. Ліси збережені і становлять нині до 55% площі території району.

На низьких та середніх терасах поширені найбільш родючі лучні, сірі та темно-сірі ґрунти.

XVII. Глибоцький район лісостепових ландшафтів терасової рівнини невеликий за площею. Круті схили Чернівецької і Тарашанської височин виступають його північною межею (по лінії селища Глибока – с. Димка – с. Дубівка – с. Порубне), схили Красноільської височини південною, а державний кордон з Румунією – східною межею. Від сусідніх районів він відрізняється в першу чергу інтенсивною господарською освоєністю території, що є наслідком широкого розвитку низьких та високих терас р. Сірет, а також, значно сухіший клімат - при сумі активних температур 2600° річна сума опадів ледь сягає 650 мм. Поверхня території району, крім заплав, майже повністю розорана – тут поширені сірі і темно-сірі лісові опідзолені ґрунти. Від колишніх масивів дубово-буково-грабових лісів нині залишилися невеликі ділянки на схилах терас.

Фізико-географічні райони Буковинських Карпат

Буковинські Карпати представлені чотирма фізико-географічними областями, в межах яких прийнято виділяти окремі ф/г райони.

Область *Скибових Карпат* представлена двома ф/г районами: Берегометським районом лісолучних ландшафтів та Шурдинським районом лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів. Вони утворюють північно-східні схили гірської системи і сформовані на основі складної складчато-насувної структури Зовнішнього карпатського антиклінорію. Ця частина Буковинських Карпат є складною системою поздовжньо витягнутих асиметричних гірських пасем з висотами, що змінюються від 700 м до 1400 м (які прийнято відносити до низькогір'я та середньогір'я).

XVIII. Берегометський район лісолучних ландшафтів займає біля 20% площі Буковинських Карпат. Це крайове низькогір'я має чіткі межі. На північному сході – орографічні уступи, на півдні

– крутий схил шурдинського середньогір'я, на сході район обмежується державним кордоном з Румунією.

В основі лежать структурні антиклінальні та синклінальні складки, які насунуті з південного заходу на північний схід на Внутрішню зону Передкарпатського прогину. У руслі Черемошу висоти становлять близько 380 м, які поступово зростають до 900 м. Поверхня досить інтенсивно розчленована поперечними долинами річок. На даній території переважають короткі хребти і окремі куполоподібні масиви. Загальний фон ландшафтів району утворюють низькогір'я, сильно розчленовані, складені пісковиково-глинистим флішем крейди та палеогену, з дерновими буроземами, під вторинними луками і слабо опідзоленими буроземами під буковими і ялицево-буковими лісами. Вони ускладнені місцевостями поперечних долин.

Даний район порівняно густо заселений і значно обезліснений. Найбільше перетворені долини крупних рік. Тут сформувалися суцільні стрічки сіл, доріг, полів. Ліси займають до 65% території.

XIX. Шурдинський район лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів займає широку (до 15 км) смугу Буковинських Карпат. Сформований на насунутих антиклінальних і синклінальних складках Скибової зони, цей район простягається від долини р. Черемош біля сіл Підзахаричі та Стебні до села Руська, що на кордоні з Румунією. Висоти тут зростають з північного сходу на південний захід. Візуально виділяються чотири ступені гірських ланцюгів від 900 м до 1380 м. Найвище підняті центральні хребти району – Чиохелька та Вимірна, а також південні – хребти Ракова та Шурдин. В південному ланцюгу спостерігається також певне зростання висот із заходу на схід – г. Сена має висоту 1279 м, а г. Лунгул – 1377 м. Формування вузькогребневих лінійно витягнутих асиметричних хребтів спричинило моноклінальне падіння гірських порід. Тому спостерігаємо північно-східні схили короткі і круті, а південно-західні – довгі та похилі.

В межах двох північних ланцюгів сформувалися ландшафти моноклінальних низькогір'їв. Вони складені глинисто-пісковиковим флішем крейди і палеогену із світло-бурими лісовими кислими ґрунтами під буково-ялицевими лісами і дерново-буроземними ґрунтами під буково-ялицевими лісами і дерново-буроземними ґрунтами під вторинними луками. Як правило, по вершинах хребтів прокладені дороги, що з'єднують невеликі хутірські поселення. Ліси тут найбільше вирубані і замінені луками. Дві південні смуги гірських ланцюгів представлені ландшафтами моноклінальних середньогір'їв під смереково-ялицевими лісами.

В синклінальних складках і зонах тектонічних розломів заклались поздовжні глибоко врізані долини річок (до 100 м). Саме вони утворюють три смуги низькогір'їв. Північну смугу – долини річок Товарниця, Лопушна, Лустун, Фальків. Центральну – долини рік Бисків Великий, Петровець, Зубранець, а південну – долини рік Зварез, Бурсуки. В основному всі вони мають ящикоподібну форму, слабо терасовані лучні днища спади і круті схили вкриті лісами. Невеликі хутори розташовані переважно в їх днищах. Тут же ділянки сіножатей, пасовищ, а також дороги.

Область *Верховинських низькогірних лісолучних Карпат* займає центральну частину Буковинських Карпат і є своєрідним вододілом. Складені пісковиково-глинистим флішем, що розташовані на фундаменті Кросненської синклінальної зони. Такий фліш є породою, не стійкою до процесів вивітрювання та ерозії. Тому тут переважає низькогірний рельєф.

XX. На території дослідження до цієї області належить лише один ф/г район – Путильський район лісолучних ландшафтів. Територія його різко відрізняється від сусідніх районів Карпат. Завдяки специфічним природним процесам та особливостям геологічної будови тут переважають м'яко окреслені та дуже розчленовані дрібноконтурні низькогір'я. Основною причиною цього є переважання синклінальних структур, концентрація в них ґрунтових вод, пухкий склад гірських порід та велика кількість опадів (700 – 1000 мм/рік).

Підняття висоти відбувається з північного заходу на південний схід від 570 м в руслі Черемошу до 1110 м на південному сході. Низькогірний рельєф ускладнений смугою більш високих гірських хребтів – Семакова, Рижа, Гребінь, Плоска з висотами 1000 – 1230 м. Хребти мають плоскі вершини і спади схили, які сильно ускладнені зсувами.

Висотно-зональні відмінності ландшафтів даного району практично не виражені. Такі чинники, як спокійний рельєф, помірний (з сумою активних температур до 2000 °), вологий клімат, дерново-буроземні ґрунти в даний час сприяли розвитку інтенсивної господарської діяльності, що привело до зміни широколистяно-хвойно-лісових ландшафтів на поселенські та сільськогосподарські. Хоча варто зауважити, що ліси, все-таки, збереглися на трохи меншій половині території ф/г району.

Значну частку тут займають місцевості поздовжніх та поперечних річкових долин, закладених по давніх долинах стоку. Серед них долина р. Путили - широка, плоскодонна, складно терасована і надзвичайно щільно заселена.

Область *Полонинсько-чорногірських субальпійсько-лісових Карпат* є найвищою та найбільш залісненою частиною Буковинських Карпат. Вона представлена двома фізико-географічними районами, сформованими на фундаменті Внутрішніх структурних зон (Чорногірській та Рахівській) гірської системи. Північна зона складена міцними пісковиками, кварцитами, конгломератами і сланцями крейди та палеогену.

XXI. Максимецький район лісових середньогірних ландшафтів має чіткі природні межі: на північному сході – це крутий схил середньогір'я, по лінії сіл Яблуниця – Плоска – Селятин, південна межа проходить по р. Яловичора, західна по Білому Черемошу, східна по р. Сучава. Виділяються три пари хребтів: Максимець – Погар, Путила – Мелеш, Микитин – Кобила. Висоти на даній території змінюються від 660 м у руслі Б.Черемошу, до 1428 м у масиві Лосова. Найпоширенішими є ландшафти масивних середньогір'їв з широко-гребеневими крутосхиловими хребтами. На найвищих з них простежуються висотно-зональні зміни буково-ялицевих лісів на буково-ялицево-смерекові, а вони – на смерекові, ще вище поширені гірські луки. Ландшафтні комплекси цього району заселені дуже слабо. Значна частка припадає на ландшафти поперечних долин Білого Черемошу та Сучави. Саме до них приурочені села і хутори, дороги.

XXII. Яровицький район субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних ландшафтів займає до 8% території Буковинських Карпат. Межами його є русла рік – Білого Черемошу, Яловичори, Сучави, Паркалаби. Висоти зростають від 972 м в руслі Перкалаба до 1574 на найбільш піднятому масиві Томнатику. Загальний висотний рівень становить 1300 – 1400 м. Масивні хребти розходяться радіально від одного центру у вигляді крупних відрогів. Найбільш масивним є Яровицький хребет, його відроги та вершини вкриті хвойними лісами (зони ялицево-смерекових та смерекових лісів). На масивах вище 1500 м поширені високогірні субальпійські ландшафти із заростями криволісся з зеленої вільхи, ялівцю та гірської сосни, формаціями чорниць і брусниці, вторинними луками з біловусу стиснутого. Між хребтами поширені ландшафти річкових долин. До них приурочені невеликі хутори. Рідше зустрічаються поселення у високогір'ї. Цей район є найбільш заліснений – до 70% площі.

Область *Мармароських (Рахівсько-Чивчинських) середньогірних субальпійських лісистих Карпат* включає:

XXIII. Чорнодільський район субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних ландшафтів. Природа тут різко відрізняється від флішових Карпат. До самої поверхні виходять палеозойські метаморфічні породи перекриті осадовими ярусами – тріасово-юрським та флішовими товщами крейди і палеогену. Цей район займає крайній південний захід Буковинських Карпат і розташовується всього лише на 2% їх території. Межі окреслені державним кордоном з Румунією, витокami Білого Черемошу (річками Сарата і Перкалаба). Поверхня утворена двома меридіонально витягнутими хребтами. Їх гребенева лінія піднімається з півночі на південь у вигляді трьох ступенів. Нижню ступінь складають ландшафти інтенсивно розчленованих крутосхилових середньогір'їв, складених вапняками тріасу і юри з тектонічно-карстовими порожнинами, стрімчаками, залишково-карбонатними ґрунтами під буковими і буково-смерековими лісами. Середня ступінь – хребет Чорний Діл (1452м) утворюють ландшафти розчленованих крутосхилових середньогір'їв, складених кристалічними породами палеозою, з темно-бурими лісовими ґрунтами під смерековими лісами. Верхня ступінь – хребет Жупани з висотами до 1490м. Ця частина території представляє собою розчленоване спадистосхилове середньогір'я, складене конгломератами крейди, з темно-бурими сильно-кислими ґрунтами під смерековими лісами. На вершинах, вищих за 1450 м, поширені невеликі плями субальпійського криволісся і полонин. Даний район дуже слабо освоєний та заселений і найменше вивчений.

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Заставнівський карстово-степовий фізико-географічний район

Місцевості Сегменти ТРД	Улоговинно-западинні закарстовані рівнини	Тераси долини р. Дністер	Борти-схили каньйону р. Дністер	Заплава та русло р. Дністер	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	29, 23, 5	24	-	-	4
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	35, 37	34, 36, 38, 39, 40	-	-	7
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	3, 4, 10, 11, 22	16, 28	-	-	7
	Музеї, об'єкти (№)				
	10, 11,	13	-	-	3
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	24, 23,	19	-	-	3
	Народні фестивалі та гуляння(№)				
V. Екологічний	-	-	-	-	-
	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	3 (д), 5 (д), 10(д), 27(м),	10(м), 17(м),18(м), 19(м)	-	-	8
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	1(д), 9(д), 66(м), 90(м),91(м),89(м),88(м), 92(м), 72(м)	73(м),84(м),69(м), 70(м),71(м),86(м), 87(м),	-	-	16
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	38	9	-	-	2
	Об'єкти спелеотуризму(№)				
	23, 26, 25,24, 2, 30, 29, 28, 5, 6, 7, 8 – 20 (13 об'єктів)	3,	27, 31	-	27
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	37 - 44	8
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	*	*	*	*	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	-	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Хотинський фізико-географічний район
широколистяно-лісових ландшафтів грядових височин**

Місцевості Сегменти ТРД	Вузькі плосковерхі, крутосхиліві гряди; плоскохвилясті височини	Тераси долини р. Дністер	Борти-схили каньйону р. Дністер	Заплави долини р. Дністер, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	37,				1
	Лікувальні грязі (№)				
	2	-	-	-	1
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	52	64, 65	-	-	3
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	30	5, 23, 31	-	-	4
	Музеї, об'єкти (№)				
	15,	14,			2
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
	-	-	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	32(м), 36(м),	7(м), 8(м), 26(м), 10(м),	-	16(м),	6
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	2(д), 3(д), 68(м), 83(м), 103(м), 108(м), 112(м),	105(м), 106(м), 8(д),	81(м), 82(м)	-	12
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14	-	-	-	10
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	4, 21, 22, , 44, 43, 46, 45,	33-38, 42, 39, 40, 41, 47,	-	-	18
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
			13а, 13б,		2
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	45 - 48	4
	Території, придатні для парашланеризму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	-	-	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Долиняно-Балковецький фізико-географічний
район лісостепових ландшафтів яружно-балочних рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Грядово-гобкуваті рівнини, сильно розчленовані, зсувні	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	<i>Мінеральні води, джерела (№)</i>	
	27	1
	<i>Лікувальні грязі (№)</i>	
	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*
III. Релігійний	<i>Сакральні об'єкти (№)</i>	
	-	-
IV. Пізнавально-розважальний	<i>Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)</i>	
	-	-
	<i>Музеї, об'єкти (№)</i>	
	16, 22, 17	3
	<i>Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)</i>	
	21	1
	<i>Народні фестивалі та гуляння (№)</i>	
	-	-
V. Екологічний	<i>Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>	
	-	-
	<i>Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>	
	-	-
	<i>Заповідні урочища, об'єкти (№)</i>	
	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	<i>Об'єкти спелеотуризму (№)</i>	
	-	-
	<i>Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)</i>	
	-	-
	<i>Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)</i>	
	-	-
	<i>Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму</i>	
	-	-
	<i>Території, придатні для пішохідного туризму</i>	
	-	-
	<i>Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації</i>	
	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Оселівський фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів хвилясто-долинної рівнини**

Місцевості Сегменти ТРД	Знижені, плоско-хвилясті рівнини опущених тектоблоків	Тераси долини р. Дністер	Борти-схили каньйону р. Дністер	Заплави долини р. Дністер, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	<i>Мінеральні води, джерела (№)</i>				
	30,31				2
	<i>Лікувальні грязі (№)</i>				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	<i>Сакральні об'єкти (№)</i>				
	-	64, 65	-	-	2
IV. Пізнавально-розважальний	<i>Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)</i>				
	-	32	-	-	1
	<i>Музеї, об'єкти (№)</i>				
	17	-	-	-	1
	<i>Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Народні фестивалі та гуляння (№)</i>				
	-	-	-	-	-
V. Екологічний	<i>Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
	-	-	-	14(м), 15(м),	-2
	<i>Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
	-	102	-	-	1
	<i>Заповідні урочища, об'єкти (№)</i>				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	<i>Об'єкти спелеотуризму (№)</i>				
	-	48	-	-	1
	<i>Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)</i>				
	-	-	-	49 -50	2
	<i>Території, придатні для парашутеризму, дельтапланеризму</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Території, придатні для пішохідного туризму</i>				
	-	-	-	*	*
	<i>Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації</i>				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Кельменецький фізико-географічний район
степових ландшафтів товтрових рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Грядово-горбисті рівнини з товтровими останцями, зсувні	Тераси долини р. Дністер	Борти- схили каньйону р. Дністер	русло р. Дністер	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	-	-	-	-	-
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	20, 21	-	-	2
	Музеї, об'єкти (№)				
	18, 19	-	-	-	2
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	30	-	-	-	1
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
	-	-	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	-	-	4(м)	-	1
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	-	80, 101	-	-	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	53,			1
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	11	-	1
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	51 - 54	4
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	-	-	-	*	*
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	-	-	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Сокирянський фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів міжрічкових рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Плоско-хвилясті лесові на лесоподібних глинах та долинно-увалисті на пісковицях рівнини	Тераси долини р. Дністер	Борти-схили каньйону р. Дністер	Заплави долини р. Дністер, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	<i>Мінеральні води, джерела (№)</i>				
	32, 33,38	34	-	-	4
	<i>Лікувальні грязі (№)</i>				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	<i>Сакральні об'єкти (№)</i>				
	60	-	61	-	2
IV. Пізнавально-розважальний	<i>Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)</i>				
	6, 13,	14,15, 17, 26, 24			7
	<i>Музеї, об'єкти №-</i>				
	20, 21				2
	<i>Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Народні фестивалі та гуляння (№)</i>				
V. Екологічний	<i>Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
	1(м), 5(м), 6(м),	3(м),	2(м),	21(м), 22(м),	7
	<i>Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
	63(м), 64(м),	1(м), 2(м), 3(м), 4(м)			6
	<i>Заповідні урочища, об'єкти (№)</i>				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	-	-	-	-	-
	<i>Об'єкти спелеотуризму (№)</i>				
	-	-	54, 55 – 58, 59 - 61		7
	<i>Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)</i>				
	-	12а, 12б, 12г, 12д	10	-	5
	<i>Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)</i>				
	-	-	-	55 - 57	3
	<i>Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму</i>				
					-
	<i>Території, придатні для пішохідного туризму</i>				
		*	-	-	*
	<i>Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації</i>				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Кіцманський фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів терасованих рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Горбкувато-хвилясті високі сильно розчленовані, зсувні рівнини	Надвисокі та середні тераси долини р. Прут	Низькі тераси р. Прут	Заплави долини р. Прут, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	-	28	20,21	-	3
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
		50,42, 49,45	46, 44, 41	-	7
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	8,		25, 33		3
	Музеї, об'єкти (№)				
		7, 4, 12,			3
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
		25,			
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
	-	-	6	-	1
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	4(д), 11(м),28(м)	24(м)	-	-	4
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	104(м),	10(м)	-	-	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	-	-	-	-	-
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	22 -25	4
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	-	-	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Новоселицький фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів терасованих рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Надвисокі та середні тераси долини р. Прут	Низькі тераси р. Прут	Заплави долини р. Прут, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)			
	22, 40, 36,	6, 25, 26	-	6
	Лікувальні грязі (№)			
	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)			
	-	51	-	1
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)			
	7	-	-	1
	Музеї, об'єкти (№)			
	-	23, 24	-	2
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)			
		20, 29	-	2
	Народні фестивалі та гуляння (№)			
	-	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)			
	30		8, 9,	3
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)			
	-	7, 6,	-	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)			
	-	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму			
	49,50,	51, 52,	-	4
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)			
	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)			
	-	-	26, 27	2
	Території, придатні для парашутеризму, дельтапланеризму			
	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму			
	-	-	-	-
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації			
			*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Герцаївський фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів терасованих рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Спадисті схили вододілів, інтенсивно розчленовані, зсувні, долини бокових приток.	Високі та середні тераси долини р. Прут, долини бокових приток	Низькі тераси р. Прут	Заплави долини і русло р. Прут	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	15	-	-	-	1
	Лікувальні грязі (№)				
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	23, 22, 24, 18, 25, 27	17	-	-	6
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	25	-	-	1
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	36, 22	-	-	-	2
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
V. Екологічний	-	-	-	-	-
	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	22 (м), 23 (м)	20(м)	-	-	3
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	39(м), 40(м),				2
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-		
	Території, придатні для парашутеризму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*		-	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Дерелуйський фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів ерозійно-зсувних улоговин**

Місцевості Сегменти ТРД	Спадисті схили вододілів, інтенсивно розчленовані, зсувні.	Долини приток та балок р. Прут	Тераси р. Прут	Заплави долини р. Прут, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
		-	-	-	
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
		1 – 13 (м. Чернівці), 28			14
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	1 (30 шт)	30
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	1, 2, 3, 4, 27, музей архітектури і побуту	-	-	6
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	36	1 - 13	-	-	14
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
	-	2	-	-	1
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	38 (м), 33 (м)	-	13(м)	-	3
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	38 (м),	39 - 59	11 – 18, 60	-	31
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	25 - 27	3
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму (				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*		-	-	*
Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації					
			*	*	

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Чернівецький фізико-географічний район
хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядових височин**

Місцевості Сегменти ТРД	Височини поперечного Буковинського підняття	Долини приток та балок р. Прут	Тераси р. Прут	Заплави долини р. Прут, русло р.	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	3	-	-	-	1
	Лікувальні грязі (№)				
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	-	-	-	-	*
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	1(д), 4(д) 34(м), 29(м)	-	-	-	4
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	29(м)	-	5(м), - 9(м),	-	3
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	-	32, 34	-	6, 7	4
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	23,24	2
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	*	-	*
	Території придатні, для масового оздоровчого туризму та рекреації				
	*	*	-	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

Тарашанський котловинно-грядовий, вододільний лісо-лучний фізико-географічний район

Місцевості Сегменти ТРД	Високі плоско-хвилясті горбисто-грядові рівнини	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)	
	2, 8	2
	Лікувальні грязі (№)	
	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)	
	18, 19, 20, 21, 25, 26, 31	7
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)	
	18	1
	Музеї, об'єкти (№)	
	5	1
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)	
	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)	
	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)	
	-	-
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)	
	19(м), 21(м),	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)	
	15, 16, 17, 18, 19, 22	6
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)	
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)	
	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)	
	-	
	Території, придатні для парашанеризму, дельтапланеризму	
	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму	
	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації	
	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Брусницький фізико-географічний район
лісостепових ландшафтів терасованих рівнин і широколистяно-лісових ландшафтів долинно-
грядових височин**

Місцевості Сегменти ТРД	Високі плато-хвилясті рівнини	Спадисті схили вододілів, інтенсивно розчленовані, зсувні	Терасовані схили долини р. Черемош та р. Прут	Заплава та русло р. Черемош і р. Прут	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	<i>Мінеральні води, джерела (№)</i>				
	-	-	4, 39, 7,	-	3
	<i>Лікувальні грязі (№)</i>				
	-	8	5	-	2
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	<i>Сакральні об'єкти (№)</i>				
	63	15, 43, 47	16	-	5
IV. Пізнавально-розважальний	<i>Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)</i>				
	-	9	-	-	1
	<i>Музеї, об'єкти (№)</i>				
			6, 9		2
	<i>Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)</i>				
	-	-	18, 27, 28	-	3
	<i>Народні фестивалі та гуляння (№)</i>				
	-	-	1	-	1
V. Екологічний	<i>Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
			30(м)	23(м), 25(м)	3
	<i>Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Заповідні урочища, об'єкти (№)</i>				
	-	-	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	<i>Об'єкти спелеотуризму (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)</i>				
	-	-	-	16 - 23	7
	<i>Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму</i>				
	-	-	-	-	-
	<i>Території, придатні для пішохідного туризму</i>				
	*		-	*	*
	<i>Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації</i>				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Багненський фізико-географічний район
лучно-широколистяно-лісових ландшафтів
давньоалювіальної плоско-хвилястої рівнини**

Місцевості Сегменти ТРД	Грядогір'я і височини на виположених куполоподібних розбитих розломами складках	Плоско- хвиляста Багненська рівнина	Долини бокових приток Сірету	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно- лікувальний	<i>Мінеральні води, джерела (№)</i>			
	-	10	-	1
	<i>Лікувальні грязі (№)</i>			
	-	3, 4	-	2
II. Комерційно- діловий	*	*	*	*
III. Релігійний	<i>Сакральні об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
IV. Пізнавально- розважальний	<i>Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Музеї, об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Народні фестивалі та гуляння (№)</i>			
V. Екологічний	-	-	-	-
	<i>Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
VI. Спортивно- оздоровчий VII. Екзотичний	<i>Заповідні урочища, об'єкти (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Об'єкти спелеотуризму (№)</i>			
	64	-	-	1
	<i>Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)</i>			
	-	-	-	-
	<i>Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму</i>			
	-	-	-	-
	<i>Території, придатні для пішохідного туризму</i>			
	*	-	-	*
	<i>Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації</i>			
		*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Сіретський фізико-географічний район
лучно-широколистяно-лісових ландшафтів
долинно-терасових і грядово-горбистих височин**

Місцевості Сегменти ТРД	Грядогір'я і височини на виположених куполоподібних розбитих розломами складках	Спадисті схили вододілів, інтенсивно розчленовані, зсувні.	Височини поперечного Буковинського підняття	Русло, заплави і тераси долин р. Сірет і р. МалийС ірет	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	11, 12	1	-	-	3
	Лікувальні грязі (№)				
				7	1
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	27	-	-	-	1
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
				22(м), 37(м)	2
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	30(м)	-	-	5(д)	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	33	-	-	-	1
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	-	30 -36	7
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*		-	-	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
				*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Красноільський фізико-географічний район
хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів грядово-горбистих височин
і широколистяно-лісових ландшафтів річкових долин**

Місцевості Сегменти ТРД	Грядогір'я і височини на виположених куполоподібних, розбитих розломами, складках	Височини поперечного Буковинського підняття	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)		
	12, 13, 14	-	3
	Лікувальні грязі (№)		
	6	-	1
II. Комерційно-діловий	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)		
	29, 30	32	3
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)		
	26	-	1
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)		
V. Екологічний	-	-	-
	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	47(м),	7(д)	2
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	24(м)	25(м)	2
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Заповідні урочища, об'єкти (№)		
	24, 26, 27, 29, 30, 31	-	6
	Об'єкти спелеотуризму (№)		
	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)		
	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)		
	-	-	-
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму		
	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму		
	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації		
		*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Глибоцький фізико-географічний район лісостепових
ландшафтів терасових рівнин**

Місцевості Сегменти ТРД	Долина річки Сірет, з вологими луками, буково-грабовими та дубово-грабовими лісами з домішкою смереки, густо заселена	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)	
	-	-
	Лікувальні грязі (№)	
	1	1
II. Комерційно-діловий	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)	
	32	1
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)	
	-	-
	Музеї, об'єкти (№)	
	2, 3	2
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)	
	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)	
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)	
	-	-
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)	
	-	-
	Заповідні урочища, об'єкти (№)	
	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)	
	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелазання) (№)	
	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)	
	35, 36	2
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму	
	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму	
	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації	
	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Берегометський
фізико-географічний район лісових низькогірних ландшафтів**

Місцевості Сегменти ТРД	Низькогір'я коротких вузьких лінійно- витягнутих хребтів на осях антикліналей	Низькогір'я округлих останцевих масивів невеликих хребтів, глибоких сідловин- улоговин з асиметричним и, схилами.	Низькогір'я паралельно витягнутих хребтів із широкими плоско-хвилястими гребенями, похилими схилами, останцевими масивами і циркоподібними улоговинами	Вузькі намісто- подібні долини поперечних рік з чергуванням ущелин і каньйонів	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно- лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	-	-	-	35	1
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно- діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	-	55	-	14	2
IV. Пізнавально- розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	2	1
	Музеї, об'єкти (№)				
	1, 8	-	-	-	
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	14, 15, 16, 17, 37	-	-	-	5
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
	5	-	-	-	1
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	12(м), Вижницький НПП	6(д),	-	23(м)	4
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	65(м),99(м), 100(м),107(м) 110(м),		74(м),	94	7
	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	35	25	24, 28,29	-	5
VI. Спортивно- оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	65, 66 ,67, 68	-	-	-	4
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	1, 2, 3, 4, 5	6, 7	-	-	7
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
				14,15,16,28,29	
	Території, придатні для парашутеризму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
	*	*	*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Шурдинський фізико-географічний
район лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів**

Місцевості Сегменти ТРД	Середньогір'я лінійно- втягнутих моноклінальних вузьких хребтів на осях антикліналей з плоскими гребенями	Середньогір'я осьового звивистого хребта із широким грядово-горбистим гребенем	Низькогір'я Причеремоські коротких вузьких лінійно- втягнутих хребтів на осях антикліналей	Вузькі намісто- подібні долини попереч- них рік з чергуван- ням ущелин і каньйонів	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно- лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
	-	-	-	-	-
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно- діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	-	-	-	58	1
IV. Пізнавально- розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
V. Екологічний	-	-	-	-	-
	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	-	-	42(м)	23(м)	2
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	77(м), 79(м)	78(м), -	-	98(м), 97(м)	5
VI. Спортивно- оздоровчий VII. Екзотичний	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	37	-	-	-	1
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
				9, 14	
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	*	*	*	*	*
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
	*	*	*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Путильський фізико-географічний район
низькогірних лісолучних ландшафтів**

Місцевості Сегменти ТРД	Низькогір'я горбисто- увалистих невеликих, по-різному орієнтованих хребтів і відрогів.	Низькогір'я високих лінійно-витягнутих коротких, плоско- вершинних спадисто-схилових хребтів	Долини великих поздовжніх рік закладених у синкліналях і текторозломах, із скельними виходами порід	Вузькі намісто- подібні долини попереч- них рік з чергуван- ням ущелин і каньйонів	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно- лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)				
			17	9	2
	Лікувальні грязі (№)				
	-	-	-	-	-
II. Комерційно- діловий	*	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)				
	54, 56	-	53	57	4
IV. Пізнавально- розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)				
	-	-	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)				
	-	-	-	5, 7	2
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)				
	-	-	32	-	1
	Народні фестивалі та гуляння (№)				
V. Екологічний	-	-	3, 4	-	2
	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	-	-	-	23(м)	1
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)				
	-	-	35(м), 109(м), 95(м), 93(м),97(м)	76(м), 96(м)	7
VI. Спортивно- оздоровчий VII. Екзотичний	Заповідні урочища, об'єкти (№)				
	-	-	37	-	1
	Об'єкти спелеотуризму (№)				
	-	-	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)				
	-	-	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)				
	-	-	10 – 13,		
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму				
	-	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму				
	*	*	*	*	8*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації				
	*	*	*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Максимецький фізико-географічний район
лісових середньогірних ландшафтів**

Місцевості Сегменти ТРД	Середньогір'я на піднятих структурах Чорногірської тектозони, лінійно витягнутих хребтів з широкими хвилястими гребенями і асиметричними розчленованими макросхилами.	Вузькі намисто-подібні долини поперечних рік з чергуванням ущелин, каньйонів улоговин з вузькими днищами з виходами корінних порід	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)		
	19	-	1
	Лікувальні грязі (№)		
	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)		
	-	-	-
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)		
	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	35	-	1
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	-	34(м), 75(м)	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)		
	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)		
	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)		
	8	-	1
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)		
	-	4, 5	2
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму		
	*	*	*
	Території, придатні для пішохідного туризму		
	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації		
	*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

Яровицький фізико-географічний район
субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних ландшафтів

Місцевості Сегменти ТРД	Середньогір'я асиметричних інтенсивно розчленованих макросхилів (Яровицького хребта і масиву Семенчук)	Вузькі намисто-подібні долини поперечних рік з чергуванням ущелин, каньйонів улоговин з вузькими днищами з виходами корінних порід	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)		
	41	-	1
	Лікувальні грязі (№)		
	-	-	-
II. Комерційно-діловий	* *	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)		
	-	59	1
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)		
	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)		
	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	-	-	-
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)		
	38	67	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)		
	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму(№)		
	-	-	-
	Об'єкти альпінізму (скелелазання)		
	-	-	-
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)		
	-	1, 2, 3	3
	Території, придатні для парашутеризму, дельтапланеризму		
	*	*	*
	Території, придатні для пішохідного туризму		
	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації		
	*	*	*

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

**Чорнодільський фізико-географічний район
субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних ландшафтів**

Місцевості Сегменти ТРД	Високогір'я піднятих масивів на щільних пісковиках	Середньогір'я на кристалічних породах, карстово-ерозійні, з куполіподібними гребенями та стрімчаками	Середньогір'я виположених схилих масивів і скельних останців	Всього об'єктів туризму та рекреації
I. Курортно-лікувальний	Мінеральні води, джерела (№)			
	-	-	18	1
	Лікувальні грязі (№)			
	-	-	-	-
II. Комерційно-діловий	*	*	*	*
III. Релігійний	Сакральні об'єкти (№)			
	-	-	-	-
IV. Пізнавально-розважальний	Археологічні пам'ятки, об'єкти (№)			
	-	-	-	-
	Музеї, об'єкти (№)			
	-	-	-	-
	Літературно-меморіальна спадщина, об'єкти (№)			
	-	-	-	-
	Народні фестивалі та гуляння (№)			
	-	-	-	-
V. Екологічний	Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)			
	2(д), 9(д),	-	-	2
	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти (№)			
	36(м)	-	111(м)	2
	Заповідні урочища, об'єкти (№)			
	-	-	-	-
VI. Спортивно-оздоровчий VII. Екзотичний	Об'єкти спелеотуризму (№)			
	69 - 72	-	-	4
	Об'єкти альпінізму (скелелазання) (№)			
	9	-	-	1
	Ділянки річок для водного туризму (сплаву на різних плавзасобах) (№)			
	-	-	-	-
	Території, придатні для парашутизму, дельтапланеризму			
	-	-	-	-
	Території, придатні для пішохідного туризму			
	*	*	*	*
	Території, придатні для масового оздоровчого туризму та рекреації			
	-	-	-	-

Зірочкою (*) позначені місця реально можливих видів ТРД, при відповідній організації.

ДОДАТОК В

ТАБЛИЦЯ В.1

**ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ**
(за даними Чернівецького обласного комітету охорони природи, станом на 1.01.2003 р)

№	Назва	Площа /га/	Місце знаходження	Відповідальний за збереження	Коротка характеристика	Коли і ким створений
1	2	3	4	5	6	7
НАЦІОНАЛЬНІ ПРИРОДНІ ПАРКИ						
1.	Вижницький	7928.4	Вижницький район Вижницьке лісництво Берегометське лісництво Колгосп «Промінь» Колгосп «Україна»	Адміністрація парку	Природний ландшафт Буковинських Карпат з унікальними історико- культурними комплексами, що мають важливе природоохо- ронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення	Указ Президента України від 30.08.96 №810/95
РЕГІОНАЛЬНІ ЛАНДШАФТНІ ПАРКИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ						
1.	Чернівецький	21504.2 3026	Сторожинецький район Сторожинецький держлісгосп Сторожинецьке лісництво - кв.1-35	Сторожинецький держлісгосп	Унікальні природні лісові комплекси в межах тектонічно- денудаційної Буковинської височини з цінними геомор- фологічними утвореннями, мальовнича місцевість	Розпорядження облдержадміні- страції від 8.02.96 №87-р.
2.	Черемошський	6555.8 4699.0 755.7 200.9 220.2 242.7 437.3	Путильський район Путильський держлісгосп Перкалабське лісництво - кв.1-50 Колгосп «Прикордонник» Колгосп «Зоря Карпат» Колгосп «Україна» Колгосп «Прогрес» Колгосп «Маяк»	Путильський держлісгосп Колгосп «Прикордонник» Колгосп «Зоря Карпат» К-п "Україна" К-п "Прогрес" К-п "Маяк"	Цінний природний комплекс у верхів'ях Білого Черемошу з багатою флорою, унікальними геологічними та геоморфологічними утвореннями, джерелами мініральних вод, привабливими краєвидами	Розпорядження облдержадміні- страції від 04.03.97 №124-р

ЗАКАЗНИКИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ						
<i>Ландшафтні</i>						
1	Цецино	430.0	Чернівецька міськрада Ревнянське Лісництво – кв.21-25	Чернівецький держлісгосп	Найвища вершина в районі міста Чернівці, вкрита різновіковим лісом природного походження. На правому березі р. Прут збереглися залишки стародавніх поселень. Ландшафт має естетичне, а рослинність –науково-пізнавальне значення	Постанова РМ УРСР від 28.10.74 №500
2	Чорний Діл	614.9	Путильський держлісгосп Перкалабське лісництво - кв.2 діл.12- 14,22,23,28,29,37-39; кв.3 діл. 6,9,10,12,14,17,19-27; кв. 4 діл.1-4,6,7,9-14, кв. 5 діл. 4,5,8,9,12- 114,16,18,20,21; кв. 6, діл. 1-19	Путильський держлісгосп	Крайня північно-східна зона Мармарошського масиву-стародавнього ядра Карпатської гірської системи. Тут зростає близько 50 видів флори, понад 10 занесені в Червону книгу України /орлики трансильванські,білотка альпійська, соссюрея різноколірна, лілія лісова та ін/. Має наукове та естетичне значення.	Постанова РМ УРСР від 25.02.80 №132
3	Кадубівська стінка	22.8	Заставнівський район біля с.Кадубівці та с.Веренчанка	Селянські спілки - «Нива» 20.1 га, «Буковина» 2.7 га	Цінна степова рослинність на скельних виходах лівого борту реліктової долини з класичними спелеокарстовими формами у гіпсах і поглинанням поверхневого стоку	Указ Президента від 10.12.94 №750/94
4	Совицькі болота	105.0	Заставнівський і Кіцманський райони, між селами Веренчанка та Клівовин	БАТ «Хрещатик» - 32.4 га, радгосп «Іскра» -72.6 га	Цінний водоболотний ландшафт плоскої заплави р.Совиця-Веренчанська, в умовах активного закарстування	-/-
5	Товтрівська стінка	15.7	Заставнівський район, с.Товтри	Товтрівська сільрада	Правий борт каньйоноподібної долини Товтрівського потоку з цінними різноманітними карстовими утвореннями в гіпсах і вапняках та рідкісною рослинністю кам'янистих степів	-/-

<i>Лісові</i>						
6	<i>Лунківський</i>	106.0	Сторожинецький район, Красноільське лісництво - кв.28, діл.7-9, 11-13	Сторожинецький держлісгосп	Резерват унікальних смереково-ялицево-букових насаджень природного походження, окремі екземпляри бука віком 200 і більше років. Має науково-лісівниче значення	Постанова РМ УРСР №500 від 28.10.74
7	<i>Петрівецький</i>	17.0	Сторожинецький район Петрівецьке лісництво - кв. 55, 67	Сторожинецький держлісгосп	Характерне для Сіретського передгір'я Буковини еталонне дубово-буково-ялицеве насадження, генетичний резерват. Має наукове та виробниче значення	Постанова РМ УРСР №495 від 12.12.83
<i>Орнітологічні</i>						
8	<i>Драницький</i>	80.0	Новоселицький район, с.Драниця	Асоціація «Драницька»	Мальовниче озеро, що є рідкісним за поєднанням місць гніздування рудої, сірої, білої великої та малої чапель, а також ряду водоплавних і болотних птахів	Постанова РМ УРСР №434 від 2.11.84
<i>Карстово-спелеологічні</i>						
9	<i>Молочнобрат-ський карстовий масив</i>	20.3	Путильський район, Перкалабське лісництво - кв.17, діл.3-5,7,8	Путильський держлісгосп	Цінне геологічне і карстово-спелеологічне утворення у тріасово-юрських вапнякових, стрімчаках-кліпенах з найглибшою вертикальною шахтою Буковини і тріщинно-карстовими порожнинами	Указ Президента України №750/94 від 10.12.94
10	<i>Чорнопотоцький</i>	49.0	Заставнівський район, між селами Погорилівка і Юрківці	С/с «Дружба» - 24.6 га, С/с «Калинівка»- 19.2 га, С/с «Маяк» - 5.2 га	Правий стрімкий схил долини р. Чорний Потік з декількома стадіями розвитку карстового процесу та численними печерами довжиною понад 1,1 км	Указ Президента України №750/94 від 10.12.94
<i>ЗАКАЗНИКИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ</i>						
<i>Ландшафтні</i>						
1.	<i>Шебутинський яр</i>	794.0	Сокирянський район Романківське лісництво - кв. 10-17,19,21-22,26-28,66,68	Хотинський держлісгосп	Типовий ландшафтний комплекс в придністерській частині Північно-Бесарабської фізико-географічної області з лісами на крутосхилах	Рішення 11 сесії обласної Ради ХХІ скликання від 16.12.94

Продовження табл. В.1

					глибокого яру з цінними геологічними та геоморфологічними утвореннями	
2	Галицька стінка	119.4	Сокирянський район Ломачинське лісництво - кв. 1 л.д.1-7, кв.2, л.д.1-2; кв.3, л.д.1-3; кв. 4, л.д.1- 2,4,6-10; кв.5, л.д.11-3; кв.6, л.д.9-10; кв.8, л.д.3-6	Хотинський держлісгосп	Цінний природний комплекс схилів каньйону р. Дністер і її притоків з лісовою рослинністю, мальовничими геоморфологічними і цінними геологічними утвореннями /печери,скелі, геологічні відшарування/	-//-
3	Василівський яр	497.0	Сокирянський район Сокирянське лісництво - кв. 6,7,14-119,72	Хотинський держлісгосп	Типовий ландшафтний комплекс в придністерській частині Північно-Бессарабської фізико-географічної області з лісами на крутосхилах глибокого яру з цінними геологічними і геоморфологічними утвореннями	-//-
4	Бабинська стінка	1405.0	Кельменецький район, Кельменецьке лісництво - кв. 1-5,7- 25,56	Хотинський держлісгосп	Правий схил Дністровського каньйону з цінними геологічними розрізами мальовничими ландшафтами, корінною та степовою рослинністю з проявами карсту	Рішення ОВК №22 від 16.01.91
5	Молодівський яр	276.3	Кельменецький район, Іванівське лісництво - кв.55-56; кв.8, л.д.2,3 кв.6	Хотинський держлісгосп	Типовий ландшафтний комплекс в придністровській частині Північно-Бессарабської фізико-географічної області з лісами на крутосхилах глибокого яру з цінними геологічними і геоморфологічними утвореннями	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
6	Поливанів яр	411.0	Кельменецький район Іванівське лісництво - кв.1-5, 58	Хотинський держлісгосп	Типовий ландшафтний комплекс в придністровській частині Північно-Бессарабської фізико-географічної області з лісами на крутосхилах глибокого яру з цінними геологічними і геоморфологічними утвореннями	-//-

Продовження табл. В.1

7	Гриняцька стінка 1	52.1	Хотинський район, с. Гринячка - кв. 2, л.д.1-4	Радгосп «Буковина»	Цінний природний комплекс Дністровської стінки з лісонасадженнями, рідкісними видами флори, геологічними відшаруваннями, печерами	-//-
8	Гриняцька стінка 2	41.4	Хотинський район, с. Зелена Липа - кв.4, л.д.1,3-6,11,12,33	Колгосп «Дністровський»	Цінний природний комплекс Дністерської стінки з цінною рослинністю, геологічними та геоморфологічними утвореннями	-//-
9	Прутська Заплава	805.1	Новоселицький район, с. Костичани с. Драниця, с. Тарасівці с. Ванчиківці, с. Должок	К-п "Ватутіна", асоц "Дарницька", Колгоосп "Тарасівецький", асоц. «Дружба народів», об'єднання «Ленінський шлях»	Мало змінений біогеоценоз в прибережній зоні р. Прут з різноманітним складом деревних, чагарникових та цінних лікарських рослин	Рішення 18 сесії облрди від 12.12.93
10	Баламутівська стінка	78.7	Заставнівський район, Хотинський район, с.Баламутівка, с.Перебиківці	Селянська спілка ім. 1 Травня	Цінний природний комплекс правого стрімкого борту Дністровського каньйону з широким розвитком карстових утворень, численними джерелами, водоспадами	Рішення 18 сесії облради від 12.12.93
11	Совицький рів	5.3	Кіцманський район, с.Кліводин	Колгосп «Іскра»	Закарстований тектонічний рів з лучно-степовою рослинністю та великим спектром карстових форм у різних стадіях розвитку	Рашення ОВК №72 від 17.03.92
12	Буковинські водоспади	38.5	Путильський район, с.Розтоки	КСП «Карпатський край»	Мальовнича долина-ушелина потoku Смугарів з каскадом 6 водоспадів висотою від 3 до 13 метрів. Вкрита лісами мішаного складу. Є цікаві геологічні відслоєння	Рішення ОВК №22 від 17.03.91

Продовження табл. В.1

13	Гарячий Урбан	108.0	м.Чернівці вул.М.Олімпіада	Чернівецька міськрада	Правий схил р. Прут, зайнятий корінним буковим деревостаном. На його території знаходиться культовий храм ХУ111 ст.,в якому розташований чоловічий монастир.	Рішення облради №14 від 10.03.99
Іхтіологічні						
14	Бернівський острів	25.0	Кельменецький район, с.Берново	Дністровське басейнове водогосподарське об'єднання	Острів на Дністерському водосховищі навкруг якого нерестяться цінні види іхтіофауни	Розпорядження ОВК №87-р від 8.02.96
15	Дарабанське плесо	32.0	Хотинський район, с. Анадоли	Дністровське басейнове в/г об'єднання	Місце нерестилища промислових і рідкісних видів риб.	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
16	Орестовський	156	Хотинський район, с. Орестівка, с. Пригородок	Дністровське басейнове в/г об- єднання	Місце нересту та нагулу цінних промислових видів риби – судака, сома, ляща, коропа.	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
17	Василівська вирва	7.0	Заставнівський район, с. Василів	Василівська сільрада	Ділянка русла р. Дністер з глибокою вирвою - місцем зимування цінних видів риби	Рішення №42 від 17.03.92
18	Репузенські острови	14.0	Заставнівський район, с. Репузенці	Репузенська сільрада	Акваторія правих проток р. Дністер біля островів - місце нересту рідкісних та промислових видів риби.	-//-
19	«Митківський»	369.0	Заставнівський район, с.Митків, с. Мусорівка, с. Самушин	Митківська, Мусорівська, Самушинська сіль- ради	Ділянка р. Дністер від с. Митків до с. Самушин, природний ареал рідкісного виду риб - стерляді.	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р.
20	«Непоротівський»	9	Сокирянський район, с.Непоротове	Дністровське басейнове в/г об'єднання	Ділянка Дністерського водосховища біля с. Непоротове, нерестилище промислових і рідкісних видів риби	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р
21	«Куютинський»	16	Сокирянський район с.Ломачинці	Дністровське басейнове в/г об- єднання	Ділянка Дністерського водосховища біля с. Ломачинці, нерестилище промислових і рідкісних видів риби	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р

Продовження табл. В.1

22	«Сіретський»	5019	Ділянка р. Сірет з притоками від с. Клинівка Сторожинецького району, вгору по течії в межах Чернівецької області	Сільські ради сіл Стара Жа Комарівка, Панка, Ропча, Нові та Старі Бросківці, Банилів-Підгірний, Давидівка, Буде Нижні та Верхні Петрівці, Чудей, Іжівці; селищна рада смт.Краснооїльськ, Сторожинецького району, Берегометська селищна рада, Долішньо-Шепітська, Мигівська, Луківецька сільські ради Вижицького району.	Місце нересту цінних видів іхтіофауни: форелі райдужної та струмкової марени, чопа, гольця.	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р
23	«Черемошський»	3288	Ділянка р.Черемош з притоками від м. Вижиця вгору по течії в межах Чернівецької області	Вижицька міськрада, Підзахаричівська, Розтоківська, Мариничівська, Усть-Путильська, Довгопільська, Конятинська, Яблуницька сільські ради Путильського району	Русло ріки і притоки служать нерестилищами цінних видів іхтіофауни:форелі, марени карпатської. Верхів'я Черемошу є єдиним місцем регіону, де зберігся ендемік Українських Карпат- лосось дунайський	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р
24	«Неполоківський»	26.8	Ділянка р. Прут в місці впадіння р. Черемош.	Кіцманська районна рада	Місце нересту та нагулу цінних видів риб - судака, марени, рибаця.	Рішення облради від 12. 02 р.
25	«Глиницький»	15.6	Ділянка р. Прут в районі с. Коростувата	Кіцманська районна рада	Місце зимівлі багатьох цінних видів риб-марени, судака, рибаця, ляща, сома.	Рішення облради від 12. 02р.
Орнітологічні						
26	Чапля	8.3	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.18, л.д.15	Хотинський держлісгосп	Унікальна колонія заселення сірих чапель. Існує з 1950 року в кількості 75 гнізд. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	Рішення облвиконкому №15 від 19.01.83

Продовження табл. В.1

27	<i>Дністровський</i>	13.5	Заставнівський район, с. Бабин	Спілка селян співвласників ім. О.Кобилянської	Унікальна колонія заселення сірих чапель в кількості 99 гнізд. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	Рішення облвиконкому №420 від 23.11.83
28	<i>Кліводинський</i>	1.1	Кіцманський район, залізничний перегін Кіцмань-Кліводин	Чернівецька дистанція захисних лісонасаджень	Колонія заселення рідкісної чаплі-квака в кількості 73 гнізд. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	-//-
29	<i>Чорний лелека</i>	17.1	Сторожинецький район, Чернівецький військовий лісгосп - кв.12, л.д.5; кв.23, л.д.1	Чернівецький військовий лісгосп	Поселення чорного лелеки- рідкісного гніздового птаха, занесеного до Червоної книги України	Розпорядження облдержадміні- страції №87-р від 8.02.96
30	<i>Чорторийський</i>	57.9	Кіцманський район с. Чортория	Агроторгове підприємство «Дружба»	Місце постійного гніздування лебедя-шипуну - перелітного птаха, який зустрічається на території області лише під час міграції	Рішення облради №14 від 10.03 99
31	<i>Василишине</i>	22.0	Новоселицький район, с. Рідківці	Селянська спілка «Раранча»	Суходольні луки, які є місцем гніздування деркача - виду, занесеного до Червоної книги МСОП	-//-
Карстово-спелеологічні						
32	<i>Юрківський карст</i>	12.1	Заставнівський район, с. Юрківці	Агрофірма «Маяк»	На невеликій площі вододілу сконцентровані лійки, що фіксують декілька стадій розвитку поверхневих карстопроявів (від відкритих провалів до карстового озера). Має науково-пізнавальну цінність	Рішення ОВК №22 від 16.01.91
Лісові						
33	<i>Джерело</i>	139.0	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв.9, л.д.1,3,7,8; кв.10, 15, 18	Чернівецький держлісгосп	Дубово-грабово-букове насадження - типове для Прут- Сіретського межиріччя, віком до 170 років. Має науково- пізнавальне та лісогосподарське значення	Рішення ОВК № 216 від 17.10.84

Продовження табл. В.1

34	Еталонне насадження бука	39.0	Сторожинецький район, Чернівецький військовий лісгосп	Чернівецький військовий лісгосп	Еталонне букове насадження віком більше 100 років. Має лісівниче та науково-естетичне значення	Розпорядження облдержадмініст рації №87-р від 8.02.96
35	Боргиня	470.0	Путильський район, Плосківське лісництво - кв. 1-4	Путильський держлісгосп	Лісовий природний комплекс буково-ялицево-ялинового насадження, віком 100 років, запа- сом від 300 до 670 куб.м. Має ве- лике науково-лісівниче значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
36	Зарожанська Дача	129.0	Хотинський район, Клішківське лісництво - кв. 39, л.д.6, 7; кв. 46, л.д. 2, 3; кв. 50, л.д. 2	Хотинський держлісгосп	Резерват дуба черешчатого, як зразок корінного типу лісу. Має науково-лісівниче значення.	Рішення облради №14 від 10.03.99
Ботанічні						
37	Білка	19.8	Сторожинецький район, Комарівське лісництво - кв.17, л.д. 1-5	Сторожинецький міжколгоспний лісгосп	Ділянка лугової флори у водоохоронній зоні р. Білка. Тут зростає понад 20 видів рослин, занесених до Червоної книги України (рябчик великий, шафран Гейфеля, білоцвіт літній, підсніжник та ін). Має наукове та естетичне значення	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
38	Мальованка	24.9	Сторожинецький район, с. Заволока	Селянська спілка «Кам'янська»	Ділянка степової флори з великою різноманітністю видового складу лікарських, та занесених до Червоної книги України рослин	Рішення облвиконкому №22 від 16.01.91
39	Анкер	8.0	Герцаївський район, с. Тернавка	ВАТ «Прикордонник»	Ділянка лучної флори з участю пізньоцвіту осіннього- виду, занесеного до Червоної книги України	Рішення 11 сесії обласної ради ХХ11 скликання від 16.12.94
40	Брендуша	6.0	Герцаївський район, с. Тернавка	ВАТ «Прикордонник»	На ділянці масово зростає пізньоцвіт осінній - вид флори, занесений до Червоної книги України	Рішення ХУ111 сесії обласної ради ХХІ скликання від 21.12.93

<i>Зоологічні</i>						
41	<i>Зубровиця</i>	11736	Сторожинецький район, Гільчанське лісництво - кв. 1-29, 3954 га; Банилівське лісництво кв. 1-36, 4284 га; Красноільське лісництво кв. 23-27, 866 га; Лаурське лісництво кв. 13-20, 735 га; Межирічське лісництво кв. 6, 11, 14-17, 547 га; Агрофірма «Карпати» кв. 5, 12, 18-20, 24, 25, 27, 28-32, 37, 1350 га	Сторожинецький держлісгосп	Місце поселення цінного виду дикої фауни - зубра європейського /72 особини/ занесеного до Червоної книги України	Рішення ХУ111 сесії обласної ради ХХ1 скликання від 21.12.93
<i>Ентомологічні</i>						
42	<i>Чарівне крильце</i>	20.0	Вижницький район, Чемернарське лісництво кв. 16 л.д.5	Берегометський держлісгосп	Місце, де виявлено 29 видів жужелиць і 3 види стафілінід - активних ентомофагів лісових і сільськогосподарських культур. Має наукове і практичне значення	Рішення облвиконкому № 15 від 19.01.83
<i>ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ</i>						
<i>Комплексні</i>						
1	<i>Борівецька</i>	20.4	Кіцманський район	Борівецька сільрада, с. Борівці	Цінне озеро карстового походження з плаваючим торфовими островами та рідкісними водно-болотними рослинами	Указ Президента України №715/96 від 20.08.96
<i>Ботанічні</i>						
2	<i>Шилівський ліс</i>	60.0	Хотинський район, Колінківське лісництво - кв. 60	Хотинський держлісгосп	Високопродуктивне біологічно стійке букове насадження віком 90 років в східному ареалі поширення. Має велике наукове і народногосподарське значення	Постанова РМ УРСР №145 від 30.03.81

Продовження табл. В.1

3	<i>Рухотинський ліс</i>	449.0	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв. 55, л.д. 8	Хотинський держлісгосп	Зразок корінного букового насадження на великому масиві в східному ареалі поширення. Має велике наукове і народногосподарське значення	Постанова РМ УРСР №780 від 10.10.75
4	<i>Тисовий яр</i>	10.0	Сторожинецький район, Кучурівське лісництво - кв. 10, л.д.16; кв. 11, л.д. 13	Чернівецький держлісгосп	Другий за площею в Україні масив, де зростає тис ягідний під наметом букового насадження, що зберігся в природному стані. Зростає поодинокі і куртинами. Площа куртин від 20 до 500 м.кв. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
5	<i>Урочище «Білка»</i>	6.0	Сторожинецький район, с. Панка	Агрофірма «Україна»	Ділянка лугової флори у водоохоронній зоні р. Білка Тут зростає понад 20 видів, занесених в Червону книгу УРСР : рябчик шаховий, шафран Гейфеля, білоцвіт літній, підсніжник білосніжний та ін. Має наукове та естетичне значення	Постанова РМ УРСР № 145 від 30.03.81
<i>Геологічні</i>						
6	<i>Печера «Буковинка»</i>	14.7	Новоселицький район, с. Стальнівці	Колгосп «Сталінешти»	Унікальна триповерхова печера . Довжина пройденої частини 1,2 км. Відрізняється різноманітністю натічних утворень та вторичних кристалів, багатством печерних відкладів. Має наукове значення для палеогеографічної реконструкції природного середовища	-//-
7	<i>Печера «Попелюшка»</i>	21.0	Новоселицький район, с. Подвірне	Агрофірма ім.Суворова	Двоповерхова карстова гіпсова печера на південній околиці села. Одна з найбільших серед	Постанова РМ УРСР №145 від 30.03.81

Продовження табл. В.1

					рівнинних печер СРСР за об'ємом. Третя в країні по довжині і третя в світі серед гіпсових печер. Має велику кількість оригінальних натічних утворень, озер, різнокольорових глин. Має виключне наукове значення	
8	Печера Баламутівська	1.0	Заставнівський район, с. Баламутівка	Баламутівська сільрада	Печера на березі р. Дністер. На її стінах малюнки, що відображають вірування людей кам'яного віку в добрих та злих духів. Має велике наукове значення.	Постанова РМ №711 від 21.07.65
9	Печера «Піонерка»	1.0	Заставнівський район, с. Погорілівка	Спілка селян- співвласників «Калинівка»	Унікальна триповерхова печера в урочищі «Довгий Яр». Рідкісний випадок наочного представлення дев'ятох із одинадцяти стадій розвитку карстового процесу. Довжина пройденої частини 377 м. Має виключне наукове значення	Постанова РМ №145 від 30.03 81
ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ						
Ботанічні						
1	Урочище «Жафино»	2.0	Сокирянський район, с. Василівка	Колгосп ім.30-річчя Перемоги	Місце зростання адоніса - надзвичайно цінної лікарської рослини. Збір на Буковині заборонено в зв'язку зі зменшенням її запасів останніми роками	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
2	Платан східний /чинар/	0.01	Сокирянський район, с. Ломачинці	Ломачинецька середня школа	Рідкісна для Буковини порода дерева. Платан віком 100 років. Має наукове та естетичне значення	-//-

Продовження табл. В.1

3	Чотири тополі	0.02	Сокирянський район с. Розкопинці	Василівська сільрада	Чотири тополі білі /сріблясті/ віком понад 100 років. Висота дерев 35 м, діаметр 2 м.	-//-
4	«Вікові липи»	2.5	Сокирянський район, с. Ломачинці	Ломачинська сільська рада	Цінні вікові насадження липи 1814 р. посадки	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р.
5	Дубово-букова ділянка	2.3	Кіцманський район, Ревнянське. лісництво - кв.5, л.д. 2	Чернівецький держлісгосп	Цінне дубово-букове насадження. Вік бука - 130 років, дуба - 200-250 років	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
6	П'ятисотлітній дуб	0.01	Кіцманський, Ревнянське. лісництво - кв. 5, л.д.3	- // -	Окреме дерево дуба череш- чатого віком 500 років.	-//-
7	Вікові дуби	0.01	с. Ревно, Ревнянська загальноосвітня школа.	Дирекція Ревнянської школи	Два дерева дуба черешчатого віком 110 років.	Рішення облради №127-6/02 від 27.12.02р.
8	Реліктові дуби	0.01	Розташовані на тери- торії Стрілецько-Кут- ської АТС.	Адміністрація Стрілецько-Кут- ської АТС	Два дерева дуба черешчатого віком 120 років.	Рішення облради №127-6/02 від 27.12.02р.
9	Два велетні	0.01	Розташовані на території адмінбудинку Стрілецько-Кутської сільради.	Стрілецько-Кут- ська сільрада.	Два дерева дуба черешчато го віком більше 100 років.	Рішення облради №127-6/02 від 27.12.02р.
10	Буково-дубова ділянка	5.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво - кв. 60, л.д.5	- // -	Цінне буково-дубове насад ження віком 100 років.	-//-
11	Праліс дуба скельного	5.0	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв.5, л.д.10	Чернівецький держлісгосп	Насадження дуба віком близько 200 років.	-//-
12	Віковий дуб	0.05	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв. 7, л.д.1	- // -	Окремий дуб скельний віком понад 500 років.	-//-

Продовження табл. В.1

13	<i>«Вікова діброва»</i>	3.0	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв.15, л.д.5	- // -	Резерват «червонокнижної» рослини-беладони.	-//-
14	<i>Ділянка лікарських рослин</i>	1.0	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв. 23, л.д.2	- // -	Зростає близько 10 видів рідкісних лікарських рослин.Серед них шафран Гейфеля,печіночниця звичайна,підсніжник звичайний та інші,занесені до Червоної книги України.	-//-
15	<i>Ділянка дуба звичайного</i>	4.5	Глибоцький район Кузьминське лісництво кв.20 л.д.8	- // -	Високопродуктивне дубове насадження віком 70 років. Має велике наукове та естетичне значення	-//-
16	<i>«Францталъ»</i>	1.0	Глибоцький район Кузьминське лісництво - кв. 50, л.д.1, 6	- // -	Окреме дерево береки лікарської - цінної малопоширеної породи. Вік -понад 100 років. Має науково- пізнавальне та естетичне значення	-//-
17	<i>Вісім горіхів гікорі</i>	0.2	Глибоцький район Кузьминське лісництво - кв. 16, л.д.5	- // -	Вісім дерев горіха гікорі білого та волохатого - цінних екзотів з Північної Америки. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	-//-
18	<i>Насадження дуба звичайного</i>	7.5	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв. 45, л.д.5	- // -	Високопродуктивний деревостан дуба черешчатого віком 160 років. Має науково -пізнавальне і лісгосподарське значення	-//-
19	<i>Праліс буково- дубовий</i>	0.01	Глибоцький район Турятське лісництво - кв. 19, л.д. 1	- // -	Насадження віком 150-180 років. Має велике науково-естетичне значення.	-//-
20	<i>«Монастирський ліс»</i>	0.01	Герцаївський район, с. Горбові - кв. 8	Колгосп «Перемога»	24 дуби віком 130-150 років. Ростуть в мальовничому лісовому урочищі «Банчени».	-//-

Продовження табл. В.1

21	Букова ділянка	3.0	Глибоцький район, Турятське лісництво - кв.17, л.д.23	Чернівецький держлісгосп	Цінне букове насадження. Зростають дерева віком від 120 до 250 років. Має історичне та наукове значення	-//-
22	Чотири Велетні	0.4	Герцаївський район, Тарнавське лісництво - кв. 9, л.д.15	- // -	Чотири дуби віком 350-450 років. Мають історичне, естетичне та науково- пізнавальне значення	- // -
23	Босрул Стурза	0.03	Герцаївський район, с. Тернавка	Тернавська сільрада	Представляє собою цінний екзот-декоративний екземпляр Платана кленолистого	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
24	Праліс модрини європейської	0.9	Сторожинецький район, Межирічське лісництво - кв. 8, л.д. 10	Сторожинецький держлісгосп	Цінне насадження модрини віком 160 років. Має науково- естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05 79
25	Праліс грабово- буково-дубовий	5.0	Сторожинецький район Іжівське лісництво - кв.70, л.д.7	- // -	Вікове насадження. Має науково-лісівниче значення як зразок корінного типу лісу	- //-
26	Ділянка лучної флори	1.0	Сторожинецький район, с. Глибочок	Селянська спілка «Кам'янська»	Цінні рослинні угруповання біля траси Сторожинець-Чернівці, що відрізняються великою кількістю - до 20 екз. на 1 м.кв. Тут зростають шафран Гейфеля, білоцвіт літній та інші рослини занесені до Червоної книги України	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
27	Ділянка степової флори	1.0	Сторожинецький район, с. Заволока	Селянська спілка «Кам'янська»	Зростає близько 40 видів лугової флори. Ряд степових елементів занесені в Червону книгу України. Серед них - сон великий та інші.	-//-
28	Ділянка лучної флори	2.0	Сторожинецький район, с. Спаська	Колгосп «Михальчанський»	Луг, де 15% травостою становить пізньоцвіт осінній, занесений до Червоної книги України	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

29	Тисова Ділянка	0.2	Сторожинецький район, Чернівецький військовий лісгосп - кв.12, л.д.2; кв.13, л.д.1	Чернівецький військовий лісгосп	На ділянці зростають різновікові екземпляри тису ягідного віком понад 100 років. Рідкісний вид, релікт третинного періоду, занесений до Червоної книги України	Розпорядження облдержадміні- страції №87-р від 8.02.96
30	Ділянка барвінку малого	5.0	Вижницький район, Мигівське лісництво - кв.54, л.д. 9	Берегометський держлісгосп	Резерват барвінку малого - цінної лікарської рослини	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
31	Кошман	3.0	Вижницький район, Жовтнєве лісництво - кв.1, л.д.4	- // -	Під наметом ялицевого і букового насаджень зростають бореальні елементи трав'яного покрову - зеленчук жовтий, марена запашна, переліска багаторічна, квасениця звичайна, плаун колючий та інші.	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
32	Лісничка	5.0	Вижницький район Чемернарське лісництво - кв.33, л.д.8; кв.34, л.д.11; кв.35, л.д.4	Берегометський держлісгосп	Ділянка рідкісних для Буковини видів флори. Тут зростають любка дволиста, арніка гірська, билинці комарниковий, гронянка півмісяцева та ін. Всього понад 10 видів.	-//-
33	«Два платани»	0.06	м.Вижниця, вул. Бурги-Семашки	Вижницька міська рада	Мають науково-пізнавальне значення	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р
34	Буковинка	2.8	Путильський район, Шепітське лісництво - кв.17, л.д.6; кв.18, л.д.4	Путильський держлісгосп	Ділянка природного букового деревостану в ареалі букових лісів Карпат. Має лісівниче, фітоценотичне та ботанічно- географічне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
35	Ділянка арніки гірської	4.0	Путильський район, Сергіївське лісництво - кв.33, л.д.19	Путильський держлісгосп	Резерват арніки гірської - цінної лікарської рослини	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

36	<i>Жупани</i>	2.0	Путильський район, с. Перкалаб, Урочище Великого і Малого каменів	Колгосп «Прикордонник»	В урочищі зростає білотка альпійська, арніка гірська, фіалка дакійська, марингія та інші цінні види флори, що мають наукове та пізнавальне значення	-//-
37	<i>Ялинова ділянка</i>	25.0	Путильський район, Яблунівське лісництво – кв.25, л.д.8	Путильський держлісгосп	Унікальне насадження ялини з ялицею віком 75 років. Запас деревини на 1 га 660 куб.м	-//-
38	<i>Арніка</i>	2.0	Путильський район, Шепітське лісництво - кв.36, л.д.3	Путильський держлісгосп	Популяція цінної лікарської рослини - арніки гірської, занесеної до Червоної книги України, на перевалі Семечук	Рішення 18 сесії облради від 12.12.93
39	<i>Гінкго дволопатеве</i>	0.01	м. Чернівці, вул. 28 Червня, 69	Чернівецька міськпрокуратура	Окреме дерево гінкго віком 80 років. Має естетичне та наукове значення як релікт.	Рішення Чернівецького ОВК №216 від 17.10.84
40	<i>Група рідкісних дерев</i>	0.3	м. Чернівці вул.Головна, 135	Обласна консультативна стоматологічна поліклініка	Кедр європейський, тис ягідний, ялина колюча, створюють неповторну по красі біогрупу	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
41	<i>Дуб крупноплідний</i>	0.01	м. Чернівці, вул.28 Червня, 71	Технікум залізничного транспорту	Окреме дерево, рідкісний екзот віком 140 років. Має наукове та естетичне значення	Рішення облви- конкому №216 від17.10.84
42	<i>Псевдотсуга тисолиста</i>	0.02	м. Чернівці, вул. Буковинська, 4	1 Міська дитяча лікарня	Група дерев. Мають велике декоративне та наукове значення. Вік - 120 років	Рішення Чернівецького ОВК №216 від 17.10.84
43	<i>Магнолія Кобус</i>	0.01	м. Чернівці, вул. 28 Червня, 71	Технікум залізничного транспорту	Окреме дерево магнолії Кобус - рідкісного екзоту віком 80 років. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому №420 від 23.11.83
44	<i>Магнолія Суланжа</i>	0.01	м. Чернівці, вул. 28 Червня, 67	ЖРЕП-1	Окреме високодекоративне дерево магнолії віком 60 років. Цінне як рідкісний екзот	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

45	<i>Магнолія Суланжа</i>	0.01	м. Чернівці, вул. Фрунзе, 8-б	ЖРЕП-2	Окреме високодекоративне дерево магнолії віком 60 років. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
46	<i>Кедр європейський</i>	0.3	м. Чернівці, вул. Фрунзе, 2	Військова частина № 44764	Окреме високопродуктивне дерево віком близько 100 років. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
47	<i>Ялина колюча</i>	0.01	м. Чернівці, вул. Федьковича, 46	Обласний ендокринологічний диспансер	Високодекоративна біогрупа ялини колючої. Має науково- пізнавальне значення	Рішення облви- конкому №198 від 30.05 .79
48	<i>Лавр благородний</i>	0.01	м. Чернівці, вул. Чернишевського, 50-б	ЖРЕП-7	Окреме дерево, зростає у відкритому ґрунті в умовах Північної Буковини. Є маточником для масового розмноження і закладки промислових ділянок.	Рішення облвиконкому №216 від 17.10.84
49	<i>«Берека звичайна»</i>	0.03	м. Чернівці, вул. Руська, 3	ЖРЕП-12	Дерево береки, віком 70-75 років, має науково-пізнавальне значення	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р.
50	<i>Група різновидностей рідкісних дерев</i>	0.5	м. Чернівці, вул. Головна, 137	Обласна лікарня	Парк заснований в другій половині ХІХ ст. Тут зростають тис ягідний, сосна Веймутова, дуб черешчатий пірамідальної форми, ялина колюча форми голуба, туя велетенська. Має естетичне, оздоровче та науково- пізнавальне значенн	Рішення облвиконкому № 216 від 17.10.84
51	<i>Група рідкісних дерев</i>	0.06	м. Чернівці, вул. Курильська, 13	ЖРЕП-6	Ялина колюча, форма голуба, ай- ва японська, дуб пірамідальний, дуб червоний, гінкго. Створюють неповторну по красі біогрупу.	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
52	<i>Магнолія Кобус</i>	0.01	м. Чернівці, вул. Українська, 26	ЖРЕП-9	Окреме високодекоративне дерево магнолії Кобус, рідкісний екзот. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

53	<i>Група рідкісних дерев</i>	0.03	м. Чернівці, вул. Буковинська, 6	Обласна консультативна поліклініка	Дерева кедра європейського, лжетсуги тисолистной. Мають велику наукову та естетичну цінність	Рішення ОВК №72 від 17.03.92
54	<i>Кедр європейський</i>	0.01	м. Чернівці вул. Стрийська, 62	ЖРЕП-6	Окреме дерево кедру європей- ського - рідкісного виду, занесе- ного до Червоної книги України	--/-
55	<i>Ділянка рідкісної та декоративної флори «Василина»</i>	0.06	м. Чернівці вул. Щербакова, 44	Громадянка В. Д. Антонова	На ділянці квіткарні В. Д. Антонової, зібрана колекція декоративних і рідкісних рослин флори Буковини /понад 900 видів/	Розпорядження Чернівецької облдержадміні- страції №87-р від 8.02.96
56	<i>Черемха звичайна</i>	0.003	м. Чернівці, вул. Заводська, 22	Облуправління ДАІ	Унікальне для Північної Буковини за своїми параметрами дерево черемхи, висотою –35 м, діаметром - 0.4 м	Рішення облради № --від---12.02р.
57	<i>Туя західна</i>	0.003	м. Чернівці вул.Сімовича.15	Чернівецька міжрайонна природоохоронна прокуратура	Реліктове вікове дерево Туї західної, висотою понад 20м, діаметром- 0.5м.	Рішення облради № --від---12.02р.
58	<i>Берека Лікарська</i>	0.04	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв.1 л.д.2	Чернівецький держлісгосп	Окремі дерева береки лікарської, які мають лісгосподарське та науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
59	<i>Ділянка конвалії</i>	3.0	Хотинський район, Новоселицьке лісництво - кв. 1	Хотинський держлісгосп	Резерват конвалії - цінної лікарської рослини	Рішення облвиконкому №198 від 30.05 79
60	<i>«Сосна чорна»</i>	8.7	Ломачинське лісництво Хотинського держліс- госпу - кв.16, вид.3	Хотинський держлісгосп	Цінні вікові насадження сосни чорної	Рішення облради №171-17/01 від20.12.01р.
61	<i>«Липа срібляста»</i>	0.7	Сокирянське Лісництво, Хотинського держлісгоспу кв.39	Хотинський держлісгосп	Мас естетичне,науково- пізнавальне значення	Рішення облради №171-17/01 від20.12.01р.

Продовження табл. В.1

62	<i>«Сторічний дуб»</i>	0.03	Романківецьке лісництво, Хотинського держ-лісгоспу - кв.70, вид.3	Хотинський держлісгосп	Одинокі дерева дуба віком понад сто років. Має науково-пізнавальне значення.	Рішення облради №171-17/01 від 20.12.01р.
63	<i>Коркове дерево</i>	0.003	м.Вижниця, вул.Українська, 25	Вижницька міська рада	Амурський корковий бархат є інтродукованою на Буковині породою. Має наукове та естетичне значення.	Рішення Вижицької міської ради №296 від 05.12.01р.
Гідрологічні						
64	<i>Озеро «Бездонне»</i>	3.4	Заставнівський район с. Бабин	Спілка селян співвласників «О.Кобилянської»	Типове карстове озеро у приводільній частині Прут-Дністерського межиріччя	Рішення облвиконкому № 72 від 17.03.92
65	<i>Озеро «Гірське око»</i>	2.5	Путильський район, Черемошське лісництво - кв.12, л.д.15	Путильський держлісгосп	Мальовниче гірське озеро природного походження. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 30.05.79
66	<i>Озеро Джулин</i>	31.2	Хотинський район, с. Ширівці	Шировецька сільрада	Цінне реліктове озеро у карстово-тектонічній улоговині з водно-болотною рослинністю	Рішення облвиконкому № 82/11 від 16.06.00
67	<i>Василівські водоспади</i>	0.05	Заставнівський район с. Василів	Василівська сільрада	Два мальовничих водоспади на Чунківському потоці	Рішення ОВК № 72 17.03.92
68	<i>Водоспад «Дорошівський»</i>	0.1	Заставнівський район с. Дорошівці	Дорошівська сільрада	Мальовничий водоспад на Товтринському потоці	Рішення ОВК № 72 17.03.92
69	<i>Водоспад «Фалинський»</i>	3.2	Заставнівський район с. Дорошівці	Дорошівська сільрада	Мальовнича ущелина з цікавим набором геологічних утворень, з каскадом водоспадів	Рішення ОВК № 72 від 17.03.92
70	<i>Водоспад «Чорнопотоцький»</i>	0.1	Заставнівський район, с. Чорний Потік	Чорнопотоцька Сільрада	Мальовничий водоспад на р. Чорний Потік з цікавою геологічною будовою	Рішення ОВК № 72 від 17.03.93
71	<i>Водоспад «Кулівський»</i>	0.2	Заставнівський район, с. Кулівці	Василівська сільрада	Мальовничий водоспад на меншому потоці в центрі с. Кулівці	Рішення ОВК № 72 від 17.03.92

Продовження табл. В.1

72	Водоспад «Королівський»	0.5	Сторожинецький район, Банилівське лісництво - кв.20 л.д.7	Сторожинецький держлісгосп	Цікавий водоспад висотою 3 м у масивних пісковиках на р. Думитриця (витоки М. Сірету)	Рішення ОВК № 22 від 16.01.91
73	Водоспад «Гук» (Сучавський)	0.5	Путильський район, с. Шепіт Горішній	Шепітська сільрада	Цікавий потужний водоспад, висотою 6,4 м (каскад) у верхів'ях р. Сучава в пісковиках та вапняках у центрі с. Шепіт Горішній	Рішення № 22 від 16.01.91
74	Водоспад «Поркулин»	1.0	Путильський район, хутір Поркулин	Путильський держлісгосп	Мальовничий водоспад, цінний з наукової та естетичної точки зору	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
75	Водоспад «Бисків»	0.5	Путильський район, с. В. Бисків	Путильський Держлісгосп	Каскад висотою 3 м, досить потужний за витратами води	-//-
76	Водоспад «Кізя»	0.5	Путильський район, с. В. Бисків	АТ Путильський лісгосп	Каскад водоспадів з перепадом висот 16 м. Один з найвищих в Україні	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
77	Водоспад «Сиручок»	0.5	Путильський район, с. В.Товарниця	АТ Путильський лісгосп	Водоспад висотою 4,5 м на притоці р.Товарниця. Має наукове та естетично-пізнавальне значення	-//-
Геологічні						
78	Шишкові гори	120.0	Кельменецький район, села Грушівці, Нагоряни	Колгосп ім.Ватутіна	Група конічних шишкоподібних горбів товтрової гряди над схилом правого берега р. Дністер	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
79	Стратотип Звенигородської свити сирулу	11.1	Хотинський район, с. Рашків	КСП «Промінь»	Цінний еталонний розріз відкладів звенигородської свити силурійського часу	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
80	Стратотип пригородської свити силуру	12.0	Хотинський район, с. Атаки	Селянська спілка ім. 1 Травня	Цінний еталонний розріз відкладів пригородської свити силуру	-//-
81	Городище «Корнешти»	31.0	Хотинський район, с. Корнешти	Радгосп «Буковинський»	Цінний тектонічний останець в зоні розломів Хотинської височини з прадавніми карстовими формами і давньослов'янськими валами городища	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94

Продовження табл. В.1

82	Василівська стінка	2.0	Заставнівський район, с. Василів	Василівська сільрада	Геологічні відслонення на правому березі р. Дністер з виходами чорних сланців. Мають наукове значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
83	Кісткові залишки слона південного	1.0	Заставнівський район, с. Баламутівка	Спілка селян- співвласників ім. 1 Травня	Кісткові залишки слона півден- ного вперше виявлені на терито- рії області. Мають наукове, істо- ричне та пізнавальне значення	Рушення облвиконкому №420 від 23.11.83
84	Митківська стінка	12.0	Заставнівський район, с.Митків, с. Мусорівка	Спілка селян співвласників «Дністер»	Стратотип митківських шарів верхнього силуру, нижнього девону	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
85	Онутська стінка	24.0	Заставнівський район, с. Онут	Агрофірма «Світанок»	Стратотип митківських шарів верхнього силуру - нижнього дивону. Цінні геоморфологічні та спелеокарстові утворення наконтакті сланців та крейдових пісковиків	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
86	Печера «Фуштейка»	2.5	Заставнівський район, с. Погорилівка	Селянська спілка «Калинівка»	Закарстоване урочище з кількома воронками у гіпсах і відкритою печерою «Фуштейка»	Рушення ОВК № 72 від 17.03.92
87	Кадубівська лійка	3.2	Заставнівський район, с. Кадубівці	Селянська спілка співвласників «Нива»	Велика карстова лійка з поглинанням струмка. Типово репрезентує розвиток сучасних карстових процесів	Рішення ОВК № 27 від 17.03.92
88	Одайський провал	0.75	Заставнівський район, с.Чуньків	-//-	Глибокий карстовий провал, що репрезентує розвиток карстового процесу у днищі долини в класичній формі	-//-
89	Печера «Скитська»	4.2	Заставнівський район, с. Звєнчачин	ВАТ насінницьке господарство «Хрещатик»	Цікава карстова печера в старому кар'єрі з вторинними кристалами. Має великі наукові та туристичні перспективи	Рішення ОВК № 72 від 17.03.92
90	Печера «Руїна»	0.3	Заставнівський район, с. Юрківці	Агрофірма «Маяк»	Карстовий провал на місці колишньої реліктової печери з фрагментами відкритих діючих підземних заводнених галерей	Рішення ОВК № 72 від 17.03.93

Продовження табл. В.1

91	Дихтинецька стінка	1.0	Путильський район, с. Дихтинець	Дихтинецька сільрада	Антиклінальна складка кросненських верств. Має наукове значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
92	Петрашівська стінка	2.0	Путильський район, с. Петраші	Колгосп «Черемош»	Відслонення ямненських пісковиків на правому березі р. Черемош. Має наукове значення	Рішення Облвиконкому №198 від 30.05.79
93	Киселицька стінка	1.0	Путильський район, с. Киселиці	Киселицька сільрада	Геологічні відслонення на лівому березі р. Питилка. Розкриває нижнеменілітову світу, складену флішем. Має велике наукове значення	-//-
94	Тораківська стінка	1.5	Путильський район, с. Тораки	Киселицька сільрада	Геологічні відслонення на лівому березі р. Путилка. Розкриває відклади виготської світи. Має велике наукове значення	-//-
95	Закам'яніла Багачка	0.1	Путильський район с. Усть-Путила	Усть-Путильська сільрада	Рідкісний випадок форми вивітрювання, пов'язаний з народною легендою. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
96	Камінь «Жаба»	0.01	Путильський район, с. Мариничі	Мариничівська сільрада	Надзвичайно цікавий утвір в заплаві р. Черемош. Має естетичне значення	-//-
97	Скеля «Камінь Довбуша»	0.2	Путильський район, Розтоківське лісництво - кв.4, л.д.39	АТ «Путильський лісгосп»	Геологічна пам'ятка природи, пов'язана з народною легендою. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №80/5 24.02.64
98	Скеля «Протяте каміння»	2.0	Путильський район, Розтоківське лісництво - кв.1, л.д.3	АТ «Путильський лісгосп»	Рідкісний випадок вітрової ерозії. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому №80/5 від 24.02.64
99	Бабинський карст	20.0	Кельменецький район, с. Бабин	Селянська спілка «Бабинська»	Цінні фрагменти Товтрової гряди - решток бар'єрного коралового рифу, Сарматського моря (10 млн. років тому) з остепнен-	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94

Продовження табл. В.1

					ною рослинністю і видами, занесеними до Червоної книги України	
100	<i>Дарабанський мис</i>	21.0	Хотинський район, с. Анадоли	Анадольська сільська рада	Унікальне геоморфологічне утворення на березі Дністра з цікавим геологічним розрізом, печерами, чисельними історико-археологічними пам'ятками	Рішення 2 сесії облради, від 16.12.94
Карстово-спелеологічні						
101	<i>Печера «Прєсподня»</i>	1.0	Кельменецький район, с. Гринячка	Радгосп «Буковинський»	Рідкісна карстова воронка з печерою у гіпсах з водопоглинанням великого потоку	Рішення 2 сесії облради, від 16.12.94
102	<i>Совицькі понори</i>	21.5	Кіцманський район, с. Суховерхів	Державне с/г підприємство «Суховерхівське»	Цінні форми висхідних напірних карстових джерел-включів у заболоченому днищі долини р. Совиця-Заставнівська	Рішення ОВК №72 від 17.03.92
103	<i>Карстова Печера «Дуча»</i>	1.0	Заставнівський район, с. Баламутівка	Спілка селян співвласників «ім. 1 Травня»	Типова порожнина берегової смуги Дністровської долини. Довжина пройденої частини печери - 114 м. На 11 стінах виявлено цікаві утвори з гіпсу	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
104	<i>Печера «Пісочниця»</i>	1.0	Заставнівський район, с. Баламутівка	Спілка селян співвласників «ім. 1 Травня»	Рідкісний ерозійний тип печери. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому № 420 від 12.11.83
105	<i>«Печера Довбуша»</i>	0.1	Путильський район, Розтоківське лісництво - кв.4, л.д.39	АТ Путильський лісгосп	Пам'ятка природи, пов'язана з іменем легендарного героя Довбуша. Має історичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
Комплексні						
106	<i>Ржавинецьке болото</i>	4.4	Заставнівський район, с. Ржавинці	Спілка селян співвласників «Ржавинецька»	Цінний водно-болотний комплекс у карстовій западині в стадії евтрофікації	Рішення ОВК №72 від 17.03.92
107	<i>Смереки на садибі Лук'яна Кобилиці</i>	0.005	Путильський район, с. Сергії	Сергіївська сільрада	Смереки посаджені батьком Л.Кобилиці. Мають історико-меморіальне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.01.64

Продовження табл. В.1

108	«Німчич»	2.0	Путильський район, Розтоківське лісництво - кв. 6, л.д. 1-3, 6, 7; кв.5, л.д.42,45,46,47	АТ «Путильський лісгосп»	Природний комплекс з ендемичною флорою. Зустрічаються рідкісні і зникаючі види лікарських рослин - печіночниця звичайна, шафран Гейфеля та інш. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
109	Білий Потік	5.0	Путильський район, Перкалабське лісництво	Путильський держлісгосп	Схил з виходами на поверхні карстових джерел і формуванням вапнякових травертинів. Зростають рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги - сверція багаторічна, товстянка альпійська	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
110	Озера Очеретяні	4.6	Хотинський район, с. Ширівці	Шировецька сільрада	Цінні водно-болотні комплекси у реліктових карстових лійках вершинного плато Хотинської височини	Рішення облради № 82/11 від 16.06.00
ЗАПОВІДНІ УРОЧИЩА						
1	Буковий праліс	33.0	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.23, л.д.3	Хотинський держлісгосп	Насадження в східній частині ареалу бука віком 170 років. Має наукове значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
2	Дубовий праліс	13.0	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.33, л.д.12	Хотинський держлісгосп	Буково-дубове насадження віком 200 років. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
3	Ділянка пралісу	10.0	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.18, л.д.12	Хотинський держлісгосп	Дубово-буковий праліс віком 200 років. Має науково-естетичне та лісівне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
4	«Бучок»	25.8	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.50, л.д.1	Хотинський держлісгосп	Високопродуктивне букове насадження віком 100 років. Має науково-лісівниче значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

5	<i>Реліктова бучина</i>	60.0	Хотинський район, Рухотинське лісництво - кв.32, л.д. 4,5	Хотинський держлісгосп	Бучина, розташована в східній частині області. Має велике наукове значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
6	<i>Ревна</i>	33.0	Кіцманський район, Ревнянське лісництво - кв.8, л.д.2,7	Чернівецький держлісгосп	Унікальне букове насадження з домішкою модрина і сосни звичайної. Вік - 100 р.	-//-
7	<i>Буковий праліс</i>	27.0	Кіцманський район, Ревнянське лісництво - кв.5, л.д. 1	Чернівецький держлісгосп	Корінний буковий праліс віком 150 років з участю дуба віком 140-250 років. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	Рішення облвиконкому №1198 від 30.05.79
8	<i>Мартинівське</i>	26.0	Заставнівський район, с. Онут	Агрофірма «Світанок»	Степові асоціації трав'яної рослинності на схилах долини р. Чорний Потік. Тут зростають 9 видів флори занесених в Червону книгу УРСР - сон великий, ковила волосиста та інші рідкісні для Буковини степові рослини	-//-
9	<i>Хрещатико-Звеничине</i>	25.0	Заставнівський район, с. Хрещатик, с. Звеничин	Сільські ради с. Звеничин, с. Хрещатик	Схили р.Дністер з виходом на поверхню девонських піщаників, силурійських сланців та третинних вапняків, багатий фауною безхребетних. Тут зростає 12 видів флори, занесених до Червоної книги УРСР - ковила волосиста, лілія лісова, підсніжник звичайний, пізноцвіт звичайний, цибуля ведмежа та інші.	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
10	<i>Берда</i>	15.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво - кв.39, л.д.3, 4	Чернівецький держлісгосп	Корінне букове насадження віком 70 років. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
11	<i>Ділянка рідкісних рослин</i>	10.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво -	Чернівецький держлісгосп	Під наметом грабового насадження, віком 40 років зростають беладонна, плавун- баранець, шафран	Рішення облвиконкому №198 від

Продовження табл. В.1

			кв.62, л.д. 24-26; кв.71, л.д. 7		Гейфеля та інш., занесені до Червоної книги УРСР, всього понад 10 видів	30.05.79
12	<i>Коцюба</i>	20.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво - кв. 12, л.д.8; кв.28 л.д.1	Чернівецький держлісгосп	Буковий праліс віком від 140 до 220 років. Має науково-пізнавальне значення як корінний деревостан східного ареалу бука	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
13	<i>Луківка</i>	15.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво - кв.45, л.д.8	Чернівецький держлісгосп	Корінне букове насадження віком 90 років. Зростають види флори, занесені в Червону книгу УРСР - беладонна лікарська, та інш. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
14	<i>Рукав</i>	30.0	Заставнівський район, Чорнівське лісництво - кв.46, л.д.4, 7; кв.47, л.д. 4; кв. 60, л.д. 1,2,13	Чернівецький держлісгосп	Корінний буковий ліс віком 80 років. Має лісівничо-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
15	<i>Гайок</i>	62.0	Герцаївський район Турятське лісництво - кв.12, л.д.1; кв.13, л.д.1; кв.14, л.д.2, 3	Чернівецький держлісгосп	Букове насадження віком 100 років з багатим флористим складом рідкісних рослин. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
16	<i>Гай красуні</i>	12.0	Герціївський районн Турятське ліс-во кв. 10 л.д.2,3,4,5	Чернівецький держлісгосп	Цінне букове насадження віком 100 років з наявністю береки лікарської. Має велике науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
17	<i>Дубовий праліс</i>	12.0	Глибоцький район, Турятське лісництво - кв.18, л.д.2	Чернівецький держлісгосп	Корінне високопродуктивне двоярусне дубове насадження віком 140 років. Має історичне, науково-пізнавальне та естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
18	<i>Зруб</i>	8.5	Глибоцький район, Турятське лісництво - кв.17, л.д.1,3,18	Чернівецький держлісгосп	Цінне двоярусне дубове насадження віком 120 років. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

19	<i>Праліс ясена звичайного</i>	5.7	Глибоцький район, Турятське лісництво - кв. 17, л.д.5, 22	Чернівецький держлісгосп	Цінний рідкісний праліс ясена звичайного віком 170-320 років, знайомість цінних трав'янистих рослин. Має науково-лісівниче значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
20	<i>Вісім берек</i>	7.7	Глибоцький район, Кузьминське лісництво - кв. 1, л.д.3,5	Чернівецький держлісгосп	Вісім дерев береки лікарської віком 110 років. Має науково- пізнавальне та естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
21	<i>Глинише</i>	30.0	Глибоцький район Турятське лісництво - кв.35, л.д.9; кв. 40, л.д.1	Чернівецький держлісгосп	Букове насадження віком 80-100 років. Має науково-пізнавальне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
22	<i>Бугаєць</i>	12.0	Глибоцький район, Кам'янське лісництво - кв. 5, л.д.18, 23	Глибоцький міжколгоспний лісгосп	Корінний дубовий деревостан з високопродуктивним насадженням вільхи чорної на болоті. Місце гніздування дикої водоплавної птиці	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
23	<i>Ділянка пралісу</i>	11.0	Сторожинецький район, Лаурське лісництво - кв. 20, л.д.2	Сторожинецький держлісгосп	Смереково-ялицевий праліс віком 130 років. Має науково-лісівниче та естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
24	<i>Горянка</i>	15.0	Сторожинецький район, Красноільське лісництво - кв. 8, л.д.4	Сторожинецький держлісгосп	Насадження віком 110 років. Має наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.98
25	<i>Дубівка</i>	8.9	Сторожинецький район, Межирічське лісництво - кв. 16, л.д.1; кв. 7, л.д.5	Сторожинецький держлісгосп	Дубове насадження віком 100 років. Має наукове значення	Рішення облвиконкому № 444/18 від 14.08.61
26	<i>Кривка</i>	21.0	Сторожинецький район, Іжівське лісництво - кв. 39, л.д.1	Сторожинецький держлісгосп	Цінне ялицеве насадження віком 120 років. Має наукове значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

27	Квітка	7.3	Сторожинецький район, Межирічське лісництво – кв. 11, л.д. 3	Сторожинецький держлісгосп	Насадження характерне для передгір'я Карпат. Має науково-лісівниче значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
28	Лаура	26.0	Сторожинецький район, Лаурське лісництво - кв. 5, л.д.19., 27	Сторожинецький держлісгосп	Ялинове насадження віком 90 років. Має наукове значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
29	Мирів	10.5	Сторожинецький район, Межирічське лісництво - кв.23, л.д.7	Сторожинецький держлісгосп	Цінне ялицеве насадження віком 110 років. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №444/18 від 14.08.61
30	Рибне	10.0	Сторожинецький район Межирячське лісництво	-//-	Смереково-буково-ялицеве насадження навколо штучних ставків. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
31	Ярок	7.3	Сторожинецький район, Іжівське лісництво - кв.55, л.д. 5, 6	Сторожинецький держлісгосп	Цінне модринове насадження віком 120 років. Має наукове значення	Рішення облвиконкому №444/18 від 14.06.61
32	Кривка	13.0	Сторожинецький район, Кучурівське лісництво - кв. 17, л.д.5, 6	Чернівецький держлісгосп	Змішаний буково-дубовий ліс - еталонне насадження. Має лісівниче значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
33	Дунавець	41.3	Сторожинецький район, Банилівське лісництво - кв. 8, л.д. 34, 35	Сторожинецький міжколгоспний лісгосп	Березові природні насадження з смериковим підростом і цінною трав'яною рослинністю серед якої види занесені до Червоної книги УРСР	Рішення ОВК №22 від 16.01.91
34	Маловатний	25.9	Сторожинецький район, Кучурівське лісництво кв. 17, л.д.1	Чернівецький держлісгосп	Цінний корінний високопродуктивний буковий деревостан з наявністю лікарських рослин. Має науково-лісівниче значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

35	Чемернарське	8.7	Вижницький район, Чемернарське лісництво - кв.49, л.д.11	Берегометський держлісгосп	Буково-смериково-ялицевий високопродуктивний ліс віком 150 років. Має науково-естетичне значення	-/-
36	Товарниця	15.0	Путильський район, Усть-Путильське лісництво - кв. 38, л.д. 2	Путильський держлісгосп	Смереково-ялицево-букові праліси віком 140 років. Має науково- естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
37	Павлюково	260.9	Путильський район, Усть-Путильське лісництво - кв. 30, 32, 33	Путильський держлісгосп	Ділянки мішаних пралісів у витоках р. Черепанка з численними джерелами і рослинами, занесеними до Червоної книги України	Рішення 2 сесії облради від 16.12.94
38	Деревниця	98.0	Заставнівський район, Кіцманське лісництво - кв. 5	Чернівецький держлісгосп	Геолого-ботаніко-ландшафтний резерват з наявністю водних джерел. Має естетичне та бальнеологічне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
ПАРКИ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО - ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА (місцевого значення)						
1	Грушівецький	3.7	Кельменецький район, с. Грушівці	Грушівецька восьмирічна школа	Заснований у кінці ХІХ ст. Зростає близько 20 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
2	Ставчанський	10.0	Хотинський район, с. Ставчани	Ставчанське СПТУ-1	Заснований в кінці ХІХ ст. Парк ландшафтного типу. Тут налічується 20 видів дерев та чагарників	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
3	Хотинський	4.0	Хотинський район, м. Хотин	Хотинське ВУЖКГ	Заснований в 1860 році. В його складі налічується близько 20 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	-/-
4	Брусницький	4.0	Кіцманський район, с. Брусниця	Брусницька обласна лікарня	Заснований в кінці ХІХ ст. В його складі 20 видів дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

5	Лужанський	4.6	Кіцманський район, смт. Лужани	Лужанська селищна рада народних депутатів	Заснований в кінці ХІХ ст. В складі 43 види і форми дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
6	Чорторійський	3.0	Кіцманський район, с., Чортория	Чорторійський психоневрологічний інтернат	Заснований в кінці ХІХ ст. В складі 11 цінних екзотів. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
7	Оршовецький	10.0	Кіцманський район, с. Оршівці	Оршовецький дитячий будинок	Заснований у 1850 році. В його складі 70 видів і форм дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
8	Заставнянський	2.0	Заставнівський район, м. Заставна	Заставнівська міськрада	Заснований в кінці ХІХ ст. В його складі 16 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	-//-
9	Вікнянський	2.0	Заставнівський район с.Вікно	Вікнянська сільрада	Заснований в 1860 році. В його складі близько 20 видів дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
10	Рідківський	2.0	Новоселицький район, с. Рідківці	Рідківська середня школа	Заснований в кінці ХІХ ст. Нараховує 17 деревних та чагарникових екзотів. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
11	Чорнівський	8.0	Новоселицький район, с. Чорнівка	Селянська спілка «Прогрес»	Заснований в 1840 році. В його складі 15 екзотів, зокрема кипариси віком понад 100 років. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
12	Байраківський	1.0	Герцївський район, с. Байраки	Байраківська сільрада	Заснований в 1885 році. В його складі 12 видів дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	-//-
13	Герцаївський	3.0	Герцаївський район, м. Герца	Герцаївська райлікарня	Заснований в кінці ХІХ ст. В його складі 43 види дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №80/5 від 24.02.64

Продовження табл. В.1

14	Глибоцький	6.0	Глибоцький район, смт. Глибока	Глибоцька райлікарня	Заснований в 1890 році. Тут зростає 35 видів і форм дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №80/5 від 24.02.64
15	Карапчівський	2.1	Глибоцький район, с. Карапчів	Карапчівська школа-інтернат	Заснований в 1870 році. В складі 20 цінних видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №80/5 від 24.04.64
16	Петричанський	1.0	Глибоцький район с. Петричанка	Широкополянська сільрада	Заснований в 1870 році. Зростає біля 10 видів цінних дерев та чагарників	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
17	Просічанський	2.0	Глибоцький район, с. Просіка	Просічанське СПТУ	Заснований в 1820 році. В складі 36 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
18	Черепківський	3.0	Глибоцький район, с. Черепківці	Черепківська сільрада	Заснований в кінці ХІХ ст. В його складі близько 100 екзотів	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
19	Банилівський	4.0	Сторожинецький район, с. Банилів-Підгірний	Банилів-Підгірна дитяча лікарня	Заснований в кінці ХІХ ст. Тут зростає оригінальна біогрупа туї західної. Багато екзотів	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
20	Буденецький	10.0	Сторожинецький район, с. Буденець	Буденецька сільрада	Заснований в кінці ХІХ ст. Цінне насадження. Тут налічується 14 екзотів. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
21	Клинівський	5.0	Сторожинецький район, с. Клинівка	Клинівська сільрада	Заснований в другій половині ХІХ ст. В його складі 16 видів і форм деревних та чагарникових екзотів	Рішення облвиконкому № 198 від 30.03.79
22	Красноільський	12.0	Сторожинецький район, смт. Красноільськ	Красноільський тубсанаторій	Заснований в кінці ХІХ ст. Тут зростає 20 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

23	Старожадівський	10.0	Сторожинецький район, с. Стара Жадова	Старожадівська сільрада	Парк заснований в 1869 році. Тут зростає 24 види дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
24	Сторожинецький	5.0	Сторожинецький район, м. Сторожинець	Сторожинецька школа-інтернат	Заснований в 1880 році. В складі 45 видів дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.98
25	Клинівський	0.5	Сторожинецький район, с. Клинівка	Міжколгоспний санаторій «Золотий колос»	Заснований в кінці ХІХ ст. Зростає 48 видів дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
26	Слобода-Комарівський	1.0	Сторожинецький район, с. Слобода-Комарівці	Слобода-Комарівська восьмирічна школа	Заснований в кінці ХІХ ст. В його складі 17 видів і форм дерев та чагарників. Має естетичне значення	Рішення облвиконкому № 198 від 30.05.79
27	Михальчанський	2.0	Сторожинецький район, с. Михальча	Михальчанська восьмирічна школа	Заснований в кінці ХІХ ст. Цінне насадження, налічується 14 екзотів. Має естетичне значення	Рішення ОВК № 216 від 17.10.84
28	Берегометський	3.0	Вижницький район, смт. Берегомет	Берегометська лікарня	Парк заснований в 1890 році. Зараз в його складі 54 види і форми дерев та чагарників. Серед них два унікальні дерева лжеможиви Кемфера.	Рішення ОВК №216 від 17.10.84
29	Вашківецький	5.0	Вижницький район, м. Вашківці	Вашківецьке відділення обл. НВО «Еліта»	Заснований в кінці ХІХ ст. Нараховує в своєму складі 19 видів і форм дерев та чагарників	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
30	Вижницький	2.0	Вижницький район, м. Вижниця	Районна лікарня	Заснований в кінці ХІХ ст. Тут зростає понад 10 видів цінних і рідкісних дерев та чагарників	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
31	Чернівецький парк культури та відпочинку ім.Шевченка	15.0	м. Чернівці. вул. Садова, 1	Міськрада	Парк заснований в 1860-70 роках. Тут зростає 115 видів і форм дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення. Місце масового відпочинку дорослих та дітей	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79

Продовження табл. В.1

32	Парк ім. Шіллера	10.0	м. Чернівці, вул. Київська	Міськрада	Парк заснований в 1890 році. У його складі 30 видів і форм дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому № 80/5 від 24.02.64
33	Парк ім. Федьковича	10.0	м. Чернівці, вул. Кримська	Чернівецька міська рада народних депутатів	Парк заснований в 1830 році. В його складі налічується 70 видів дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	-//-
34	Парк-сквер	0.75	м. Чернівці, Соборна площа	Міськрада	Заснований в 1885 році. Тут зростають рідкісні дерева та чагарники. Встановлений пам'ятник Радянським воїнам-визволителям. Має історичне, наукове та естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
35	Парк-сквер	0.5	м. Чернівці, вул. Кордуби	Міськрада	Заснований в 1890 році. У складі 25 видів і форм дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
36	Садгірський	2.0	м. Чернівці, вул. Тольятті, 2	УВС Чернівецького облвиконкому	Заснований в кінці XIX ст. У складі 13 видів екзотів. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
37	Садгірський	10.0	м. Чернівці, Тубсанаторій	Садгірський дитячий тубсанаторій	Заснований 1840-50 рр. У складі 50 видів дерев та чагарників. З них 21 - екзоти. Має науково-естетичне значення	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
38	Парк -сквер	0.5	м. Чернівці, вул. Стеценка, 3	Чернівецький лікарняно-фізкультурний диспансер	Заснований в другій половині XIX ст. В його складі 25 цінних видів дерев та чагарників	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
39	Парк «Жовтневий»	75.0	м. Чернівці, вул. Гайдара	Міськрада	Парк у верхів'ях балки із штучними водоймами. Зростає понад 10 видів екзотів. Місце масового відпочинку	Рішення облвиконкому №198 від 30.05.79
40	Романківецький	8.1	Сокирянський район, с. Романківці	Романківецька сільська рада	Експозиція парку налічує більше 10 видів деревних рослин. Вік	Рішення Сокирянської

Продовження табл. В.1

					окремих насаджень становить 100-200 років. Важливим компонентом паркового ландшафту є ряд історико-архітектурних споруд	райради №33/2-02 від 18.07.02р.
ДЕНДРОЛОГІЧНІ ПАРКИ <i>загальнодержавного значення</i>						
1	Сторожинецький	17.5	Сторожинецький район, м.Сторожинець	Сторожинецький лісний технікум	Заснований в 1812 році. Нині в його насадженнях зростає 800 видів і форм дерев та чагарників. Має науково-естетичне значення. База наукових досліджень і учбової практики студентів лісного технікуму	Постан. РМ УРСР № 1035-р від 01.11.68
2	Чернівецький	4.8	м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2	Чернівецький держуніверситет	Парк заснований в 1876 році. Колекція Чернівецького парку налічує близько 100 видів місцевих екзотичних дерев і чагарників. База наукових досліджень та учбової практики студентів держуніверситету	Постанова РМ УРСР №1180-р від 7.07.63
ДЕНДРОЛОГІЧНІ ПАРКИ <i>місцевого значення</i>						
1	Млиники	13.8	Хотинський район, Клішківське лісництво - кв. 33, л.д. 16, 17, 19.22	Хотинський держлісгосп	Високодекоративне насадження, налічує в колекції понад 100 деревинних та чагарникових порід	Рішення 18 сесії облради від 21.12.93
2	Киселівський «Гайдека»	2.0	Кицманський район, с. Киселів	Колгосп «Киселівський»	Зростає понад 15 видів дерев та чагарників. Має науково-пізнавальне та естетичне значення	Рішення облради №14 від 10.03.99
3	Заставнівський	6.0	м. Заставна, вул. Вишнева	Заставнівське ВУЖКГ	Зростає більше 15 видів деревних порід, 40 видів трав'янистих рослин. Має науково-пізнавальне та естетичне значення.	Рішення облради №127-06/02 від 27.12.02р.

Продовження табл. В.1

4	«Нижньостанівецький»	1.0	Кіцманський район, с. Нижні Станівці, територія загальноосвітньої школи	Дирекція Нижньо-Станівецької загальноосвітньої школи.	На території парку зростає більше 100 видів дерев та чагарників, серед яких такі цінні екзоти, як тис ягідний, платан західний, залізне дерево. Має науково-пізнавальне та естетичне значення.	Рішення облради №127-06/02 від 27.12.02р.
БОТАНІЧНІ САДИ <i>(Загальнодержавного значення)</i>						
1	Чернівецький	3.5	м. Чернівці, вул. Федьковича, 11	Чернівецький держуніверситет	Заснований в 1877 році. В його складі 1300 видів і форм рослин, з них 170 лікарських, 650 - зростає в оранжереях . База наукових досліджень і практики студентів держуніверситету	Постанова РМ УРСР № 1180-р від 7.07.63

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко В. Н., Хайрулин К. Ш. Проблемы биоклиматической оценки суровости погоды и мелиорация микроклимата застройки // Труды ВГО. – 1973. – Вып. 306. – С. 3–18.
2. Адаменко В. Н., Хайрулин К. Ш. Радиационно-термический режим застройки и задачи его биотермической оценки // Климат – город – человек. – М.: Гидрометиздат, 1974. – С. 18–21.
3. Адилов В. Б., Плотникова Г. Н., Требухов Я. А. Гидроминеральные ресурсы // Рекреационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования. – М.: Наука, 1990. – С. 168–171.
4. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М., 1983. – 286 с.
5. Айзенштат Б. А. Показатели теплового состояния человека и характеристики биоклимата городской среды // Рекомендации по описанию климата большого города. – Л.: Гидрометиздат, 1978. – Ч.4. – С. 66 - 69.
6. Амирханов М. М., Татаринцов А. А. Эколого-экономические проблемы развития рекреационных комплексов // Экономика и математические методы. – 1990. – Т. 26, вып. 6. – С. 132–135.
7. Андрийчук В. Н. Пещера Золушка // Вопросы физической спелеологии. – 1994. – С. 124–141.
8. Армад А. Д. Ландшафт как конструкция // Изв. ВГО. – 1988 – Вып.120. - № 2. – С. 120–125.
9. Армад А. Д. Самоорганизация и саморегулирование географических систем. – М.: Наука, 1988. – 261 с.
10. Багрова А. А., Багров Н. В., Преображенский В. С. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) // Изв. АН СССР. Сер. географическая. – 1977. – №2. – С 5–12.
11. Байдерин В. В. Зимняя рекреация и подснежное развитие растений // Экология. – 1982. - № 5. – С. 3–8.
12. Балабанов И. Т., Балабанов А. И. Экономика туризма: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 176 с.
13. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: Палітра, 1997. – 130 с.
14. Белинский В. А., Андриенко Л. М. Упрощенная радиационная модель атмосферы в ультрафиолетовой области спектра // Радиационные процессы в атмосфере и на земной поверхности. – Л.: Гидрометиздат, 1974. – С. 273–276.
15. Білек В., Криворучко О., Масан О., Чеховський І. Вітання з Чернівців. –Чернівці: Час, 1994. – 107 с.
16. Боков В. А. Формы проявления пространственно-временной эмерджентности геосистем // Методологические проблемы современной географии. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 47–52.
17. Бокша В. Г., Богуцкий Б.В. Медицинская климатология и климатотерапия. – К.: Здоровье, 1980. – 260 с.
18. Бучко Ж., Дутчак М., Чернеца П. Відеоекологічний підхід до вивчення ландшафтних комплексів // Ландшафти та сучасність: Зб. наук. пр. – Київ-Вінниця: Гіпаніс, 2000. – С. 131–133.
19. Бучко Ж.. І. Регіональні дослідження ландшафтного різноманіття (на прикладі Чернівецької області) // Проблеми ландшафтного різноманіття України: Зб. наук. праць. – К., 2000. – С. 207–212.
20. Валеев М. Х., Мироненко Н. С. Рекреационные функции сельской местности // Сельская местность: территориальные аспекты социально-экономического развития. – Уфа, 1983. – С. 34–50.
21. Веденин Ю. А. Динамичность среды и ресурсов рекреационной деятельности // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. – М.: МФГО СССР, 1981.– С. 3–13.
22. Веденин Ю. А., Преображенский В. С. Основные тенденции развития рекреационных зон районов // География рекреационных систем СССР. – М., 1980. – С. 38–43.
23. Водохранилища и их воздействие на окружающую среду / Авакян А. Б., Матарзин Ю. М., Салтанкин В. П. и др. – М.: Наука, 1986. – 366 с.
24. Воловик В. М. Районування рекреаційних ландшафтів Вінницької області // Наук. зап. Терноп. держ. педагогіч. університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль, 2001. – Вип. 2. – С. 53–55.
25. Воловик В. М. Рекреаційне використання міських ландшафтів Вінниці // Проблеми ландшафтного різноманіття України – К.: 2002. – С. 194–197.

26. Волошин О. І., Пішак В. П. Оздоровчі ресурси Буковини. – Чернівці: Прут, 1999. – 240 с.
27. Воропай Л. І. Роль антропогенного фактора в розвитку географічної оболочки. – Черновці: ЧГУ, 1975. – 74 с.
28. Воропай Л. І., Бучко Ж. І., Дутчак М. В., Куниця О. М., Чернеча П. І., Проскурняк М. М. Антропогенна перетвореність ландшафтів Чернівецької області як показник гостроти екологічної ситуації // Навколишнє середовище і здоров'я: Тези доп. міжнар. наук. конф. – Чернівці, 1993. – С. 266.
29. Воропай Л. І., Куниця М. О. Українські Карпати (фізико-географічний нарис). – К.: Рад. шк., 1966. – 166 с.
30. Воропай Л. І., Андрійчук В. Н. Особенности карстовых ландшафтов как геосистем. – Черновцы: Изд-во Черновиц. ун-та, 1985. – 82 с.
31. Воропай Л. І., Куниця М. М. Природні довілля (ландшафти) краю // Географія Чернівецької області: Навч. посібн. – С. 191, С. 62–63.
32. Воропай Л. І., Куниця М. М. Північна Буковина: особливості геопросторового положення та геосистем // Екологічні проблеми Буковини: Навч. посібн. / За ред. Коржика В. П. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – С. 22–30.
33. Воропай Л. І., Куниця М. М. Ландшафти Буковини: Загальні і регіональні особливості // Екологічні проблеми Буковини: Навч. посібн. / За ред. Коржика В. П. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – С. 116–135.
34. Воропай Л. І., Куниця М. М. Генетико-морфологічна структура просторової організації ландшафтів (на прикладі Чернівецької області) // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Географія. – 2006. – Вип. 294. – С. 175–194.
35. Воропай Л. І., Куниця Н. А. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье // Вестник МГУ. Серия география. – 1965. – № 5. – С. 18–26.
36. Воропай Л. І., Куниця М. Н., Куниця Н. А., Дутчак Н. В. Ландшафтная структура Черновицкой области, ее антропогенные изменения и задачи рационального природопользования // Тез. докл. науч.-практ. конф. – Черновцы, 1990. – С. 207–212.
37. Воропай Л. І., Рибін М. М. Висотно-зональна структура ландшафтів гірських країн (на прикладі Українських Карпат) // Сучасні проблеми географ. науки в Українській РСР. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 64–70.
38. Воропай Л. І., Дутчак Н. В., Куниця Н. А. Антропогенная преобразованность природно-территориальных комплексов Среднего Приднестровья, вопросы рационального природопользования и охраны // Пути повышения продуктивности, эффективности использования и охраны природных ресурсов Украинских Карпат и Прикарпатья. – К.: УМКВО, 1989. – С. 67–74.
39. Воропай Л. І., Куниця М. Н., Куниця Н. А., Дутчак Н. В. Ландшафтная структура Черновицкой области, ее антропогенные изменения и задачи рационального природопользования // Направления становления и развития соц. хоз. механизма в условиях экон. самост. региона: Тез. докл. науч.-практ. конф. – Черновцы, 1990. – С. 46–47.
40. Воропай Л. І. К вопросу об уровнях и ступенях процесса географического познания // Вестник Моск. ун-та: Сер. география. – 1977. – №4. – С. 16–21.
41. Географія Чернівецької області. Навчальний посібник // За ред. Я. І. Жупанського. – Чернівці, ЧДУ, - 1993 – 192 с.
42. Гетьман В. І. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): Матеріали Міжнар. конф., 14–18 жовтня 2002 р. – Рахів, 2002. – Т. 1. – С. 304–312.
43. Герасимов И. П. Конструктивная география как наука о целесообразном преобразовании и управлении окружающей средой // Известия АН СССР: сер. геогр. – 1972. – №3. – С. 10–13.
44. Герасимов И. П. Преобразование природы и развитие географической науки в СССР. (Очерки по конструктивной географии). – М., 1967. – 180 с.
45. Природа Чернівецької області / За ред. Геренчука К. І. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1978. – 160 с.
46. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології. – К.: Либідь, 1993. – 224с.
47. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень. – Київ, 1995. – 334 с.
48. Гуцуляк В. М. Ландшафтознавство: теорія і практика: Навч. посібн. – Чернівці: Рута, 2005. – 125 с.
49. Гуцуляк В. М. Природные условия средней части Прут-Днестровского междуречья. – Черновцы: ЧГУ, 1978. – 112 с.
50. Гуцуляк В. Н., Рыбин Н. Н., Чоп В. И. Природные ландшафты Правобережья Среднего Приднестровья // Воздействие гидротехнического строительства на природу и хозяйство

- Среднего Приднестровья. – Л.: Изд-во ГО СССР, 1981. – С. 16–26.
51. Данилова Н. А. Климатические ресурсы // Рекреационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования. – М.: Наука, 1990. – С. 16–30.
 52. Данилова Н. А. Климат и отдых в нашей стране. – М.: Мысль, 1980. – С.156.
 53. Денисик Г. І Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.
 54. Денисик Г. І. Лісополе України. – Вінниця: Тезис, 2001. – 284 с.
 55. Денисик Г. І., Воловик В. М. Нариси з антропогенного ландшафтознавства: Навч. посібн. – Вінниця: ГПАНІС, 2001. – 170 с.
 56. Дементьева Т., Сердюк О. Методологічні основи економічної оцінки природних рекреаційних ресурсів // Економіка Радянської України. – 1989. – №12. – С. 42–47.
 57. Джаман В. О. Населення і населені пункти // Географія Чернівецької області. Навч. посібн. / За ред. проф. Жупанського Я. І. – Чернівці, 1993, С. 117 - 128.
 58. Добрускин Э. В. Социально-экономические аспекты рекреационной деятельности // Географические аспекты исследований рекреационных систем. – М.: МФ ГО СССР, 1979. – С. 58–63.
 59. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту та маркетингу. Навч. посібн. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.
 60. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм у системі суспільно-економічних відносин // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К., 2001. – С. 89–95.
 61. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм як регулюючий чинник урбанізації // Фізична географія і геоморфологія. – К.: Обрії, 2001. – № 40. – С.47–52.
 62. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. В. Екологічний туризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоекологічної освіти // Регіональні екологічні та геоекологічні проблеми: Зб. наук. праць. – К., 2002. – С. 45–50.
 63. Дмитренко Л. В. Некоторые особенности режима ультрафиолетовой радиации на Украине // Тр. УкрНИИ Госкомгидромета. – 1990. – Вып. 236. –С. 95–107.
 64. Дмитренко Л. В. О прозрачности атмосферы в Карпатах // Тр. УкрНИИ Госкомгидромета. – 1980. – Вып. 180. – С. 33–40.
 65. Дроздов А. В. Экотуризм в России: состояние, общие и нормативные проблемы, некоторые перспективы // Туризм и охрана окружающей среды в Русской Арктике. Сб. докл. Междунар. семин. (Архангельск, 6 – 8 ноября 1998 года). – М. 1999. – С. 17–21.
 66. Дроздов А. В. Экотуризм: определения, признаки, формы // Актуальные проблемы туризма – 99. Перспективы развития туризма в южном Подмоскowie. Сб. докладов и тезисов сообщений науч.-практ. конф. 27 апреля 1999 года. – М., 1999. – С. 32–41.
 67. Дутчак Н. В. Влияние хозяйственной деятельности на преобразование ПТК малых рек Среднего Приднестровья // Проблемы рационального использования и охраны малых рек. – Грозный, 1989. – С. 120 - 122.
 68. Дутчак Н. В., Воропай Л. И., Куница Н. А. Антропогенная преобразованность природной эффективности использования и охраны природных ресурсов Украинских Карпат и Прикарпатья. – К.: УМК ВО, 1989. – С. 57 - 59.
 69. Дутчак Н. В., Воропай Л. И., Куница Н. А., Куница М. Н. Ландшафтная структура Черновицкой области, ее антропогенные изменения и задачи рационального природопользования // Направления становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона. – Черновцы, 1990 – С. 207–211.
 70. Дутчак Н. В., Скрипник Я. П., Проскурняк М. М. Прикладные ландшафтные исследования в Среднем Приднестровье для целей рационального использования и охраны природы // Тез. докл. и выступ. науч. конф. «Направления становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона». – Черновцы: ЧГУ, 1990. – Ч. II. – С. 279–282.
 71. Дутчак М. В., Дутчак С. В. Долинно-річкові ландшафти, їх розвиток і функціонування // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: Зб. наук. пр. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С. 58–59.
 72. Дутчак М. В. Ландшафти Середньодністровської долинно-річкової системи та їх антропогенна перетвореність // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія: Географія – Вінниця, 2005. – Вип. 9 – С. 13–17.
 73. Дутчак М. В. Гірські долинно-річкові ландшафти та їх роль в житті населення гір // Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної

- спадщини Карпат. – Рахів, 2005 – С. 390–394.
74. Дутчак М. В. Ландшафтна структура Середньодністровської долинно-річкової системи // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Географія – 1996. – Вип. 3. – С. 42–50.
75. Дутчак М. В. Ландшафтна структура Середнього Подністров'я та її вплив на формування та функціонування Дністровської гідротехнічної системи // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2003. – Вип. 6. – С. 78–82.
76. Дутчак М. В. Природно-територіальні комплекси Дністровської долинно-річкової системи в межах Середнього Придністров'я, їх зміни під впливом гідротехнічної системи: Автореф. дис. канд. геогр. наук. – Київ, 1994. – 25 с.
77. Дутчак М. В., Чернеча П. І. Ландшафтно-картографічне обґрунтування системи раціонального природокористування в Середньому Придністров'ї // Еколого-географічні проблеми дослідження природно-ресурсного потенціалу регіону. – К.: НОК ВО, 1992. – С. 123–125.
78. Дутчак М. В. Особливості формування та функціонування Дністровської долинно-річкової системи в межах Середнього Придністров'я // Фізична географія та геоморфологія. – Вип. 46. – Т. 1 – С. 41–47.
79. Дутчак М. В., Дутчак С. В. Географічні особливості розвитку зсувних процесів в Буковинському Передкарпатті, їх інтенсифікація під впливом господарської діяльності // Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у Карпатському регіоні. – Рахів, 1999. – С. 119–121.
80. Дутчак С. Ландшафт – як основа досліджень придатності та збереження території для розвитку туризму та рекреації // ФГГ. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Вип. 46. – Т.1. – С. 188–194.
81. Дутчак С. Можливості території та мотивація споживача турпродукту в питаннях дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів // Науковий вісник Чернівецького університету, географія. – 2003. – Вип. 167. – С. 194–201.
82. Дутчак С. Обґрунтування нових підходів у дослідженні туристсько-рекреаційної діяльності (на прикладі Буковинських Карпат та Середнього Подністров'я) // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – Випуск 10 (2). – С. 57–63.
83. Дутчак С. В. Основні проблеми стабільного функціонування туристичних центрів // Наукові і практичні проблеми створення і функціонування туристичних центрів і тематичних парків: Мат. V між нар. наук.-практ. конф.(м. Донецьк, 27–28 травня 2005 р.). – Донецьк, 2005. – С. 63.
84. Дутчак С. Проблеми використання природних національних парків у туристсько-рекреаційній діяльності та варіанти їх розв'язання // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 2006. – Вип. 304 – С. 55–61.
85. Дутчак С. В. Дві сторони впливу розвитку туристичної індустрії на збереження етнічної самобутності Карпатських гір // Матеріали між нар. наук.-практ. конф. “Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат” (Рахів, 1–5 вересня 2005р.). – Рахів, 2005. – С. 56 – 61.
86. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційний ландшафт – як клас антропогенних ландшафтів.// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія – 2005. – Вип. 9. – С. 18–23.
87. Дутчак С. В., Дутчак М. В. Ландшафтний підхід до оцінки рекреаційного потенціалу території // Проблеми раціонального використання, охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу України: Тези доповідей Другої всеукраїнської науково-методичної конференції. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 38.
88. Дутчак С. В., Дутчак М. В. Деякі аспекти виділення сегментів спеціалізованого туризму та їх стан на території Чернівецької області // Туристсько-краєзнавчі дослідження. – Вип. 2. – К.: Кармаліта, 1999. – С. 123–136.
89. Дутчак С. В., Дутчак М. В. Географія: рівні та етапи розвитку // ФГГ. – 2005. – Вип. 47. – С. 119 – 123.
90. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційний потенціал ландшафтів – як основний чинник формування структури трудових ресурсів певного регіону та особливості підготовки фахівців у сферу туризму // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Галицького інституту імені В. Чорновола, 2006. – Випуск 2. – С. 85 –90.

91. Экопросвещение и экотуризм: опыт и проблемы (сборник материалов).– М.: Эколого-просветительский центр «Заповедники», 1999. – 128 с.
92. Эльдаров Э. М. Тенденции и перспективы развития экономико-географического аспекта рекреологии // География и природные ресурсы. – 1990. – №1. – С. 13–20.
93. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації). – Чернівці: Прут, 1995. – 120 с.
94. Жекулин В. С. Историческая география ландшафтов. – Новгород: НГПИ, 1972. – 288 с.
95. Жупанський Я. І. Роль і місце географічного краєзнавства у структурі національного краєзнавства // Географічне краєзнавство: сучасний стан і перспективи. – Житомир: Льоник, 1992. – С. 48–56.
96. Жупанський Я. І. Ландшафт і етнос: деякі дефініції та характеристики взаємодії впливу // Ландшафт як інтегруюча концепція ХХІ сторіччя. – К.; 1999. – С. 67–69.
97. Забелина Н. М. Национальный парк. – М.: Мысль, 1987. – 170 с.
98. Ігнатенко А. Н., Джаман В. А. Областной рекреационный комплекс и оптимизация миграции населения (для студентов дневной формы обучения). – Черновцы: ЧГУ, 1986. – 93 с.
99. Иванов А. Н., Валебная В. А., Чижова В. П. Проблемы рекреационного использования особо охраняемых территорий (на примере Долины Гейзеров) // Вестник Моск. ун-та, серия географическая. – 1995. – № 6. – С. 68–74.
100. Иванов В. В., Невраев Г. А. Классификация подземных минеральных вод. М.: Недра, 1964. – 168 с.
101. Исаченко А. Г. Ландшафты как предмет человеческого воздействия // Изв. ВГО. – 1974. – Т.106. – Вып. 1 – С. 361–374.
102. Исаченко А. Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. – Москва: Высш. школа, 1991. – 366 с.
103. Исаченко А. Г. Развитие географических идей. – М.: Высш. школа, 1971. – 416 с.
104. Калесник С. В. Общие географические закономерности Земли. – М.: Мысль, 1970. – 283 с.
105. Кандор И. С., Демина Д. М., Ротнер Е. М. Физиологические принципы санитарно-климатического районирования территории СССР. – М.: Мысль, 1974. – 176 с.
106. Квартальнов В. А. Туризм: теория и практика: Избранные труды. В 5-и томах. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 987 с.
107. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 320 с.
108. Кекушев В. П., Сергеев В. П., Степаницкий В. Б. Основы менеджмента экологического туризма: Учебное пособие. – М., 1998. – 124 с.
109. Кизима В. В. Человек - субъект или объект ландшафтных преобразований? // Людина в ландшафті ХХІ століття: гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. – Київ, 1998 – С.8–11.
110. Климат України / За ред. В. М. Ліпінського. – К.: Видавництво Раєвського, 2003. – 343 с.
111. Ковальов О. П. Географічний процес: що стоїть за цим поняттям? // Український географічний журнал. – 1997. – № 4. – С. 45–51.
112. Ковальов О. П. Географічний ландшафт: науковий, естетичний і феноменологічний аспекти. – Харків: Екограф, 2005. – 388 с.
113. Ковалёв А. П. Рациональное природопользование или коэволюция общества и природной среды ? // ФГГ, 1980. – Вып. 24 – С. 146–158.
114. Ковалёв А. П. Проблема взаимодействия в системе «общество – природа» в контексте эволюции геопространства // Вісник Харківського ун-ту. Геологія. Екологія. Географія. – 1998. – № 402. – С. 99–103.
115. Ковальов О. П. Новый взгляд на ландшафт: ландшафт як інформаційна категорія // Ландшафт як інтегруюча концепція ХХІ сторіччя: Зб. наук. пр. – Київ, 1999. – С. 16–21.
116. Ковальов О. П., Рибчак Т. М. Людино-ландшафтна тотальність: форми відображення // Вісник Харківського нац. ун-ту. Геологія – географія – екологія. – 2003. – № 61. – С. 81–90.
117. Кожолянюк Г. К. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 1999 – 384 с.
118. Коржик В. П. Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму: Довідник-путівник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 122 с.
119. Комар И. В. О региональной структуре ресурсных циклов на территории СССР // Ресурсы, среда, расселение. – М.: Наука, 1974. – С. 80 – 89.
120. Костишина М. В. Український народний костюм Північної Буковини: традиції та сучасність. – Чернівці, Золоті литаври, 1996. – 78 с.

121. Крачило М. П. Географія туризму. – К.: Вища шк., 1987. – 208 с.
122. Кудрявцев В. Б., Твердохлебов И. Т. Математические модели развития рекреационной системы // Известия ВГО. – 1984. – Т. 116, вып. 5. – С 445–449.
123. Курорты СССР. – М.: Гос. Из-во мед. лит., 1962. – 794 с.
124. Лапшин Ф. Мінеральні води і курорти Буковини. – Ужгород: Карпати, 1965. – 112 с.
125. Лапшин Ф. В., Христинко П. С. Бальнеологічні здравниці Радянської Буковини. – Київ, 1967. – 60 с.
126. Лиопо Т. Н., Циценко Г. В. Климатические условия и тепловое состояние человека. – Л.: Гидрометиздат, 1971. – 151 с.
127. Лихачов Б. Н. Основные этапы развития рекреационного хозяйства // География рекреационных систем СССР. – М., 1980. – С 45–63.
128. Лукьянова Л. Г., Цибух В. И. Рекреационные комплексы: Учебное пособие / Под общ. ред. В. К. Федорченко. – К.: Вища шк., 2004. – 346 с.
129. Любіцева О. О., Старук К. Розвиток екологічного туризму в Україні // Економічна та соціальна географія: Наук. збірник. – К., 2002. – Вип. 53. – С.189–196.
130. Любіцева О. О. Географія туризму: зміна парадигм // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2002 – Вип. 3. – С. 12 – 17.
131. Міллер Г. П., Петлін В. М., Мельник А. В. Ландшафтознавство: теорія і практика: Навчальний посібник – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. – 172 с.
132. Сальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібн. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
133. Маринич О. М., Пашенко В. М. Основні напрями природничо-географічних досліджень (1986 – 1995 рр.) // УГЖ. – 1996. – № 2. – С. 9–15.
134. Мильков Ф. Н. Рукотворные ландшафты. Рассказ об антропогенных комплексах. – М.: Мысль, 1978. – 86 с.
135. Мильков Ф. Н. Антропогенное ландшафтоведение, предмет изучения и современное состояние // Вопросы географии. – М.: Мысль, 1977. – Вып. 106. – С. 11–27.
136. Мильков Ф. Н. Парагенетические ландшафтные комплексы // Научные записки Воронежского отдела географического общ. СССР. – Воронеж, 1966. – 156 с.
137. Мильков Ф. Н. Физическая география: современное состояние, закономерности, проблемы. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1981. – 400 с.
138. Мильков Ф. Н. Физическая география: учение о ландшафте и географическая зональность. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1986. – 328 с.
139. Мильков Ф. Н. Человек и ландшафты. Очерки антропогенного ландшафтоведения. – М.: Мысль, 1973. – 224 с.
140. Минц А. А. Экономическая оценка естественных ресурсов. – М.: Мысль, 1972. – 303 с.
141. Мироненко Н. С. Территориальная структура рекреационных ресурсов (проблемы изучения) // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. М.: МФГО СССР, 1981. – С. 14–27.
142. Мозговая А. В. Технологический риск и экологическая составляющая качества жизни населения. – М.: Диалог-МГУ, 1999. – 224 с.
143. Моргоч О. Орокліматичні властивості ландшафтів Українських Карпат // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Географія. – Вип. 138:– 2002. – С. 46–52.
144. Моргоч О. В. Кліматологічні дослідження ландшафтознавчого змісту: ретроспектива, сучасний стан, майбутнє // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2004. – Випуск 31. – С. 170–175.
145. Моргоч О. Ландшафтно-кліматичне різноманіття Українських Карпат // Мат. V конгресу міжнар. асоціації українців: Соціально-гуманітарні науки. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 346–356.
146. Мукитанов Н. К. От Страбона до наших дней: Эволюция географических представлений и идей. – М.: Мысль, 1985. – 237 с.
147. Мухина Л. И. Некоторые вопросы методики производственной оценки природных комплексов // Проблемы методики ландшафтных исследований. – Москва, 1968. – С. 16–17.
148. Мухина Л. И. Принципы и методы технологической оценки природных комплексов. – М.: Наука, 1973. – 94 с.
149. Мухина Л. И. Сущность природно-антропогенных геосистем // Геосистемный мониторинг. – М., 1986. – С. 19–28.

150. Недашковская Н. Ю. Вопросы экономико-географического изучения рекреационных систем (на примере Советских Карпат) // Экономическая география: Респ. межвед. науч. сб. – К., 1983. – Вып. 35. – С. 106.
151. Нетесин Ю. Н., Шашихин А. М. О принципах экономического анализа рекреационных комплексов // Известия АН Латвийской ССР, 1985. – №8. – С. 29–37.
152. Николаев В. А. Ландшафтное пространство-время // Вестн. Моск. ун-та. – 1989. – № 2 – С. 16–25.
153. Николаев В. А. Классификация и масштабное картографирование ландшафтов. – М.: МГУ, 1978. – 62 с.
154. Николаев В. А. Ландшафтные исследования региональных систем (принципы и методы) // Вестник Моск. ун-та. Сер. V. География. – 1978. – №4 – С. 19-24.
155. Николаев В. А. Проблемы регионального ландшафтоведения. – М.: МГУ, 1979. – 160 с.
156. Овчинников А. М. Минеральные воды. – М.: Госгеоллиздат, 1963. – С. 375.
157. Олійник Я. Б., Гетьман В. І. Екологічний туризм на теренах національних природних парків і біосферних заповідників України в міжнародний рік екотуризму та гір // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Географія. – 2002. – Випуск 48. – С. 5–11.
158. Пазенок В. С. “Туризмоліогія”: методологія формування теоретичних засад // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія. Мат. Між нар. наук.-практ. конф. Київ, 18–20 жовтня 1999 р. – К.: КІТЕП, 1999. – С. 9–11.
159. Пашенко В. М. О двойственной роли ландшафтообразующих факторов // ФГГ. – 1980. – Вып. 24 – С. 112–120.
160. Пашенко В. М. Гуманізація, етнокультура й географія // Людина в ландшафті ХХІ століття: гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. – Київ, 1998. – С. 123–127.
161. Пашенко В. М. К развитию теории ландшафтоведения // География и природные ресурсы. – 1990. – № 2. – С. 143–153.
162. Пашенко В. М. Нові дослідницькі підходи у ландшафтознавстві // УГЖ. – 1998. – № 2. – С. 8–13.
163. Пашенко В. М. Методологія постнекласичного ландшафтознавства. – К., 1999. – 284 с.
164. Пашенко В. М. Теоретические проблемы ландшафтоведения. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 152–164.
165. Пашенко В. Фундаментальність, традиції та новітні тенденції в ландшафтознавстві // Ландшафтознавство: традиції та тенденції: Мат. Міжнар. наук. конф. присвяченої 100-річчю з дня народження професора К. І. Геренчука, 70-річчю з дня народження професора Г. П. Міллера, 60-річчю кафедри фізичної географії і 50-річчю діяльності Львівської школи ландшафтознавства. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – С. 63–65.
166. Перельман А. И. Геохимический ландшафт как самоорганизующаяся система // Вестник МГУ, Сер. География. – 1995. – №4. – С. 10–16.
167. Петлін В. М. Прикладне ландшафтознавство. – К.: ІСДО, 1993. – 92 с.
168. Преображенський В. С. Ландшафтные исследования. – М.: Наука, 1966. – 127с.
169. Преображенський В. С., Александрова Т.П., Куприянова Т.П. Основы ландшафтного анализа. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
170. Преображенський В. С., Мухина Л. И. Современные ландшафты как природно-антропогенные системы // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1984. – №1. – С. 19–27.
171. Преображенський В. С. Острые проблемы ландшафтоведения на рубеже веков // Структура, функционирование, эволюция природных и антропогенных ландшафтов. Тезисы X ландшафтной конференции. 16–19 сентября 1997 г. – Москва – Санкт-Петербург, 1997. – С. 3–4.
172. Преображенський В. С., Веденин Ю. А., Пилипович Л. С. Основные закономерности территориальной организации рекреационного хозяйства // География рекреационных систем СССР. – М., 1980. – С. 29–37.
173. Преображенський В. С., Лихачов Б. Н. Основные факторы формирования и развития рекреационных систем // География рекреационных систем СССР. – М., 1980. – С. 7–11.
174. Проблеми постнекласичних методологій в природничо-географічних науках. – Київ, 1994. – 102 с.
175. Питуляк М. П. Ландшафтні основи рекреаційного природокористування // Наукові записки Тернопільського держ. пед. університету. Серія: Географія. – 1999. – Вип.1 (7). – С. 167–172.
176. Пищалка В. М. О возможности использования ресурсов ультрафиолетовой радиации в климатотерапии на Украине // Тр. УкрНИИ Госкомгидромета. – 1982. – Вып. 188. – С. 43–46.

177. Проскурняк М. М. Карстові ландшафти у класифікаційній системі природних комплексів // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: Зб. наук. праць. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С. 75–77.
178. Проскурняк М. М., Андрійчук В. М. Структура закарстованих ландшафтів: Теорія. Методика. Регіональні особливості. – Чернівці: Рута, 1998. – 120 с.
179. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А. М., Пашенко В. М., Шищенко П. Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 224 с.
180. Пушкова Л. Н. Климат и туризм (региональный аспект) // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. – М., 1981. – С. 78 – 85.
181. Раковская Э. М. Анализ морфологической структуры ландшафтов Буковинских Карпат // ФГГ. – 1977. – Вып. 18. – С. 56-63.
182. Ратников В. С. Феномен нелинейности и формирование нового стиля научного мышления // Перестройка мышления и научное познание. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 209–217.
183. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
184. Рекреационное использование водохранилищ: проблемы и решения / Авакян А. Б., Бойченко В. К., Ланцова И. В. и др. – АН СССР: Ин-т водных проблем. – М.: Наука, 1990. – 152 с.
185. Ретеюм А. Ю. Положение ландшафтной теории и путь её обновления // Структура, функционирование, эволюция природных и антропогенных ландшафтов. Тезисы докладов X ландшафтной конференции. – М.-СПб.: РГО, 1997. – С. 4–7
186. Рідшу Б. Т. Печерні монастирі Буковини // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: Зб. наук. статей – Чернівці: Золоті литаври, 1997. – Вип. 3. – С. 108–111.
187. Рідшу Б. Т., Купріч П. П. Печери Чернівецької області. – Чернівці: Прут, 2003. – 68 с.
188. Рідшу Б. Непоротівський (Галицький) печерний монастир: стан та перспективи дослідження // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т.1. – С. 108–127.
189. Рідшу Б. Т. До питання про культові печери слов'ян у Середньому Подністров'ї // Археологічні студії. – Київ-Чернівці: Прут, 2000. – Вип. 1. – С. 184–193.
190. Рідшу Б. Підземний світ Буковини // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2004. – № 29-31 (370–372). – С. 9–14.
191. Рідшу Б. Скельно-печерні природно-антропогенні комплекси в ландшафтах Українських Карпат // Przemyiany krajobrazu kulturowego Karpat: wybrane aspekty: Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG. – Sosnowiec; 2004. – Nr. 3. – S. 175–186.
192. Рідшу Б. Підземні палеоландшафти // ФГГ. – К.: Обрії, 2005. – Вип. 48 – С. 77–82.
193. Рибчак Т. М., Ковальов О. П. Людина і ландшафт як тотальність (початки феноменологічної географії) // Вісник Львівськ. ун-ту. Серія географ. – 2004. – Вип. 31. – С. 192-197.
194. Рыбин Н. Н. Природные ландшафты Карпат. – Черновцы: ЧГУ, 1976. – 88с.
195. Рыбин Н. Н. Природные условия и ресурсы Карпат. – Черновцы: ЧГУ, 1982. – 85 с.
196. Русинов И. В. Применение информационного подхода к определению ценности рекреационных территорий // Экономическая география. – К., 1984. –Вып. 36. – С 13–20.
197. Руденко Л. Г., Пархоменко Г. О., Шевченко В. А. и др. Картографические исследования природопользования (теория и практика работ). – К.: Наук. думка, 1991. – 212 с.
198. Сапрунова В. Б. Туризм: эволюция, структура, маркетинг. – М.: Ось-89, 1997. – 160 с.
199. Сватков Н. М., Пушкова Л. Н., Свешников В. В., Путрик Ю. С., Ельчанинов А. Н. Оценка туристских ресурсов для укрупненной схемы организации зон отдыха и туризма в СССР // Проблемы территориальной организации туризма и отдыха. – Ставрополь, 1978. – С. 102–103.
200. Свешников В. В. Картографические методы исследования туристских ресурсов // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. – М.: МФГО СССР, 1981, - С 35–43.
201. Сокол Т. Г. Основы туризмознания. – К.: Редлайн, 1999. – 77 с.
202. Солнцев Н. А. Проблематика конструктивного подхода в антропогенном ландшафтоведении // Вопросы географии. – 1978. – № 107. – С. 37–50.
203. Сочава В. Б. Введение в учение о геосистемах. – Новосибирск: Наука, 1978. – 319 с.
204. Ступина Н. М., Преображенський В. С. Территориальная организация функциональных рекреационных сетей // География рекреационных систем СССР. – М., 1980. – С. 45–63.
205. Структура, динамика и развитие ландшафтов. – М.: Изд-во Ин-та географии АН СССР, 1980. – 205 с.
206. Структура, функционирование, эволюция природных и антропогенных ландшафтов. Тезисы X ландшафтной конф. 16 – 19 сентября 1997. – Москва – Санкт-Петербург, 1997. – 282 с.

207. Середнє Побужжя / За ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : ГПАНІС, 2002. – 280с.
208. Твердохлебов И. Т., Русинов И. В. Опыт географического изучения кратковременного отдыха населения крупного города // Экономическая география. Республиканский межведомственный науч. сб. – Москва, 1983. – Вып. 35. – С. 96–103.
209. Тютюнник Ю. Г. К методологии антропогенного ландшафтоведения // География и природные ресурсы. – 1989. – №4. – С. 130–135.
210. Украинские Карпаты. Культура / Болтарович З. Е., Глушко М. С., Голубец О. М. и др. – К.: Наук. думка, 1989. – 200 с.
211. Федотов В. И. Техногенные ландшафты: теория, региональные структуры, практика. – Воронеж: ВГУ, 1985. – 189 с.
212. Пилипович Л. С. Эволюция представлений о рекреационных ресурсах и рекреационном ресурсопользовании // Рекреационные ресурсы СССР. – М., 1990. – С. 8–16.
213. Пилипович Л. С. Подходы к определению понятия «рекреационные ресурсы» // Рекреационные ресурсы СССР. – М., 1990. – С. 5–8.
214. Храбовченко В. В. Экологический туризм: Учебно-методическое пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 240 с.
215. Чарівна Буковина запрошує. – Чернівці: Колір-Друк, 2004. – 56 с.
216. Чалая И. П., Черкесова Л. М. Оценка природных рекреационных ресурсов в градостроительных целях // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. – М.: МФГО СССР, 1981, – С 85–95.
217. Чоботар Ю. М. Туристический бизнес. – М.: Мир деловой книги, 1997. – 69с.
218. Чернега П. І. Особливості ієрархічної організації ландшафтів території Буковинського Передкарпаття // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 1997. – Вип. 19. – С. 150–157.
219. Чернега П. І. Структура передгірських ландшафтів Буковинського Передкарпаття, проблеми їх оптимізації. Автореферат дис. ... канд.. геогр. наук. - Київ, 1995. – 23 с.
220. Чернега П. І. Про місце передгірних комплексів у системі класифікації ландшафтів // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: Зб. наук. праць. – Луцьк: Надтир'я, 1998. – С. 56–57.
221. Чернега П. І. Антропічна трансформація ландшафтних комплексів Буковинського Передкарпаття // Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту імені М.Коцюбинського. Серія: Географія – 2003. –
222. Чернега П. І. Передгірні комплекси як особливий клас ландшафтів // Ландшафтознавство: традиції та тенденції: Мат. Міжнар. наук. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження професора К.І.Геренчука, 70-річчю з дня народження професора Г.П.Міллера, 60-річчю кафедри фізичної географії і 50-річчю діяльності Львівської школи ландшафтознавства. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – С. 156
223. Чижова В. П., Арский А. А., Жоров А. А., Кунахович М. Г. Опыт изучения влияния зимнего отдыха населения на природную среду // Экология малого города. – Пущино: Издание Научного центра биологических исследований АН СССР, 1982. – С. 51–61.
224. Чижова В. П., Добров А. В., Захлебный А. Н Учебные тропы природы. – М.: Агропромиздат, 1989. – 159 с.
225. Швидченко Л. Г. Объекты исследования при рекреационной оценке территории // Ученые зап. Тарт. Ун-та. Научные труды по охране природы – 1981. – Вып. 495. – № 3. – С. 63–66.
226. Школа І. М., Григорків В. Ф., Кифяк В. Ф. Розвиток міжнародного туризму в Україні. – Чернівці: Рута. 1997. – 142 с.
227. Шищенко П. Г. Прикладная физическая география. – К.: Выща шк., 1988. – 192 с.
228. Шищенко П. Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монография. – К.: Фитосционцентр, 1999. – 284с.
229. Щур Ю. В., Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.
230. Яковенко І. М. Інтегративно-географічний підхід в опрацюванні регіональної концепції розвитку рекреаційного природокористування // УГЖ. – 2002– № 3. – С. 56–62.
231. Marcus L. Endicott Ecotourism, Adventure Travel and Ecotravel // www.green-travel.com, 12 November, 1997.
232. Ceballos-Lascurain H. Tourism, ecotourism and protected areas / Parks, 1991, November, Vol. 2
233. Ward N. K. ecotourism: Reality or Rhetoric // www.ecotourism.org March, 1997.
234. Wight P. A. North American Ecotourism Market: Motivation, Preferences and Destinations // Journal of Tourism Research, 1999.

Наукове видання

Дутчак Світлана Вікторівна

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ

Підписано до друку 25.02.2014. Формат 60х84/8.
Замовлення № 13-99. Наклад 100 прим.
Видавничий дім «РОДОВІД»
Україна, 58000, м. Чернівці, Чернівецької обл.,
вул. Заводська, 26, а
Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 3784 від 14.05.2010 р.
Друк ПП Валь І. Д.

